

Michalko

JÁN MICHALKO

Náši v Bulharsku

Pädesiat rokov ich života,
práce, piesne a zvykov

Tlačou knižtlačiarne Daniela Pažického na Myjave

JÁN MICHALKO

NAŠI V BULHARSKU

PÄDESIAT ROKOV ICH ŽIVOTA,
PRÁCE, PIESNE A ZVYKOV

1936

TLAČOU KNÍHTLAČIARNE DANIELA PAŽICKÉHO
NA MYJAVE

Neúnavným podporovateľom českosloven-
ských menšín v zahraničí:

Ministerstvu školstva a národnej osvety v Prahe,
„Komenskémú“, spolku pre podporu československých
škôl zahraničných v Prahe,
Československému ústavu zahraničnému v Prahe,
Slovenskej odbočke Československej národnej rady
v Bratislave a
všetkým, ktorí sa zaujímajú o život krajanov v cudzine,

venuje

Ján Michalko

SLOVO K ČITATELOVI.

Riadením božím dostal som sa pred šiestimi rokmi po prvý raz medzi krajanov v Bulharsku, kde mi bolo uložené pracovať ako učiteľovi a osvetovému pracovníkovi. Od začiatku so zvláštnou záľubou som pozoroval život a mrav našich Slovákov a tu a tam značil som si niektoré jeho zaujímavosti. Nemal som však na myslí písať z toho knižku podobného obsahu. Ale že aj k tomu došlo, je tu niekoľko podnetov, ktoré chcem objasniť.

Čítaval som zprávy o našich krajanoch v Bulharsku v rôznych starých i súčasných časopisoch, vidieval som zprávy, podávané z československých škôl, prosby i sťažnosti, a srovnávajúc ich so skutočnosťou, prichádzal som k presvedčeniu, že tieto sa v určitých veciach neshodovaly s pravým stavom vecí. Našli sa medzi nimi jasajúce i plačúce, dalo by sa povedať, čisto subjektívne, podľa toho, ktorú stránku uznal zpravodajca za účinnejšiu u rozhodujúcich kruhov, aby dosiahol pre kolóniu to, čo chcel. A rozhodujúci — veď preca len je tiež človek — buďto bol nadchnutý alebo privedený k súcitu a — tak či onak vyhovel.

Druhým podnetom bolo to, že stretol som sa tiež so zpravami, ba celými knižkami o krajanoch v Bulharsku, písanými autorami, ktorí len-len že prešli kolóniami, a je samozrejme, že za pár hodín nemohli prísť na koreň vecí, o ktorej chceli písať. Slováci bývali veľmi vychválení, zvlášť čo sa týka kapitôl o ich prisťahovaní; inde sa píše o ich nadmernom vlastneckom čítení a pod. Uznať treba všetko, i dobrú vôľu pisateľov a ich najlepší úmysel získať kolonistom priateľov, ale preca len pravdu ani kladne ani záporne nepreháňať.

Tretou pohnútkou k zostaveniu tejto práce mi bolo poznanie, že život krajanov bulharských je značeniehodný, a že s odumieraním starcov odumierajú tiež spomienky na tie prvé, najťažšie chvíle po prisťahovaní, nikde nezaznačené a mladším neznáme. Poznal som, že vo viacerých prípadoch druhé pokolenie nevie už ani miesto v Banáte, z ktorého sa jeho predkovia prisťahovali, nieto o pô-

vođe zo samého Slovenska. Lutoval som, že sa tejto práci nepodujal niekto už pred dvadsiatimi rokmi, keď pamäti boli sviežejšie a prvý život bol by sa mohol zachytiť omnoho pestrejšie.

Tieto veci mi vnukly myšlienku zostaviť brošúru, v ktorej by sa boly podstatnejšie osvetlili niektoré veci zo života Slováka na bulharskom vonkove, tak, aby bol poznatý pravdive zo všetkých strán. Ale vidiac, že ani jubilejnú ročenka československej kolonie v Bulharsku 1868—1928, jediné najúplnejšie dielo o tejto vetvi krajanov, nevenuje dosť miesta kolonistom bulharského vonkova, ale líči najviac život Čechov v mestách, pojal som do programu tiež Čechov vo Vojvodove a rozhodnul sa tak zostaviť akýsi doplnok k Jubilejnej ročenke, ktorý by záujemcom ukázal zo všetkých stránok život ostatných krajanov za uplynulých 50 rokov od prisťahovania, podopretý čo najviac faktami. Neskoršie sa mi otvorily ešte kapitoly o Slovákoch v Lomsku, v Orechove a v Burgase; tak prirástala kapitola ku kapitole, až udivený som videl, že z brošúry narástla celá knižka, ktorú miliej československej verejnosti predkladám.

Účelom tejto knižky tedy nie je nič iné, ako podať čo najpravdivejšie zprávy, či už sladšie alebo trpkéjšie, ktoré by umožnily poznať nášho krajana v Bulharsku po všetkých stránkach jeho hmotného i duševného života.

Závery schválne nerobím, aby práca nedostala ráz subjektívneho posudzovania, a to najviac u vecí päťčivejších, ako na pr. u školskej otázky. Avšak každého čitateľa prosím, aby si záver hľad del utvoril správne na základe podaných faktov. Aj pri tých, ovšem, nemohol som byť úplne prostoreký, i keď množstvo dokumentov mi stojí pri ruke, majúc na zreteľ len dobro a prospech rodákov.

Na viac miestach najš v charaktere Slovákov odsúdeniahodné veci, ktorými sa im však nemá poškodiť, ale len poukázať, čo treba u nich kresť a napravovať, aby Slová v Bulharsku robil nám všade česť a dobré meno, a aby, až sa raz podarí tieto zlozvyky zpomedzi nich vymýtiť, tým viac vyniklo ich naprednutie.

Pri konci úvodného slova ďakujem všetkým, ktorí mi pri sbieraní materiálu a štatistických dát akýmkoľvek spôsobom pomohli. Menovite ďakujem Ministerstvu školstva a národnej osvety v Prahe za povolenie nahliadnuť do školských kroník československých škôl v Bulharsku; p. uč. Tomášovi Topolskému, spr. čs. školy v Gornej Mitropolji za požičanie školskej kroniky, za školské štatistiky, za mnohé fotografie a za priateľskú radu; p. odb. učiteľovi

Františkovi Chodurovi, spr. čs. školy v Gornej Orechovici za školské štatistiky; p. uč. Václavovi Müllerovi, spr. čs. školy v Podeme za školské štatistiky; p. odb. uč. Karlovi Hrdličkovi, spr. čs. školy v Sofii za školské štatistiky a priateľskú radu a p. odb. uč. Blahoslavovi Prudkému, spr. čs. školy vo Vojvodove za školské štatistiky a priateľskú radu.

Tiež ďakujem pani Ludmille Popovej v Sofii za poskytnutie zprávy o profesorovi S. J. Zachejovi a za požičanie jeho korešpondencie, ako aj tým krajanom, ktorí pri podávaní štatistických dát o svojich koloniach sedávali so mnou trpezlivo často dlho do noci, pohružení v myšlienkach do minulých rokov, z ktorých mi diktovali nikde nezaznačené mená a čísllice, a menovite: Pavlovi Nosáľovi a starým Jánovi a Judite Petrákovým z Brašľanice; Martinovi Záhorcovi a Jánovi Palkovičovi z Gornej Mitropolji; Jozefovi Mikulášovi a Jánovi Mrenicovi st. z Podemu; Jozefovi Čížekovi, Alojzovi Karbulovi st. a Jánovi Súpkovi z Vojvodova, ako aj všetkým tým, pod ktorých menom sú akékoľvek zprávy dnu uvedené a u ktorých som sa všade stretol s milou ochotou, vyjmúc p. Jána Galáda, t. č. kazateľa v Gornej Mitropolji, ktorý odoprel akékoľvek nahliadnutie do cirkevných zápisníc, jediných to najúplnejších v bulharských koloniach.

Nuž, nech je tedy vďaka prijaté toto skromné dielo a nech svedčí súčasnosti i budúcnosti o pravdivej minulosti rodákov v Bulharsku.

Pôvodca.

I.

ČESI V BULHARSKU.

Hoci úkolom tejto knižky nie je písať práve o Čechoch v Bulharsku, a zväčš nie o tých, ktorí bývajú vo väčších mestách alebo v industriálnych závodoch, lebo ich život je dopodrobna opísaný v jubilejnej ročenke československej kolonie v Bulharsku 1868—1928, nemožno mi aspoň nedotknúť sa ich. Keby som úplne oddelil Slovákov a Čechov, usídlených na bulharskom vonkove, od Čechov v Sofii, vypadlo by tým dôležité ohnívko, ktoré spája v ďalšom národný život celej československej kolonie v Bulharsku. Je pravda, že od svojho prísťahovania neboly československé kolonie závislé nijako jedna na druhej v žiadnom ohľade, ale nedá sa po-preč, že tie, ktoré boly bližšie seba, boly čulejšie a svojimi časťmi stykami mimovoľne podporovaly medzi sebou svojkosť a vedomie spolupatričnosti. Až od Prvého sjazdu všetkých Čechoslovákov v Bulharsku, konaného v Sofii vo dňoch 4—6. marca 1921, možno hovoriť o sdrúžovaní sa bulharských Čechoslovákov do spoločnej život v jednej kolonii je už závislý jedného na druhom a čulejší život v jednej kolonii je tiež podmienkou prebudenia sa kolonie druhej. Tu už počína byť národný život spoločný jak Čechom, tak aj Slovákom a nemožno hovoriť o jednom bez toho, aby sa nespomenulo druhého. Tak je treba aj na tomto mieste podať aspoň stručný prehľad o českých koloniach v Bulharsku, aby celá československá otázka v zemi bola ako-tak pohromade. Čitateľ bude tak láskavý a podrobnosti si vyhľadá v spomenutej už ročenke, lebo staré veci opakovať sa neodá. Aj tak táto kapitola bude zväčša podávať len akýsi obsah toho, čo je tam uvedené, doplnený však skúsenosťou a pozorovaním autorovým.

Niečo málo jednotlivcov krajanov prišlo do Bulharska ešte pred jeho oslobodením. Väčšinou sa nepoznali, nevedeli dosť o sebe a rozchádzali sa po zemi, každý za svojim chlebom. Boli to Česi, ktorí sa odvážili do týchto, vtedy ešte tureckých krajov. Prvou 9

Českou, vydatou za Bulhara, bola, vraj, Jozefína Jirásková, po mu-
žovi Bohdana Chyteva, ktorá počína v Bulharsku národne praco-
vať ako učiteľka už roku 1866.

Viac soskupených Čechov, inženierov a robotníkov vidieť pri
stavbe tureckej železnice Odrin — Vakarel. Títo, ako neutrálni
cudzinci, pozorovali útlak bratského národa a sami, byvši si vedo-
mí toho, že aj ich vlast nemá ešte slobody, stali sa dobrými pria-
teľmi bulharských „komitov“, bojujúcich za slobodu a tak podpo-
rovali iskierky ich oslobodenského hnutia. Sami nejednému zachrá-
nili život pred tureckou pomstou. Ako boli títo naši inžinieri a
robotníci vážení Bulharmi a akú krásnu spomienku zanechali po
sebe v miestach, kde pracovali, to krásne dokazuje list učiteľov
z dediny Jabalkovo (vtedy Almalij), Chaskovsko, ktorý poslali ku
slávnosti otvárania československej školy v Sofii.¹⁾ Týmto listom
môžu sa popýšiť nielen tí, ktorých sa to menovite týka, ale všetci
Čechoslováci, lebo ten dokazuje, že Česi od svojho prvého príchodu
do tejto zotročenej zeme stali sa jej ozajstnými priateľmi a hľadeli
jej pomocť zpod cudzieho panstva tak, ako svojej vlasti. A keď
Bulharsku svitla sloboda a nemalo vlastných síl a kultúrnych pra-
covníkov nadostač, nie div, ale celkom správne, že sa nová vláda
s celou dôverou obrátila k Čechom a u nich ich hľadala — a na-
šla. Neoklamala sa. Aj dnes veľa z nich, ktorí prijali aj bulharské
štátne občianstvo, za príkladom svojich otcov posväcujú všetku
svoju prácu dobru nového domova, nezabúdajúc pri tom, že vlast
ich otcov je ďalej na západe a k svojmu českému pôvodu sa hrdo
hlásia.

Druhým dôvodom, pre ktorý vláda bulharská povolala do ze-
me Čechov, bolo iste to, že bola presvedčená, že nájde v nich sku-
točných bratov, kultúrnych pomocníkov a všestranných učiteľov,
ktorým nebude záležať na nijakej propagande a príprave pôdy pre
svoje vlivy na Balkáne, ako to robily iné národy zakladaním škôl
v Bulharsku, pomocou ktorých a pod rúskom šírenia pravého kre-
štanstva domáhaly sa vlivu a moci v Bulharsku ešte za tureckého
panstva. Za takú sa považuje propaganda katolícka (Rím), evanje-
lická (Nemecko), grécka a srbská.²⁾ U Čechov nebolo sa treba to-
ho obávať. Prichádzali tedy hneď po oslobodení povolani vládom,
na prvom mieste ako profesori a učitelia, inžinieri, architekti, le-
kári, advokáti, majitelia lekární, magistri; potom: dramatickí umel-

¹⁾ Jubilejná ročenka čs. kolonie v Bulharsku, str. 164.

²⁾ Stilian Čilingirov: Protiv čuždite učilišta, str. 14—29.

ci, vojenski dôstojníci, vojenski kapelníci, obchodníci, sládkovia,
typografi, litografi, strojmajstri, knihári, fotografi, hostinskí, ča-
lunníci, dvorní, krajčíri, udenári a učitelia najrozmanitejších po-
volaní. Nebolo snaď odboru, v ktorom by nebol býval učiteľom
alebo vedúcim Čech. Z každého z uvedených povolani dalo by sa
menovať po niekoľko významnejších osobách, čo však je dost po-
drobne uvedené v Jub. ročenke. Preca však spomeniem aspoň nie-
ktorých: Vnuk P. J. Safárika dr. Konštantín Jireček (stal sa zá-
kladným organizátorom bulharského školstva), prof. Mrkvička (vy-
tvoril nádhernú galeriu obrazov zo života a z dejín bulharského
národa), prof. Věšín, Brožka, Škorpil a iní; inž. Prošekovi, Trnka,
Kolár, Ježek a celý rad iných našich ľudí vykonalo pekný kus práce
pri budovaní nového bulharského štátu.¹⁾ Je samozrejme, že títo sa
usadzovali po mestách a nie po dedinách a takmer pri každom
väčšom podniku sú vedúce ruky české. V Sofii postavili Prošekovi
pivovar a započali tiež budovanie prístavu vo Varne; stavia sa pi-
vovar v Plevne, cementová továrň „Lev“ v Plevne, cukrovar
v Plovdive, roku 1912 cukrovar v Gornej Orechovici, roku 1930
cukrovar v Dolnej Mitropolji; všade sú na prvých miestach zastú-
pení naši ľudia — Česi. Ba aj v cukrovaré v Kajali, postavenom
francúzskou spoločnosťou, na vedúcich miestach vidíme Čechov.

Najviac Čechov prijala Sofia a preto tiež tam sa vyvinul naj-
prv intenzívny národný život. Už od roku 1860 je tam značná
česká menšina, ktorá si založila roku 1879 telocvičný spolok „So-
kol“, ale ten, ako český, zaniknul a stal sa základom bulharského
tel. spolku „Junáka“. Až keď roku 1921 bola v Sofii založená
československá doplňovacia škola, založila sa sokolská jednota pozno-
vu a trvá dodnes. Doplňovacia škola sa nie za dlho zmenila na
riadnu československú školu ľudovú a meštiansku pod jednou
správou a od roku 1924 je umiestnená v Československom národ-
nom dome T. G. Masaryka.

Československá kolonia v Sofii je najživšia nielen preto, že je naj-
početnejšia, ale hlavne preto, že od prvo počiatku mala väčšinou ľudí
študovaných, veľkých intelektuálov, ktorí boli národne prebudení
ešte pred svetovou vojnou. A tiež pozdejšie stály prítok nových
rodin z Československa donášal so sebou národné oduševnenie do
kolonie, čím táto stále bola živěná čerstvou národnou miazgou.
Ak to neboly rodiny, ktoré prišly v úmysle trvale sa v Sofii usadiť,

¹⁾ Botanik Stříbrný, osobný priateľ cisára Borisa III., usporiadal najúplnej-
ší herbár bulharskej flóry, ktorý daroval čsl. škole v Sofii. Zomrel 8. júna 1933.

sa trafilí, ktorí zpätí, ktorí do Argentíny. U Čechov roku 1912 vidíme ešte zakladať cukrovar v Gornej Orechovici a potom príchod robotníctva a úradníctva doň, kdežto k Slovákom už nikto v tie časy neprichádza.

Úkol Čechov bol pomôcť na budovaní nového bulharského štátu kultúrne, k čomu boli vládou pozvaní, Slováci prišli zase pozdvihnúť hospodárstvo, avšak nedá sa odníkať zistiť a potvrdiť doterajšia mienka, že ich vláda pozvala. A tak náš národ utiskovaný doma, mohol aspoň v bratskej cudzine príspeť svojou hrivnou k všestrannému pozdvihnutiu oslobodeného národa a tým už dokázať, že je schopný žiť samostatným životom, pokračovať v starej a vytvorit si novú kultúru, len čo príde doba, keď bude môcť tieto svoje vlastnosti celkom pre seba uplatniť, využiť.

Táto krátka zmienka o Čechoch v Sofii má priviesť len k tomu, aby, keď bude v ďalších kapitolách zmienka o nich, neboli sme prekvapení, kde sa naraz berú. Čo sa týka Čechov vo Vojvodove, o tých bude samostatná kapitola, lebo ich prisťahovanie je obdobné a v tých istých rokoch, ako Slovákov na Plevensko.

bolo to časté striedanie diplomatických úradníkov, ktoré národné povedomie kolonistov veľmi napomáhalo. Že je tomu tak, dobrým príkladom je nám Ruščuk, kde od zrušenia československého konzulátu sa život v spolku „Havlíček“ citeľne oslabil. V ostatných kolóniách, okrem Gornej Orechovice, podobného prílivu z vlasti nebolo a preto udržanie národného povedomia v nich bolo tým ťažšie, ale je tým záslužnejšie.

V Sofii je ústredie Československého domu T. G. Masaryka, ktorého odbočkami sú tiež kolónie: Brašljanica, Gorna Mitropolija, Mrtvica a Vojvodovo. Ústredie má tiež odbor „Vzájemnosť“, ktorý vypláca podpory po zomrelých členoch a „České srdce“ podporuje chudobných krajanov a niekedy hmotne napomôže tiež vyslať učňa do Československa. Odbočky podobných odborov nemajú. Česi v Sofii dostávali sa často, ako už bolo uvedené, na vlivné miesta, alebo aspoň mali lepší prístup k vlivnejším osobám. Ba nachádzame ich pri samom Dvore vo veľkej priazni. Niet preto divu, že neskoršie, keď sa prisťahovali do Bulharska Slováci, nachádzali u nich v mnohých veciach svojich dobrých pomocníkov. Nepoznali a nepoznajú doteraz naši Slováci a Česi v Bulharsku medzi sebou tých politických nenávisť a trenie, ktoré často čítavajú v novinách. Tým odsúdeniahodnejšia je činnosť dnešného štváča, všemožne sa usilujúceho nahuckať bulharských Slovákov proti Čechom, tupiac nielen všetko české, ale aj slovenské a vydvihujúc všetko neslovanské. Avšak o tom na príslušnom mieste.

Záslužným a duchaplným činom sofijských Čechov je, že po páde Rakúskohorska roku 1918 ujali sa samostatne ochrany všetkých Čechov a Slovákov v Bulharsku založením Československej Národnej rady v Sofii pod predsedníctvom E. Čermáka-Kozáka, čím zachránili mnohých od povinného opustenia Bulharska, ako stálo v podmienkach solunského prímeria z 28. septembra 1918. Ak sa sofijskí Česi zvlášť nezaujímali do toho času o svojich slovenských bratov na bulharskom vidieku, od pádu našich otročiteľov zaujímajú sa o nich viac a viac. Nadväzujú s nimi styky a podporujú ich všemožne v národnom povedomí, pomáhajú im organizovať sa do odbočiek Národného domu a konečne sa pričitňujú tiež o to, aby aj Slováci v Bulharsku mali svoje školy, ako majú oni v Sofii.

Prisťahovanie sa Čechov do Bulharska je od dávnejších rokov, ale trvalo dlhšie ako prisťahovanie Slovákov, ba možno povedať, 12 trvá ešte, kdežto Slováci sa raz prisťahovali a potom zase len pomaly

II. PRVÍ SLOVÁCI V BULHARSKU. S. J. ZACHEJ.

Ani prví Slováci neprišli do Bulharska veľmi neskoro. Boli to väčšinou len jednotlivci, hľadajúci skôr zamestnanie ako slobodu, ktorí sa nijako nestýkali medzi sebou. Svoje bydlisko vyhľadávali v mestách, kde otvárali obchody a tak zaisťovali existenciu rodine. Už počiatkom roku 1880 otvára v Sofii módný obchod Jozef Capko z Kláštora pod Znievom, ktorý zakrátko pozdvihuje na najväčší a najznámejší obchod svojho času v Sofii. Capko však stáva sa v Sofii tiež známym priateľom Bulharov a všetkého slovanského, a u Slovincov, ktorí sa na neho pamätajú, je dodnes v milej spomienke.

V Sofii žije viac Slovákov, dnes už skoro stratených, ktorí prišli tam, ako je už spomenuté, len z dôvodov existenčných a dne; nemajú nijaké styky ani s Československým národným domom. Nemožno sa o nich rozpisovať. Menšej zmienky by snáď zasluhovala Rozália Jesenská, rodom zo Starých Hôr vo Zvolene (zomrela 1. I. 1932), ktorá ako čipkárka robila v Sofii dobrý obchod a zároveň dobré meno slovenskému krajčárstvu. Jej dcéra, vydatá Tarbová, žije dodnes v Sofii.

SAMUEL JAROSLAV ZACHEJ.¹⁾

V máji roku 1880 prichádza za spoločníka do obchodu ku Capkovi jeden z prvých prisťahovalcov Slovákov, a dodnes vôbec najväčší Slovak v Bulharsku, profesor Samuel Jaroslav Zachej. Je jeden z tých, o ktorých sa nedá povedať, že opustili vlasť len z existenčných dôvodov, ale naopak, je z tých, ktorým štúdio bolo do-

¹⁾ Jeho vlastnoručne po bulharsky písaný životopis a klíše ochotne požičala jeho dcéra pi. Ľudmila Popová, vdova po bulh. majorovi kavalieri Prokopovi Popovovi, zahynuvšom v balkánskej vojne 1913, oddanom priateľovi Slovákov. Pi. Popová hovorí pekne po slovensky a býva: Sofia VI., Kiril Pejčinovič č. 9.

priane okúsit z maďarskej dobroty po revolučnom roku 1868, z ktorej nebolo možno vyžiť doma ani duševne ani hmotne.

Zachej bol úprimným Slovákom, Slovanom a rusofilom. Jeho vlastenecké heslo, ktorému učil doma aj svoje deti, bolo: „Najprv Slovák, potom katolík alebo evanjelik“. Preto tiež nehľadel, že Slováci,

Prof. Samo Jaroslav Zachej

usadzovavší sa na Plevensku, sú iného náboženstva, ako on. Jemu bolo hlavné, že sú Slovácki a preto stal sa ich najlepším otrodovníkom pred bulharskými úradmi, pričom mu bolo veľmi na pomoci to, že svojou skromnosťou, učenosťou a presvedčením stal sa v pravom slova zmysle miláčikom sofijských mešťanov a mal dobrú povest nielen na ministerstvách, ale aj u samého cisára Ferdinanda. 15

Ako taký, zaslúži si, aby bolo niečo viac spomenuté z jeho krušného života, aby predošlé slová boli niečím faktickým potvrdené. Veď o Zachejovi sa temer nevie, a keď aj niekde o ňom napíšeme napísané niečo v súvislosti s usadzovaním sa Slovákov na Plevensku, dozvieme sa odtiaľ, že bol profesorom na gymnáziu v Revúci, čo je nepravdivé. Len starší Slováci v prvých dobách navštevovali a korešpondovali so Zachejom, vždy s veľkou úctou si naňho spomínajú.

S. J. Zachej narodil sa dňa 31. marca 1841 v dedine Bystrej vo Zvolenskej župe. Ako syn banského úradníka vychodil ľudovú školu čiastočne v rodisku a dokončil ju v Banskej Štiavnici, kde počal chodiť tiež do gymnázia.

Keď v Banskej Bystrici roku 1861 zmaturoval na gymnáziu s vyznamenaním, poslal ho banskobystrický biskup Štefan Moyzes do centrálnej bohoslužobnej seminárie pri peštskej univerzite. Tam sa stal už koncom prvého roku predsedom slovenského literárneho krúžku. Príjúc k presvedčeniu, že preň nie je kňazské rúcho, odišiel tretí rok študovať do Viedne históriu a filológiu. Tam mu bol na dobrej pomoci (aj hmotne) profesor slavista dr. Miklošič, pedagóg Peter Bílka a horlivý slavianofil protoerej Raevski. Zvlášť u posledného sa poznal s mnohými význačnými osobami, najviac s Rusmi. Vtedy slovenskí študenti zo všetkých fakúlt viedeňskej univerzity sa sdružili do krúžku, ktorého predsedom zase sa stal Zachej a z ktorého vyšla idea ku stretnutiu sa všetkých slavianskych študentských združení. „Nadšenie, ktoré zanechalo stretnutie v našich mladých úprimných dušiach slovanských bolo hlboké, trvalé, nebhynúce“ — píše doslovne.

Univerzitné štúdiá zakončil štátnou skúškou v Budapešti roku 1866, ale do štátnej služby sa nedostal, lebo nebol schopný zrieknuť sa svojho národa, čo bolo vtedy podmienkou pre prijatie do štátnych služieb. Vstúpil tedy do redakcie jediného vtedy slovenského nezávislého politického deníka Peštbudínskych Vedomostí a stal sa riadnym korešpondentom Národného Pokroku v Prahe, a keď tento bol vládou zastavený, Korúny v Chrudimi.

Ako jeden z iniciátorov otvorenia slovenského gymnázia v Kláštore pod Znievom, bol povolaný roku 1869 naň za profesora; ale len za päť rokov mohol sa cítiť vo svojom živle. „To bola najšťastnejšia, najplodnejšia perióda môjho života“, píše. Po zatvorení gymnázia obrátil svoje zraky na Rusko, ale priateľmi preho-

vorený ostal v redakcii Národných novín v Turč. Sv. Martine, pozdšie redigovaných Svet. Hurb. Vajanským.

Roku 1876 počal vydávať ľudovýchovný mesačník Zoru, ale ten po roku musel zaniknúť, lebo poštovné úrady po každej expedícii vracaly celé balíky mesačníka nazpät s poznámkou: „Zpäť, adresáti nechcú prijať!“ a zatiaľ adresáti reklamovali stále svoje čísla. Roztrpčený takýmto šikanovaním, rozhodnul sa Zachej opustiť rodné Slovensko v nádeji, že najde živobytie svojej rodine u oslobodeného národa bulharského.

V auguste 1878 prišiel do Bukurešti, kde do jari 1880 viedol knihy a pokladnicu svojho švagra, jedného z najznámejších bukureštských obchodníkov. Keď však spomenutý Jozef Capko otvoril svoj obchod v Sofii, pustil sa Zachej cez Lom za ním a stal sa jeho obchodným spoločníkom, tým viac, že po žene bol s Capkom švagor. Pozdšie, keď sa Capko pominul, firma obchodu Capko a Zachej sa zmenila na S. J. Zachej.

Po svojom príchode do Sofie mohol sa žiadať do štátnej služby, ale vidiac už vtedy, v treťom roku po oslobodení, že národ bulharský je rozštiepaný na silné politické partie, nechcel sa tiež zapartizánštit. Ostal objektívnym pozorovateľom z ústrania, ale zaujímal si oboznámiť Bulharov aj so Slovákmi. Prečo, najlepšie nám povedia jeho vlastné slová: „Okrem Rusov o druhých Slavianoch — s nepatrnými výnimkami — sa vedelo veľmi málo. Keď som sa predstavil ako Slováč, tu aj ľudia vzdelaní, publicisti, spisovatelia zadiveno pozerali na mňa, kde na božom svete je taký národ?“ Zachej veril, ako sa všeobecne verilo, že oslobodenie Bulharska je prvý veľké víťazstvo slavianskej myšlienky, že je to prvý ohnivko v reťazi postupnej slavianskej emancipácie z cudzieho útisku a preto ho tým viac zabolelo, keď ešte nestačila dobre uschnúť krv osloboditeľov-Rusov a už sa stretnul niekde s Bulharmi-rusofobmi.

Profesor stal sa predavačom plátna, uskromnil sa, pracoval, nakoľko mu nové povolanie dovoľovalo, aj literárne, nenáročne, bezzáštne. Ale na konci svojho života trpko si vyčítal: „Oleum et operam perdidí“, nechtiac uznať, že vykonal veľa aj takto a usadení Slováci v Bulharsku že môžu najviac jemu ďakovať, že dostali ženu, že prvý počal prakticky a intenzívne pracovať na československo-bulharskej vzájomnosti.

Skromne žil, skromne pracoval a preto ostal skoro zabudnutý. So svojimi milými Národnými novinami nemohol sa Zachej rozlúčiť ani v Bulharsku. Stále dopisoval do nich a bolo by treba

len zrátať, koľko článkov je podpísaných „De profundis“ alebo „Samoslav“. Mnohé čísla najdú sa ešte v jeho pozostalostiach. Preklad práce najväčšieho bulharského básnika a spisovateľa Ivana Vazova a uverejňoval ich v Slovenských pohľadoch, roč. 1890, 1891, 1893, 1894. Roku 1902 vydala Akc. kníhtlačárska spoločnosť v Turč. Sv. Martine jeho slovenský preklad románu Ivana Vazova: „Pod jarmom“. Roku 1914 počal pracovať na podrobnom diele: „Cestopisné a kultúrno-ekonomické črty z Bulharska“, ktoré však pre nemoc „a vlivom krušných udalostí“ musel trvale odložiť, ako píše: Ad kalendas graecas.

Okrem toho bol Zachej osvetove činný tiež v kruhoch bulharských-sofijských. Písal veľa do bulharských novín a je jedným zo zakladateľov Slavianskej Besedy, ktorá vydala jeho prácu: „Slovacite. Techno minalo i nastojaste“.) Založil tiež bulharský lovecký spolok, za čo dostal prvý lovecký lístok v Bulharsku; dlhé roky bol nielen redaktorom, ale aj prispievateľom orgánu tejto organizácie „Lovca“.

Zachej si nepíše, že bol nazvaný „slovenský konzul“ pre svoju starosť o Slovákov, ktorých často úradníci poslali k nemu, že on im veci vybaví. Pozdesejšie tento titul „prešiel“ na ev. a. v. farára v Gornej Mitropolji, Teodora Bálenta. V ďalších kapitolách sa uvidí, ako sa obracali Slováci aj Česi z dnešného Vojvodova k nemu a čo všetko vykonal pre nich.

Svojou skromnosťou, ale aj svojou prácou, ktorú Zachej považuje za „nepatrnú“, získal si priazeň všetkého sofijského obyvateľstva, ba aj samostatného cisára Ferdinanda. Krátky výstrižok z nejakého bulharského časopisu, ktorý mám po ruke a z ktorého sa dá zistiť, že ide o nejakú manifestáciu, poriadajú snáď Slavianskou Besedou, najlepšie povie, čo konal Zachej pre Slovákov v Sofii. V preklade znie:

„Potom nasledovali reči, v ktorých vzali účasť po jednom členovi z každej slavianskej národnosti. Najkrajšie hovoril p. Zachej v mene Slovákov o sjednotení Slavianov, o ich minulosti a prítomnosti a o ich perspektíve do budúcnosti. Skončil hovoriac, že ich bratský bulharský národ nesmie spúšťať so zreteľa svoj program, t. j. splnenie svätostefianskej zmluvy. Jeho reč bola natoľko oduševňujúca, že po jej skončení bol vyzdvihnutý v šume volania »nech žije« a nosený po súde.“

¹⁾ Slováci. Ich minulosť a prítomnosť. — Sofia 1912. Kniha obsahuje štyri dlhé Zachejove prednášky, prednesené v Slav. Besede: 3. mája 1909, 10. januára 1911, 30. októbra 1911 a 4. marca 1912.

Aby som ešte lepšie dokumentoval, že Zachej bol naozaj veľkým a váženým Slovákom v Sofii, ktorý nám ostatným robil najlepšie meno, spomeniem jeho 70ročné jubileum, ktoré slávil roku 1911. Všetky bulharské noviny píšu o ňom najvzrejšie¹⁾, ale tiež Národné noviny v Turč. Sv. Martine, č. 40. zo 4. apríla a č. 41. zo 6. apríla 1911 sa o tomto jubileu milo zmeňujú. Dovoľne píše spomenuté číslo 41.:

„Darmo chcel sa náš milý rodák S. J. Zachej prešmyknúť cez hranicu sedemdesiatky, bez huku a šuchu, darmo zakazoval rodine, aby sa nejako nezmienila o dni jeho narodenia. Zachej je v Sofii primilá, vážna a zaslúžená osoba, než by mu to taký čulý, vzdelaný a blahorodý národ, ako Bulhari, platili tupou netečnosťou, ako sa to stáva, žiaľ, inde a neďaleko. Nás arci tiež dátum prekvapilo. Zachej bol už začiatkom 60. rokov pilný dopisovateľ »Pešťbudinských Vedomostí« v Budíne. Skrýval sa pod menom Jaroslava Dumbierskeho. Neskôr v Národných Novinách podpísal sa —ský, alebo —l. V »Pešťbudinských Vedomostiach« ako riadny spolupracovník (1867—1869) podpísal sa »Samoslav«, »Ď«, a tiež —l. Tak, ako v literatúre, skrýval sa S. Zachej vôbec v živote, nevytrčal sa, nenatískal, ale pracoval. No niekedy i fialku najdú. Zachej, keď sa dozvedel, že ho ktosi vrazil do novín ako jubilanta, ztratil sa včasné ráno z domu. Keď prišiel na obed, zvestovali mu, že boli uňho deputácie . . . celý výbor »Slovanskej Besedy«, od mesta, minister výučby S. S. Bobčev, ako zástupca vlády, a iní. Okrem toho našiel si kartu, ktorá mu zvestovala, že o 1/3. hodine príde k nemu Dobrovič, náčelník cisárskeho tajného kabinetu, najdôvernejšia osoba cisárova. A tak na punkt zahrnel pred domom Zacheja cátsky koč, z ktorého vystúpil Dobrovič, za nim lakaj s ohromnou kyticou živých kvetov. Dobrovič s poželaním cáskym oddal buket jubilantovi, v ktorom bola vlastnoručne písaná kartička.²⁾ »17./30. marta 1911. So najsrdečne blagopoželania za 70ta godišnica na Vašeto roždество. F.« (Cyrilicou). Potom vytiahol Dobrovič červené etui s rádom: Oficiersky križ rádu Sv. Alexandra IV. stupňa. Zachejovi udelený rád je pre civila dosť neobyčajným vyznamenáním, udeľuje sa len vysoko zaslúženým úradníkom a dejateľom. Biely emailovaný križ s nápisom: »S nami Bog«, nad križom je zlatá koruna. Jubilantovi gratuloval v ten deň ešte i

¹⁾ Opatruje ich pi. Ludmila Popová v Sofii.

²⁾ Tento vlastnoručne cisárom Ferdinandom písaný telegram zarámovaný opatruje pi L. Popová. (Pozn. autora).

Ivan Vazov a predseda ministerstva Iv. E. Gešov. Gešov telegrofoval: »Výtečnému Slavianovi, svojmu neúnávnému spolupracovníkovi pri vystavení budovy »Slavianskej Besedy« prinášam i ja najsrdečnejšie svoje pozdravy a blahopoželaní. Iv. E. Gešov«.

Cátrovi poďakoval Zachej nasledujúcim slovenským listom:

»Vaše Veličenstvo, Pane a Pane Najmilostivejší!

Vaše Veličenstvo ráčili Ste ma k mojim sedemdesiatročným narodeninám Najmilostivejším udeľením Officierskeho kríža Kráľovského Rádu »Sv. Alexandra«, i prekrásnou rozkošnou kytkou z utešených sviežich kvetín, a zvyš toho — čo ja a moja Vášmu Veličenstvu najodanejšia rodina ako najdrahocenejšiu pamiatku stále a bedlive opatrovať budeme — Najvyšším vlastnoručným blahopoželaním tak neočakávané a nezaslúžene vyznamenat'. Vaše Veličenstvo! K slzám pohnutý nad toľkou milosťou a nezaslúženou Najvyššou dobroprajnosťou ko mne človeku v každom ohľade skromnému a bez zvláštnych zásluh, nie som v stave čo ako slabého výrazu dať citom, naplňujúcim celú moju bytosť, citom horúcej nekonečnej vďačnosti a najúprimnejšej nezlomnej oddanosti k Vášmu Veličenstvu. Nemôžem, než vyslať vrúčne modlitby k nebesiam, aby Boh, darca všetkého dobrého, dal Vášmu Veličenstvu zdravíia a ešte dlhého-dlhého, šťastného a slávneho panovania.

Vašeho Veličenstva v najhlbšej pokore oddaný S. J. Zachej.
V st. Sofii, dňa 30. marca 1911.«

My sa duševne tešíme nad poctou S. J. Zacheja a sme vďační Bulharom a ich cárovi, že si tak milo a slávne uctili nášho slovenského rodáka a okrem Sasinka najstaršieho a najvernejšieho spolupracovníka »Národných Novín«. Na Mnogaja i blagaja lieta!»

Smrť majora Prokopa Popova, dcériného muža, ktorého Zachej mal až dojemne rád a ktorý padnul roku 1913 v balkánskej vojne, zapríčinila jeho chorobu, pre ktorú musel svoju prácu odložiť a snať ešte viac ho zronilo rozpadnutie Ruska, ktorému toľko veril a odtiaľ čakal pomoc pre Slovákov. To uskorilo koniec jeho života a zomiera 4. februára 1918 v bratskej cudzine, nezazrúc slobodu svojho rodu, ktorú tak túžobne očakával.

Iste zaslúžilý a spomenutiahodný sofijský »obchodník«, ktorého čisté slovenské srdce mohlo cítiť asi, ako spievame:

Za tebou, vlasť drahá,
mrte duša boľavá
z ďaleka, z ďaleka:

Podaj mi útechy,
keď cudzie ma svety
zavrely, zastrely.

Tak rád bych šiel v rodnú chať svoju,
pomôcť v rabstve svojmu domovu,
lež marná nádej — v diaľke v tú dobu.
Plakal by som, jak dieta malé,
z rúk materských silou vyrvané,
lež srdce zmiera, slzy niet,
na plecích mi už siaha liet,
dušu mi trápi nepokoj,
a telo žiada, žiada — pokoj.

III. PŮVOD BULHARSKÝCH SLOVÁKOV.

Nie sú to Slováci, prisťahovavší sa do Bulharska rovno zo Slovenska, ako Zachej, ale pravnikov slovenských rodín, opustivších milé „Horniaky“ na konci 17. a na počiatku 18. storočia. Z dejín uvedených historických období možno sa presvedčiť, že príčinou ich emigrácie boli vtedajšie takmer neznesiteľné pomery náboženské, sociálne a politické na Slovensku. Každý, kto dejiny poníma a chce ponímať nepredpojaté, vidí, že nebola to „náboženská netrzeplivosť“, ako ju jeden z kronikárov označil v jednej z kroník československých škôl v Bulharsku, ale že to bola v pravom slova zmysle náboženská *nestriteľnosť*, ktorá vyhánala praotcov dnešných bulharských Slovákov z vlasti. Treba sa priznať len panovaniu Leopolda I., spomenutí si na Karaftu a i na Mariu Tereziu a najdeme všetky príčiny, ktoré pri tejto téme potrebujeme.

„Praotcovia Slovače v Maďarsku, hnaní žitím nevolou a i pre vieru začali sa usadzovať na rovinách dnešného Maďarska už koncom 17. storočia za Leopolda I., po vypudení Turkov z Uhorska. Väčšie sťahovanie dialo sa z Liptova, Zvolena, Turca, Oravy a i z Gemera a to po Karaftovom jatkárení v Prešove.“¹⁾

Na Dolniakoch túžili najst Slováci viac náboženskej i politickej slobody, ako aj viac hmotného blahobytu, než im dopriavalo panstvo na „Horniakoch“, shrňajúc väčšiu časťku ich krvavých mozolov pre seba. Sotva však si pomysleli tieto prví vystáhalci, že o dve storočia neskoršie, alebo aj skorej, najdú sa ich potomci až na brehu Čierneho mora, vyhľadávajúť to isté, čo oni.

Šíre pustatiny, uvoľnené po vyhnaní Turkov z Uhorska, či už ostaly štátnymi alebo boli odkúpené rôznymi grófmí a zemanmi,

¹⁾ Šafárikov kraj 2. III. 1935, str. 5.: Rozpomienka na našich rodnych bratov, žijúcich v zahraničí.

ak nemaly ostať mrtvým kapitálom majiteľovým, musely byť využité; úžitok z nich, ktorý bol prvou snahou majiteľovou, mohol plynúť jedine, ak byly obrábané. Slobodní zemaní na Slovensku zprvu posielali na tieto odkúpené majetky len sezónnych robotníkov¹⁾, ktorí poznajúť, že dobre obrozená pustatina vráti aj zúročí vynaloženú prácu, k tomu za sľubov pána, že dá lepšie výhody a viac práv, neváhali sa na ňu trvale presťahovať.

„Húfne, hromadné sťahovanie prevádzali vtedajší evanjelickí zemaní, zemepáni za Marie Terezie, potom za Jozefa II., po vydaní tolerančného patentu. Bolo to zaľudňovanie pustých krajov a úmyselné odnárodňovanie. Pilní, svedomití a striezliví Slováci nazývali zprvu v pokoji a mohutneli tak, že časom nadobudli krásnych, rozsiahlych majetkov.“²⁾

Nebude na škodu poznačiť tiež, že Jozef II. snažil sa štátne pustatiny zaľudniť Nemcami, kdežto ostatní zemaní dávali skôr prednosť na svojich majetkoch Slovákom.

Že naozaj nielen bieda hmotná, ale aj neutešené pomery náboženské pôsobili na odchod Slovákov na Dolnú zem, je zaiste dostatočným dôkazom to, že pri usadzovaní sa na ktoromkoľvek panskom majetku, žiadali si sice tiež určité hmotné výsady, ale v prvom rade slobodu náboženskú, kostol a školu. Pod náboženskou slobodou celkom určite mysleli tiež slobodu materinského jazyka, nevediac si predstaviť, že by sa mohli vrúcne modliť a spievať iným jazykom, ako slovenským. Preto tiež svoje kostoly nevolali inakšie, ako „slovenské“, čo sa u bulharských Slovákov do dnes zadržalo. Pri tom ovšem nedá sa pochybovať, že si boli tiež plne vedomí svojej náboženskej príslušnosti. Avšak slovom „slovenský“ vyjadřili naraz príslušnosť národnú i náboženskú.

Z toho, že neskoršie na panstvo prisťahovavší sa Slováci neuspokojili sa len panskými sľubami, ale svoje práva a povinnosti žiadali si potvrdiť písomne, dá sa uzavierať, že sa často presídľovali s panstva na panstvo, keď im sľuby neboly dodržané. Pravdaže, panstvu ani písomne uzavreté smluvy neboly ničím, obecané skoro nikedy nedodržali, Slovákov oberali vše o ich nagazdovaný majetok, uberali im z potvrdzených práv a obmedzovali ich i nábožensky; tak sa Slováci ako ľadovec mykali s panstva na panstvo,

¹⁾ Pod Tatrami tak robieval zeman Andrej Mariassy (podľa ústneho podania starcov).

²⁾ Šafárikov kraj 2. III. 1935, str. 5.: Rozpomienka na našich rodnych bratov, žijúcich v zahraničí.

vždy južnejšie a južnejšie, kde cítili lepší život. Nemožno povedať, že by toto ich prechádzanie bolo rozkošné alebo z rozkoše, ale bolo ono vynútené, ak si chceli zachovať vieru a jazyk svojich otcov. Panstvo v snahe zaľudniť a ťažiť z odkúpených pustatín lákalo nielen osadníkov zo susedných panstiev, ale priamo zo Slovenska, podpisovalo výhodné „contracty“, ale keď obyvatelov došlo, nechcelo o svojich záväzkoch nič vedieť. Tak Slováci museli trpkو konštatovať, že nielen panské sľuby, ale aj „contracty“ sú na zajačom chvoste. Jasným dôkazom toho je taký „contractus“ grófa Gabriela Buttlera v Bardáni.¹⁾

Prvé slovenské osady nepochýbne vznikajú najbližšie domova, t. j. v Peštianskej župe a skoro súčasne v Békešskej. V Peštianskej roku 1711—1721 sú už organizované slovenské ev. sbory, na pr. v Alberte (ale aj inde), z ktorých tiež prišli do Bulharska (Záhorec). To boli azda jedni z prvých, čo opustili Horniaky a usadli sa medzi Dunajom a Tisou. Vopred opísaným spôsobom dostali sa Slováci do Bábky, kde okolo roku 1740 vzniká Petrovec, odtiaľ do Sriteanu, v ňom vzniká slovenská evanjelická osada Stará Pazova²⁾ a odtiaľ sa dostali do Banátu. Tu prešli veľkými súženiami v Buttlerovom Bardáni, kde nežili, ale trpeli tri roky, hoci mali „contractus“ a v Ečke, na panstve Lukáša Lazára štrnásť rokov, usadli sa konečne nadosmrť vo vojenskej hranici na pustatine Kovačici, roku 1802.

Nemožno myslieť, žeby všetci Slováci v Bábke, v Sriteane a v Banáte boli len prisťahovavšími sa z predošlých panstiev. Prichádzaly sem tak isto rodiny zo Slovenska, ako tie, ktoré utekaly z dolnozemskej slovenskej osady pred krutým panstvom, ba aj zo župy Békešskej, kde boly na svojich ľudských právach kruto ukracované.

Pôvod bardánskych, ečkanskej i kovačických Slovákov podľa ich predošlých domovov je veľmi rozdielny a teda tak isto aj pôvod bulharských Slovákov, ktorí sa len odštiepili od nich a zavandrovali ešte východnejšie. Presne zistiť pôvod každej rodiny nebolo by, hádam, ani možné — alebo ak, bolo by to veľmi ťažko, lebo potrebovalo by sa ísť nazpäť po stopách, prehladať celé maptriky a postupne zisťovať staršie a staršie bydllo. K tomu však môžeme sa odvážiť len záujemca dobre materiálne situovaný, aby vedel

¹⁾ Dr. Ján Čaplovič: Dejiny slovenského ev. a. v. cirkevného sboru v Kovačici, str. 12.

²⁾ Karol Lilje: Stará Pazova, monografia, str. 23. a 42.

každú osadu osobne navštíviť. Mne, verím, bude odpustené, keď uvediem len doteraz zistené z rôznych údajov a hlavne z knihy dra Jána Čaploviča: Dejiny slovenského evanj. a. v. cirkevného sboru v Kovačici, str. 13—15, na základe ktorej je zväčša vypracovaná táto stať. Podľa neho najviac Slovákov v Banáte je zo župy Novohradskej, potom z Peštianskej, z Békešskej, z Gemera, z Liptova, z Malohontu, z Turca, zo župy Aradskej, z Čongradskej a z Torontálskej. Ale už aj na Bardáni sú rodiny zo Zvolena a v Ečke tiež z Nitrianskej župy, a to najviac z Vrbovíc, zo Sobotísta, z Vrbového a z Kopčian, ktoré pod istým prísly rovno zo Slovenska.

Tento, nie zaručene presný a iste tiež nie úplný pôvod je tiež spoločný Slovákom, žijúcim v Bulharsku. Ale títo nevedia ani toľko o ňom, lebo im celkom doštačuje vedieť, odkiaľ prišiel ich otec, nestarajúc sa už o deda, tým menej o pradeda. Medzi bulharskými Slovákmí nenajde sa ani jeden, čo by s určitou istotou vedel povedať, odkiaľ zo Slovenska sa vysťahovali jeho predkovia. Každý pochádza z Bábky, z Banátu, zo Sriteanu, z Nadľaku alebo ešte „presnejšie“ z Austrii¹⁾. A starí si na túto otázku zhlboka vzdychnú: „Hospodin milý vie, skadiaľ prišli naši s hora, bat zo Slovenska. Ľem staré ženy chodily ta niekde na Horniaky na ľam“) a apa vyprávali, že tam na Horniakoch v Austrii robili metly z brezového prútia a nie z metlína. A akože je to tá breza, pam rector? Hat, my to tu nepoznáme, ani sme to nevideli“. — To býva najobytnejším výsledkom zisťovania pôvodu od nich samých.

Martin Záhorac z Hornej Mitropolji odvodzuje svoj pôvod podľa svojho mena zo Záhoria, ale ani to sa nedá ničím dokumentovať. Pavel Nosál z Brašljanice spomína, že jeho dedovia spomínali Námestovo jako svoj pôvodný domov.²⁾ Ten tiež spomína si na slová svojho starého otca v Padinej, že keď Slováci prišli do Kovačice, boli už veľmi pomadaření, takže starí rodičia sa ťažko dorozumeli s deťmi. (Nie div, po viac ako storočnom putkaní sa pomedzi Maďarov. To by sa vzťahovalo na tie rodiny, ktoré sa prvé vysťahovaly zo Slovenska a ktoré sme videli roku 1711 v Alberte a r. 1802 v Kovačici). Avšak na to sa, vraj, prisťahovali do Kovačice vo väčšom množstve „Čiliaci“ priamo zo Slovenska a tí pozdvihli a očistili slovenčinu v Kovačici od prijatých maďarizmov. „Čiliakmi“ ich volali preto, že často hovorili „včil“, podľa čoho dalo by sa súdiť, že to boli z Nitrianskej. To by tiež súhlasilo

¹⁾ Pozri kapitolu o reči — slovník.

²⁾ Dr. Ján Čaplovič vo svojich Dejinnách kovačických udáva „Velebná“.

s tým, že aj do Ečky, ešte pred jej opustením, spomína sa príchod viac rodín z Nitrianskej župy.

Najstarší Slováci v Bulharsku pamätajú ešte brdkárov, čipkárov, drotárov, obločiarov a korenkárov, čo chodievali zo Slovenska predávať až k nim do Banátu.

Až potiaľ život a dejiny Slovákov juhoslávskych a väčšiny dnešných bulharských sú rovnaké a čo sa píše v tom čase o prvých, vzťahuje sa v plnej miere aj na druhých. Až od roku 1880 začínajú si terajší bulharskí Slováci tvoriť osobitný život i dej. Smelo možno tedy povedať, že putovanie Slovákov zo Slovenska do Bulharska trvalo celých 200 rokov, ba aj viac, čím prekonalí pochod národa izraelského po púšti pod vodcovstvom Mojžišovým.

Čo sa týka Slovákov, prislých do Bulharska z Nadľaku, ich život pred príchodom, v bývalej župe Čanádskej, nebol istotne lepší, ako tých v Bácske, v Banáte a v Srieime.

IV. NA ĎALŠEJ PÚTI.

VZNIK MRTVICE.

Ustavičné sťahovanie akoby sa bolo bývalo stalo charakteristickým rysom Slovákov, opustivších Slovensko. Pri hlbšom vmyslení sa do ich vtedajších ťažkostí, vidí sa nám, že počuli v duši hlas, ktorému nevedeli, ba možno ani nemohli porozumeť: „Hoj, nechod', šuhaj, z dediny, niet v svete druhej očiny, vráť sa do pustej chatky!“ Ten, vábiac ich zpäť, znepokojoval ich duše a zároveň hnal — nevedeli kde. Čím viac mu chceli vyhoveť, tým viac sa vzdialovali od domova, od zeme Bohom im určenej a skrývajúcej kosti ich dedov. A tak ani Kovačica a z nej utvorená, 12 kilometrov vzdialená, Padina, ba ani mnohé iné slovenské osady, utvorené v Banáte, v Bácske, v Srieime i v Sedmohradsku (Nadľak), nestaly sa trvalým a ostatným domovom niektorých.

Po oslobodení Bulharska z područia tureckého obrátili sa oči všetkých porobených slavianskych národov k jeho osloboditeľovi — Rusku, očakávajúc jeho pomoci i pre seba. I náš národ skladal najväčšiu nádej na oslobodenie v Rusoch a mnohí dobrí slovenskí národovci našli u nich radostného, bratského prijatia. Nie div teda, že aj slovenskí exulanti v Banáte, a to zvlášť z dediny Padinej, pomýšľali vážne na odchod do Ruska. K tomu ich priamo i nepriamo povzbudzoval tiež ich vtedajší učiteľ Belička, dobrý národovec a rusofil. Ako k tomu došlo, rozpráva 67ročný Ján Mrenica z Gornej Mitropolji, jeden zpomedi prvých prístahovalcov do Bulharska¹⁾:

„Belička, rektor v Padinej, vyprával deťom, že je v Rusku slobodná zem. Magoš a Pavelka odišli do Ruskej vidieť, a asi viac ako pou roka, ba skoro rok sa tam bavili. Šeci mysleli, že už jich tam na Kaukaze dakde zabil. Ale sa vrátili a doniesli aj vysved-

¹⁾ Zpráva, podaná v Plevne 9. augusta 1935.

čenia aj prst, že môžu sa tam Slováci usadiť. To bolo vtedy po novinách písanvo, že do sto rodím môžu tájsť. Do Ruska potom nejšli preto, lebo vtedy sa tiež dávala zem v Banáte a zakladala sa v choťári Erzsébetlak dedina Lízika. Tam odišlo veľa slovenských rodím.

Roku 1880 vybralo sa nás preca lem do Ruska 9 rodím. Popredali sme šecker. Pasy do Ruska sme nedostali, ale lem certifikáty. Pustili sme sa my — tieto rodiny — na deregli z Pánčova dolu Dunajom s vozna aj s koňma. Neďaleko Smedereva, pri dedine Vínča, zastavila nás podunajská stráž a zaviedli nás so všetkým činom do Smedreva. V Smedereve chceli pasy, ale my sme mali lem certifikáty, a keď sme vysvetlili, aká nám je cieľ našej cesty, nuž, aby sme vraj tam nechodili, že aj oni nám dajú zem pri Niši. Chtiac-nechtiac museli sme sa zrieknuť Ruska, lebo ani certifikáty nám nevrátili, ani ďalej nás pustit nechceli. Tajšli sme potom na kočoch ku Nišu a prijali sme zem. Asi päť dňom sme stáli pri Niši pri moste nad riekou Moravou, kým nás poslali do dediny Božurná pri meste Prokuple. Zem nám dali asi za tri mesiace, a to 4 haktare na rodícou a na chilapcou po dva haktare.“

Z týchto rodím sa do Ruska nedostal, okrem samotného vodcu Ďura Pavelku, nikto. Pavelka prešiel tam cez Dobrudžu, ale roku 1888 vrátil sa do Bulharska a roku 1890 vrátil sa zase do Ruska a ostal nezvestný.

Ďalej sa udáva¹⁾, že do Božurnej odišlo okolo 300 rodím ráckych a za nimi roku 1881 25 slovenských rodím, popredavších majetky v nádeji, že sa dostanú do Ruska. Bez majetku sa im ťažko žilo, preto len čo sa dopočuly od prvých, že pri Niši možno dostať zem, pustily sa za prvými, ktorí sa tam dostali celkom po nevoli.

Štyri roky lopotili v tvrdej smolnatej zemi v Božurnej, a viďiac, že ich tvrdá práca nenesie žiadneho užitku, rozhodli sa opustiť aj toto miesto. Ale na ktorú stranu sa pustit? Čoho sa chytit aj doma, keď ničoho niet, všetko popredali? Tak sa niektoré rodiny odhodlaly za šťastím ešte východnejšie — do oslobodeného Bulharska, iné sa povracaly do predošlých domovov alebo sa roztrhaly, nevediet kde.

¹⁾ Mišo Jasenský v cirkevnej zápisnici mrtvicej zo dňa 7. februára 1925 a ústne podante Ondreja Mirenicu, 72ročného starca z Mrtvice, jedného z prvých a najstarších prisťahovalcov do Bulharska, ktorý neskoršie príšlých Slovákov zastupoval pred bulharskými úradmi, zo dňa 14. apríla 1935. Tieto dve zprávy sa rozchádzajú len niekde v počte prisťahovaných rodín, preto možno ich mať za najpravdivejšie.

Podnetom k usídleniu sa Slovákov v Bulharsku bol zákon z 20. mája 1880, vyhlásený v „Džavnom Vestníku“ v Sofii č. 46. zo dňa 31. mája 1880 ako Úkaz No 222 od Alexandra I., kňaza bulharského. Tento zákon v doslovnom preklade znie:

ZÁKON O ZALUDŇOVANÍ NEZALUDNENÝCH ZEMÍ V BULHARSKU.

Čl. 1. Po všetkých nezaludnených (prázdnych) zemiach v Bulharsku môžu sa usdiť, na základe tohoto zákona, Bulhari z cudzích krajín, zaoberajúci sa roľníctvom a skotovodstvom.

Čl. 2. Zeme, ktoré sa budú zaludňovať, vopred sa vymerajú a určí sa, po koľko rodínách sa môže usadiť na nich, berúc do ohľadu to, aby sa neutiskovaly susedné dediny.

Čl. 3. Ti, ktorí sa chcú usadiť na tieto zeme, obrátia sa na ministerstvo financií.

Čl. 4. Minister financií najprv zistí zprávy o ich postavení a chovaní, ako aj dôvody presídlenia, a, presvedčiac sa, že títo môžu byť prospešní krajine, a že príčiny ich presídlenia sú prijateľné, rozhodne: Prijímajú sa.

Čl. 5. Presídľivším, podľa členov v rodine a hmotného postavenia, dáva sa potrebná zem a dovoľuje sa im odňať najnutnejší materiál (horu) ku postaveniu obydlia a spraveniu zemedeliského náradia, bez poplatkov z hŕ vládcou určených.

Jednej rodine dá sa ku usídleniu a obrábaniu zem, podľa počtu jej členov a podľa kvality zeme, od 30 do 60 dekarov (djudumov), taktiež pomerne aj pašienka pre statok.

Čl. 6. Celkom nemajetným presídlencom sa poskytnie aj pôžička podľa ich potrieb prostredníctvom zemedeliských pokladieň z Vládneho fondu, proti vzájomnému ručeniu, na úroky.

Požička nesmie byť vyššia, ako polovica ich majetku.

Čl. 7. Presídľenci budú užívať danú zem bez práva predaju alebo zálohy za 10 rokov a len po vypršaní tejto lehoty sa stanú jej pravými vlastníckmi.

Čl. 8. Usídlení sa oslobodzujú od dane pozemkovej a od desiatku od jedného do troch rokov po presídlení.

Nábytok, dobytok a roľnícke alebo remeselnícke náradie, ktoré prisťahovalci nosia so sebou, pri vstupe do Bulharska sú oslobodené od cla.

Čl. 9. Všetci presídlení, jen čo sa usadia v Bulharsku, považujú sa za bulharských príslušníkov.

Minister financií P. Karavelov.
Úkazom No 256 z 15. XII. 1891 je vyhlásený zákon o doplnení čl. 8. citovaného zákona¹⁾:

„Čl. 8. zákona o zaľudňovaní nezaľudnených zemí v Bulharsku nech sa doplní takto:

Presídlení sa oslobodzujú od pozemkovej dane a desiatku za tri roky a od vojenskej povinnosti na sedem rokov odo dňa presídlenia.

K tomu istému článku nech sa pridá nasledujúca poznámka: Presídlení z európskeho Turecka nepoužívajú týchto privilegií.

Na prvopise vlastnou rukou J. C. Veličenstva napísané Ferdinand.

Prípodpisal minister financií G. D. Načovič.“

Úkazom No 138 je zase vyhlásený zákon z roku 1902 o zмене článku siedmeho tohoto zákona²⁾:

„Čl. 7. zákona o zaľudňovaní nezaľudnených zemí v Bulharsku sa pozmeňuje takto: Lahota, v ktorej presídlení obdarovaní štátnou zemou dostávajú vlastnícke právo na ňu, je 20 rokov. Do vypršania tohoto termínu presídlení môžu užívať prídelené im zeme, ale nemajú právo ich predávať alebo zakladať.

Vydané v Sofii 11. VIII. 1902. Podpísaný J. V. Ferdinand a min. financií Chr. M. Bončev“.

Mimo uvedeného zákona vyšlo ešte viac zmien a zrušení zákonov o tatarských a čerkezských majetkoch, ktoré v tejto práci nie sú dôležité. Avšak veľký zákon z 19. januára 1885 „o hospodárskych a čiflíkšských zemiach“³⁾, a zvlášť jeho 7. článok treba spomenúť, lebo bol vzatý v úvahu pri osadzovaní Slovákov. Znie: „K výžive jednej rodiny sa uznáva za potrebné od 8—15 dekarov poľa na dušu (mužská, ženská) a od 2 do 6 dekarov lúk na rodinu. V žiadnom prípade však nech súhrn všetkých pozemkov neprekročí 100 dekarov“.

Tento zákon nie ako zákon, ale ako zvesť, ktorú počuli, alebo čítali v novinách, doniesol sa do uší práve tým sklamaným Slovákom v Božurnej, keď nevedeli, kde sa pohnúť. Aj tu sa vyplnilo pravdivé príslovie: „Keď je núdza najväčšia, pomoc božia najbližšia“.

¹⁾ „Dražaven Vestník“, Sofia, č. 30. zo 7. februára 1892.

²⁾ „Dražaven Vestník“, Sofia, č. 180. z 22. augusta 1902.

³⁾ „Dražaven Vestník“, Sofia, č. 11. z 5. februára 1885; Úkaz No 17.

A hoci, ako viete, zákon sa nevzťahoval na nich, ale len na Bulharov v cudzine, odhodlali sa ho využiť aj pre seba.

Slováci nevedia udať, v ktorých novinách sa o tom dočítali, ani ako to tam stálo, ale keď sa uväzí, že v tom čase už boli naši ľudia v Sofii a informovali slovenské a české noviny o bulharských veciach, nedá sa pochybovať, že by skutočne nebolo bývalo o tom písané. Iste aj samotná bulharská vláda sa starala o to, aby tí v zahraničí, na ktorých sa zákon vzťahoval, boli o tom uvedomení.

Ako viete, nedá sa potvrdiť doterajšia mienka, že Slovákov povolal do Bulharska špeciálne cisár Ferdinand. Len keď prví príslušníci a ukázali sa na vtedajšiu dobu dosť pokrokovými roľníkmi, bulharské úrady nenamietali nič proti tomu, aby prišlo viacej takýchto roľníkov a mali v úmysle založiť jednu takúto vzornú (obrazcovú) dedinu. Ani car Ferdinand, ani vtedajší ministerský predseda Štefan Stambolov nemohli byť proti usídleniu Slovákov v Bulharsku, lebo obidvom išlo o všestranné upevnenie mladého bulharského štátu. Cisár Ferdinand musel zo skúsenosti na svojich majetkoch na Muráni na Slovensku poznať hrôzivosť slovenského roľníka, ktorý svojou usilovnou prácou vie prinútiť aj tvrdú skalú gemerskú k tomu, aby sa na nej niečo urodilo. Pretože vtedy bulharský sedliak nevedel tak obrábať zem, je jasné, že Slováci boli vítanými prísťahovalcami jak cisárovi, tak aj vláde. Ale preca neboli naschvál povolaní. Uvidí sa to v ďalšom.

O tom, ako odišli prví Slováci z Božurnej do Bulharska, hovorí inakšie Mišo Jasenský a inakšie Ondrej Mrenica. Jasenský hovorí, že keď sa do počuli, že v Bulharsku dávajú zadarmo úrodnú zem, „tak sa aj vybrali dvaja vidieť, čo keď príšli do Sofii, tam sa hlásili, pre akú príčinu oni príšli: že sa chcú preseliť do Bulharska, ak jim dá ministerstvo zem pre obrábania. Ministerstvo jich rado prijalo a jim oznámilo, kde jesto prázdne pustatiny, to jest v plevenskom okolí že je najlepšia zem, aj keď jim edního človeka dali, aby jim išov zem pokázat . . . Tak naši Slováci keď videli, aká je zem v Plevenskom, sa zaradovali aj keď odišli pre svoje familije. Prišli prvo lem štyri familije a druhých zastihla tam vojna srbsko-bulharská, tak príšli až keď sa uzavrev mier medzi Bulhari aj Srbi 1886. roku“.

Ondrej Mrenica s bratom Jánom o príchode prvých Slovákov do Bulharska hovoria však toto:

Na jar v apríli roku 1884 odišlo prvých päť rodín z Božurnej na kočoch cez Niš na Sofiu, počujúc, že Bulharsko dáva 31

zem na obrábanie. Boli to: Mišo Mokran, Ondrej Benka, Paľo Pavlovič, Ján Hučka a Samo Hulka. Avšak už ani zdaleka im nepadlo, že by chceli ísť do Ruska. Ich snahou bolo usadiť sa niekde na dobrom mieste v Bulharsku. V Sofii našli Zacheja, ktorý ich predviedol ministerstvu a timočil prianie Slovákov, takže ich hneď poslali do Plevenska. Keď sa Zachej dozvedel od krajanov, že za nimi by sa aj iní usadili v Bulharsku, keby dostali zem, urobil všetko možné v ich prospech, takže ministerstvo pristalo na to, že podľa zákona prijme a osadí mimo Bulharov len Slovákov, ktorí však musia svoju národnosť dostatočne dokázať.

Prvým piatim slovenským rodinám bolo vykázané (dočasne) miesto v Mrtvici. Hneď za nimi vypravil sa Ondrej Mrenica s Jánom Markušom z Božurnej pešky k nim, aby videli zem, ktorá by im mohla byť pridelená. Cestu: Božurná—Niš—Kňažovec—Zajčar—Vrška—Čuka(hranica)—Vidin—Lom prešli pešky, z Lomu do Nikopola sa viezli loďou. Hlásili sa v Plevne u okresného náčelníka Štrbakova, ktorý aj s finančným náčelníkom poslali ich do Mrtvice. Keď sa vrátili pre svojich do Božurnej, dostali, vraj, od náčelníkov z Plevna telegram, aby sa ponáhľali a dovedli so sebou aj iných Slovákov. Tak dňa 7. novembra 1884 (pred Dimitrom) dovedli títo nových deväť slovenských rodín, ktoré po deväťdennom cestovaní vozmou prv udaným smerom zastavili sa u priateľov v Mrtvici. Boli to: Ondrej a Ján Mrenica, Mišo Plvan, Pavel Strakúšek, Ján Markuš, Martin Beška, Ján Tordaj, Ďuro Severin, Mišo Kolárik, Mišo Mareček.

Túto slovenskú „karavanu“ zdržiavali údajne tiež financovia a okresný náčelník v Lome, ponúkajúc im k užívaniu pustatiny „Bazov dol“, ktorý ich však nezlákal a tak odišli na vyhliadnuté miesto — do Mrtvice. Dnes na tom istom mieste v Lomsku býva niekoľko skoro celkom pobulharčených slovenských rodín, o ktorých sa hovorí v predposlednej kapitole: „Stratení“.

Ďalšie rodiny mohli prichádzať až po vojne srbsko-bulharskej. Udáva sa, že po tejto vojne prišlo ešte niekoľko rodín z Božurnej, takže, vraj, v Mrtvici bolo 12 slovenských rodín, keď už vyrátných dovedna je 14. Táto nesrovnalosť vzniká jedine tým, že niečo nijakých presných záznamov z týchto čias, starší pamätníci sa už takmer pomínuli, mladší sa dosť málo zaujímajú o to, aby zvedeli pravdu o prístahovaní svojich otcov. Až roku 1925 píše do cirkevnej zápisnice mrtvickej ev. slov. cirkvi Mišo Jasenský svoje pa-

mäti, avšak tiež len na základe ústneho podania; sám prišiel do Mrtvice až roku 1889. Prvý zápis vôbec je až z 24. januára 1904.

Bulharský vonkov, zvlášť v tých časoch, bol veľmi riedko zastúpený. Turci sa museli rozlúčiť s Bulharskom a veľké pustatiny beyov a agov staly sa majetkom štátu spolu so zemami tatarskými a čerkezskými. Na tejto divej celine mal sa začať nový slobodnejší a rozumnejší život bulharského sedliaka. Nebolo však síl a rúk, ktoré by boli vedely zápasíť s týmito „suvatmi“, preto vyšiel prv citovaný zákon a pozdejšie cisár Ferdinand zakladal na nich štátne statky, zvané čiflíky, centrálného zriadenia, spravované direktormi. Dnes z nich vznikly celé štátne zemedelské závody, v ktorých sa „trudovákmi“¹⁾ opatruje vojenským spôsobom statok, rozplemenuje sa najlepšie druh koní a hovädzieho dobytká. Obrábanie zeme sa deje celkom racionálne a pod dozorom skúšaných agronomov.

Bulharský sedliak obrábal svoje poličko celkom primitívnym spôsobom, uspokojujúc sa tým, keď sa mu urodilo na výživu a na statie. Ešte akoby v strachu, aby jeho prácu nevyužili tureckí otročitelia, staral sa len o tie najdôležitejšie životné potreby. Nestaral sa o svoje obydlie, ba ani o svoj zovňajšok a čistotu. To mu bolo prv potrebné, aby všetko odpudzovalo násilných Turkov a tak, aby uchránil česť svojej ženy a dievky, ktorá je u Bulhara nadovšetko. Ale táto nutnosť sa im pozdejšie stala zvykom, lebo nič lepšieho kolo seba nevideli. Čiflíky boli ešte len v začiatkoch a roľníka nič tak nepresvedčí a nenaučí, ako skutočný výsledok hociktorej práce. Tak aj teoretické poučovanie ešte dnes gazda prehodí s pleca na plece, ale praktický výsledok ho privábi, svedie. Bolo tu treba praktických učiteľov roľníctva s málo rečami a usilovnou prácou. A týmito sa stalo, aspoň vo svojom okolí, tých štrnásť slovenských rodín, prišlých zo Srbska. Tak ako Česi v Sofii sa stávajú učiteľmi Bulharov v najrôznejších kultúrnych a priemyselných oboroch, tak sa Slováci stávajú učiteľmi poľnohospodárstva.

V strednom Podunaji, na ľavom brehu mŕtvého ramena rieky Vítu, vo vzdialenosti 20 km od jej ústia do Dunaja, počínajú sa usadzovať rôzni prístahovalci hneď po oslobodení Bulharska. Ešte v zápätí po vojne rusko-tureckej roku 1877 prichádzajú do týchto miest miešanci Turkov, Armencov a Grékov, zvaní Gagauzi a Čučelani, s vlastným nárečím, nepodobajúcim sa ani turečtine, ani

¹⁾ Bulharsko po svetovej vojne nesmie mať riadnu armádu, preto sa robia odvody na všeobecnú pracovnú povinnosť — „za trudovákov“. Trudováci robia cesty, všelijaké stavby, opravy, alebo bývajú pridelení na štátne čiflíky. Vystavili za ťažké milióny dobrých komunikácií.

armenčine, ani gréčtine, tým menej bulharčine, a to z dediny Dokudžek a Enidže, vzdialených okolo 60 km východne od Odrinu, na ceste Odrin—Lozengrad. U niektorých vo spomienkach sú známi čo Gagauzi z „Odrinského vilaetu“ (z okolia Odrina). Títo s niektorými čistými Bulharmi robia si obydlia u tohoto mŕtvého ramena Vitu, tvoriaceho veľké močiare, zvané „Mrtviški blata“ (mŕtvé blata), a osadu podľa toho menujú krátko Mrtvica.

Ale prisťahovalci z okolia Odrinu v Mrtvici dlho nevydržali. Rozčarovaní byvší veľkými škodami, ktoré im každoročne robilo množstvo syslov na pšenici, jačmeni i kukurici (len žito neničili), odsťahovali sa do Deli—Ormanska (okolie Šumenu). V Mrtvici ostalo len niekoľko čisto bulharských a po oslobodení prisťahovavších sa rumunských rodín z bývalého Rakúsko-Uhorska. Tu bolo tiež vykázané miesto i slovenským rodinám. I ony pocitily škody robené sysľami, takže niekoľko rokov boli nútení jesť len čistý žitný chlieb a podniknúť vážny boj s týmto hľadavcom. Bolo nariadené každému doniesť do Plevna sto sysľích uší. Slováci vravia, že príčinou toho bolo, že ostalo len kde-tu poličko v rozsiahlych pustatinách, slúžiacich za dobrý pelech týmto škodcom. Keď však sami počali orať zaporiadkom, sysľov sa zbavili.

V siedmom roku po oslobodení nachádzaly sa v Bulharsku slobodné, zanedbané pustatiny, pokryté trávou, trním a najrozmanitejším bodliáčim, skrývajúcim množstvo nebezpečných plazov a škodlivých hľadavcov. Z tých bolo dovolené Slovákom spočiatku orať bez miery, koľko len vĺdali. Pustili sa rezko do roboty a orúc pole jedno pri druhom, nie ako ich predchodcovia „ako jedna dľaň“, nedali možnosť množiť sa poľným škodcom.

Nie za dlho svojím, na ten čas príkladným gazdovaním, získali si vážnosť nielen u spoluobyvateľov, ale aj u úradov, poskytujúcich im mnohé privilégiá a ponúkajúcich ich k tomu, aby povolali aj iných svojich známych a priateľov z Banátu, vidiac, že takíto roľníci môžu byť len na osoh bulharskej zemi. Žiadali aspoň dvesto slovenských rodín, aby mohli založiť na „Dimirkju suvate“, kde dnes stojí čiflík „Klementina“, vzornú slovenskú roľnícku dedinu. Slováci sa podujali zavolať požadovaný počet rodín, predostrúc hneď ministerstvu financií v Sofii žiadosť o prídely potrebného množstva zeme slovenským rodinám na Dimirkju suvate. Z tých príčin celé dva roky bolo toto pole rezervované Slovákom. Vtedy čiflík „Klementina“ pozostával ešte len z niekoľkých chatrných kolíb a jeho direktor Asmanov bol súhlasný s osadením Slovákov na ňom. Veď

čiflík mal ešte k dispozícii suvaty: Čerešovicu nad Rybeňom, Čala suvat pri Brašjanici a Bojov Geran pri Gornej Mitropolji, na ktoré sa mohol preniesť.

Najväčším prianom Slovákov bolo dostať toto krásne pole 6 km juhozápadne od Mrtvice, a hlavne ich prvý vodca Mokran, ktorého si Bulhari prekrstili na „kapitána Miša“, podnikal všetko v prospech tej veci. Časy však boli také, že každý chcel za svoju priazeň k určitej veci niečo aj pre seba. Tak aj direktor žiadal od Slovákov nie veľký bakšiš — jeden slovenský páperový záhlavok, ktorých u Slovákov videl dosť. Ale tu sa ukázali Slováci veľmi neprezieravými a medzi sebou si povrávali, že prečo by sa pýtali a podkladali . . . keď im hlava dovolila. A urazený direktor vynaložil všetky svoje sily k tomu, aby Slovákom sľúbený „Dimirkju suvat“ bol odrieknutý a aby, i keby ich prišlo viac, boli rozdelení do bulharských dedín.

Tak jedna poduška je dnes príčinou toho, že Slováci sú rozdelení v troch dedinách. Často malá chyba privodí veľké následky. „Dimirkju suvat“ bol uznaný za nepostrádateľný pre štát a Slovákom raz na vždy odrieknutý. Ostávaly ešte posledné spomenuté tri.

Ani na príjemné zprávy známych z Bulharska neopúšťali Slováci hneď Banát. Neobávali sa len nespoľahlivosti zprav, ale mylilo tiež to, že v tie časy sa tiež zakladaly tam niektoré osady, ktoré našim ľuďom doporučovali ich farári. Taká je na pr. Lízika a Imriška. Zvlášť do Imrišky organizuje vtedy padinský farár a viac rodín sa tam aj vysťahovalo. Tak na pr. Kukučka, Tancík a Mrenica najprv odišli do Imrišky, mali sa tam síce dobre, ale keď sa do počuli o Bulharsku, opustili Imrišku a pustili sa ta. Preto tiež neprichádza do Bulharska hneď žiadaných 200 rodín, a len rok po roku sa trúšia po niekoľkých rodinách.

Roku 1888 vybral sa Martin Markuš a Mišo Mareček z Hertelendy „vidieť“ do Bulharska. Vrátili sa s priaznivými zprávami a tak s Marečkom prišlo loďou do Nikopola ďalších deväť rodín, dňa 12. novembra 1889. Usadili sa v Mrtvici. Zeme nedostali, lebo úrad chcel všetkým naraz prideliť, ak ich bude dostatočný počet. Slováci však nešli. Zato prichádzali Bulhari z Makedonie a Rumuni z Maďarska. Bez prostriedkov žiť sa nedalo, preto Slováci žiadali prídely pôdy. Ich vodcovia, boli to tí prví, a po „kapitánovi Mišovi“ hlavne Ondrej Mrenica, do soznamu prisťahovavších sa slovenských rodín uviedli aj bulharské rodiny z Makedonie a ru-

munské,¹⁾ aby sa počet väčšil a zem aby sa prideliła. To sa však špatne vyplatilo pozdejšie prístahovavším. Ale takto v Mrtvici dostali zem r. 1891.

Výše dvaciat slovenských rodín prišlo do Mrtvice roku 1893 a tie sa už stretly s prvými ťažkosťami. Tí, čo videli svoju chybu, keď medzi Slovákov zapísali aj cudzích, ani ich nechceli do Mrtvice už prijať. Z vysvetliteľných príčin²⁾ Jasenský píše: „Už tem čas boli aj takí ľudia, čo jich nekceli do dedine prijať“. Aké sklamanie! Písali, že dostanú zem zadarmo, a teraz im už nechcú dať, len za 4—5 levov dekar. Ba vlastní ich skoro nechcú prijať. Nasledovala prosba za prosbou, telegram za telegramom, ale výsledok ten istý: Za peniaze, lebo 200 rodín je už osadených a predvídané zeme rozdané. A záujemci skutočne zistili smutnú skutočnosť, že soznam usadiťších sa Slovákov v Mrtvici obsahoval viac iných, ako Slovákov. V tie časy bolo v Mrtvici 23 slovenských rodín, ale ich vodcovia podali spis s 200 rodinami skutočne príšlymi, ale nie slovenskými.

Noví prístahovalci nevedeli sa dohovoriť na úradoch, vodcovia nechceli ísť s nimi, aby im pretlmočili požiadavky a prosby. Rozhodli sa teda vypraviť do Sofie k ministerstvu posolstvo. Islo sa na Jasenského koňoch, lebo železnice ešte nebolo, a k pomoci si vzali advokáta z Plevna. Jasenský to takto opisuje:

„Ja som bov ešte tem čas slobodný. Edom večer, ako tak sedím sám s dvoma sestrami aj s bratom, lebo nám boli rodičia zomreli, prišlo mi na rozum, že načo sme aj my tu sami, okolo dvaciat familie, keď týchto nových neprijmu? Že si nebudeme môcť postaviť nikda svoj kostov slovenský, tak že sa misí naša slovenská reč stratiť tu v Bugárskej. To bolo v sobotu a razom v nedeľu ráno som odišov medzi starších ľudí a som jim vravev, žeby mi dali edního staršého človeka z nich a ja že pojdem za nich na mojích koňách do ministerstva. Ední sa vysmievali, že čo ja tam zväčším, druhí vraveli, že to bude dobre, no že pošlú s nami aj advokáta. Ja som im vravev, že nám nenačím advokát, ale oni vraveli, že aj tak mu platia; boli si ho zenali, že jim zem vykoná. Tak sme zali aj jeho. So mnou išov Vencel Pitra. Hneď v nedeľu nám nasbierali na cestu 55 levov, advokátovi dali 75 levov. Tak v pondelok ráno sme sa pohli na koči a v stredu na poludnia sme stihli do Sofie. Razom odpoludnia išov advokát do minister-

¹⁾ Podľa Jána Mrenicu stalo sa to cez advokátov, ktorí dostali od Rumunov odmenu, že ich vedeli osadiť so Slovákmí.

²⁾ Tiež preto, že mrtvický chotár, ktorý mal pôvodne 65.000 dekarov, rozchytaly čiastočne okolné obce, dozvediac sa, že ho majú deliť prístahovalcom.

stva. Keď večer prišov, ja sa ho pýtam, čo je novo, dostanú zem títo ľudia alebo ní? Vom mi na to vraví: „Lebo aj oni dostanú alebo aj vám vezmú“. Ja som mu na to odpovedav, že to nemôže byť, aby nám zali, lebo ministerstvo kde raz pluje, to viac nelže. Ráno pojdem ja do ministerstva. Vom mi vraví, že keď pojdem ja, že vom nepojde, lebo že vie, čo mu tam vraveli. Ja som mu dav odpoveď: „Ty nemisíš ísť, lem ma do kancelárii odved“. Keď sme tam prišli, vom ostav vonku, lem ja s báta Vencľom sme zišli nu. Minister nebov doma, lem jeho sekretár. Tem sa ma pýta, že čo sme prišli? Aj zkade sme? Ja som mu hneď oznámiv, že sme z Mrtvici, že máme novopreselencov, kcú zem, aby jim dalo ministerstvo. Vom mi na to vraví: „Veď som vravev vášmu advokátovi, že nemožú darmo zem dostať!“. Ja som mu odpoviedav: „Práve zato sme prišli, aby sme počuli z vašich úst, pane ministre, že nemožu zem dostať, nak si tajdú odklav si prišli, lebo cez zimu nebudú mať kde bývať“. Vom na to skočí so stovca a na mňa, že ako ja to rozprávam, že jim zem dajú, ale za peniaze. Ja zas naňho: „Pane, tí ľudia, čo by mali peniaze, neboli by sem prišli, a kerý aj trocha mav, už od roka pojedli“. Tak nás vyhnav vo, aby sme trocha čakali pri dverách, že nás po chvíli zavola. Keď sme po chvíli zišli, už bov celý savet sbraný. Tak nám vraveli: „Chojte teraz domov, a my pošleme za vami inžiljera, aby tým ľudom pláce vymerav. Nebudú darmo, no od 5 do 6 levov dekar“. Ja som jim ešte na to vravev: „Pane ministre, prosím, dajte nám čierno na bielom, nak vedia naši ľudia, kde sme my boli“. Oni mi odpoviedali, že ministerstvo nedáva ništ, žeby sme išli spokojne domov, že na tretí dem vynde inžiljer vymerat pláce, aby si mohli stavet, a na zimu, keď sa sberie Narodavo sobrania, aby sme dali prosbu do Narodního sobrania, že nám odpustia zem darmo. A tak sa aj stalo. Hneď, keď sme prišli domov, prišov inžiljer, vymerav pláce, no dali po päť levov depozu a v jeseň podali prosbu do Narodního sobrania, tak dostali zem aj oni darmo. Ani za pláce jim ništ nezali, lem po tých päť levov jim tam ostalo, čo dali depozu. Keď sa aj oni ubytovali, hneď sme začali služby Božie konať a Boha chváliť, že sme sa mohli v cudzej države do ednej dedine štyriat numeru zaselit.“ Bolo to už roku 1893.

Z týchto, ktorí mali takéto ťažkosti s usídlením, viacerí možnejší, odstrašení sa hneď vrátili nazpät. Iní ešte prišli roku 1895 a 1896, takže počet slovenských rodín mrtvických sa zdvihol zo šty-

ričať na 56 a tam definitívne ostal. (To však nesúhlasí s podanými štatistikami z Mrtvice na str. 97. až 101.).

Väčší je príliv Rumunov a Bulharov z Makedonie a z Thrákie, takže roku 1896 Mrtvica sa stala katastrálnou obcou s celkom zaujatou pôdou v chotári. Žiaden uchádzač do obce sa viac neprihľadal a preto aj pri ďalšom usadzovaní sa Slovákov v Bulharsku počet slovenských rodín v Mrtvici sa nezmenil.

Po vyjasnení zápletky, ktorej príčinou boli samotní predstavitelia Slovákov, bulharské úrady neboly nijako proti tomu, aby na základe zákona boli prijatí ešte iní Slováci z Banátu. Krásne roviny Dimirtikju suvatu boly síce pre nich už stratené, lebo roku 1894 boly založené už budovy terajšieho „Klementina“¹⁾. „Keby bolo bývalo prišlo prv aspoň 60 slovenských rodín a potom ostatné, boli by sme založili slovenskú dedinu aj tak“, povedali, vraj, neskoršie v Plevne náčelníci Slovákom.

Pod správou Klementina sú, ako už bolo spomenuté, aj iné štátne majetky (suvaty), z nich Čeršovica (severovýchodne od dediny Rybeň) pre kopcovitý teren neprichádzala tak v úvahu. Len v reči bolo aj o ňu zavadené. Hlavné boly Bojov Geran a Čalasuvat. Bojov Geran, asi 5 km západne od Gornej Mitrropolji, je dosť rovný, ale mal veľkú nevýhodu: nedostatok vody. Naproti tomu Čalasuvat, ktorý si Slováci pre ťažkú výslovnosť pokrstili na Čelosuvat, je hornatejší, ale má „mocnejšiu zem“ a je vlhkejší. Je vzdialený asi 6 km východne od Mrtvice cez dedinu Rybeň. Jeden z týchto bol rezervovaný pre ďalších slovenských prisťahovalcov z Banátu, ktorí sa očakávali. Ba malo im byť dané vybrať si z nich, ktorý sa im bude páčiť, lebo ani na jednom z nich neboly založené nijaké budinky, ako sú dnes, len koliby, zpoly v zemi účupené, pokryté všelijakou burinou, slúžiace pastierom za aký-taký úkryt pred nepohodou.

Toto predvídané osadenie Slovákov na jednom z uvedených suvatov nevzťahovalo sa už na 56 rodín mrtvických. Tie boly už osadené a hlavne tie prvé boly na tom najlepšie, lebo pri svojom príchode, bez ohľadu na zákon, bolo im dovolené obrábať toľko poľa, koľko len vľádaly. Zadarma. V tom čase (1896—97) majú niektorí z nich až od 100 do 200 dekarov oráčiny, čo odpovedá okrúhle rozlohe od 17 do 35 kat. jutár.

Nepochybne mrtvíci Slováci predčili v každom ohľade svojich spoluusadlíkov, preto nebude nikomu divné, že Ondrej Mre-

¹⁾ Stavala sa práve vtedy aj železnica Pleven—Somovít.

nica stáva sa kmeťom (starostom) novej dediny — Mrtvice.¹⁾ Osvedčili sa ako rozumní roľníci a domáce obyvateľstvo nielen spôsob práce, ale i celého života prejmalo od nich. Zanedlho domohli sa dostatočného blahobytu. Majetkove, ako bolo spomenuté, boli dobre, majúc bez miery k úžitku pôdy, ktorej domáce obyvateľstvo nevedelo si ani tak vážiť, ani obrobiť. Ich blahobyť neostal neznamy vlastným ich bratom v Banáte a v dnešnom Rumunsku.

¹⁾ Mrtvica vtedy patrila administratívne k Rybeňu, a Slováci pracovali o jej osamostatnenie.

V. NA DEREGLI.

My Slováci neveríme, kým sa nepresvedčíme. To sme videli tiež u pristáhovavších sa do Mrtvice; tí však nevedeli, kde idú alebo kde chcú ísť. Ale títo, o ktorých má byť reč, neverili ani zprávam svojich príbuzných z Mrtvice. Dá sa predpokladať, že tí odstrašení z roku 1893, vráťivší sa späť do Banátu, prispeli hodne k tomu, aby sa zprávam z Bulharska neverilo. Až, vraj, novinová zpráva, ktorú čítali v Padinej a v Kovačici, že ešte sa môže usadiť v Bulharsku 60 slovenských rodín, z ktorých sa utvorí samostatná dedina, rozohýbala mysľami niektorých odvážnejších. Hodnovernosť tohoto však nedá sa zatiaľ potvrdiť, lebo zase nevie nikto, ktoré noviny túto zpravu doniesly. Je skoro istejšie, že to oznámili len Slováci z Mrtvice, tak, ako im bulharské úrady doporučovali.

Padinci zase prví začínajú. Skladajú sa dvom „delegátom“ na cestu do Bulharska s úlohou vyšetriť skutočné pomery a pravdivosť zprav. Títo sa vracajú „s istotou“, že naozaj bulharská vláda dá zadarmo zem 60 slovenským rodinám a že ich osadí tak, aby tvorily dedinu.

„Delegáti“, budúci vodcovia slovenských výprav do Bulharska, nezabúdajú, že pri sfahovaní sa môžu vyskytnúť všelijaké ťažkosti, ktoré bude treba prekonať, preto idúcky z Bulharska, zaistujú si vopred cestu po srbskej strane Dunaja, vykladajúc, čo to za výprava pôjde zanedlho. Iste už vtedy mali celý plán výpravy vo svojej myslí dobre načrtnutý.

Sľuby z Bulharska boly dosť lákavé. Zvlášť, vtedy už doplnený, čl. 8. známeho nám zákona. Všetko bolo v platnosti: 10 dekarov na dušu zadarmo, 3 roky slobodní od dane, 7 rokov od vojny a ešte všetky už známe výhody zákona, kdeže by to nelákalo? Preto Padinci sa dlho ani nerozmýšľali, predávali svoju trošku, ktorá bola ich vlastníctvom ako nádeníkov alebo sluhov, alebo i ako 40 majiteľov nejakej malej usadlosti. Ale niektorí, ktorí nemali toho

viac, sobrali len „svoje hábky do hromádky“ a pustili sa ako v pohádke za šťastím. Hľadať nový, lepší domov. Tu bola otročina, tam sa sľubuje sloboda, tu všetko cudzie, tam bude svoje, tu robím, slúžim, hrdlačím na cudzom, cudziemu, za mizernú odmenu, tam budem mať svoju zem, ovocie vlastnej práce nikomu inému nepadne, ako mne. „Pome, horšie to nebude!“ I spievavali veselo „Keď do Bugárskej pojdeme . . .“¹⁾

Organizátorov výpravy do Bulharska stálo mnoho, kým našli najlacnejší spôsob, „ako previesť toľkých ľudí, toľký svet, toľkými opasnosťami“ a najlacnejšie. Vyhúťali deregľu.²⁾ Muselo byť iste v nich až nadmieru odvahy, keď na takýto jednoduchý dopravný prostriedok nebáli sa posadiť tak veľké množstvo životov aj s majetkom. Pri tom cudzí kormidelník, ktorý mal v moci osud všetkých, ale ktorému nezáležalo na ich živote. A preca títo jednoduchí ľudia sa ani toho nenalakali. Fortes fortuna iuvat!³⁾

Bolo to v marci roku 1897, keď sa na brehu Dunaja pri Pančove shromažďovali podivní pútnici z Padinej a z Kovačice. Hovorili po slovensky — boli to Slováci. Ešte podivnejší bol ich čin, do ktorého fikajúc vstupovali veľkí aj malí a ukládali v ňom svoj skromný majetok. Bola to deregľa, ktorá práve doviezla odneiaľ „s hora“ zemiaky a teraz odrazila od brehu, aby na vlnách Dunaja doviezla slovenských exulantov dolu, do Nikopola. Do novej vlasti. 25 slovenských rodín z Padinej a 14 srbských, všetkých 120 duší, ľútilo sa s Pančovom a s doterajším domom. Deregľa nabitá, lebo každý si vzal, čo len mohol, žeby sa v Bulharsku nemuselo kupovať. Tu sú složené ormány (skrine), tamto rozobratý voz, lopaty, papeky, ohrablá, rohožky, kufrý, pokrovce, balíky a všetko, čo sa len dá pomysleť v rodine. Každý sedel na svojom mieste, na svojom majetku, okrem veslovavších chlapcov, a zamyslel sa, kde to ide? Či to dobre urobil? Ale kostky sú vrhnuté, na návrat už niet pomyslenia a vína víne podáva do náručia podivnú výpravu na breh Čierneho mora.

Prvých pútníkov Maďari slobodne pustili, dali im pasy. O toľko sa im ľahšie cestovalo.

Druhú deregľa sa pohla 10. apríla 1897 a prišla do Nikopola

¹⁾ Viď v kapitole o speve.

²⁾ Opasnosť — nebezpečenstvo.

³⁾ Deregľa — 16 m dlhý, 2 m vysoký, v prostriedku 8 m široký čln na veslá, na ktorom sa vozievalo obilie a zemiaky dolu Dunajom.

⁴⁾ Odvážnemu šťastie praje!

la 24. apríla. Bola tiež väčšinou padínská, len niekoľko „numerov“ bolo z Kovačice. Viezla 35 rodín.

Horšie bolo s jej odchodom. Po odplutí prvej dostali Maďari v Bečkereku rozum a druhej povolenie a pasy nechceli dať. Nebo- lo inej pomoci, ako odcestovať poukryjome. Tak sa stalo. Každý složil svoje veci do vykázaného mu kútika a 10. apríla pohli sa „vo meno Božie, ako bude“.

Sťahovanie najlepšie budú charakterizovať tí, čo ho zažili. Nechajme ich slobodne rozprávať a počujme, čo hovoria o tom sta- rý Jano Petrák a Samo Bezek z Brašljanice.¹⁾

„Keď sme počuli po novinách, že budú dávať v Bugárskej zem, Padinčania sa naskladali dvom vyslancom na cestu, kerí išli preveriť gu rodine do Mrtvici, či je to baš prauada. Bou to Príbeľa Mišo a Ďuro Mikulášou. Vrátili sa a ohlásili a doniesli istotu, že 60 numerou majú právo na slobodnú zem, žeby postavili dedinu. Za tri roke že nebudú platiť dánok, ani slúžiť pri vojsku. Padin- čania sa pustili prví v marci roku devädesiatom siedmom, na de- regli, a druhí mali tájsť v apríli. My sme si hľadali službu.“²⁾ Ja som bou ženatý v Hajdučici na hodaj. Iba tu, v krčme Padinej, sedeli tí dvaja a kortešovali, hat verbuvali do Bugárskej: „Deže by si tajšou slúžiť, poj s nami do Bugárskej. Tam dávajú zem darmo.“ Nuž i dau som mu kaparu³⁾ a za dvanác zlatých nás do- viezli až do Nikopola. Patili, hat, aj viac, čo mali pluhe, vozy a inšvo. My, hat, tuto so susedom Bezekom, sme sa pomestili baš skoro ku zadku, do jednoho kútika, blízko veslou.

Chýžu som predau za osendesiat zlatých a hajde do Pančova. V Pančove sme čakali na dereglu. Príbeľa ju na druhý dem kúpiu, ani neviem za koľko⁴⁾. Kto sa mu vtedy do toho stareu?⁵⁾ Na druhý dem sme sa pakovali do nej, v Pančove kúpili strovnvo a poj vo meno Božie, ako bude. „S Bohom Austria!“⁶⁾ Jaj, bolo vám to plaču! Rodina naša veľmej plakala. Putovali sme po vode dou. Bolo ván tan toho! Hádam i vyše tricat rodím!⁶⁾ Nás z Kovačice bolo iba dakoľko numerou, čo sme sa k nim pridali. Šli sme vone i 'noci. Zali sme si z Pančova kormáňoša, čo uprávau, volakieho

¹⁾ 23. januára 1934.

²⁾ Slováci v Banáte sa jednali na práce, lebo zem bola drabá: malý lanec (800 štv. siah) stál 500 zlatých.

³⁾ Kapara — závdavok.

⁴⁾ Prvý dereglu viedol Ďuro Mikuláš.

⁵⁾ Príbeľa vravel, že dal za ňu 440 zlatých.

⁶⁾ Bolo ich 35 rodín.

Maďara, ale sme mu, hat, poviedali, že pasy nemáme, a že nás musí prez maďarskú hranicu previesť. Podujú sa za to a my sme mu ešte v Pančove zaplatili. Ale pred Oršavou nás nahau, ako kločka kurence. Že nás vom nemože previezť. Ale to sa báu Zelezných vrátou, či ako to hovoria, tan, de ide Dunaj pomedzi balkány¹⁾. Príbeľa odíjšou na bok do Srbije, de najšieu druhího z Kladova. Tem že nás prevezie prez hranicu maďarskú a rumunskú i bez práva. Tan bola naša zánka!

Starcí z Gornej Mitropolji: Noséti, Gróf, Ďuriš (Frajkor).
Foto: Xy.

Pred Oršavou musely si všet- ktie ženy aj deti políhať. Pokryli sme ich rogozkami, skoro sa po- dusily. Ale kormáňoš nás to naučil, nak sa lem nič nepočuje; a vom sa, hat, tam už poznal, že vom im odhovori. Jaj, každá tak pchala deťom nasilu cickať, pod tými ro- gozkami, lem žeby sa nepočulo nič.

Z Oršavy kričia na nás fi- nanci, čo vezieme a ukazujú, žeby sme počkali. Ale my lem poj, poj! Deže ti budeme čakať, keď nijakieho práva nemáme. My sme poj a poj! Ťaháme gu srbskýmu brehu. Počali ištenaduvať a poj s čáncom, hat, s loďkou, za nami.

„Čo vezieš?“ kričali na kormáňo- ša. „Boga ti tvoga, teret vozim!“²⁾ odpovedel tem. Zatyím sme prešli prez hranicu, takže už za nami nemali právo a na srbskej strane sme sa nebáli, bo Mikuláš po ceste z Bugárskej oznámiv, žeby nás pustili, keď budú takí na de- regit putuvať.

V Kladove . . . no, hajde, hor všetko! Rogozky sa nadvihly ako breh a tu toľkí ľudia! Veď nás tam aj bolo! Maďari hľadeli na nás po respekte: „Hej, az Ištenéd!“ kričali nám, že keby boli vedeli, boli by nás delom naprostried Dunaja potopili³⁾. Oddychli sme si, a potom zase ďalej!

¹⁾ Balkány — vrchý, skaliská aj pohorie Balkán.

²⁾ Boga ti svojho, náklad (tovar) vezim!

³⁾ Príbeľa tvrdil však, že skutočne Maďari za nimi strelili, keď ich už nemohli vrátiť. Pravdivejšie však sa zdá, že len kričali. Príbeľa možno chcel to urobiť napínavejšie.

Keď sa nám tak podarilo prejsť hranicu, napojili pálenkou kormáňoša, a tem nás kecu potom potopit. Veď aj ja som mau pri sebe, ale vtedy sa nepije. Deže? Deregla počala lem tak škripať o kemene, a nedaj Bože, žeby sa bola na spodku roztrhla. Tam sme my!! . . . Ja som si bou už rozhútau, čo urobím: Ženu a deti by som bou zavreu do ormána a ja by som bou vyplúvau pre pomoc. Preto kormáňoša počali biť a tem kričau o retu. Práve bola stráž na brehu, tak sme miseli zastať, kým prišli k nám a kormáňoš nás miseu zaviezť gu brehu. Tam ho i oni vybili a my sme si našli tretího, kerý nás zaviezou do Nikopola.

Potom nás ešte prezerali v Brze Palanke, žeby nám dali dovolenie do Bugárskej. Vnišli financi do deregli, nak vidia, čo vezieme, a pýtali, žeby sme predstavili pasy. »Deže ti ja dán pas, keď nič nemám?« Ale Pribeľa nám poviedau, žeby sme ukiazali knižke, akie máme od familie. »Keď ja ani to nemám!«. Tak každý pokiazau, kerý služobnú knižku, kerý čo, a mne niekerý ponukou koňský pas. »Ta daj, lem nak mám niečo!«. To vám tedy nevedelo po našom čítať. Dau som koňský pas, a keď videu na ňom marke? . . . »Ó, to je pravý človek!« Mysleu, že hádam aký je to pas, od sa mého kráľa. Udreu nam pečiatku, že možem tájsť do Bugárskej a hotovo.

Vo Vidíne nás zase prezerali Bugari a koňský pas si na pamiatku nahali. Tam nám vari aj kormáňoša vyzliekli, keď mu to z nohavicou vypadou tem pas, lebo vom mau dva.

Vo Vidíne sme premenili peniaze. Moje gazdovstvo bolo 50 levov. Hybaj ďalej, do Somovita, ale nás tam neprijali, miseli sme tájsť do Nikopola. Prišli sme tam 24. apríla 1897. Jednu noc sme nocuvali pod pokrovcami, ako Cigáni. A tu hneď: Daj poljouku, daj to, daj onvo, daj vinený ocot do poljouky a to bolo víno! Za groš jedna stará oka vína (1 $\frac{1}{4}$ l). Ale víno . . . nie ako teraz, ale ako olej. U gazdu sme kúpili jedno vedro (15l) za 1.50 leva. Čo sme si doviezli krumple, cibulu atď., to nám Bugari pohádzali do Dunaja, lebo, vraj, sa pojavila voľáka filoxera.

Tak sme počkali, kým nás prišli posretnúť na kočoch z Mrtvice, de sme sa nastanili, kerý u rodiny, kerý u známych, kým nám dali zeme. Tam sme si zarábali v ríse alebo pri tlačení v prvý rok.

»Tam bolo zle (myslel Banát), ale tu je teraz ešte horšie! Spočiatku sme sa mali veľmej dobre« — doplňuje s povzdychom reči Petrákove Bezek.

Ešte v Lome vystúpil na breh Náhoda a premeral pešky cestu do Mrtvice, aby oznámil mrtvíckým, že druhá deregla prešla hranice a že jej treba ísť naproti do Nikopola. Mrtvícki skutočne na druhý deň po priplutí deregli prišli pre svojich, ale neprišli ich vítať zástupci bulharskej vlády, ako píše kronikár (asi z prílišnej horlivosti) v kronike československej doplnovacej školy v Brašljani na 7. stránke. Takého veľkého vyznamenania sa Slovákom naozaj nedostalo.

Cesta trvala desať, a nie 5 dní, ako kronikár píše, veď treba len uvážiť, že dnes expresná loď z Belehradu do Nikopola ide skoro dva dni. A rozdiel: Belehrad—Pančevo je asi poldruhej hodiny aj so zastávkami.

Obidve tieto výpravy nemali sa kde inde utknúť v novej zemi, ako ku svojim známym alebo i len rodákom v Mrtvici, a to dokým im neboly pridelené pozemky k užívaniu. Ondreja Mrenicu našli starostom obce a dobrým známym s okresným náčelníkom v Plevne. Ten sa stal v ďalšom ich zástupcom. Tu v tom čase už tiež boli bývalí Imriškanci: Kukučka, Pavella, Tancík a Mrenica.

Prišla otázka, kde sa prístahovavších 60 rodín usadí. Bol na výber Bojov Geran a Čelosuvat. Aký bol rozdiel medzi nimi, bolo už povedané. Riaditeľ »Klementina« dával Bojov Geran, ale vodcovia Slovákov zas druhý raz vec pokazili. Bol to známy už starosta Mrtvice Ondrej Mrenica a z Imrišky sa prístahovavší Kukučka, kerý ešte tiež nemal svoje miesto. Býval v Mrtvici a spolu s rytárrom viedol krčmu. Ti si vedeli otočiť všetkých Slovákov okolo prsta pomocou pálenky. Tu treba spomenúť, že v Bulharsku sa pilo a pije veľmi veľa. Aj títo, chtiac privábiť ľudí, chodievali po dedinách skupovať bravov a pripravovali hostiny. Celkom diplomaticky. Svolávali Slovákov na ne, určiac program, že sa budú riešiť pri tom otázky o osadzovaní. Spočiatku sa podávaly hosťom pečienky aj zadarmo, ale pozdejšie všetko išlo na vačok, lebo hostitelia nemohli mať škodu, zvlášť, keď takúto štedrosť preukázali aj viac ráz v týždni. A skutočne neutratili, lebo takáto »porada« obyčajne trvala aj tri dni a tri noci a čím sa viac hrdlo polievalo, tým viac schlo a — »pugilár« strácal tiež na svojej biednej váhe.¹⁾

Aj ďalej hral úlohu »bakšiš«. A keď sa aj zdalo, že mrtvícke hostiny a bakšiš nemajú nič spoločného s usadzovaním Slovákov, tu sa ukáže, že práve ony mohli všetko urobiť, ale tiež to byly ony, čo všetko pokazily a sú príčinou dnešného stavu Slovákov.

¹⁾ Podáva Ján Petrák st. z Brašljanice.

Direktor mal druhú možnosť ukázať Slovákom svoju moc. Keď prvý raz nedostal záhlavok, teraz žiadal, aby mu Slováci urobili „edom banátsky bál“ za to, že sám svojím vlivom bude pracovať k tomu, aby sa im dostal Bojov Geran. Poznal už on mrtvicke hostiny predtým. Kukučka sa však rozhodne postavil proti tomu aj s Mrenicom, a keď ich Slováci prosili, aby mu vyhovel, len aby mali čím skôr svoj majetok, títo vyrukovali zase so známym brutálnym výtokom, že čo by sa pýtali . . . keď im hlava dovolila, a čoby krmili, kadeakého . . . Bál nebol . . . A výsledok? Tu je: Nahnevaný a urazený direktor odovodnil ministerstvu, že Bojov Geran nemôže prepustiť Slovákom, že je mu nutný a tak ostal pre nich už len Čelosuvat. Ale ani tam by nebolo bývalo 60 slovenským rodinám zle. Ešte aj dnes je tam pôda úrodná, mocná, nevyžítá. Ale pozrime sa, čo sa aj tu stalo? Direktor „Klementina“ odkázal do Mrtvice, aby Slováci aj so svojimi vodcami vyšli určitého dňa na Čelosuvat, aby pridel bol uskutočnený. Mrenica však s Kukučkom boli proti, chceli Bojov Geran a určeného dňa odišli po dedinách kupovať svine. Slováci sa nedočkali ich návratu ani do obedu a preto vybrali sa sami, nepoznajúci ani cesty, ani miesta. Starí, mladí, ba matky aj s nemluvnatmi sa brodili cez Vit pri Rybeni (vtedy ešte nebol most), len aby stihli na miesto a videli, čo bude ich. Poberali sa vrchom ponad Rybeň, aby sa mohli lepšie orientovať v neznámom terene. Ale to ich sklamanie! Dôľinou vracia sa komisia (koňmo) už nazpät a nahnevaný direktor (tomu už veľa nebolo treba) posielal k nim sluhu oznámiť, že sa môžu vrátiť, lebo už ani Čelosuvat nedostanú. Celá komisia, vraj, na nich o hlade od rána čakala a ešte ani teraz neprišli tí, čo mali prísť, ale ľud, s ktorým sa nedohovorila.¹⁾

Sklamaní Slováci reptajúci odišli však až na miesto, ktoré malo byť ich, aby na ňom zajedli svoju horkosť kúskom chleba, čo si vzali na cestu.

Chyba sa ukázala. Ľudia počali byť nepokojní a obviňovanie neprestávalo. Obidvaja vinní omlúvali svoju neprítomnosť tým, že vraj boli nakupovať prasatá preto, aby komisiu pohostili. Ale lož má krátke nohy. Hrdí vodcovia nevedeli sice, že hlas ľudu je hlas Boží, ale vedeli, že to môže zle skončiť, preto neostávalo nič iné, ako stiahnuť rožky a íst prosiť direktora, aby sa postihnutí aspoň uchľácholili. Ale jaj! Vyhodil ich v pravom slova zmysle zo dvier so slovami: „Chcel som vám dobre. Brašljančanom, čo majú niektorí pole v Ča-

ľasuvate, bolo by sa odmeralo v Saslasuvate, aby ste boli sami. Ale teraz už vám nikda tak dobre nebude. Pakujte sa!“

Hoci pred ostatnými Slovákmí „vodcovia“ (hodno je ich dať do úvodzoviek), všelijako omlúvali svoju vinu, že oni len dobre chceli, nikto im neuveril a do dnes neverí, ba teraz, keď už na veci sa nedá nič meniť, priznal sa aj sám Ondrej Mrenica ako 72-ročný starec, že preto ku komisií neodišli, lebo oni chceli ešte za každú cenu Bojov Geran (15. apríla 1935).

Riaditeľ si vyliel svoj hnev dokonale: Napísal ministerstvu, že Slováci sa o zem nezaufímajú, nechcú ju, vylíčil iste dost barvne príhodu s Čalasuvatom. A tak Slováci sa ani tam dovedna nedostali, lebo bolo rozhodnuté ich dať do rôznych obcí pomedzi Bulharov, ako na dovršenie všetkého.

Bolo treba zase nového behania, nových žiadostí, ba aj cesty do Sofie, aby sa vec aspoň trochu napravila, a tak aby sa dostalo 25 zo 60 rodín do Gornej Mitropolji a 35 do Brašljanice. Ale aj tam, keď chceli si utvoriť samostatnú štvrť, nedali im, ale im vymerali dvory po celej dedine. Domorodé obyvateľstvo nevidelo v tom sice nič zlého, ba odrádzalo, keď sa mitropolskí domáhali usadenia na Bojovom Gerani, a to celkom dobrodušne, aby to nerobili, že dobrých ľudí sa do dediny dost zmestí. Tak sa mestí dnes nerozum dvoch-troch na celých stovkách Slovákov, ktorí mohli mať jednu obec s jednou školou a s jedným kostolom, kdežto dnes sú výdavky trikrát väčšie.

Po vysvetlenom rozladení podarilo sa ešte aspoň natoľko uprosiť vlivných činiteľov, že bolo dovolené vyvoliť si, či chcú zeme na bojovom Gerani alebo na Saslasuvate. Tí, čo si vyvolili Bojov Geran, patria do Gornej Mitropolji, čo Saslasuvat, do Brašljanice. Samí tedy volili tak, že ich prišlo 25 rodín do Gornej Mitropolji a 35 do Brašljanice. Brašljanica bola viac volená k vôli vode.

Ešte v auguste a v septembri 1897 počali vymeriavať Slovákom v Brašljanici a v G. Mitropolji dvory aj zeme. Niektorým bolo pridelené v plnom množstve, iným nie a museli čakať na druhý raz. K vymeriavaniu majetkov dochádzali Slováci z Mrtvice pešky. Mrtvica bola ich prvým útočiskom, v nej boli prvé leto, ba väčšia čiastka aj prvú zimu, lebo svoje príbytky si nevládali postaviť, za ujať byvší zaobstarávaním potravy na zimu. V Mrtvici robili ako nádeníci v kopačkách, v žatve, v lámačkách kukurice, ba niektorí si našli aj službu, aby nejako zimu prežili.

Keď prišli Slováci do Plevenska, našli Bulharov dvojakého druhu: jedni sa ich báli, strámili sa ich (hlavne ženy), považujúc

ich za zlých Čerkézov, druhí sa s nimi nebáli spriatelíť a vyhladávali ich aj zo susedných dedín, ako výborných a svedomitých robotníkov. Slováci učili často Bulharov aj chlieb piecť „po našom“, keď títo ešte okrem proseníka (kukurličného chleba) iný nepoznali, učili ich zúžitkovať na pr. celú sviňu aj s hlavou, lebo Bulhari jednoducho hlavu odťali a nastokli na kôl nad svoj zemník. Mäso si nevedeli na dlhšie uchovať; to ich tiež naučili Slováci. Veľmi sa páčil Bulharom slovenský „matej“ (prezburiš), takže na každú bulharskú zakáľacku bývali zvaní hlavne k vôli tomu, aby im ho pripravili.

Málo bolo tých možnejších, čo sa mohli ešte v jeseni roku 1897 presťahovať na svoje novovymierané dvory. Z Mrtvice do Brašljanice odišlo v jeseni len 6 rodín, a to boli väčšinou, ktoré mali namerané tiež aj pole v plnej miere. Ostatné však mali odmerané len asi po 24 dekaroch a ostatok im dali až roku 1900. Tí sa prístahovali na svoje prídely až na jar roku 1898. Prvý útulok našli v Brašljanici u bohatého Bulhara, majiteľa mnohých zemníkov, Kociho Nanovova, v Mitropolji tiež, ale veľmi málo, hľadali prístrešie u Bulharov.

Odmerané dvory boli rozdelené podľa vyťahnutého losu. Len Kukučka si vymohol privilegium, že si mohol vybrať ten, ktorý sa mu páčil.

* * *

Čo sa stalo so 14 srbskými rodinami, ktoré sme videli plúť na prvej deregli? Hneď uvidíme.

Vieme, že po srbsko-bulharskej vojne (7. nov. 1885) sa tieto dva národy rozkmotrily na nože. Neprípúšťali preto Bulhari Srbov do zeme a tiež zákon o zaludňovaní nijako nechceli vzťahovať aj na nich. A zdá sa, že by ich bolo bývalo aj viac prišlo. Keď sa preca týmito 14 rodinám podarilo do Bulharska preklznúť, stalo sa to len tak, že sa vydávaly za Slovákov, čo im pri poznani slovenského jazyka, ktorým mnohí vedia dodnes čisto hovoriť, nijak ťažko nepadlo. Len mladší už po slovensky nevedia a pobulharčili sa.

V Bulharsku ich preca len poznali, že sú Srbi a nikto ich nemal rád. Úrady nielen že im nechcely dať zem, ale ani dvory im nechcely vymerať. A že dnes majú aj Srbi zeme a najkrajšie dvory, to je jedine zásluhou krásnej Mílky, ženy Markovej, o ktorej sa môže povedať, že predstavovala barnavoltcu Adriu. Táto mušela použiť všetku svoju krásu a ženskosť, aby úradníkov presvedčila, že oni sú nie Srbi, ale Slováci, evanjelici. Veď vedeli po slovensky. A hlavná vec, že sa jej to podarilo, takže nič nebolo nadarmo.

* * *

Rok 1897 bol posledný, keď Bulharsko dávalo ešte Slovákom zem zadarmo. Už z citovaného zákona je nám známe, že každá rodina dostala na dušu po 10 dekaroch. Prakticky sa to prejavovalo tak, že manželia bezdetní dostali 30 dekarov a ani viac ako šesťčlenná rodina nedostala nad stanovené maximum 60 dekarov poľa. Mimo to dostala každá rodina po 2 dekare na dvor a záhradu, ale tu už bola viac ľubovôľa obce; v Mrtvici na pr. dostali po 2,5 dekara, ba ešte aj miesto na kostol, na ktorý hneď od príchodu mysleli. Ku všetkému obec ešte pridala aj zadarmo miesto na vinohrad, aby si boli rovnoprávni všetci v obci. Tak v Brašljanici dostali po 2 dekare. Všetkej zeme teda dostalo sa bezdetnému páru 34 dekarov, šesť a viacčlennej rodine 64 dekarov, asi 11 kat. jutár. Mimo to však bolo možné prikúpiť si zeme od majiteľov, a to nie drahó. Podľa reči starých Slovákov, predával sa vtedy dekar poľa v Brašljanici po 10—12 levov, v Gornej Mitropolji slabšej zeme bolo možné kúpiť, vraj, aj po 2 levy.

Všetka pridelená zem Slovákom bola hneď zanášaná do kníh podľa výmeru, ale mrtvíckým (prvým) slovenským rodinám bolo vtedy vpísané neohraničené množstvo, a to také, aké práve obrábaly. Bolo povedané už, že prvým nikto dekare nevymeriaval, ale robili, koľko vládali. Tak sa udáva, že Ondrej Mrenica mal vtedy 300 dekarov (50 kat. jutár).

Po roku 1897 nebol síce nikomu v Bulharsku majetok darovaný, ale tým nebol zabránený príliv Slovákov do Plevenska. Nízka cena zeme lákala ešte vždy a tak hoci nie hromadne, ale až do roku 1907, ba aj neskoršie dá sa zistiť príchod niektorých rodín. Prichádzajú z Banátu, Bäcky a zo Sriemu, ba aj zo Sedmohradsku.

VI. POHYB Z NAĎĽAKU.

Prv akoby sme išli vidieť našich do dnešného Vojvodova, privítajme ešte Slovákov z Naďľaku, hoci títo prišli za Vojvodovčanmi. Ale osádzajme najprv ešte Brašljanicu a Gornú Mitropolju, aby sme sa mohli slobodne venovať pozorovaniu života a ťažkostí vojvodovských.

Hneď roku 1898 počína sa pohyb Slovákov do Bulharska aj zo Sedmohradska, z bývalej župy Čanádskej. S Naďlačanmi neskoršie prichádzajú aj Komlóšania a Pitvarošania zo susednej župy Vársárskej.

Paľo Mazuch z Gornej Mitropolji vraví, že zprávu o usadzovaní Slovákov v Bulharsku rozchýril v Naďľaku vtedajší ev. a. v. farár Ludovít Boor. Boor sa to, vraj, dozvedel na kongrese v Pešti, vydržiavanom práve vtedy, keď, vraj, bulharský cisár Ferdinand žiadal od kráľa Františka Jozefa I. Slovákov ku kolonizovaniu. Zdá sa nám to veľmi pochybné, ale skôr, že Slováci v Naďľaku sa dočítali niekde o svojich bratoch, prisťahovavších sa do Bulharska z Bäcky a z Banátu. Veď v tie časy je tu už Zachej a z Mrtvice do Gornej Mitropolji sa presťahoval slovenský pismák Michal Filko, pôvodom z Gložian, so svojím synom, nezmaturovavším učiteľom. Tento predpoklad by potvrdzoval tiež tento list farára Boora Zachejovi: ¹⁾

„Veľactený Pane.

S úctivou prosbou utekam sa k Vám. Viacerí z mojich cirkevníkov, evanjelici, Slováci, stroja sa za Vami do Bulharska za osadníkov niekde v blízkosti Plevna. Jak by Ste stihli, Veľactený Pane, buďte tak laskaví, a odpíšte mi, či jesto nejaký štátny kolonizačný výbor alebo nejaká spoločnosť, ktorá by túto vec v rukách mala a na ktorú by sa moji ľudia obrátiť mohli?

¹⁾ Požičala pi. Ludmila Popová.

Jak je Vám vôbec o tomto predmete niečo známo, prosím Vás v rodáckej dôvere, buďte tak laskaví a sdelte mi to.

So srdečným pozdravom som v Naďľaku, [: Nagylak, Czánádmegeye:] dňa 10./XI. 97 s úctou oddaný Ludevít Boor, ev. farár.“

Nevedieť ako na tento list odpovedal Zachej, ale už v marci 1898 prichádza z Naďľaku do G. Mitropolji Ďuro Hanko a keď sa mu veci pozdávajú (dostáva dekar do prenájmu po 2 a kúpiť po 10—15 levov), necháva Mišovi Filkovi peniaze na zakúpenie zeme a sám sa vracia do Naďľaku, aby po Turčiacach (v máji) toho istého roku doviedol do Gornej Mitropolji aj rodinu. Vracia sa ešte raz v jeseni do Naďľaku popredať majetok. Tam sa mu mnohí posmievajú, že si premátnil krásny majetok a teraz od hanby že uteká do Bulharska. Preca však zverbuje so sebou Martina Ďuriša a vo februári 1899 odchádzajú obidvaja do novej zeme na troch vozoch cez Oršavu, Vrška Čuku, Lom do G. Mitropolji. Starý Jano Boleráz z Kováčice ich náhodou stretá na ulici v Gornej Mitropolji už v pozdnej sychravej noci a víta ich piesňou „Ide ťažký furman k nám, ťažkú fúru vezie“, a dospievajúc vetu: „rád by na noc doťahnuť, ale či uvezie?“ dojatý zvolal: „A preca uviezol! Nuž, tak vítajte aj vy pri nás.“¹⁾

Ešte toho istého roku na Veľkú noc opúšťajú Naďlak aj viacerí z tých, čo sa Hankovi vysmievali. Sú to štyri rodiny: Ondrej Lehotský, Ján Michalec, Ondrej Jancík a Ondrej Lóci z Pitvarošu. Zo svojej trudnej cesty vozmo cez Oršavu robia si fotografiu na Vrška Čuke, ktorá sa, žiaľ, nezachovala.

Za týmito železnicou prichádzajú 10. apríla 1899 Štefan Sýkora a hneď týždeň za nimi veľká karavána na vozoch po ceste za prvými: Ján a Paľo Ambruš (4 vozy), Ďuro Dovaľ (2 vozy), Ďuro Lavrovič (2 vozy), Pavel Kabzáni (1 voz), Pavel Srnka (2 vozy). Cesta z Naďľaku do Gornej Mitropolji trvala im 18 dní.

Potom ich ešte mnoho prichádzalo vlakom.

Roku 1905 prišli: Pavel Ďuriš, Matej Šproch, Ondrej Janečka, Martin Királ, Michal Kováč, Ján Kováč, Ján Gróf, Pavel Gróf, Štefan Gróf; Ondrej Chajo a Pavel Koška do roka sa vrátili.

Roku 1906 prichádzali poslední Naďlačania: Pavel Mazuch, Tuška Matej, Burgel, Štefan Jancík, Štefan Botík, Ján Botík, Ďuro Ďuriš-Frajkor, Pavel Molnár a Mišo Molnár (1907).

¹⁾ Zprávy o Naďlačanoch podala väčšinou pi. Anna Bolerázová z Gornej Mitropolji.

Z Pitvarošu prišli: Martin Záhorec, Ondrej Ročkár; z Komlóšu: Adam Moťovský, Štefan Sýkora a Tomáš Koska.

Po založení Vojvodova prešli niektorí Slováci z Gornej Mitropolji tam: Štefan Lóci, Ján Praslička, Ján Hruška so šiestimi synmi.

Všetci Nadlačania sa usídlili v Gornej Mitropolji, a čo bohatší, nakúpili zem za milióny. Najbohatšími z nich boli Ďuro Doval a Burgeľ, ktorí mali po 1000 dekarov poľa. Avšak títo magnáti vrátili sa roku 1921—1922 nazpät do Nadľaku, keď sa povrávalo, že veľkomajetníkom budú zem napoly odnímať.¹⁾ Preto zavčasu predali svoje movitosti i nemovitosti a s utrženým grošom odišli. Tak, udáva Mazuch, Burgeľa predal vtedy 750 dekarov poľa a spolu aj s ostatným majetkom dostal štyri a pol miliona levov, Ďuro Doval však odnášal si z Bulharska za svoj majetok až sedem miliónov levov.

Krajanka Anna Bolerázová spomína ako 10. apríla 1899 o 8. hodine večer, keď vchádzali do Gornej Mitropolji, jej matka usedavo plakala: „Kde ma lem, starý mój, vedieš, kde ma lem, starý mój, vedieš?“ „Veď sme boli v dedine a videli sme lem šesť donkov, čo sú teraz najstaršie krčmy, a dva breštrány. Uspokojila sa, keď nás Bugari milo a radi prijali, ba aj doniesli jej, čo lem mali, či slepicu, či vajcia, či kukuričného chleba (inakšie vtedy ešte nepiekli), lebo, hat, s ňou cítili; bolo im milo, že musí chovať deti a že nemá ničoho. Ale jej sklamanie sa zase vrátilo, keď sme sa nabrali od Bugarov vsi. Jaj, vtedy im vynadala. Ale to sa nič vtedy nehanbilo, také mladie, ale to sa Vám nič neriadilo. A keď sa ich spýtala, prečo majú vsi, vraveli jej: „Če, nali ne sam kuče, da vadja balchi.“²⁾ Dneska je to už celkom inakšie. Nuž tak sme museli odoprieť útulok, ktorý nám dali Bugari.“

Bolerázová podáva tiež už určitejšie zprávy o tom, že, vraj, píšmák Filko Mišo, inakšie roľník so synom Pavlom, písali o lacnej zemi v Bulharsku, čo sa dostalo do rúk aj Hankovi, o ktorom už vieme.

Slováci z Nadľaku boli bohatší, ako tí ostatní a preto ostatných tiež dlho podceňovali. O tom bude reč trochu neskoršie. Zaujímavé je, ako hovorí o bohatstve Nadlačanov Frajkor, 85ročný stavec.³⁾ Bol to, vraj, boháč, ktorým nebolo treba ísť do Bulharska,

¹⁾ Program vlády min. predsedu Stamboljiského 1922—1923.

²⁾ Hádám, som nie pes, aby som pestoval (rozplienoval) blchy.

³⁾ 21. I. 1935 v Gornej Mitropolji.

lebo „tí sa nemuseli s lavice pohnúť a z každej strany pri tom mohli túsicky vyťahovať. Kde rukou čiahou, tam ležala tisícka. Lavroví mau okrem veľkého majetku aj vodné a veterné mlyny, ale samie seba zomlely. Kofko mau sluhou, koňou, kravy, prasťou alebo kofko kofy žita, ani sám nevedeu. A dneska ? . . .“

* * *

Niektorí slovenskí prisťahovalci prechádzajú Mrtvicou a Brašljanicou, skúšajúc, kde by bolo lepšie. Ale v Mrtvici už niet miesta, v Brašljanici je zem 5—6 ráz drahšia ako v Gornej Mitropolji, preto najviac ich ostáva len v Mitropolji. Len niektoré z pozdejšie došlých rodín vyberajú si preca za bydlisko Brašljanicu a tiež nastáva malé preskupenie rodín, ktoré síce mali dvory vymarané v G. Mitropolji, ale pozdejšie tiež prešli do Brašljanice. Tak roku 1900, keď ustal hlavný príliv Slovákov, udáva sa počet slovenských rodín v Gornej Mitropolji 100, v Brašljanici 48 a v Mrtvici pôvodných 56. Ale lacná pôda v Bulharsku láka ešte aj po roku 1900 a tak posledná rodina v Brašljanici sa osadila roku 1907 a v Gornej Mitropolji 1908. V tom čase, ako sa dalo zistiť, bolo v Gornej Mitropolji 1300, v Brašljanici 325 a v Mrtvici pôvodné číslo Slovákov.

Slováci rozprávajú, že pri príchode do Bulharska pocítili všetci veľký bôľ hlavy, nevediac si vysvetliť, z čoho to mohlo byť. To niektorých nastrašilo, že pomyšľali čoskoro na odchod do predosiého domova. K tomu keď videli, ako ťažko bude treba zprvoti zápasit s každou maličkosťou, keď ich stiesnil spôsob života na bulharskej dedine, aký práve vtedy našli, ak len trochu peniaze dovoľovali, dávali vane navštvivenému Bulharsku. Tak hneď roku 1898 na jar odchádza z Brašljanice päť rodín. Nedá sa potvrdit behom prvých troch rokov, žeby sa bola odsťahovala nazpät celá tretina všetkých Slovákov.

Prv ako by sme pozreli na prvý život našich prisťahovalcov, čo bude predmetom ďalšej kapitoly, vráťme sa ku vojvodovským, pri ktorých uvidíme kus prvého stráдания na základe dokumentov, čím bude podopreté aj niektoré tvrdenie pri osadzovaní gornomitropolských a brašljanických.

VII. ZO SVÄTEJ HELENY DO VOJVODOVA.

Vojvodovo je najkrajšou obcou snáď v celom Bulharsku. Podľa reči Čížeka z Vojvodova, jeden z dávnejších ministrov, ktorý navštívil túto obec (bol to minister vnútra), vyslovil sa s nadšením o Vojvodove takto: „Bol by som šťastný, keby som mal v Bulharsku aspoň desať takých dedín, ako je Vojvodovo“. A skutočne, na návštevníka pôsobí táto dedina dojomom úplného triezveho poriadku, zvlášť, keď predtým prejde viac nezriadených obcí bulharských. Vojvodovským len ku chvále je, že nepijú, nefajčia a preto majú viac času premýšľať o všeobecne prospesných veciach. Kým sa však založilo dnešné Vojvodovo, ktoré je tiež ku cti našej republiky, museli jeho dnešní obyvatelia prejsť veľkými sťažnosťami, premáhajúc ich trpezlivo a oddane s Bibliou v ruke. Prehnaní boli utrpeniami sťa striebro ohňom, by ostalo čisté.

Neznesiteľné pomery náboženské, sociálne a hospodárske Čechov, usadených vo Svätej Helene v Rumunsku, rozkolísaly myslami niektorých odhodlancov tak, ako tých v Padinej. I neváhali, za tých istých podmienok ako Slováci, opustiť Svätú Helenu a s ňou i všetky trpkosti, ktoré museli prežívať po celé desaťročia a vyhľadať si lepšie bydlisko v Bulharsku. Fresné datá o ich sťahovaní nemôžno zistiť práve tak, ako u Slovákov. Prvých 13 rodín vystahovalo sa, vraj, zo Sv. Heleny roku 1897, a za nimi až okolo roku 1904 ďalších 35.¹⁾ Tieto údaje nie sú celkom správne, nakoľko nielen z kroniky vojvodovskej českej školy, ale tiež z podpisov, priložených k žiadosti o prídel pozemkov na Gladnom poli zo dňa 26. apríla 1900 možno s určitou istotou zistiť, že sa už vtedy nachádzalo

v Bulharsku 28 českých rodín, ktoré spolu s 18 rodinami slovenskými a 7 pavlikjanskými¹⁾ tvorily 53rodinnú kolóniu.

Podľa slov Alojza KARBULU z Vojvodova, nebola cesta Vojvodovanov o nič menej romantickjšou, ako Slovákov. Akoby sa boli bývali dohovorili, použili i túto práve takého činu, ako tamí. V prvých dňoch májových roku 1897 skladalo 24—25 českých rodín svoj majetok do „bárky“, kúpenej v Pančove za 140 zlatých, priviazanej o breh Dunaja v Alibeku. Riadil a staral sa o všetko vodca Alojz KARBULA, používajúc k prevezeniu svojich bratov do Bulharska dobytých pasov alebo vôbec nejakej okolkovanej listiny. „Tehda to šlo ľahce“, hovorí vo spomienkach na tie časy. Pristáli v Nikopoli, kde svoj dopravný prostriedok predali za kúpnu cenu.

Po stopách prístahovávajúcich sa bratov Slovákov prišli dňa 13. mája 1897 do Mrtvice, v ktorej prečkali celé dva mesiace, kým im bolo oznámené, kde sa majú usadiť. Rozhodnuté bolo im dať suvat, zvaný Krivá Bara pri Asenove a Nových Nováčanoch, na ktorý sa ihneď tiež pobrali, nezaujúc dobre cesty, okľukou cez Rybeň, Koprivú a Mečku.²⁾ Okolné dediny postavily sa však proti tomu, aby sa suvat Krivá Bara prideliť Čechom a tak prečkali na tomto prvom mieste práve len jedno leto. Oznamené im bolo, aby sa presťahovali na nové pustatiny Sasek, západne od rieky Isker. Neostávalo nič, ako sobrat sa a ísť skúsiť šťastie na druhé miesto. Na zpiatočnej ceste prešli Brašjanicou, Mrtvicou, a pretože Sasek bol len holou pustatinou, prezimovali z r. 1897 na 1898 v bulharskej dedinke Gustile. To už boli v susedstve prislúbenej zeme. Netrzeplivo očakávali jaro, aby čím skôr mohli stavať a pracovať na svojom.

* * *

Na jar roku 1898 po modlitbe, prednesenej Petrom Kovaříkom, odrazil od dunajského brehu v Starej Moldave druhý čln, ťahaný rakúskym parníkom, s 30 českými rodinami, opustivšími Sv. Helenu a vyvolivšími si za nový domov Sasek, na ktorý práve len čo vstúpili Česi z prvej výpravy. Čln, naplnený mimo osôb všetkými gazdovskými potrebami, vlečený bol zprvoti za loďou, avšak na pros-

¹⁾ Pavlikjani sa usadili v Banáte, prenasledovaní byvší v Bulharsku pre zvláštny náboženský smer, vedený nejakým Pavlom, ešte začiatkom druhej polovice 18. storočia. Pochádzajú zo západného Bulharska z Ciprova. K nim sa uchýlili tiež bulharskí katolíci po prehratej bitke Rakúska proti Turkom r. 1737, ktorí sa tejto vojny zúčastnili ako usidlenci-kupci Rakúskeho Vlasška. Založili dediny: Besenov, Vingú, Lovrin, Telepa, Bréča a Denta. V r. 1938 v auguste a v septembri budú sláviť dvestoročné jubileum svojho usadenia v Banáte. Vydávajú v Temešváre Banátski balgarski vestnik a Banátsci Balgarsci kalendár.

²⁾ Viď situačný nártok (mapku).

bu jeho cestujúcich a vzhľadom na ľudské telesné potreby, nariadil kapitán lode priväzať ho k boku, aby sa mohlo s neho slobodne prechádzať na loď. Aj títo pútnici slúžili si pri prechode hraníc dobyťcimi pasmi, ako ich predchodcovia.

Za veľkého lejaku zanechal ich parník v Orechove, odkiaľ po veľkých colných ťažkostiach odobrali sa noví prístahovalci ku svojim na Sasek.

Sasek oživil príchodom nových obyvateľov, zanedlho počaly sa zdvíhať štrý českých domčekov, český spev sa roznášal po zanedbaných pustatinách. Bolo živo. Nielen preto, že prišiel život, ale i preto, že noví obyvatelia sa tešili svojmu majetku, a, pretože tento sa prideloval na rodinu, nastala doba svadieb. Nuž i preto na Saseku hneď od príchodu bolo veselo. Lenže netrvalo dlho. Súsedné obce čoskoro počaly pracovať na tom, aby Česi zo Saseku odišli, a majetok aby sa dostal im. Tieto veci nám najlepšie objasnia prosby a listy, písané Samuelovi Zachejovi, prostredníctvom ktorého sa uchádzali o priazeň a o ochranu u bulharskej vlády. Vo svojich listoch zdôverovali sa Zachejovi aj s úplnými intímnosťami rodinnými a žiadali od neho rady a pomoci. Zachej ich v ničom nesklamal, ba vynaložil všetko, čo len mohol, aby rodákovi v nesnádzach a v biede pomohol.

Videli sme Zacheja ako miláčka sofijského obyvateľstva a človeka širokých stykov s vlivnými osobami, preto tiež vládol všetko vykonať. A nebolo Slováka alebo Čecha z terajších kolónií, ktorý by sa u Zacheja nebol stavil, na ktorého by Zachej nebol zďaleka zavolať, ak ho videl a ktorému by nebol pomohol. Martin Záhorec z Gornej Mitropolji neraz spomína reči, ktoré počul od starých, ako mu vraveli. Hovorí: „Báta Ďuro Mikuláš mi povedali ni raz: »Ej, Marcinko, pán Zachej nám veľa ráz aji peňazma pomohli, keď sme nemali začo prísť zo Sofiji.«“ Preto tiež Zachej bol vítaný celou kolóniou, keď neskoršie prišiel ako lovec na jarabice, ale tiež potešit sa medzi Slovákov.

Listy, ktoré ďalej uverejním, sú majetkom p. Ľudmily Popovej. Podávam ich tak, ako sú napísané, len nestrozumiteľnosť opravujem a rozdeľujem vety.

Uvedený list je už z doby, keď Sv.-Helenci prešli už Mrtvicou, Brašljanicou, Krivou Barou a usadili sa v Saseku:

„Tento list je písaný 23. júla 1899 roku, selo Saseku, Bulgária. A prináleží do rúk nášmu ctenému a dobrému prijateľovi Pána Samuel Zacheimu, Sofii.

My vás, pán Zacheji srdečne pozdravujeme šeci Slováci, ktorí zme na Saseku, aj vám od Hospodina dobrého zdravja aj šťastja viňšujeme, aj žiadame, žeby vás tento list náš dobrom zdravím aj šťastím našov.

Teraz vám oznamujeme, Pán Zacheji, že sme my váš list, ktorý ste nám poslali s radosti primali, aj sme z neho šeko vyrozumeli. Lenže tu furt stojí bunta, že nás zo Saseku zodvihnú českých, tak by sme jich prosili, keď by oni sa mohli o stvári, to jest o veci, dozvedieť, ako to preca stojí. My myslíme, že už ministerstvo edom raz misí tejto veci otrhnúť kraja. A aj za pšenicu, za žito by sme preorávali zeme, čistili, lebo je veľmi zabuklučená s balurom,¹⁾ že sme aj tohoto roku ledvo seme, kervo sme do nej posjali, späťky dostali. A kukurice sa tiež veľmi slabé, ale že nevieme, či budeme lem tu na meste, lebo nás zasek ďalej pohnú, tak ani práca nám okolo roľníctva neide, jak je tomu potreba, a to je za roľníkov veľmi a k veľkej bjede roľníka prítahuje, keď si svoje pole na termín nepreorje, t. j. po našom nezúhorí, načas do zemi seme nepoloží. Už tedy roľník musí prepadnúť.

Tak by sme jich veľmi prosili, ak je možná vec, že by sa precí o tej veci na druhej stránky spomenutej dozvedieť mohli a nás uvedomili. Písav list Pavel Galát aj Andrej Vodar, selo Saseka, pošta Gostil, Orechovská okolitja“.

Aby milý čitateľ nemusel rozmýšľať, ako tak, že naraz sa hlásia zo Saseku Slováci, treba vysvetliť, že hneď po žatve roku 1898 sklúčených neustálymi nepokojmi a škodami, pôsobenými bulharskými obyvateľmi susedných obcí, hlavne Dolného Lukovitu a Kneží, vrátilo sa nazpät do Sv. Heleny 18 českých rodín, namiesto ktorých prišlo 18 slovenských z Mrtvice, ktoré z dosiaľ nevysvetlených príčin nedostaly pole na Plevensku ani s príšlymi roku 1897, hoci, vraj, prišli do Mrtvice ešte rokom prv.²⁾ A ponevác pri zmene finančného náčelníka nový nechce im uznať tie práva na majetky, ktoré byly priznané odsťahovávším sa českým rodinám, obracajú sa tieto zase len na Zacheja.

Vojvodovčani nevedia sa už dobre rozpamätat na všetky rodiny, vrátivšie sa zo Saseku do Banátu. Na päť z nich nevedia si spomenúť. Okrem tých opustila Sasek rodina Jozefa Boháčka, Štefana Černíka, Vincenca Černíka, Štefana Dobiáša, Jána Filipa, Jána

¹⁾ Zapýrená, zarastená bodliacim.

²⁾ Pavel Nosáf tvrdí, že prišli až r. 1898, nie 1896 a preto nedostaly zem. 1897 bolo možné ostatný raz dostať zem zadarmo.

Hrůzu, Jána Jelínka, Tomáša Karbulu, Josefa Knourka, Josefa Kru-
picu, Ferdinanda Křivánka, Karla Pitru a Štefana Pitru. Miesto
nich prichádzajú z Mrtvice rodiny Adama Balaša (?), Adama Ba-
koša, Jána Benku, Míša Beňu, Pavla Červenáka, Pavla Dudáša,
Ondreja Fabovka, Pavla Fabovka I., Pavla Fabovka II., Ondreja
Gajana, Pavla Galáta, Martina Chlebíka, Pavla Kolára, Tomáša Ko-
lára, Štefana Maršala, Pavla Saku, Ondreja Vodára, plus jedna ne-
zistiteľná.

Ďalej na Saseku ostaly ešte tieto české rodiny: Jozef Čížek,
Jozef Dobiáš, František Dvorský, Jozef Filip I., Jozef Filip II., Matej
Filip, Antonín Hrůza, Jiří Hrůza, Matej Hrůza, Alojz Karbula,
František Karbula, Jozef Karbula, Václav J. Karbula, Jozef Klepáček,
František Koptíva, Jozef Křivánek, Ján Pitra, Matej Pitra, Václav
J. Pitra, Václav Pitra, Jozef Sauer, František Švejda.

Vopred uvedený list Slovákov zo Saseku nie je prvým a ani
svojím datom nepatrí by na prvé miesto. Uvádzam ho však na-
schvál pred všetky, aby sme sa mohli dozvedieť, ako sa dostali na
Sasek aj Slováci. Jak z data, tak aj z obsahu nasledujúceho listu,
písaného Zachejom, vidieť, že už od zimy, ba možno od samej je-
sene r. 1898 sa korešpondovalo o veci medzi Zachejom a Sasekom,
čo je celkom prípustné, pretože Slováci na Sasek sa presťahovali
ešte v septembri 1898. Zachej ešte v apríli r. 1899 radí, čo majú
Slováci urobiť, aby im bola daná zem po českých rodinách:

Sofia, 23. apríla 1899.

Milí rodiaci a priatelia.

Lutujem, že pre práce a starosti, ktorých som mal v posled-
nom čase mnoho, nemohol som sa Vašou záležitosťou zaujímať. Váš
list a udostoverenie som dostal a poslednie je u mňa dobre opatrené.
Rád by som vyhovel Vašej žiadosti, abych ja tú prosbu na-
písal, myslím však, že bude lepšie, keď sa ona tam u Vás napíše,
kde Vy pisateľovi môžete všetko podať do pera, čo chcete, aby
v prosbe bolo obsažené. Len chod myšlienok by som tu naznačil:

Predne: prečo a pri akých okolnostiach opustili ste svoju
vlast (na pr. veľké dane, nešeterné nakladanie s Vami, ako so Slo-
váckmi zo strany maďarskej vlády atď.); kedy a koľkí prišli ste sem
v nádeji, že tu najdete druhú vlast a kus toho vezďajšieho počtve
vyrobeného chleba; pri jakých okolnostiach ste sa dostali na svoje
terajšie bydliská a čo ste tam už svojim trdom vykonali (na pr.
posiali zeme, postavili si domky atď.). Prosba, aby vysoká vláda
smilovala sa nad Vami a vašimi rodinami, ktoré by vystavené byly

tej najväčšej biede, snáď zabynutiu, jestli by Vaša prosba nebola
vyslyšaná. Na koniec ubezpečenie, že za všetky dobrodenia chcete
sa pilnosťou, skromnosťou a poriadnosťou v každom ohľade odme-
niť. Vašou najvyššou snahou bude stať sa dobrými, užitočnými ob-
čanmi svojej novej vlasti.

Toto stú asi myšlienky, ktoré by Vaša prosba obsahovať mala
a ktoré nebude Vám ťažko pisateľovi prosby pretlumočiť.

Ja sa musím na to obmedziť, lebo mi času nezbyva. Pripojený
soznam pošlite mi s prosbou nazad, ktorú ja potom bez odkladu
v ministerstve oddám a sám s pánom ministrom o veci prehovorím.
Píšte tedy čím skôr a zostávajúce s Bohom.

Váš dobre prajúci rodák
S. J. Zachej.

Na tento list posielajú spomenuté slovenské rodiny túto pros-
bu ministromi financií, prostredníctvom Zacheja:¹)

Pane Ministre!

Ešte v mesiaci auguste 1896. roku presídlili sme sa počtom
62 rodín Slovákov z Banátu v Uhorsku a usadili sme sa v dedine
Mrtvici. Plevenský okres, kde však pre nás už nebolo zemi, preto
sme boli prinútení celé dva roky žiť ako nádeníci, aby sme mohli
vyživiť seba a svoje početné rodiny. Avšak čiastka z uvedených 62
rodín stihla dostať zem v dedine Mitropolji a druhá v Brašjanici,
ale 20 rodín sme ostali bez zeme a aj naďalej sme nádeníčili.

Z tohoto biedneho, beznádejného polohenia videli sme sa vy-
slobodiť, keď v septembri r. 1898 so súhlasom vtedajšieho finanč-
ného úradníka p. Urumovova v dedine Saseku, Orechovský okres,
zaplnili sme počtom 18 rodín, ten istý počet rodín českých, došlých
tam z Banátu a ktorým bola daná zem, ktoré však z jedných alebo
druhých príčin vrátili sa nazad do Uhorska. Uchytli sme sa tu
ako-tak na prácu, budujeme si domky, obrábame a zasievame zeme
a pod., ako sa vidí z priloženého potvrdenia od gustislkého obec-
ného úradu. Ale nový finančný úradník nás donútil uzavreť s ním
reverz, že berieme pozemky do árendy, aj to len na jeden rok.
Následkom toho zanedlho sa octneme zase pred novým nebezpe-
čenstvom a možno pred celou pripastou.

Pane Ministre!

Sme biedni ľudia, ale poctiví a pracovití, ktorí sme neopustili
svoju dedičnú vlasť z ľahkomyselnosti, ale pre neznesiteľný hospo-

poprosiť, aby ste ráčili poctiť mojich rodákov svojim vysokým protektorátom.

Príslušnú prosbu, adresovanú Vášmu ministerstvu, má náčelník oddelenia p. Jurdan Ivanov.

Sofia, 9. VIII. 1899.

S hlbokou úctou
S. J. Zachej.

Ale Slováci na svoje prosby nedostávali žiadnej odpovedi, preto na začiatku roku 1900 píšú zase list Zachejovi, ktorého úvod je skoro ten istý, ako listu na str. 56. Ďalej znie:

„A tak vás srdečne prosíme, Pán Zachej, ako čo víete za tú našu prácu, že nám je pri ministerstve ešte dosiaľ ni dovršená a financov náčelník nás upomína, že ak si prosbu, t. j. právo nevykonáme, tak že za zem, kerú držíme, zas misíme platiť nájem. Tak vás pekne prosíme, pán Zachej, buďte tak milostivý a dajte nám radu, tíst, naučenia, čo máme a jak máme za to pracovať. Ač je možné a máte prijateľov pri ministerstve, poptajte sa ich ešte a ač je potreba, pošlite nám beležku, numero, pod kerou leží naša prosba, nak pošleme prosbu do ministerstva za odhovor, lebo sme odhovor ešte na prošenia žiadam nedostali, ako sme ho poslali. Nak by sme vedeli, či, alebo nám nedajú zem; pod nájem držať ne-
možme viac, radnej budeme robiť na polovičku lidem, lebo náš nájem aj teraz zabil veľmi. Za to vás prosíme nejvíc, pán Zachej, nak by sme vedeli lebo tak, lebo tak, t. j., lebo nám odobria zem alebo nie. Potom ako sám Pán Boch dá, tak sa nak stane s nami. Potom by sme viac ani vás neunúvali, aj doteraz čo ste sa za nás brinuli, všetci vám pječne dekujeme, že ste nám tak dobrý priateľ.

Ešte vás srdečne prosíme za odhovor, kelko môžete skorej. Dne 8. nášeho marca 1900 rok. Podpísaní po bulharsky: Pavel Galatov i A. Vodarov“.

Dá sa celkom predpokladať, že Slováci by boli dostali zeme, ktoré žiadali po českých rodinách, keby sa nebolo stalo skutočnosťou to, o čom žiadali Zacheja prezvedet sa v liste na str. 56. V jesení roku 1900 museli sa rozlúčiť aj so Sasekom, niektorí po troj, iní po dvojročnom bývaní a odstahovať sa na štvrté (niektorým to už bolo piate) vykázané miesto. Stalo sa to najviac násilím, ktoré našim ľudom robila obec Kneža a Dolný Lukovit. Koncept žiadosti či stážnosti, ktorá bola poslaná ministerstvu českými a slovenskými obyvateľmi Saseku, najlepšie bude dokumentovať mnoho neznámych vecí a objasniť nám, prečo 18 rodín neváhalo vrátiť sa 61

dársky a národnostný útlisk. Naše prostriedky sú celkom vyčerpané a na návrat už niet pomyslenia. Štát nemôže nič tratiť, ak uvedené zeme prevedie s jedných na druhých — na nás, ktorí sa budeme vôzdy vynasnažovať stať sa hodnými tej milosti ako dobrí, prospešní občania svojej novej vlasti.

V mene 18 slovenských rodín podpísali v hlbokej úcte:

(Podpisov niet na koncepte).

Zachej na túto prosbu napísal list priamo ministrom; jeho obsah je tento:

Pane ministre,

už niekoľko ráz som skúšal osobne sa Vám predstaviť, no keď sa mi to doteraz nepodarilo, týmto si dovoľujem intervenovať vo veci, o ktorú sa živo zaujímam.

Ešte od 10—12 rokov moji krajanovia a rodáci Slováci z Bannátu v Uhorsku z rôznych príčin, a hlavne pre vysoké dane, ale tiež nie menej pre nestrpiteľný útlisk národnostný, počali sa presťahovávať do Bulharska, pri čom som im nemohol odoprieť svojej pomoci. Vďaka humanite bulharských úradov a pohostinstvu samotného obyvateľstva, našli tu dobré prijatie, takže im bolo dané nutné množstvo štátnej zeme na obrábanie a vôbec poskytnutá všelijaká pomoc. V Mrtvici, ako aj inde, je dost slovenských kolonistov, ktorí čo ľudia poriadni a pracovití, a tiež čo pokročilí roľníci, jak miestnymi úradmi, tak aj samotným obyvateľstvom sú vážení.

V mesiaci auguste 1896 prišli nové 62 slovenské rodiny, z ktorých behom času len jedna čiastka mala to šťastie dostať zem, ostatní jej nedostali. Títo celé dva roky sa nachádzali v smutnom nejasnom položení, z ktorého myslili, že vyšli, keď v septembri r. 1898 z dediny Saseku, Orechovský okres, niektoré z usídlených českých rodín, menovite 18, vrátili sa nazad, odkiaľ boli prišli. Ich zeme so súhlasom vtedajšieho finančného úradníka Urumovova boli dane 18 slovenským rodinám, ktoré sa hneď chytily roboty a vydávaly si príbytky. Avšak nový finančný úradník nebol súhlasný s takouto zmenou vlastníkov zeme a uznal za dobré dať im ich len do prenájmu na rok. V dôsledku toho moji klienti nachodia sa oznove pred novou neznámou nebezpečnosťou.

Preto, že títo sú ľudia mierni, pracovití a dobrí roľníci, sotva by država tratiła, keby im označené zeme ponechala vo vlastníctve. Za to sa osmeľujem Vás, Pane Ministre, najúctivejšie

do Banátu. Koncept je psáný po česky a při ňom príložený čia-
stočný preklad do bulharčiny:

„Dole podepsaní jsme přestěhovalci z Banátu, přestěhovaní
v roce 1897 do Svištovského okruhu,¹⁾ kde nám i ctěné minister-
stvo dalo zemí, tak zvaný suvat Krivá Bara. Když jsme se ale tam
přistěhovali, obec Novačina²⁾ protendírala proti tomu. Na to nám
ctěné ministerstvo zaslalo příkaz, aby jsme se hlásili ve Vračanském
okruhu. Když jsme tam přišli, tedy nám finské oddělení odvedlo
zemí suvate Sasek, v téměř roce, pod No 10202 z 2. X. V roce
1898 v jaru jsme začali stavět obydlí. Když jsme měli několik ho-
tových, tedy žitelé z Dolního Lukovita, v počtu okolo 150 duší,
přišli a všecko do základu nám rozbourali. Na to k nám byl vy-
slán přístav³⁾ a 8 žandárů a byli jsme přinucení zase na novo stavět
a polní práce nám ostala po zadu, tak že jsme malou úrodu skli-
dili. K tomu se přidružily nemoce. Dne 8./8. 98 k nám byla vy-
slaná komise, aby ocenili naše stavení. K tomu nám byla další
práce zastavena. Od toho času jsme nucení i po dešti a po venku
obývat. V roce 1899 jsme z úrody polní nedostali nic skrze veliké
sucho, tak že již po tři roky musíme kupovat všechna živobytí, tak
že kdo nějaký kapitálek měl, jest již ztrávený. A k tomu jsme
museli v roce 1899 ještě z té jisté země i nájem platit. Nyní, dne
26./4. 1900 jsme obdrželi objavenie, že Národní Sebrání⁴⁾ z roku
1899 ze dne 19. decembra v 39. redovným sazení, z finansového
oddělení pod No 5406 a od hlavního birníka⁵⁾ pod No 1472, že
nás odtud budou městit (zdvíhat), kam ale, není nám ohlášeno.

Prosíme slavné Ministerstvo, když budeme nucení z tohoto
místa zase se stěhovat, což jest nám ale nemožné, neboť již ne-
máme nic, by bylo Ministerstvo tak milosrdné a přestěhovali nás
tedy na Gladno pole, což jest nám i z roku 1898 slíbeny proti
vyplacení od Dolního Lukovita, neb, budeme-li roztroušení, tedy
bychme nikdy faráře sobě povolati nemohli, poněvadž jsme“ —
dálež niet nič zachovaného.

V liste zo dňa 10. júla (alebo 28. júna) 1900 píše ešte Pavel
Galáth Zachejovi zo Saseku:

„Tarež vám, pán Zachei, oznamujem za nás aj za tú našu, to
jest za vašu prácu, kerú ste za nás tak starostlivo vykonávali, to

¹⁾ Neskoršie Plevenský okruh, teraz Plevenská oblasť.

²⁾ Teraz Novačany.

³⁾ Náčelník policie jedného pol. obvodu.

⁴⁾ Národné Shromaždenie.

⁵⁾ Výberčí dane.

jest do ministerstva prosbami aj všelijak sa za nás unúvali. Veľmi
vám pekne dekujeme, že naša práca je od vašich prosbov najvíc
dokonána, lebo nám to sám pán náčelník Ivanov povídal, keď
bol u nás poradak konat. Kerí sa doteraz na Saseku, buďto Bul-
gari,¹⁾ alebo Slováci,²⁾ lebo Česi,³⁾ každý dostane na druhom su-
vate podľa zákona svoje. Tak nám je suvat menom Gladno pole
od ministerstva odobrený. Lemže je edno za nás veľmi zle, za pre-
selitbu, že my, kerých nás prvá komisia nenašla s chýzma porobe-
ným, tak sa nám nemá platiť ništ za ne. Každý si má aj mate-
riál s chýži zodvihnúť a previezť a je to veľmi bídne za ľudí, kerý
osobitne nemá záprah, sa previezť a takých je jich veľa.

Za to by som ešte veľmi prosiv, aj my šeci, ak je možné, pán
Zachei, preslovte pred pána náčelníkom túto vec a podajte jim ten-
to listok. My sme dali ednu prosbu do pána upravitela okržného
Vratci 20. 6. mesiaca za tú istú vec, čo je tu v tom liste napísan-
vo. Akže pán upravitel ništ neoznámiv do ministerstva za tú vec,
tak by som prosiv pána Zacheiho, nak by sa dozvedeli pána ná-
čelníka, či podľa toho listu môžeme zavdat potom prosbu do mi-
nisterstva, ač je potreba. Tak vás ešte raz prosíme, pán Zachei,
dozvedte sa o veci a dajte nám potom odhovor na to, čo ako
máme vec započat. A tak s Bohom“.

Pretože zem nebola pridelená podľa zákona ani Slovákom
v Brašjanici a v Gornej Mitropolji, odhodlali sa títo spolu so sa-
sekskými vyslat deputáciu rovno pred cisára Ferdinandá. Nevedet,
kto im audienciu u najjasnejšieho místa vymohol, došť na tom,
že skutočne delegáti zo všetkých troch kolonií boli prijatí cisárom
Ferdinandom. S Zachej má poznačené, že „u kňaza boli Adam
Galát a Juro Mikuláš z Gornej Mitropolji roku 1899“, ale Slováci
udávajú, že pred cisárom boli Ďuro Mikuláš, Ďuro Tancík z Gor-
nej Mitropolji a Pavel Hekeľ z Brašjanice. Je pravdepodobné, že
Zachej si zmýšľil krstné meno Galáta, lebo medzi vtedajšími rodi-
nami v Saseku nedá sa zistiť nijaký Adam, ale len Pavel Galát.
Audiencia však sotva mala nejaký výsledok, lebo vidíme ešte roku
1902, ba v Brašjanici ešte v marci roku 1903 Slovákov bez pri-
delenej zeme.

Takýmto spôsobom museli opustiť koncom roku 1900 Sasek
nielen Česi a Slováci, ale aj Bulhari a Srbi pristahovaní do Bul-

¹⁾ Z Banátu z dediny Ivanovej.

²⁾ Z Kovačice a iných dedín.

³⁾ Zo Svätej Heleny.

harska z Banátu. Ale suvat, ktorý im bol pridelený ako obyvateľom novej dediny, Vojvodova, pre 52 rodín nestačil. Gladno pole so všetkým činom malo 2100 dekarov oráčiny, 300 dekarov pašienky a 250 dekarov nejakej zvláštnej neupotrebitelnej zeme. Nebolo to dostatočné v žiadnom ohľade a predpisom zákona nedalo sa na Gladnom poli nijako vyhovieť. Preto vládla na jeseň r. 1900 rozrúšila dať vojvodovským väčší suvat Mogilu o 2200 dekaroch, ktorý ešte do roku 1901 bol prenatatý. Do toho roku bol im vládou daný k užívaniu suvat Bodyl; inžinieri skutočne vyznačili jeho hranice a Vojvodovskí ho počali užívať. Ale len šesť týždňov, lebo zavítal revizor zo Sofie (za gorite — horský), odňal Bodyl, zakázal naň vstúpiť so statkom, lebo, vraj, Gladno pole dostačí.

Proti tomuto postupu boli podané tri rekurzy, ale do roku 1902 bez odpovedi z ministerstva. Dňa 9. januára 1902 žiadajú znovu odpoveď na svoje odvolania a predkladajú prostredníctvom Pavla Galáta všetky svoje bolesti Zachejovi, ktorý ich osobne predkladá ministrom financií, na čo dostávajú od štátu darovanej zeme 2500 dekarov, čo je posledným vládnym slovom. Vtedy dostalo zem tiež aj 19 rodín, ktoré vo Vojvodove nemaly piade zeme okrem stavebného pozemku.

Ako je vidieť, roku 1901 nemali Vojvodovskí ešte ani dostatok zeme, ktorá im, ako pristahovalcom, podľa známeho nám zákona patrila, ale miestne finančné úrady žiadaly už od marca 1901 celú daň, nepovážiac ani to, že hneď prvého roku po usadení vo Vojvodove zničil im úrodu ľadovec v mesiaci júni a čo ten nevládal, dokončil druhý v mesiaci júli. Odszkodné, ktoré sa dostávalo pri živelných pohromách, nemohli si vymôcť a sľúbený Mogila suvat dali Bulhari na licitáciu, len aby ho nedostali naši ľudia.

Ešte niekoľko listov písaných Zachejovi už z Vojvodova, objasní položenie, v akom sa Česi a Slováci nachádzali v prvých rokoch po založení tejto dediny.

Písané 1902-ho, dne 15./III.

Toto kratičké psaní a písebné rozmlúvaní prináleží do rúk nášmu dobrému a vernému priateľovi Pánu Samuel J. Zacheimu v Sofiji, od Paula Galatha z Voivodova, Bulhariji.

My jich, pán Zachei, srdečne pozdravujeme šeci naselenci v našej dedine, aj jim dobrého zdravja aj šťastija vinšujeme, nak jim bude Buch na pomoci, skede sa koľvek obratia na kerú stránku, to jim my zo srdca vinšujeme a žiadame.

A jich my šeci vespolek pekne prosíme, ač je možné učiniť našej žiadosti, to jest tie punkty, kerie si boli označili odo mňa P. Galata, ako som jim to bol vyloživ, že sme v takom neporiadku a prenasledovaní až po dnešný deň, nemáme žiadného zmluvanja od vlády. Ani tú prosbu, čo sme dali tenkrát do ministerstva, žiadny odhovor sme nedostali, a bolo rečeno za suvat, že sa má na nás rozdeliť, kelko patrí za zem, druhvo za pasviská. A čas je už tu, a dobytok, nemáme s nim kde hnúť. A tiež tie rodiny, kerje sa bez zemi, musejí mrieť hladom, ak nám vládla nepomôže. Aj za gradobyt, čo som jim bov predniesov, zme ništ nedostali. Dánok už birnik od nás vyzaduje, lem nám telko času dav, že sme poviedali, že sme si dali prosbu za gradobit do ministerstva, žeby sa nám dánok odpustiv, lebo ho nemáme skade platiť.

Tak jich prosíme, pán Zachei, budete-li tak milostivi, jak ste mi to poviedali, že šecké tie punkty oni samí prednesú ešte raz pred pána ministra, nech sa smiluje nad nami bídnými, lebo už nemáme kudy kam“.

Keď Zachejovi bolo sľúbené, že všetky tieto veci sú už zariadené, čo s radostou oznamuje do Vojvodova, títo mu posielajú ešte tento list:

Vaše Blahorodí.

S úctou oznamujeme, že jejích psaní jsmo obdrželi, v kterém nám oznamujete, že Pán Ministr jim ohlásil skrze naše záležitosti, že jsou všechny v pořádku. Ale my musíme zase len pravdu povědít, že jest vše zase při starém. Komise zde byla, ale nic nám není spomozitno. Když jsme prosili, tedy pan Zagorov nám chtěl utrhat uši, a krátce nám řekl, nejsme-li spokojeni s tím, co máme, tak že můžeme jít zpátky do Uher, oni že nám nečejí ani jednu píči více, a že jest nám dost 300 dekarů na pastviště pro celou obec. A tak jsme nuceni již i poslední kousek dobytka prodat, poněvadž nemáme čím krmit, a nemáme jej ani kde pást. Skrze gradobitno, to se snád již zde nějak vyjedná, ale také ještě není nic hotové než tolik, že pan birnik nám ještě shovívá a neusiluje od nás danak dosud.

Odpustte, že vás tolik zaneprázdnňujeme, vždyť nemáme žádného zde, komu bychom si mohli postěžovat a kdo by s námi měl útrpnost, jako jejích Blahorodí a Ten Král všech Králů, kterýž i vám ráčiz stonášob odplatiti a požehnati v každém počínání Vašem.

Ve vsi účtē se srdečným pozdravem trváme vaši vám oddaní,
jménem všech

František Švejdla,
t. č. starosta.

Vojvodovo 2./4. 1902.

Z konca toho istého roku je ešte tento list:

List písaný 2ho decz. 1902.¹⁾

A prináleží nášmu milostivému a dobrému pánu Szamuēl Ján Zacheovi.

„S týmto pekným a dobrým pozdravením pricházame my k vám, milostivý a dobrý náš pán Zachea.

Pán Boh vás požeňnaj a daj vám dobrého zdravia, šťastja a dlhý život, šťastlivje a dobre svjatke celému vášmu domu. To vám vinšujeme my, vaši verní a dobrí prijatelja Slováci z Rahovského okolja od selo Vojvodova.

Milostivý náš pane, novo nič vám opisaty nevjeme, ani sa pochváliti nemožeme, len to, s čím sme už aj u vás viac ráz boli, na málo zemi sa živíme ední a druhí len z holých ruk, po náde- nici, ale gvakovaty milýmu pánu Bohu za dary, máme šťastja v ten- to rok, že nám pán boh lepšu úrodu požeňnali, s tým sa vám pochválime.

Milostivý a dobrý náš pane, prosíme vás pekne, jestli by bolo možné a nebolo by vám gu ublížení, bucte tak dobrí, jestli sa volačo tu v Ministerstve o nás, o našej bjege naučili, či nám je volačo pridanvo viac ako máme, či len na tomto ostaneme, čo máme doteraz. Od strane počujeme, že nám je Mogila suvat rešený, ale nám je ní zvestovaný, to by sme pekne prosili od vás, jestli vy o tom viete, aby ste nás naučili a nám odpísali, jestli vám je ni naproti. Za to veľmi pekne prosíme a žiadáme od vás.

Druhvo novo nič nevjeme, len čo sme mali zem, to sme po- orali a posjali, aj na poly sme sjali, gye sme dostali.

S tým tento list zatvárame a vášma vernýma a dobrýma prja- teli osztávame, my Slováci, ač do úplnej smrti.

Písav toto Matuš Šrpká, Slováč aj s Vodár Ondrejcom, Voi- vodovo. Jestli je ní tak písanvo, ako má byty, prosím odpustemi.

Prosíme pán Zachei jestli je možná vec, odpište nám naspety čím skvor.“

Ostatný list je písaný dňa 27. marca bez udania roku, ale podľa všetkého dá sa súdiť, že to bolo najskôr roku 1904. Pôsobí

¹⁾ V liste sa vyskytuje na viac miestach maďarský pravopis.

akýmsi uspokojujúcim dojmom naproti všetkým predošlým, z ktorých sršelo stále napnutie pre neistotu do budúcnosti a strach o osud celých stovák ľudí. List znie:

Srdečný pozdrav od Ondrej Vodára nášmu pána Zachejimu. Úprimne vás pozdravujeme my šeci Slováci aj šeci Česi aj naši Bulhari pavlitani aj naši Srbi, kerí žijeme vo Vojvodove. Aj vám vinšujeme my šeci dobrého zdravia aj šťastja od milého Pána Boha.

Milý pán Zachej, dávame vám na známosť, kelko nás je spolu šeckých duší. 411 duší. Po prvo Slovákov je nás 100 (sto) duší veľkí i malí, po druhvo Čechov je u nás 215 (dvesto aj petnác) duší malých a veľkých, ale sme šeci evanjelici. Po treti Bulharov pavlitánov je katolíkov 39 duší, po štvrtý Srbov pravoslavných je 57 duší, spolu šeckých dovena 411 duší. A stavení máme alebo chyž 82 numery a zemi máme 2500 dekarov od države danú, podarenú, a kúpili sme 800 dekarov od države: po 16 levov 400 dekarov a druhje 400 po 26 levov, to je dovena 800 dekarov. Na teraz už ninto de viac kúpiť, len od starých seljanov okolných, ale je tá chyba, že nemož od nich dostať kontrakt, každý je dlžen do kasy, tak kasa nekce dať právo na zem Bugárom.

S týmto vás ešte raz úprimne pozdravujem ja Ondrej Vodar, aj ak máte ešte voláku žiadost za nás, napište mi, ja vám pošlem.

Písav Ondrej Vodar z Vojvodova.
(Obecná pečiatka).

Po trojročnom trpení v Saseku opušťajú naši krajanja toto miesto a na jar roku 1901 zakladajú asi 15 km juhovýchodne od dunajského prístavu Orechova zatiaľ bezmennú novú usadlosť. Hneď od začiatku dbá sa na jej vonkajší vzhľad, vymertávajú sa rovné, široké, vzdušné ulice, stavajú sa úhladné domky v nádeji, že toto bude už naozaj ich trvalé bydllo. Na Sasek si trpko spomínajú, však uspokojujú sa tým, že nové miesto je zdravšie. „Nebylo by z nás už ani jedného, kdybychom byli bývali ostali na Saseku. Tam to bylo velice bažinatý, nezdravý“, spomína Alojz Karbula a Jozef Čížek.

Novej obci nevedeli najst meno. Až konečne prišlo na um, že podľa povesti na Gladnom poli, ktoré bude tvorit chotár novej dediny, zomrel od hladu jeden, neznámeho mena, bulharský vojvodca (preto tiež pole dostalo meno „Gladno“), podľa ktorého vláda tiež pokrستila osadu Vojvodovom.

Ale aj tu nebol život hneď od začiatku taký, aký je spokojný dnes. Videli sme, že pole Bodyl bolo im síce dané užívať, ale

zase odcudzené. To bolo niektorým už nad mieru a tak rozhodli sa ešte v tom roku opustiť aj Vojvodovo a ďalí prednosť Sv. Helene. Vo vojvodovskej kronike je uvedená, že z 53 rodín, uchádzavších sa o prídelenie zeme na Gladnom poli, vrátilo sa na Sv. Helenu 32 rodín, takže Vojvodovo po svojom založení roku 1902 malo len 21 krajanovských rodín (73 mužov a 47 žien), avšak príchodom ďalších krajanov počte mohutneli, takže roku 1920—21 zaznačený je už počet 107 rodín. Pri sčítaní 16. februára 1928 bolo vo Vojvodove 476 Čechov, 74 Slovákov, 127 Bulharov, 15 Rusov, 1 Nemeck a 1 rodina (4členná) maďarská.)

Toho istého roku navštevuje Vojvodovo zo Slovenska Štefan Louci, prestúpivší z bulharskej armády za svetovej vojny do československých legií, hovorí o pozemkovej reforme v Československu, na základe čoho roku 1922 odsťahovali sa do Miloslavov na Veľkom Žitnom ostrove rodiny Ondreja Louciho, Štefana Louciho, Jána Louciho, Matúša Štrpku, Ondreja Štrpku, Matúša Štrpku ml., Štefana Saka, Václava Švejdu, Václava Pítru a roku 1923 ešte Jaroslava Saueru a vd. Terezie Sauerovej, spolu vyše 40 duší. Niektoré z nich sa vrátili, lebo hoci dostali po 20 kat. jutár poľa, kvalita zeme sa im nepáčila.

V tom istom roku, keď do Československa, odišlo 11 krajanovských rodín (52 duší) do Argentíny.

Pri poslednom úradnom sčítaní 31. decembra 1934 malo Vojvodovo 798 obyvateľov, z nich 527 Čechov, 104 Slovákov, 148 Bulharov, 6 Srbov, 13 Rusov; ale i tento počet sa hneď v prvej polovici roku 1935 zmenil odsťahovaním sa 12 krajanovských rodín (62 duše) do Deli-Ormanu.²⁾ Dnes je vo Vojvodove 582 krajanov.

Nasledujúca tabuľka ukáže podrobnejšie pohyby našich vo Vojvodove každého roku. Avšak aj táto, ako aj všetky predošlé údaje, okrem úradných, bude mať nedostatky, lebo je zostavovaná výlučne na základe spomienok krajanov z Vojvodova: Alojza Karbulu, Jozefa Čížka a Jána Súpku.

Ku koncu treba ešte spomenúť, že vojvodovskí sa po všetkých nesnádhach, ktorými museli v Bulharsku prejsť, tiež hospodársky dosť chytrou upevnili, k čomu im veľmi pomáhalo zrieknutie sa alkoholu a nikotinu a akoby na pomoc prispeli im tiež úrodné roky. Sú trpezliví a sporiví, takže dnes sú materiálne a sociálne v naj-

¹⁾ Metodistický kazateľ Harmann, ktorý roku 1934 prešiel do Mrtvice.

²⁾ Deli-Orman je kraj medzi Šumenom a Ruščukom, nazvaný takto Turkami podľa rozsiahlych lesov. Deli-Orman značí "šialeno-divý", bujný horu. Krajanovia sa usadili v dedine Belenci, okr. Ispertich, Šumensko.

lepšie postavení zo všetkých československých kolonistov v Bulharsku. Mnohí z nich sú skúsení ošetrovatelia koní a spôsobom ako v južných Čechách, odkiaľ tiež asi pochodia, vedia v krátkom čase vychovať z chudého koňa pekného tátošika. Mnohí z nich len tomuto chovu koní ďakujú za svoje dnešné dobré hospodárske postavenie.

Vojvodovčania nie sú malodušní, každé malé nešťastie ich hneď nezlomí, ako mnohých Slovákov na Plevensku, nikdy sa nevzdávajú nádeje, že sa všetko obráti k lepšiemu a v silnej viere v Boha všetko víťazne premáhajú. Dnešné Vojvodovo vyhovuje celkom ich túžbam po národnostnej, sociálnej a náboženskej slobode, ktoré im Sv. Helena nedala a ani dať nemohla.

* * *

V štatistických tabuľkách na prvom mieste preloženou tlačou je uvedený ten, ktorý do Bulharska doviedol rod. Za ním (bez poznámky) nasledujú synovia; poznačka "vnuč" určuje vzťah vždy k prvému, kdežto predchádzajúci mu je otcom. Niekde potrebné údaje nebolo možné vôbec, niekde sa mohli tiež len čiastočne zistiť.

Pohyb krajanovských rodín vo Vojvodove od prisťahovania do 31. XII. 1935.

Bez čísla	Meno rodiny	Príšla		Počet duší vtedy	Zamestnanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			dekarov svojich	roku	duší	
1	Adam Baláž	1898	Mrtvica	3	—	—	—	—	—
2	Adam Bakoš	1898	Mrtvica	4	—	—	—	—	—
3	Adam Benka	1898	Kovačica	2	rolník	30	1	—	—
4	Ján Benka	1898	Mrtvica	2	—	—	—	1935	Deli-Orman 2
5	Michal Beňo	1898	Mrtvica	6	—	—	—	1928	Argentína 1
6	Štefan Bireš	1902	Kovačica	3	—	—	—	1910	Kovačica 3
7	Jozef Boháček	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	1898	Sv. Helena ?
8	Boháček Rudolf	1914	Sv. Helena	3	—	—	—	1928	Argentína 5
9	Boháček Štefan	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	1898	Sv. Helena ?
10	Favel Červenák	1897	Padina	6	—	—	—	1898	Sv. Helena ?

Bež. číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamestnanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			dekarov svojich	TZS	roku	kde
11	Pavel Červenák	—	—	—	10 roľník	20	—	—	—
12	Vincenc Černík	1897	Sv. Helena	2	1 roľník	žije s b.č.	148	—	—
13	František Čížek	1897	Sv. Helena	2	4 roľník	30	—	—	—
14	Samuel Čížek	—	—	—	—	—	—	1935	Delf-Orman
15	Jozef Čížek	1897	Sv. Helena	3	4 roľník	100	—	—	—
16	Jozef Čížek	—	—	—	3 roľník	35	—	—	—
17	Karol Čížek	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína
18	Peter Čížek	—	—	—	3 roľník	50	—	—	—
19	Stefan Dobiáš I.	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	1898	Sv. Helena
20	Dobiáš I. Stefan	1904	Sv. Helena	2	—	—	—	—	—
21	Stefan Dobiáš II.	1897	Sv. Helena	2	3 roľník	100	—	—	—
22	Jiri Dobiáš III.	—	—	—	3 roľník	50	—	—	—
23	Peter Dobiáš	—	—	—	7 roľník	70	—	—	—
24	Jozef Dobiáš	1898	Sv. Helena	2	2 roľník	80	—	—	—
25	Karol Dobiáš	1904	Sv. Helena	7	3 roľník	50	—	—	—
26	Bedřich Dobiáš	—	—	—	5 kováč	15	—	—	—
27	František Dobiáš	—	—	—	6 fotografista	30	—	—	—
28	Pavel Dudáš	1899	Brasňanica	2	3 roľník	40	—	—	—
29	Jozef Dudáš	—	—	—	4 roľník	30	—	—	—
30	Michal Dudáš	—	—	—	4 roľník	50	—	—	—
31	František Dvorský	1897	Sv. Helena	7	—	—	—	—	—
32	Mita Dvorský	—	—	—	6 roľník	100	—	—	—
33	Václav Dvorský	—	—	—	9 roľník	70	—	1928	Argentína syn Václav
34	Jozef Eliáš	1904	Sv. Helena	8	—	—	—	—	—
35	Alojz Eliáš	—	—	—	4 kováč	—	5	—	—
36	Rudolf Eliáš	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína

Bež. číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamestnanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			dekarov svojich	TZS	roku	kde	duší
37	Štefan Eliáš	—	—	—	—	—	—	—	—	
38	Ondrej Fabovk	1898	Ašaňa	6	—	—	—	—	1928	Argentína
39	Ján Fabovk	—	—	—	6 roľník	20	—	—	—	
40	Michal Fabovk	—	—	—	4 roľník	30	—	—	—	
41	Pavel Fabovk I.	1897	Sv. Helena	3	2 roľník	20	—	—	—	
42	Pavel Fabovk II.	1898	Mrtvica	2	—	—	—	—	—	
43	Ján Filip	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	—	
44	Jozef Filip, krejčí	1897	Sv. Helena	5	7 krajčír	—	—	—	1898	Sv. Helena
45	Anton Filip	—	—	—	4 roľník	20	—	—	—	
46	Jozef Filip	—	—	—	8 roľník	80	—	—	—	
47	Jozef Filip, starej	1897	Sv. Helena	7	—	—	—	—	—	
48	Rudolf Filip	—	—	—	4 roľník	40	—	—	—	
49	Venouš Filip	—	—	—	9 roľník	40	—	—	—	
50	Matej Filip	1897	Sv. Helena	6	1 roľník	60	—	—	—	
51	Matej Filip	—	—	—	4 roľník	—	—	—	—	
52	Alojz Filip	—	—	—	6 roľník	50	—	—	—	
53	Karel Filip	—	—	—	4 roľník	50	—	—	—	
54	Václav Filip	—	—	—	4 roľník	30	—	—	—	
55	Václav Filip	1897	Sv. Helena	2	—	—	—	—	1928	Argentína
56	Adolf Filip	1933	Sv. Helena	3	3 roľník	10	—	—	—	
57	Karol Filip	1934	Sv. Helena	2	2 robotník	—	—	—	—	
58	Ondrej Gajan	1897	Padina	6	—	—	—	—	1928	Argentína Žena Zuzana
59	Martin Gajan	—	—	—	7 roľník	40	—	—	—	
60	Jozef Gajan (vnuk)	—	—	—	3 roľník	40	—	—	—	
61	Pavel Galát	1898	Mrtvica	6	—	—	—	—	—	
62	Alojz Hruza	1897	Sv. Helena	1	3 roľník	30	—	—	—	

Bež. číslo	Meno rodiny	Příšla		Počet duší	Zamest- nanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			sv.- TŽS	dom	roku	kde	duši
89	Jozef Karbula I.	1897	Sv. Helena	6	1	roľník	40	1		
90	Karol Karbula	—	—	—	7	—	—	—		
91	Rudolf Karbula	—	—	—	4	roľník	30	1		
92	Stefan Karbula	—	—	—	6	roľník	40	1		
93	Jozef Karbula II.	1897	Sv. Helena	7	—	—	—	—	4	
94	Tomáš Karbula	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	USA.	
95	Alojz Keler	1904	Sv. Helena	1	4	roľník	15	1	1912 (?)	
96	Jozef Keler	1904	Sv. Helena	6	7	nechce pracovať	7	1	1898 Sv. Helena	
97	Stefan Kerel	?	—	—	2	robotník	—	—		
98	Martin Királ	1902	G. Mitropolja	4	—	obavnik	—	—	1907 G. Mitropolja	
99	Jozef Klepáček	1898	Sv. Helena	7	1	roľník	70	1		
100	Jiří Klepáček	—	—	—	6	—	—	—		
101	Ferdinand Klepáček	—	—	—	5	roľník	40	1		
102	Rudolf Klepáček	—	—	—	2	roľník	15	1		
103	Jozef Klepáček(vnuk)	—	—	—	6	roľník	50	1		
104	František Klepáček(vnuk)	—	—	—	4	roľník	25	1		
105	Alojz Knourek	1902	Sv. Helena	5	7	roľník	90	1		
106	Barbora Knoureková	1914	Sv. Helena	4	—	—	—	—	1928 Argentina	
107	Jozef Knourek I.	1902	Sv. Helena	1	10	roľník	100	1		
108	Jozef Knourek II.	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	1898 Sv. Helena	
109	Karel Knourek	1925	Sv. Helena	5	—	—	—	—	1935 Deli-Orman	
110	Václav Knourek	1914	Sv. Helena	6	9	roľník	60	—		
111	Pavel Kolár	1898	Mrtvica	2	—	—	—	—		
112	Tomáš Kolár	1898	Mrtvica	4	—	—	—	—		
113	Karel Konupka	1931	ČSR.	1	3	roľník	30	1		
114	František Koptiva	1897	Sv. Helena	6	—	—	—	—		

Bež. číslo	Meno rodiny	Příšla		Počet duší	Zamest- nanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			sv.- TŽS	dom	roku	kde	duši
63	Venouš Hruza	—	—	—	5	roľník	30	1		
64	Anton Hruza	1897	Sv. Helena	1	5	roľník	100	1		
65	František Hruza	1910	Sv. Helena	5	10	múrár	20	15		
66	Blahouš Hruza (vnuk)	—	—	—	—	—	—	—	1928 Argentina	
67	Ján Hruza (vnuk)	—	—	—	—	—	—	—	1928 Argentina	
68	Hozák Hruza	1910	Sv. Helena	1	—	—	—	—	1928 Argentina	
69	Ján Hruza	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	1898 Sv. Helena	
70	Jakub Hruza	1907	Sv. Helena	1	4	roľník	15	1		
71	Karel Hruza	1914	Sv. Helena	5	—	—	—	—	1928 Argentina	
72	Matej Hruza	1897	Sv. Helena	2	2	roľník	30	1	syn Jozef	
73	Václav Hruza	—	—	—	2	—	—	—		
74	Jindřich Hruza (vnuk)	—	—	—	—	—	—	—	1928 Argentina	
75	Tomáš Hruza	—	—	—	8	roľník	50	1		
76	Rudolf Hruza	1910	Sv. Helena	1	10	kolár	20	1		
77	Stefan Hruza	1907	Sv. Helena	1	8	robotník	—	—		
78	Tomáš Hruza	1910	Sv. Helena	1	5	roľník	30	1		
79	Huhuk Hruza	1910	G. Mitropolja-Bregare	1	—	—	—	—	1928 Argentina	
80	Martin Chlebič	1897	Kovačica	4	1	roľník	50	1		
81	Pavel Chlebič	—	—	—	7	roľník	30	1		
82	Ján Jelínek	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	1898 Sv. Helena	
83	Alojz Karbula	1897	Sv. Helena	3	3	roľník	70	1		
84	Peter Karbula	—	—	—	6	roľník	30	1		
85	František Karbula	1897	Sv. Helena	6	1	roľník	50	1		
86	Alojz Jozef Karbula	—	—	—	5	—	—	—		
87	Karbula Jozef	—	—	—	5	roľník	40	1		
88	Karbula Karol	—	—	—	8	roľník	108	1		

Bež. číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamest- nanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			dekarov svo- jich	dom	roku	kde
115	Štefan Kopřiva (vnuk)	—	—	—	3 roľník	100	1	—	—
116	Antonín Kopřiva	—	—	—	4 roľník	40	1	—	—
117	Jozef Kopřiva (vnuk)	—	—	—	—	—	—	—	—
118	Jozef Kopřiva (vnuk)	—	—	—	4 roľník	80	1	—	1928 Argentína 5
119	Rudolf Kopřiva	—	—	—	—	—	—	—	—
120	Kopřiva (vnuk)	—	—	—	—	—	—	—	1928 Argentína 3
121	Kopřiva Karel	—	—	—	4 roľník	30	1	—	—
122	Peter Kopřiva (vnuk)	—	—	—	4 roľník	20	1	—	—
123	Ján Kopřiva	1910	Sv. Helena	3	9 robotník	—	1	—	—
124	Jozef Kopřiva	1910	Sv. Helena	5	3 murár	40	1	—	—
125	Ladislav Kopřiva	—	—	—	—	—	—	—	1928 Argentína 2
126	Ján Kopřiva	1910	Sv. Helena	4	—	—	—	—	1935 Deli-Orman 6
127	Jiří Kovářík	1904	Sv. Helena	7	3 roľník	100	1	—	—
128	Jozef Kovářík	1904	Sv. Helena	10	1 roľník	10	1	—	—
129	Jiří Kovářík	—	—	—	6 roľník	60	1	—	—
130	Kovářík Rudolf	—	—	—	3 roľník	20	1	—	—
131	Kovářík Peter	—	—	—	3 roľník	15	1	—	—
132	Kovářík Stefan	1910	Sv. Helena	5	6 murár	60	1	—	—
133	Jozef Krupica	—	—	—	4 roľník	40	1	—	—
134	Ferdinand Křivánek	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	1898 Sv. Helena ?
135	Jozef Křivánek	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	1898 Sv. Helena ?
136	Jozef Křivánek	1897	Sv. Helena	5	2 roľník	90	1	—	—
137	Václav Křivánek	—	—	—	8 roľník	30	1	—	—
138	Vincenc Křivánek	—	—	—	8 roľník	100	1	—	—
139	Karel Křivánek	—	—	—	5 roľník	100	1	—	—
140	Ondřej Lóci	1904	Sv. Helena	7	10 roľník	60	1	—	—

Bež. číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamest- nanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			dekarov svo- jich	dom	roku	kde
141	Ján Lóci	—	—	—	—	—	—	—	—
142	Stefan Lóci	—	—	—	—	—	—	—	1922 ČSR. 8
143	Michal Lóci (legionár)	—	—	—	—	—	—	—	1922 ČSR. 6
144	Majo Peter	1898	Pitvaroš	4	—	—	—	—	—
145	Majo Stefan	1898	Pitvaroš	2	3 roľník	40	1	—	—
146	Maršal Václav	1898	Mrtvica	5	—	—	—	—	—
147	Nechuta Ján	1914	Velké Serediste	1	6 robotník	15	1	—	—
148	Papp Anna	1899	Nadlak	8	—	—	—	—	1907 Orechovo 7
149	Pitrová Jozef	1897	Sv. Helena	7	2 žije s bež. čs. 12.	20	1	—	—
150	Pitra Jiří	—	—	—	4 roľník	40	1	—	—
151	Pitra Alojz	1910	Sv. Helena	8	4 robotník	20	1	—	1928 Argentína syn Karol
152	Václav Pitra	—	—	—	7 robotník	10	1	—	—
153	Johan Pitra	—	—	—	—	—	—	—	—
154	Benjamin Pitra	1897	Sv. Helena	4	1 roľník	50	1	—	—
155	Karol Pitra I.	—	—	—	3 roľník	—	—	—	—
156	Karol Pitra II.	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	1898 Sv. Helena ?
157	Jozef Pitra	1904	Sv. Helena	8	—	—	—	—	1935 Deli-Orman 6
158	Rudolf Pitra	—	—	—	—	—	—	—	1928 Argentína 6
159	Peter Pitra	—	—	—	—	—	—	—	1928 Argentína 4
160	Stefan Pitra	—	—	—	—	—	—	—	1935 Deli-Orman 5
161	Robert Pitra (vnuk)	—	—	—	—	—	—	—	1935 Deli-Orman 6
162	Karol Pitra III.	—	—	—	7 roľník	30	1	—	—
163	Jozef Pitra (vnuk)	—	—	—	4 roľník	20	1	—	—
164	Matej Pitra	—	—	—	—	—	—	—	—
165	Alojz Pitra	1897	Sv. Helena	5	1 roľník	50	1	—	—
166	Stefan Pitra I.	1897	Sv. Helena	?	—	—	—	—	1898 Sv. Helena ?

Bež. číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamestnanie	Majetok		Odišla					
		roku	odkiaľ			dekarov svojich	TZS	roku	kde	duši			
167	Štefan Pitra II.	1904	Sv. Helena	6	3 roľník	50	-	1	-	-	-	-	-
168	Alojz Pitra	-	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	3	-	-
169	Václav Pitra	1897	Sv. Helena	4	-	-	-	-	1922	ČSR.	4	-	-
170	Jozef Pitra	-	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	9	-	-
171	Venceľ Pitra	1897	V. Seredíšte	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
172	Alojz Pitra	-	-	-	7 kováč	30	-	1	-	-	-	-	-
173	Jozef Pitra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
174	Štefan Rusnák	1931	G. Mitropolja	5	6 stolár mlynár	-	-	-	1928	Argentína	7	-	-
175	Martin Roháček	1906	Stará Turá	3	-	-	-	-	1922	Orchane Orechovo	1	2	-
176	Maria Saková	1899	Pitvaroš	4	1 roľník	40	-	1	-	ČSR., ale sa vrátili do Vodova	-	-	-
177	Štefan Sak	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-
178	Štefan Sak (vnuk)	-	-	-	4 robotník	15	-	1	-	-	-	-	-
179	Juraj Sak	-	-	-	4 robotník	20	-	1	-	-	-	-	-
180	Pavel Sak	1898	Mrtvica	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
181	Ján Jan	1899	Nadľak	6	9 robotník	-	-	-	-	-	-	-	-
182	Ján Jan	-	-	-	2 roľník	40	-	1	-	-	-	-	-
183	Samuel Ondrej	-	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	3	-	-
184	Ján Skalák	1908	Čáslav-Lom	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
185	Jozef Skalák	-	-	-	7 roľník	30	-	1	-	-	-	-	-
186	Václav Skalák	-	-	-	4 roľník	50	-	1	-	-	-	-	-
187	Zando Skalák	-	-	-	7 roľník	60	-	1	-	-	-	-	-
188	Jozef Sauer	1897	Sv. Helena	3	1 roľník	45	-	1	-	-	-	-	-
189	Ferdinand Sauer	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
190	Jaroslav Sauer	-	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	5	-	-
191	Karol Sauer	1904	Sv. Helena	6	6 roľník	40	-	1	-	-	-	-	-
192	Ludvík Sauer	-	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	3	-	-

Bež. číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamestnanie	Majetok		Odišla				
		roku	odkiaľ			dekarov svojich	TZS	roku	kde	duši		
193	Jozef Skladal	1925	ČSR.	1	4 mäsiar	30	-	1	-	-	-	-
194	Ján Súpek	1899	Pivnica	1	3 roľník	100	-	1	-	-	-	-
195	Matúš Štrpka	1898	Pitvaroš	6	-	-	-	-	1922	ČSR.	14	-
196	Matúš Štrpka	-	-	-	6 roľník	60	-	1	-	-	-	-
197	Michal Štrpka	1899	Pitvaroš	5	-	-	-	-	-	-	-	-
198	Martin Štrpka	-	-	-	1 roľník	40	-	1	-	-	-	-
199	Štrpka (vnuk)	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-
200	František Svejda	1897	Sv. Helena	8	-	-	-	-	-	-	-	-
201	František Svejda	-	-	-	-	-	-	-	1935	Deli-Orman	5	-
202	Jozef Svejda	-	-	-	-	25	-	1	1935	Deli-Orman	6	-
203	Robert Svejda	-	-	-	-	30	-	1	1935	Deli-Orman	6	-
204	Ján Tóth	1910	Pivnica	6	-	-	-	-	1912	Pivnica	6	-
205	Jiří Urbánek	1910	Sv. Helena	4	3 roľník	50	-	1	-	-	-	-
206	Ondrej Vodár	1898	Ašaňa	6	-	-	-	-	-	-	-	-

VIII. PRVÝ ŽIVOT A TRÁPENIE V NOVEJ VLASTI.

Čiastočne už bolo vidieť, s čím všetkým museli zápasiť naši prisťahovalci na Saseku, v Gornej Mitropolji a v Brašľanici. Tak, ako vojvodovským nechceli dať zem, tak sa tiež pretahovalo s prídelom zeme v Brašľanici a v G. Mitropolji, až vidíme delegáciu pred cisárom. Lenže tá nemala žiaduceho výsledku. Dvory vymerali všetkým ešte roku 1897 na jeseň, a len niektorým zeme v plnej výmere, iní však, a to väčšina, dostali len po 24 dekarov. Ďalšiu časťku dostali pridelenú roku 1900 a len roku 1903 dostali aj Brašľančani zbývajúci ostatok na Sasla suvate,¹⁾ kde dnes majú všetky svoje majetky.

Ako dôkaz, že ešte v roku 1903 nemali všetci pridelené majetky, nech slúži tento list, písaný Zachejovi:

„List písaný dňa 10ho marca v selo Brašľanici roku Páne 1903 ho. Který vysílame jich milosti ctenému Pánu Zachejovi. S poníženou prosbou jich pozdravujeme my spolubratia verní Slováci. Že oni, jak to náš milý brat Slováč, budú tak dobrí a laskaví to naše prošení, kervo som ja Ďuro Hekel dňa 24ho februára zavdal pred financ ministra pohľadať a obozreť. A jestliže neprešlo cez snem, vtedy jich prosíme, žeby o to stáli, aby čím skorej prešlo, a žeby nám oni odpoveď a radu dať mohli. To jich my šecja prosíme, dobrého nášho brata Slováka.

A tak s Bohom do videnja a do nášho ústního shovaranja. Ptsal Djuro Hekel v Brašľanici“.

Toto opozdené rozdávanie zeme zavdalo podnet niektorým zprávam, akoby bolo Bulharsko dávalo zem zadarmo ešte v roku 1900—1903, ačkoľvek toto sa vzťahovalo len na rodiny, ktoré prišli do roku 1897.

¹⁾ Sasla suvat — južne od Brašľanice.

Teraz už sotva niekto bude tvrdiť, že Slováci boli povolani samotným cisárom Ferdinandom, alebo, že boli vítani v Nikopoli zástupcami bulharskej vlády. Bulhari len neskoršie poznali, že sú to užitoční prisťahovalci a preto si ich vážili, zvlášť roľníci, ktorí sa cítili byť v každom ohľade ďaleko za nimi. Keby boli bývali pozvaní náročky cisárom alebo vládou, bolo by sa s nimi iste hneď zprvoti inakšie zaobchádzilo, takto však musíme uznať, že ich osadenie stalo sa len na základe dobrej vôle vlády a úradov, lebo ani zákon sa na nich nevzťahoval.

* * *

Vráťme sa k tým, ktorí sa roku 1897 po vystúpení z deregli utáborili na brehu Dunaja v Nikopoli.

Prišli pre nich priatelia z Mrtvice. Na druhý deň poskladali svoje veci na vozy a pred večerom sa pohli k Mrtvici. Dobre sa zmrklo, keď vchádzali do dnešného Komareva, dediny na dráhe Plevno—Somovit, vzdialenej už len šesť kilometrov od Mrtvice.

„Sme v dedine“, hovoria Mrtvičania.

„Jaj, Bože, kde? Veď nič nevidíme? Vari majú šecja obločnice?“

„Len sa dobre rozľadte za svetielkami!“

Skutočne, keď sa lepšie rozľadli, videli viacej blikajúcich svetielok, akoby kahanca, za špinavými malými oblôčkami. Boly to zvestovatelia života pod zemou a svojimi bledými lúčami dodávaly noci väčšej tajomnosti, sťa svätajanské mušky. Neskoršie, keď sa lepšie priblížili k svetielkam, spozorovali tiež tajomné čierne hrby, ktorých šúty boly nositeľmi tých tajných bludičiek, ku ktorým strážili prístup mnohí „Cerberusi“. Iste pešiemu chodcovi by sa nebolo dobre vodilo medzi ich besnými tlamami. To bola bulharská dedina za noci, ako ju našli naši Slováci. Kopa zeme na kope. To boly zemníky, obydlia vtedajších bulharských gazdov. Len tam ďalej svetlo väčšie svetlo pri akejsi väčšej hromade. To bol lampáš pred obecným domom, jediným to obydľím, postaveným nad zemou. Aj do toho sa muselo vojsť so sklonenou hlavou alebo aj plecami, ale to už bola stavba mestská.

Toto pôsobilo na Slovákov veľmi tiesnivým dojmom a pohlo nie jedného k slzám, keď si spomenul, z akej zriadenej, čistej, úhľadnej Kováčice alebo Padinej vyšiel a do čoho prišiel. A tieseň sa zosilila, keď také isté našli aj svoje budúce dediny, Brašľanicu a Gornú Mitropolju. V Brašľanici staval sa prvý dom z tehál (Palu. kov), ktorý sa stal na viac rokov jediným orientačným znakom so 79

starou morušou, pod ktorou, vraj, boly Turkami zakopané peniaze. V zime často, vraj, Slováci nemohli sa orientovať, na ktorom konci dediny sú.

V Gornej Mitropolji bol jediný „brečtram“ (agát) a štyri krčmy nad zemou. Tie, vtedy luxusné stavby, dnes sú už ďaleko zatienené inými a uvádzajú sa už len ako „budovy z tureckých čias“. Tu bolo prvé „razačarovanie“ (rozladenie) Slovákov, ale čo robiť? Kto sa dal na vojnu, musí bojovať, aby budú zvíťaziť, alebo aspoň čestne padol.

Dnes už zemník (zemljanka) je dosť veľkou vzácnosťou na bulharskej dedine, zvlášť, ak by sme ho hľadali aj s jeho vnútorným životom, takým, aký bol v ňom pri príchode Slovákov. Dnes občasne slúži, kde je zachovaný, len za nejaké skladište gazdov alebo za maštal, veľmi zriedka v ňom bývajú ľudia, ale už oddelene od statku.

Život v zemljanke pred päťdesiatimi rokmi nebol naozaj závideniahodný. Ani v tých väčších, ani v menších nebolo príjemne bývať. Vchádzalo sa jedným štítom, širokým, mierne sa svažujúcim vchodom, od ktorého po jednej strane stály o stenu vedľa seba poväzované kravy a byvolý. Konča nich prechádzalo sa dosť tesnou uličkou ku druhému štítu, v ktorom blatom a hnojom bolo nepredýšne zalepené sklo — oblok. Bol veľmi malých rozmerov, snáď trochu väčší ako na lampáši. — Od ostatnej kravy až ku okienku bol vyvýšený z hlíny akýsi kozúbok, ktorý bol ročne stolom, posteľou i pohovkou. Blízko neho v kúte umele urobené klenutie z hlíny a predĺžené čo komín nad strechu, ak sa to strechou dalo nazvať. Z komína visela reťaz na hrniec alebo kotlík. To bolo ohnisko. Na ňom sa varilo, piekol sa chlieb pod vrchnákmi (sušeným hnojom), jedlo sa pri ňom na zemi alebo na nízkej trojnohej „sufrate“, i dnes ešte všade upotrebovanej. Statok bol postavený pri vchode preto, aby bolo v zemníku teplejšie, lebo vykúrovanie nebolo možné.

Hrebeň zemníkovej strechy bol asi 1.50 m nad zemou, strecha (odkvap) bola spojená so zemou a pokrytá hlinou, slamou, hnojom a pod.; darilo sa na nej rôznym trávam a preto stávalo sa tiež, že byvol za nimi vyšiel na zemník a dôkladne ho poškodil, ak aj jemu sa pri páde nič nestalo.

Každý zemník, dvor a vôbec vlastníctvo pri dome mal majiteľ okopané hlbokými priekopami, na ich okrají rástlo množstvo všelijakej buriny, trnia alebo bolo na nich naskladané miesto plotu

množstvo haluziny tenšími koncami zo dvora. Tento spôsob ohradzovania sa udržuje ešte dodnes a je ho vidieť na každom kroku. Pomedzi tieto priekopy bolo neskúsenému bieda prejsť a ešte väčšia niekoho v takej dedine najst. Ale domorodci mali veľkú zručnosť v preskakovaní týchto prekážok.

Zvláštneho zriadenia takejto dediny na pláne nebolo vidieť. Patrne dnes „selišta“ z týchto dôb, hoci už zarastené, robia dojem nejakej nezriadenej zákopovej vojny. Ulice nebolo nikde a všade.

S týmto obydľím museli sa uspokojiť tiež naši Slováci, keď na druhý rok opustili Mrtvicu a postavili sa na svoje vymerané „pláče“ v Gornej Mitropolji a v Brašljanici, kým si stihli postaviť domky, aké mali v Banáte. Rozdiel bol len v tom, že zemník nebol súčasne maštalou. Ba ešte prv, než si vykopali zemník, bývali pod šiatrami nachytno urobenými z voza, niekoľkých kólov a veľkej poňvy. Proti silnejším lejakom ich pokrývali tiež niektorí divým cirokom, kukuričím alebo trávou.

Na prvé roky svojho života v Bulharsku spomínajú si Slováci takto:

Dediny, z prv už objasnených príčin, nebolo vidieť. Len kopy hnoja a slamy, vyvážanej na kraj dediny, po dlhé roky hlásaly v lete, že za nimi, ako za avarskými hrinkami, leží dedina. Hnoja si nikto nevnímal a bol peľochom všetkému možnému hmyzu a plazom. Dedina ležala cez celý deň a noc, v pravom slova zmysle, v obležení psov, ktorých bolo v nejednom dvore aj do pätnásť, takže ňou nebolo možné skoro prejsť, a bez riadnej palice vôbec nie. Kým sa človek pomedzi nich dostal, poriadne sa musel spotiť. Jeden rečník v Brašljanici roku 1935 vo svojej osvetovej prednáške výstižne o tom povedal, že bulharský sedliak chová na dvoch „pet ovci, deset kučeta“.)

Zabíť dotierajúceho psa, na ktorého sa gazda často díval, mohlo znamenať aj smrť. O tom najlepšie vedia rozprávať Mitropolčania, keď cestou z Plevna vyrútili sa na nich ovčiarski psi, ktorým sa ovčiari smiali, ako trhali Slovákov. Až navela jeden z napadnutých natiahal kohúta²⁾ a pes sa vyvalil. Hneď na to ozvalo sa množstvo ovčiarskych hlasov zo všetkých strán, jedni naháňali, druhí zastavovali cestu, takže jedine pomocou pušky podarilo sa im vyviaznuť len s odreninami.

¹⁾ Od júna 1935 má právo každý gazda len na jedného psa po zaplacení 2 levov; za suku a každého ďalšieho sa platí po 100 levoch.

²⁾ Až do roku 1935 mohol si každý v Bulharsku držať pušku k sebaobrane bez zbrojného lístka. Len riadni polovníci museli mať lístok.

Obyvatelia Bulhari, pri ktorých sa naši ľudia usadili, ako už bolo spomenuté, boli dvojakí: jedni sa ich báli, stránili, vidiac v nich Čerkezov, s ktorými mali smutné skúsenosti (a tých bolo viac), druhí sa dosť chytró sprítelili s nimi, ba tu a tam aj vypo-mohli nejakým kúskom dreva pri stavaní zemníka alebo aj prítu-lili našich, ako sme to už videli. Treba spomenúť, že vtedy ešte nikto z bulharských sedliakov ani len nepočul o nejakom sloven-skom národe. Ba do neďavna, ale najdeme ešte aj dnes dosť ta-kých, ktorí myslia, že Slováci sú zo Slavonie.

Bulharka z ďaleka utekala pred Slovákom, a keby ju bol o smilovanie prosil, aby sa mu dala napíť vody, nedala ani kvap-ky. Ale tiež žiadnej úsluhy od Slováka neprijala. Ak sa stalo, že by ju bol dohonil na ceste slovenský voz a ponúkol ju, aby si sadla, že ju svezie, s krikom utekala do poľa, v obave, že jej chce niečo urobiť. To všetko bolo čo dôsledok tureckého panstva. Na-šli sa tiež Bulhari, ktorí sa za svet nenapili vody z nádoby, z kto-rej pili Slováci.

* * *

Ak pod pojmom „pole“ máme na myslí vždy nejaký kúsok kultivovanej zeme, tu si ho musíme v tých časoch odmysleť. Také pole Slováci nedostali, lebo ho nebolo. Keby už pri ich príchode bolo bývalo obrobené pole, zase by ho neboli bývali dostali, lebo to by bolo znamenalo, že roľníctvo v Bulharsku by bolo bývalo vtedy aspoň na takej úrovni, ako v Banáte.

Zem, čo bola pridelená našim kolonistom, bola úplne pustá, zarastená bujnou trávou, trnám, černičím, divým cirokom, bodliá-kom a iným, skrýšou to jarabicám, divým sľepkam, všelijakým plazom, hľadavcom a divej zveri. Pomedzi toto kde tu bývalo za-siate malé poličko kukuricou, ale len toľko, koľko gazda najnut-nejšie pre svoju domácnosť potreboval a koľko stačil obrobiť hriad-ľom na byvolovi. Tu sa Slováci v podaniach neshodujú, jedni tvr-dia, že Bulhari v Gornej Mitropolji nemali žita (pšenice), nepoznali, vraj, žitný chlieb, len „proseník“ (kukuricový), kdežto brašljanickí Slováci vravia, že síce nemali veľa pšenice, ale preca ju siali, ako vedeli. Keď, vraj, mal vtedy bulharský gazda 200 kofy¹⁾ pšenice, bolo to moc a moc, kdežto dnes 600, ba aj 1000 sa tomu istému vidí málo. A to je časový odstup len od 39 do 52 rokov.

Slováci v Gornej Mitropolji nevedeli, vraj, pri svojom pricho-de najst od Bulharov pšenice na siatie, takže museli ísť pre ňu ku Slovákom do Mrtvice.

¹⁾ Kofa — štvrtka, váži asi 15 kg (plná pšenice).

O hadoch rozprávajú starí v Brašljanici, že nebolo ani veľmi divné najst hada v izbe; v Mrtvici ich zase vyrávali každou bráz-dou niekoľko a v Mitropolji vykladá Jano Boleráz so svojou ženou Annou (22. januára 1935) o nich takto:

„Tajšli sme krumple okopať. Kcela som prejsť prez jačmem ku detičkám, no, ale viete, necigánim, taký sa v tom jačmeni ký-val, ako oje. I hlavu i chvost mau hor“. Ved nám Bugári hovori-li, aby sme si dali pozor, že je tam a že už viacej zadusiu. Lem sa, vraj, okrutí okolo človeka. Vedeli o ňom, ale nikto ho nekceu tájšť zabiť. Každý sa ho báu. Až potom ho voľakto zabiu — už sa nepamätám, kerý Slovák — puškou. Ale keď ho dali na petre-nec, vo dva konce sa dotýkal zeme, jako prez pec prevesený, no hrozne voľako veľkvo; štyri, päť metrov dlhý — taký.“

Kolo dediny chodievaly smečky vlkov, ktoré sa odávaly na poli aj do koní. Sľepky, husi a všetok domáci hyd bol nimi a líškami aj vo dne odnášaný. Psi boli tak odvážni, že na pr. v Braš-jianici uchytili z pece chlieb, len čo trochu vystydnul.

Dosť vody v dedinách nebolo, studne nedostatočné a až po roku 1900 počaly sa stavať „češmy“, t. j. vodovody na prirodzený spád vody. Stromov nebolo, chládok sa našiel len pod strechou, preto asi tiež bolela Slovákov hlava.

Tvrdej cesty sa nenašlo dookola. Ak len trochu cesta na-mokla, bolo treba zapínať do voza, lebo pár ľedva prázdny z blata a z dier vytiahol. Vozy, naplnené zbožím, ktoré malo byť na ráno odvezené na „pazár“ do Plevna, musely sa večer ešte za vidna vy-tiahnuť za dedinu, aby zavčas rána neostaly väzeť po osi v blate zaviaznuté alebo prevrátené. Železníc ešte nebolo, až roku 1900 otvorila sa trať Sofia—Pleven—Varna. Neskoršie tiež aj Pleven—So-movit. Preto do Sofie muselo sa chodiť vozmo alebo aspoň do Ro-manu na stanicu, odkiaľ už pred rokom 1900 bolo železničné spo-jenie so Sofiou.

Na poli opatrovali gazdovia chrastie a všelijaké kríky veľmi pečlivo. Najviac trnky. Kým prvé slúžilo jednak za pokrov zemní-ka, jednak za ohradu, ako bolo povedané, druhé, trnky, opatrovali preto, že ich oberali, zakvasovali a robievali z nich kyslú „čorbu“. Do tej v póste zmačali chlieb a odbudli tak pokrmok.

Vie sa všeobecne, že keď Pavel Ambruš kúpil v Gornej Mit-ropolji od Bulhara zem zo dvoch strán trnám, trnčím a všelijakým krovím obrastenú, gazda mu ju predával so slovami ako s pod-mienkou: „Toto budeš orať“ — ukazujúc na oráčinu — „a trňa 83

necháť. Ale i ono je tvoje!" Keď však Ambruš všetko chrastie vysekal, miesto, na ktorom rástlo, zoral, vyšiel bývalý majiteľ na pole plakať a nadávať Ambrušovi, či taký Tatár vie, čo sa toho naopatroval nielen on, ale aj jeho otec a dedo a či vie, koľko času tomu treba, kým zase také narastie. Nevedel, že Ambruš nemá chuť dať rásť druhému, a keď sa pozdejšie aj to „naučil“, došlo trnie až pred plevenský súd, kde síce Ambruš vyhral, ale ten sa neuspokojil a neodpustil mu tú „škodu“, kým sa nepominul.

To len malička ukážka. Podobných vecí bolo plno, s nimi bolo sa treba stretať, premáhať ich, ale hlavne a predovšetkým smieriť sa s nimi, vzívať ich za nezbytné a žiť v nich.

Hneď od začiatku vyžadovala každá maličkosť od Slovákov hodne silnej vôle, trpezlivosti a sebazaprenia. Hoci im na pr. zákon dovoľoval odťať si na vybudovanie obydlia a na roľnícke náradie potrebný materiál z lesa bezplatne, nebolo im to možné, lebo v okolí nebolo ani stromov, nieto lesa. Preto museli prosiť bulharských spoluobyvateľov o každý kolík. Z nich niektorí, čo neboli z tých zaujatých, vypomohli, ak len mali sami niečo také na dvore.

Obydlie „zemník“, aj keď sa museli k nemu v prvých rokoch utiecť, nijako sa Slovákom nezaliečil. Často im ho zavalil nejaký byvol, prišiel silnejší dážď a pokrov sa ukázal nedostatočný, hnoj, zvaný „gáz“, nijako nevedel zadržať vodu; zmokly periny, šatstvo, „kločka sa zatopila a kacičence plávaly v zemníku. Vezmi voľačo a črpaj vodu!" Vonku už svietilo slnko, a v zemníku sa ešte silne lialo. To donútilo Slovákov k tomu, aby si čím skôr počali budovať vhodnejšie obydlia. Heslom bolo samozrejme: „Čo najskorej, najlacnejšie a čo najlepšie“. Počali nabíjať izby ako mali v predošlom domove, ten menšiu, iný väčšiu, ako kto vládol. V Mrtvici, pravda, sa toto stalo o viac rokov prv, ale aj v G. Mitropolji a v Brašjanici už roku 1902 vidno niekoľko slovenských chýž a roku 1905 už sú vystavené celé ulice v rade; biele steny a štrýty nadaleko sa belely a na čierne zafarbené „stienky“ (cokel) robily domkom asi do výšky jedného až jedného a pol metra kolo zeme ozdoba. Popred domy v rovných „šoroch“ sa zazelienely „brečtrány“ (agáty) a za domkami počaly nie za dlho kvitnúť ovocné stromky v záhradkách.

Divné to bolo v prvých časoch domácom, keď videli za tri dni vyrásť medzi dvoma doskami ubité múry zo zeme vodorovne poprepletanej asi na každých tritať centimetrov slamou. Na tieto „čudá“ prišli sa podívať aj zo susedných obcí. Akoby nie, zvlášť

Nabíjanie múrika.

Foto: X v.

kým nevideli nijakého oblaka alebo dvier a kým sa muselo dnu chodiť hore rebríkom. Ako do škatule. Bolože tu starosti o dievky, o ženy s útažkom, o opitých a pod., a strachu, koľko hnatov bude čoskoro polámaných. Ale nespínalo sa. Len čo múry obschly, vyskakaly sa obloky a dvere a bolo všetkej starosti a strachu koniec. „Divadlo“ sa skončilo odchodom divákov so slovami údivu aj uspokojenia: „Eh, . . . mama mu stara, i tova e rabota!“¹⁾

Medzi prvé „čudesa“ patrila tiež slovenská pekárska pec, kúrená slamou, ktorej bolo okolo dediny plno. Z pece naďaleko zaváňal chutný chlieb, na ktorý sa lakomili tiež aj psi, ako bolo už povedané. Preto potom počali Bulhari vozit' slamu k peci miesto za dedinu, dávali si piecť slovenský chlieb a boli spokojní. Popolník bol čoskoro vytisnutý.

Ťažší boj však bol s poľom, kde sa „čudesa“ nedaly tak ľahko robiť, ako na dvore. Náradia hospodárskeho nebolo nielen na dedinách, ale ani v mestách, lebo nešlo na odbyt. Bolo ho treba doviezť z cudziny. To však Slovákov neodradilo, a ktorý si nedoviezol pluh z domu, spokojil sa nejaký rok tiež len, ako Bulhari, s hriadlom (ralo).

¹⁾ S týmto hrešením sa stretáme v Bulharsku u najmenších i u najväčších. Necíti sa už ani ako hrešenie, ale zlozvyk v reči.

Zarastené polia vykosili, nakosili na nich aj po 20 vozov sena, vykľčili a zorali. Pri tom všetkom museli dobrý pozor dávať, aby si uchránili, v tej skoro nepreniknuteľnej divine, zdravie od hadov a museli sa tiež mať na pozore pred byvolmi. Byvoly Slovákov nenávideli, zdá sa za nimi rozbehávaly, zvlášť, keď videli niekde dáždnik.

Byvol bol ťažký, našim nevyhovujúci statok, koní dozápľahu nebolo. Bolo veľa, ak sa v dedine našiel jeden ľahký koňský vozík. Slováci sa s byvolom dodnes nespriatelili a nemohol to urobiť zvlášť v prvé roky, keď sa bolo treba najviac usilovať. Domáci kôň bol malý, ale čo horšie, divý. Pásoľ sa v celých šiarach po suvatoch a nepoznal gazdu, ani gazda jeho. Od jesene do jesene nikto sa nepokúsil rušiť jeho voľný život v prírode. Len po svození všetkého obilia do dvorov nastal niektoré ráno, ešte za tmy, hon na kone. Chytali ich na smečky, aby ich mohli dobre využiť na mlátenie. Mlátilo sa výlučne na násade a tento spôsob najdeme ešte dnes v mnohých obciach praktikovaný; zvlášť, kde sa rodí menej zbožia a mlátička by sa stala nerentabilnou. Z týchto koní nemali Slováci nič. Ak si aj kúpili v Plevne nejakého, museli ho skrotiť a učiť ťahať, lebo nikdy štvornu a voz ani nevidel!

Okrem na mlátenie bol kôň upotrebovaný k jazde. K tomu však si ho pohodlný bulharský jazdec prispôbil a urobil z neho, aby bol „ravanlija kon“, t. j. kôň, ktorý chodí „ravan“. Obyčajne sa k tomu účelu ponechal najkrajší kôň z mlätivších na násade, ostatné sa pustily zase na slobodu do druhej jesene, ak sa daly potom chytiť a nedostaly rozum.

Koňovi, určenému na „ravan“, poviazal gazda povrazami nohy na súhlasnej strane na vzdialenosť normálneho postoja, takže keď kročil prednou, musel kročiť tiež zadnou, ako žirafa. Cez chrbát mal previazaný ešte spojovací remeň, združujúci nohu ak by chcela kročiť prirodzený krok. Takto poputnaný kôň sa naháňal po plávny žiti, kým si na túto chôdzu zvykol a dostal tak miesto seku plávny vlnivý pohyb, ktorého jazdec chcel dosiahnuť. Taký „ravanlija kon“, vraj, chodí chytrejšie a jazdec netrpí.

Vráťme sa k násade: Násadu tvoril vymetený dvor, obyčajne vyvýšený, aby sa domrvená slama mohla ľahko shrnúť nadol. V prostriedku zabité silný kôľ bol osou, na ktorej boli uviazané tri aj štyri kone na silnom povraze. Kolo osi v polomere dĺžky povraza boli postavené snopy hore riasou, po ktorých „hajkáč“ pohaňal kone, kým sa povraz na stúp celkom nenakrútil. Potom

hajkáč kone obrátil a v mlátení pokračoval, kým zrno nebolo kopytami koní vymrvené.

Bulhari však mali ešte jeden spôsob mlátenia: Násada bola taká istá. Zapriahli voly do voza, za ktorým bol uviazaný kamenný valec, mrviaci klasy.

Isteže v predošlom domove Slováci inakšie, racionálnejšie už vedeli obrábať polia, ale tu boli pomerami prinútení vrátiť sa späť a počať celkom tak, ako bratia a spoluobyvatelia Bulhari. Chytali sa hriadla, násady, prútených brán, viali na vetre. Ale ťažko sa vracia k horšiemu, keď sme skúsili už ničो lepšie, keď vieme o jeho možnosti a jestvovaní. Preto aj Slováci dlho tak neoostali a tento spôsob gazdovania tiež si neosvojili. Hľadeli si čím skorej nástrojmi prácu uľahčiť, usporiť a vziať z nej lepší úžitok.

Prvé, čo bolo treba Slovákom k roľníctvu, bol dobrý, rýchly zápreh, ktorého v novom domove nenašli. Preto mnohí z nich sa oddávajú kupčenie koňmi, odchádzajú do „Avstrie“ nakupovať a v Bulharsku ich dobre zpeňajújú. Austrisjské kone sú dovtedy bulharskému sedliakovi neznáme, sú peknej a neznámej ešte rasy, takže sa dobre predávajú. Preto niektorí zo Slovákov sa viac rokov venovali len tomuto zamestnaniu. Zanedlho objavujú sa na suvatoch týmito koňmi ťahaní silní konkurenti bulharského „rala“ (hriadeľa) — pluchy, ktorých počet bol vždy a vždy viac dopĺňaný novými objednávkami z predošlého domova. Títo čudní konkurenti hriadeľa boli mrtvickým a mitropolským domácim obyvateľstvom veľmi nemilo prijatí: presvedčení, že maticka zem sa nahnevá, keď ju budú pluhami krájať a že nebude chcieť rodiť ani za „ralom“, odsúdili pluchy vopred slepiciam na pánty. Ale len za niekoľko málo rokov stihol tento osud práve ich „ralo“, ktoré je už dnes skoro úplne odložené. A to iste sa stalo so železnými bránami.

Lež Slováci nekupčili len koňmi a gazdovským náradím, ale (podľa Jána Mrenicu) zvlášť Mrtviciania počali robiť „veľkú trgoviju“ husami a ostatnou hydinou s Budapešťou. Sám zpravodajca Mrenica cestovával, vraj, veľmi často do „Avstrie“, na bulharský pas, ktorý bez všetkého dostal, lebo podľa čl. 9. zákona stal sa automaticky bulharským príslušníkom. Jeho pas bol prvým takým, vydaným Slovákom. Ale Maďari „navela“, vraj, jeho pas nechceli uznať a žiadali maďarský. Tak sa stalo nielen jemu, ale neskoršie aj viacerým iným Slovákom, cestovavším s bulharským pasom, že sa ledva mohli vrátiť späť do Bulharska. Maďari uznali za bulharského príslušníka len toho, ktorý býval v Bulharsku najmenej 87

20 rokov, čo u Slovákov ešte dovtedy nebolo. Mrenica sa pred bulharskou vrchnosťou odvolal a jeho pas sa, vraj, stal predmetom diplomatického jednanja medzi maďarským vyslanectvom v Sofii a bulharskou vládou.

V rokoch 1900—1901—1902 (nevie presne) zavítala znezrady do Mrtvice komisia: jeden z maďarského sofijského vyslanectva, jeden z bulharskej vlády a jeden z okresného úradu v Plevne a žiadala od Slovákov presné informácie ako sa sem prísťahovali, koľko ich to stálo, ako je to ďaleko odtiaľ do ich predošlých domov, aký majú majetok, koľko dlžob, koľko členov a pod. To vtedy Mrtvičania boli v Bulharsku už vyše desať rokov a podľa predpisu príslušného zákona boli už tiež vlastníckmi obrábanej zeme.

Účelom tejto komisie údajne bolo zistiť, koľko by to Maďarsko stálo, keby si svojich ľudí vzalo nazpät'. Chcelo im, vraj, vyplatiť všetky dlhy, sfahovacie trovy, vzniklé s prísťahovaním, ako aj na štatne útraty ich dopraviť nazpät' do Maďarska — do Topolca ku Lugošu. Majetky, ktoré vlastnili v Bulharsku, mali popredať a utržený obnos mali si vziať so sebou do nového gazdovstva. Avšak bulharská vláda pozmeňuje ihneď čl. 7. zákona o zaludňovaní nezaľudnených zemí v Bulharsku tak, že vlastníckom darovanej zeme môže sa stať len ten, kto ju najmenej 20 rokov užíval. „Toto strhlo aj Maďarov, aj našich ľudí, lebo nemali čo predčať a boli by ostali bez »stredstva« (prostriedkov) a tak táto robota utíchla.“

Ale vráťme sa zase k práci Slovákov na poli. Od ich príchodu poznali aj bulharskí sedliaci lepšiu, múdrejšiu a výnosnejšiu prácu roľníkovu, akej predtým nevideli. Slováci ich učili obrábať zem pilne, svedomite a neúnavne, preto sa stali hľadáňými robotníkmi na poli. Bulharský gazda si ťažil okopávať kukuricu viac ako raz, preto ju nechával okopávať Slovákom napoly. Dôležitá je, že naši ľudia dokázali domácim obyvateľom, že zem sa nesmie obrábať macošsky, ale že jej treba venovať prácu a lásku, aby niččo dala. A slovenské pluhy začaly orať, brány trhať bylinu, pole sa počalo rozširovať a obilia sa počalo hromadiť viac a viac, keď domáci boli presvedčení, že viac ako oni obrábajú, obrobit sa nedá. To všetko usilovnosťou nových rúk, kým Bulhari si dávali pozor najviac na svoje ovce, voly, kravy, byvoly a divé kone. Tam, kde pred rokom dvoma páslí kupci od jari do jesene statok, aby ho potom dobre zpeňažili, zazelenela sa už pšenica.

Aj bulharskí gazdovia orali a pestovali tiež pšenicu (to už 88 bolo povedané), ale Slováci charakterizujú ich vtedajšiu prácu slo-

vami: Ako vo spaní. Všetka ich robota bola taká, akoby nikto nemal chuti myslieť, či sa nedá urobiť viac a lepšie. Poľe nebolo tak vážené, nevedeli ho obrobit', teda ho ľahko aj predávali. Dnes je to už inakšie: Pre každú odoranú brázdou — súd.

Vo všetkých ťažkostiach Slováci nezúfali; aspoň nie tí, čo pre nedostatok prostriedkov nemohli zutekať s niektorými z prvých. Borba za životnými potrebami nedala im príležitosť zúfať. Ako sa borili s pôdou, tak sa borili so všetkým, čo v domácnosti k životu a v gazdovstve k práci potrebovali, a po prvých ťažkostiach vychádzali z boja víťazmi ovenčenými priaznivým výsledkom svojej práce. Tiež bulharský štát im neváhal požičať na zkupenie statku a náradia z banky, vidiac výsledok ich práce, ktorý v tom čase musel každému udreť do oka.

Viac úrody umožňovalo Slovákom dovoz iných „čudných“ strojov. Bol to čistiaci mlynok (rešetov), ktorý dobre zarábala a chodil z rúk do rúk. Ba ešte v prvých rokoch (pred 1900) kúpil Ján Mrenica v Mrtvici prvú mláťačku z Budapešti za 8500 korún, na splátky za štyri roky. Za nimi hneď v Gornej Mitropolji Ďuriš, roku 1900, doviezol druhú a počali mlátiť. Na tieto „čudá“ sa, vraj, zďaleka chodievali dívať, „zkáde zrno tečie“. Ale tieto Slovákom nestačili, nečistili, nemaly tiež elevátor, preto Ďuriš roku 1901 s Bulharom (najbohatším v Mitropolji) Dimitrom Penkovom odchádza do Pešti k firme Hofher-Schranz a kupujú veľkú mláťačku za 8000 zl. levov, nad ktorou ostali stáť sedliaci so zalomenými hlavami, čudujúc sa: „Majka mu stara, golemo nešto, brééé. Vse pak umna rabota“. Veď zrno sa sypalo čisté, slama hneď do stohu, robota ľahká.

Roku 1902 doviezli do Mitropolji ešte jednu, menšiu.

V Brašľanici mláťačka prišla najprv bohatému Bulharovi, ktorému sa práca s ňou zapáčila od Slovákov v Mrtvici a Mitropolji. Neskoršie však si zadovážili aj Slováci a dnes sú tam tri slovenské mláťačky.

Takéto zmeny akoby trhly bulharskými sedliakmi a vytrhly ich z ich voľákeho letargického spánku, do ktorého upadli za tureckého panstva. Dostali chuť k práci, videli, že sa dá vykonať to, čo sa im zdalo ťažké, ba snáď nemožné. Prijali spôsob obrábania pola od Slovákov, odhodili nedôveru k nim, ktorá sa v nich zabniezdila zo začiatku, opatrovali všetko tak, ako to videli od nich, dali sa naučať, hľadeli byť v blízkom styku s nimi a, ako svojich gazdovských učiteľov, mali ich vo veľkej vážnosti. Nedôvera k Slo-

vákom premenila sa v úctu, ako k rozumnejším, k učiteľom, ktorí ich prebudili k čulejšej práci a naučili ich ničomu novému, dobremu, prospešnému. Naučili ich s láskou obrábať tú zem, ktorú oni predtým nechávali ležať ladom a trním zarastenú. Život sa vzpružil. Bulhari počali nasledovať Slovákov nielen v roľníctve, ale tiež v obydli. Nabíjali múry alebo, ako niektorí bohatší Slováci, robili si valky¹⁾ a stavali domy, keď aj nie tým štylom ako Slováci, ale preca život, ktorý bol predtým pod zemou, pomaly sa vyťahoval na povrch.

Preto, že príchodom nových hospodárskych strojov zmenšilo sa nebezpečie dažďa, ako bývalo pri mlátení na násade, z ktorej v takom prípade sotva sa dalo zrno sobrať, že nebolo treba čakať na priaznivý vietor pred viatim zrna, že pluhom a koňmi a pilnejšou prácou dalo sa viac poľa obrobiti, počali aj bulharskí sedliaci pestovať svoje plodiny vo väčšom množstve. Aj pred príchodom našich pestovali kukuricu, žito, pšenicu, ovos, jačmeň, dyne, papriku, cibuľu, paradajky a česnak, ale vieme už, ako ich prácu ocenil slovenský roľník. Slováci počali však pestovať mimo toho ešte niektoré nové, tam nepoznané plodiny, ako na pr. zemiaky, ktorým sa zo začiatku veľmi dobre darilo (teraz už nie tak), cukrovú repu, mak; z krmív datelinu, mihár, ladaník; slovenské záhradky staly sa okrasou dediny svojou pestrosťou kvetov, šlachetnými stromami a zriedenými hriadkami. V Brašjanici sa rozpráva, že komisía, prišla vyberať desiatok do dediny ešte v prvých rokoch, keď ho Slováci neplatili, išla si zo zvedavosti obzrieť slovenské dvory a záhrady. V jednej sa pozastavila nad makom. Istý člen z nej, keď počul, že sa to je, odtrhol nezrelú makovicu a zahryzol do nej. Odhodil ju, nedôverive pozerajúc na gazdu, či také horké môžu byť. A to isté sa stalo so zemiakmi.

Keď aj niektoré plodiny Bulhari nepoznali, miesto toho poznali víno a rakyju. Víníc bolo najviac; pravda, nevenovali im dňesnú opateru, nikto sa o ne nestaral, neokopával, neštípil, a preca rodily a vína bolo do sýtosti. A tu treba poznačiť, že ak v dedine bolo vidieť nejaký nízky domček, to bola kréma.

Víno a rakyja sa ani Slovákom nestaly neprijemnými, ba naopak, pri poháriku, nech už to bolo kdekoľvek, uzavierali priateľstvo s Bulhari. Ale dnes musíme úprimne priznať, že bolo by bývalo lepšie, keby sa Slováci neboli tak zamilovali do krčmy a

¹⁾ Valky — surové tehly so slamou a plevami.

do alkoholu a skôr ostali bez tých priateľov, ktorí sa priateľmi nevedia stať bez pohárika. K tejto veci na príhodnom mieste sa budeme musieť ešte vrátiť.

Slováci učili svojich bulharských spoluobyvateľov tiež udržať mäso a pripravovať jedlo na masi. Dovtedy Bulhari varili len na sinečnikovom oleji. Na každú slovenskú zabijačku boli pozvaní aj Bulhari a nevedeli sa nasýtiť slovenských jedál. Sami sa veľmi čudovali, ako sa môže mäso udržať až do leta, keď oni, — len nahádzané v koši, — vedeli ho pojesť od Vianoc do Nového roku. Pritom hlava, ako už bolo spomenuté, bola vystavená nad zemníkom na kole. Mali mnoho dobytky, oviec, hydiny, takže im nebolo treba mäso zvlášť udržiavať. Sviňa veľká a tlstá stála len päť levov, takže si ju mohli dovoliť zaklať kedy chceli. Ale preca len slovenské klobásy a slovenský „matej“ boly dobre a dlho známe aj v Plevne, kde ich Slováci predávali.

Zkrátka, Slováci boli uznávaní za majstrov každého remesla a požívali od bratov Bulharov všetkej úcty. V Mrtvici hneď, ako sa obec odtrhla od Rybeňa, stáva sa Ondrej Mrenica starostom (kmetom), hoci Slováci neverili v obci väčšinu.¹⁾ Ešte väčšej úcty si nadobudli Slováci, keď hneď po príchode zaujímali sa poznať bulharský jazyk. Jak v Gornej Mitropolji, tak aj v Brašjanici najali si učiteľa, ku ktorému chodili veľkí aj malí učiť sa písať a hovoriť po bulharsky. Keď sa uvážii, že vtedy sa na dedine chodievalo do školy veľmi neporiadne, — chlapcov ešte koľko-toľko, ale dievčat, ak päť z celej dediny, — stane sa celkom pochopiteľné, že vedenia chrtiví Slováci stúpili do vážnosti pred Bulhari ešte viac. Preto tiež nie je nič divného, že ako kultúrnejším, dáva Slovákom brašjanický bulharský farár kostol k dispozícii každú nedelu po pravoslavných Službách, aby si v ňom odbavovali svoje bohoslužby, kým si postavia vlastný, a aby sa neutískovali po súkromných domoch. Veď v tom istom kostole sa, vraj, slúži aj po bulharsky tomu istému Bohu. Ale Slováci, keď aj dojať tak milou a veľkou ochetou, preca len to neurobili.

Bulhari, zvlášť na dedinách, dlho uznávali duševnú prevahu Slovákov nad sebou, preto mali k nim tiež úctu. Ale behom troch až piatich desaťročí sa pomery celkom zmenily. Slováci nemali možnosť ďalšieho pokroku v hospodárstve, nevideli nič nového, boli oddelení, nemali svojich učiteľov, nemali kníh, z ktorých by sa mohli naučiť každostranne vzdelávať, boli odtrhnutí ako vetev od

¹⁾ V Brašjanici Ďuro Hekeľ bol zástupcom starostu.

stromu, žijúca len z tých živín, ktoré v nej byly nashromazdené pred odlomením. Preto aj oni ustrnuli na tom, čo vedeli, čo ostarelo, čo bolo voľakedy pokrokom, ale čo sa stalo už konzervatívizmom. Bulhari naproti tomu dostali čoskoro svojich hospodárskych učiteľov, pokračovali silno vpred, ďalej a vyššie od toho nadchnutia, ktorým boli naočkovaní Slováckmi a preto na mnohých miestach Slovákov predstihli. Slováci sa časom zadlžili jednak vývojom pomerov, jednak svojou vlastnou vínou, nemali možnosť hmotného ani duchovného pokroku a tak gazdovali k dnešnému stavu: od desiatich k piatim. A tým? . . . trátila sa bývalá úcta k nim. Ale nebolo to len to. Len čo sa Slováci počali bližšie spriatovať s Bulharmi, necítili sa byť už tak závislými jeden na druhom a počali sa trieštiť, pre každú menšiu osobnú vec škodili zo zášti a závidia nie jedincovi, ale spoločnej veci, spoločným záujmom, dôvodiac, že nemusia sa pýtať práve Slovákov, bo majú lepších priateľov Bulharov, ktorí im pomôžu. A Bulhari hneď vycítili, že tá tvrdá, nedeliteľná slovenská jednotka, ktorá sa zdala takou na začiatku a ktorú vyhladávali aj v politike, začína sa mrviť, slabnúť. Preto už neskoršie ani pri voľbách do obce nie sú hladaní, nedostávajú často ani len zástupcu v obecnom zastupiteľstve, alebo ak, teda nie toľkých, koľko by im patrilo; zkrátka, Bulhari sa už bez nich zaobídu, lebo niet v nich už prvotnej sily. Tu sa začína podceňovanie bulharského Slováka. A to bolo dávno pred 19. májom 1934.

IX.

ŠTATISTICKÝ PREHLAD POHYBU ČESKOSLOVENSKÝCH KOLONISTOV V BULHARSKU.

Nová vlasť, akoby naschvál chcela vyskúšať svojich nových obyvateľov a nechať si len tých najtvrdších, prijala ich hneď v prvých rokoch dosť macošsky. Lenže takou sa ukázala aj v rokoch 1920—1930, ba aj v neskorších, čo malo za následok vždy nové preskupenie Slovákov, hľadajúcich láskavejšej tváři matky zeme.

Mrtvické rodiny už byly ako tak udomácnené a zariadené za príchodu deregli roku 1897, preto tie na oko vynecháme, ale to, čo sa bude písať o ostatných, prežily tiež ony, možno aj v hojnejšej miere.

Roku 1897 prisťahovalci ešte siat nemohli a hneď nasledujúce dva roky bola úplná neúroda. Roku 1899 nespŕchlo od jari do 21. augusta kvapky dažďa,¹⁾ preto boli nútení trápiť sa, ako prišlo; hľadali prácu u Bulharov po okolí mimo roľníctva. Vtedy bolo možné najst na široko-ďaleko Slovákov ako sluhov, pomocníkov vo mlynoch, robotníkov a strážcov viníc (vincúrov) a pod. Tu byly hneď zo začiatku veľmi sklúčené nádeje a ružové sny, ktoré mali Slováci pred opustením starého domu a vyplnily sa slová piesne, ktorú si pri odchode z Banátu spievali:

²⁾ Keď do Bugárskej pojdeme,
čo my tam jesti budeme?
Najšou som kvoru dubovú,
ako slaninku braukovú.
Keď si si najšou, jedz si sám,
a ja sa s tebou rozžehnám!

¹⁾ Udáva Ján Boleráz z Gornej Mitropolji.

²⁾ Pozri kapitolu XIII. — „Čije sú to kone v tom dvore?“

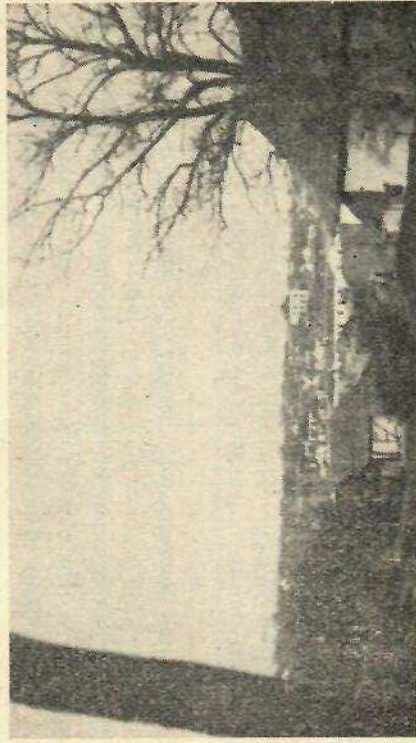
Požiadali štát o pomoc a dostali múky a kukurice. Ale to nezdržalo viac rodín, ktorým ostal nejaký krajciar na zpiatočnú cestu, a čím prišli, počaly sa hneď vracat. Tak už behom prvých troch rokov sa niektoré bohatšie rodiny vrátili. Avšak ostatní, ktorí v Banáte popredali všetko a neboli by si mohli kúpiť ani tej zeme, ktorú tu dostali zadarmo, ktorí nemali ani na zpiatočnú cestu, museli, chtiac-nechtiac, po dva roky tret' biedu a do tuha sa s ňou chytiť za pasy, aby zvíťazili. Videli sme, aká to bola takmer nadľudská práca obrábať divé pole bez dostatočného náradia, lebo to dovezené nestačilo, domáce nevyhovovalo. Bolo treba všetko kupovať a za drahé peniaze dopravovať „z domu“. Nastal, môžeme povedať, holortúk úporný boj s divou celinou, ktorú bolo treba za každú cenu donútiť vydat' na obživu a nahradiť trud.

V niektorých kronikách československých škôl sa udáva, že behom prvých troch rokov sklamaná prvými ťažkosťami odišla na späť asi jedna tretina prisťahovalcov, hoci toto sa nikde ničím nepodopiera. Podľa mojich vlastných štatistik, ktoré sa nijako neshodujú s doterajšími tvrdeniami, a ktoré si má možnosť každý čitateľ pozrieť hneď ďalej, behom prvých troch rokov (do roku 1900) odšťahovalo sa (mimo zo Saseku) len asi 29 duší z Brašľanice, kdežto z Mrtvice a z Gornej Mitropolji, podľa všetkého, neodšiel nikto. Odchod prvých Slovákov z Gornej Mitropolji dá sa pozorovať až roku 1903, od ktorého trvá do dnes. Mrtvičania zaznačujú odšťahovávajú sa prvú slovenskú rodinu až roku 1907.

Dovoľujem si upozorniť milých čitateľov, že aj ďalšie štatistiky, ktoré najlepšie môžu ukázať príchod a odchod Slovákov, nemôžu byť považované za absolútne presné, nakoľko v žiadnej kolonii niet nič podobného zapísané a nemožno mi ich ničím faktickým podopreť, práve tak ako nemožno podopreť ničím vopred spomenuté záznamy kronikárov, ale môžu sa ony považovať za najpravdepodobnejšie, pretože sú zostavované viacerými pamätníkmi z radov krajanských a na základe všetkých iných významnejších udalostí z ich života sú v nich určené dáta. Presná štatistika nemôže sa zostaviť tiež preto, že o niektorých rodinách sa nevie a nedalo sa predbežne ani zistiť, kde sa podely.

Neustály odchod krajanov je patrný až do svetovej vojny, počas ktorej odišlo len z Gornej Mitropolji asi 17 duší. Ale po vojne nastáva zase nové a hromadnejšie sťahovanie. Roku 1920 donáša sa medzi Slovákov sluch o Argentíne, mocne šírený agentom z Arionu, ale hneď nasledujúceho roku prichádza do Bulharska česko-

slovenská delegácia na veľké agitačné shromaždenia Stambolijského (zavraždeného vo vile pri dedine Slavovici 14. júna 1923), ktorá navštevuje tiež Plevno, soznamuje sa s krajanmi z G. Mitropolji a dôkladne ich informuje o možnosti vystáť sa na Slovensko v súvislosti s práve vtedy pripravovanou pozemkovou reformou v Československu. Toho istého roku prichádza do Mitropolji na návštevu k svojim bratrancom mladý československý podporučík Ján Ambruš, ktorý doporučuje tiež vystáť sa na Slovensko. Vo Vojvodove v tom istom roku povzbudzuje k tomu istému kroku legionár Lóci.

Celkový pohľad na Gornú Mitropolju. V pozadí čs. škola.

Foto: X v.

V G. Mitropolji ujali sa tejto agitácie nielen bratia Martin a Pavel Ambruš, ktorí údajne práve v tejto veci navštívili viackrát Slovensko, ale tiež legionár Ján Ďurica, ktorý sa tiež na Slovensko vystáboval a usadil sa v Starom Degeši pri Nových Zámkoch.

Náhlada vystábovať sa do vlasti dedov medzi Slovákmi bola dosť veľká. 32 slovenských rodín malo už už opustiť Bulharsko, majetky boli už pojednané. Martin Záhorec a Trnovský, ktorí osobne navštívili Slovensko v roku 1922, aby videli, kde budú bývať, doniesli dobré zprávy a podľa nich mali byť Slováci z Bulharska osadení na Alžbetinom majeri pri Štvrtku na Dunaji. Lenže s odchodom sa akosi pretiahlo (mýlila i Argentína), medzi čím sa valutové vzťahy medzi československou korunou a levom zmenily v neprospech druhého, takže koruna, ktorú bolo možno dostať za 1.5 leva, stúpila do ceny — za 3.5 leva. To odradilo. Avšak bola tu aj druhá príčina: Pozemková reforma v Československu bola 95

vtedy práve len v začiatkoch, takže pridely sa tak ľahko nemohly dostať; i samotní Ambrušovci dostali prídely až roku 1925 po zakročení samotného min. zemeľdelstva Milana Hodžu, dnešného ministerského predsedu. Tak dlho Slováci nechceli čakať, preto dali sa zlákať Ariovi do zeme budúcnosti — do Argentíny.

Je pravda, že mnoho našich ľudí počas vojny prišlo o všetko alebo o mnoho, ale do roku 1929 (podľa reči samotných Slovákov) boli časy tak príhodné, že utratené mohli krásne dostať nazad. Cena obilia bola vysoká, úroda dobrá, naozaj nebolo treba ešte zúfať. Avšak, podľa reči agenta, v Argentíne sa ukazoval život pohádkovo krásny, ktorý lákal. Dnes mnohí radi by sa ho zbavili, ale niet na dlhú cestu, ktorá je chudobnému celým majetkom.

Slováci popredali bez rozmýšľania svoje a dali isté za neisté. Podpisovali agentovi zmenky, zastavili na neho svoje domy i majetky, len keď mohli ist vidieť tú vysnenú zem. Akých slasti sa tam dnes dožili, vidieť na 81—84. strane Slovenského kalendára pre Južnú Ameriku.

Ako sa dialo vysťahovanie do Argentíny presne podľa data, nedalo sa mi presne zistiť. Spomenutý Slovenský kalendár na 50. stránke uvádza, že prvá výprava Slovákov z Gornej Mitropolji, vedená Pavlom Trnovským, v počte 110 osôb, prišla do Buenos Aires 25. decembra 1921, kdežto ostatní krajanovia sú jednotnej mienky, že to bolo roku 1922 a že v kalendári bude chyba. Z Gornej Mitropolji sa vtedy vysťahovalo spolu 174 osôb, z ktorých podľa niektorých druhá čiastka (63 duše) odišla hneď po Novom roku 1923, podľa druhých, ktorí tiež v štatistikách tak udávajú, aj títo odišli z G. Mitropolji ešte roku 1922. Pravda bude niekde medzi.

V Buenos Aires nachádzame krajanov celkom bezradných a až po mesiaci sa môžu usadiť na čakrách alebo sa rozchádzajú — tratia jeden druhému v Peia. R. Sáenz Peña — Chaco.

Rok 1928 zaznačuje ďalší odchod Slovákov do Argentíny zo všetkých kolónií. Vojvodovo opúšťa malá čiastka tiež za účelom usadiť sa na Slovensku. Odvtedy medzi kolonistami badať najviac len preskupenie medzi samotnými kolonistami, alebo ak ide o odchod, do iných častok Bulharska. Až roku 1935 odchádzajú české rodiny do Delí-Ormanu, o čom bolo v príslušnej kapitole už povedané.

K nasledujúcim štatistickým tabuľkám patrí ten istý výklad, 96 ako ku vojvodovským. Pri ich zostavovaní išlo mi hlavne o to,

aby celý rod bol vovedne, či už sú synovia usporiadaní podľa veku alebo podľa abecedy, aby bolo vidieť, z ktorých dedín prišli, pričom nutno poznačiť, že Imrišku a Líziku tvorili najviac Padinci, ale našli sa tam tiež zo Sarvašu (Súpkovci v Brašljanici), materiálne postavenie rodín a kde sa niektoré rodiny usadily po opustení Bulharska. Nie je vylúčené, že za štyri až päť desaťročia vypadlo niečo z pamäti krajanov a že podľa toho tiež nejaká rodina bude zabudnutá, čo sa však sotva dá považovať za veľkú chybu.

Prajem si, aby záujemcom o krajanov v Bulharsku tieto štatistické tabuľky čo najviac poslúžily.

Pobyt krajanských rodín v Mrtvici od prisťahovania do 31. XII. 1935.

B. č. číslo	M e n o r o d i n y	Prišla		Počet duší	Zamest- nanie	Mojetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			dekarov svo- jich	pop	roku	k d e duží
1	Michal B a k u l a	1909	Gorná Mitropolja	6	3 roľník	24	—	1	—
2	Ondrej Bakula	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Pavel	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Bakula Jozef	1888	Pančovo	2	9 roľník	45	—	1	—
5	B a l á ž	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Ondrej B e n k a	1884	Božurná	4	—	—	—	—	—
7	Martin B e š k a	1884	Božurná	4	—	—	—	—	—
8	Pavel B l a ž e k	1890	Padina	4	—	—	—	—	—
9	Pavel Blažek (vnuk)	—	—	—	4 roľník	40	—	1	—
10	Č e c h Pavel	1899	Kovačica	3	—	—	—	—	1930 Argentína
11	Č e c h Ondrej Č i ž i k	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Ján	1924	Brašljanica	2	6 roľník	35	—	1	—
13	D u d á š Adam	1892	Kovačica	5	—	—	—	—	—
14	Dudáš	—	—	—	4 roľník	105	—	1	—
15	Jozef Dudáš	—	—	—	2 roľník	40	—	1	—
16	Ján Dudáš (vnuk)	—	—	—	3 robotník	—	—	—	—
17	Jozef Dudáš (vnuk)	—	—	—	2 zámočník	—	—	1	—
17	Vasil D u m a n	1914	Sofia	2	4 robotník	—	15	1	—

Bež. číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamestnanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			dekarov svojich	TZS	roku	kde	duši
18	Michal Gubík	1890	Hajdušica	3	-	-	-	-	-	-
19	Ján Gubík	-	-	-	rolník	50	1	-	-	-
20	Michal Gubík	-	-	-	rolník	40	1	-	-	-
21	Juraj Holík	1909	Gorná Mitropolja	9	3	robotník	10	1	-	-
22	Ďuro Holík	-	-	-	-	-	-	1930	Argentína	3
23	Ján Holík	-	-	-	robotník	-	1	-	-	-
24	Helík Pavel Holík	-	-	-	2	robotník	-	-	-	-
25	Ján Holík	-	-	-	3	robotník	-	-	-	-
26	Holík Pavel Holík	1892	Kovačica	6	-	-	-	-	-	-
27	Ján Hučka	-	-	-	7	rolník	21	1	-	-
28	Ondrej Hučka	1884	Božurná	5	-	-	-	-	-	-
29	Ladislav Huček	-	-	-	-	-	-	1907	Hertelenda	5
30	Peter Huček	?	?	3	-	-	-	-	-	-
31	Samuel Huček	?	?	3	-	-	-	-	-	-
32	Pavel Hučka	1884	Božurná	4	-	-	-	-	-	-
33	Jahoda Martin	1888	Hertelenda	3	-	-	-	-	-	-
34	Jasenský Martin	1889	Šándor	1	3	rolník	107	1	-	-
35	Jasenský Mišo	-	-	-	4	robotník	-	-	-	-
36	Štefan Jasenský	1889	Šándor	1	5	rolník	50	1	-	-
37	Jakub Kalužik	1889	Šándor	7	-	-	-	-	-	-
38	Adam Kalužik	1888	Klopotin	4	1	rolník	10	-	-	-
39	Kalužik ?	-	-	-	5	rolník	10	1	-	-
40	Kalužik Ján	-	-	-	2	rolník	10	5	1	-
41	Kizur Mišo	1885	?	4	-	-	-	1925	Argentína	6
42	Kolárik Ján	1884	Božurná	4	-	-	-	-	-	-
43	Kolárik Pavel	-	-	-	6	rolník	60	1	-	-
44	Kolárik (vnuč) Michal	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	5
	Kolárik Michal	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	4

Bež. číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamestnanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			dekarov svojich	TZS	roku	kde	duši
45	Ondrej Kolárik	-	-	-	3	robotník	-	1	-	-
46	Pavel Kupec	1892	Padina	4	-	-	-	-	-	-
47	Ján Kupec	-	-	-	2	rolník	60	1	-	-
48	Ondrej Mamojka	1890	Hajdušica	3	1	rolník	20	1	-	-
49	Adam Mamojka	-	-	-	-	-	-	-	-	-
50	Martin Mamojka	-	-	-	-	-	-	-	-	-
51	Michal Mareček	1885	Hajdušica	4	-	-	-	-	-	-
52	Ján Mareček	1884	Božurná	8	-	-	-	-	1928	Argentína
53	Mareček Mišo	-	-	-	2	rolník	20	10	1	-
54	Mareček (vnuč) Ján	-	-	-	7	rolník	10	10	1	-
55	Martin Mareček (vnuč)	-	-	-	5	rolník	25	1	-	-
56	Michal Mareček	-	-	-	2	robotník	-	-	-	-
57	Ondrej Mareček (vnuč)	-	-	-	3	rolník	10	15	1	-
58	Juraj Mareček	-	-	-	7	robotník	-	10	1	-
59	Jozef Mareček	-	-	-	2	rolník	60	1	-	-
60	Martin Mareček (vnuč)	-	-	-	4	robotník	15	-	-	-
61	Mareček Ján	-	-	-	4	rolník	30	1	-	-
62	Pavel Mareček	-	-	-	2	robotník	-	-	-	-
63	Michal Mareček	-	-	-	8	rolník	70	1	-	-
64	Ján Mareček	1895	Hajdušica	4	4	rolník	30	-	-	-
65	Jozef Mareček	1884	Božurná	4	4	rolník	80	1	-	-
66	Martin Markuš	-	-	-	5	rolník	20	5	1	-
67	Michal Markuš	-	-	-	3	rolník	20	5	1	-
68	Markuš Ján	-	-	-	4	rolník	20	1	-	-
69	Melich Ondrej	1887	Hertelenda	7	-	-	-	-	-	-
70	Melich Ján	-	-	-	2	rolník	30	10	1	-
71	Melich Michal	-	-	-	4	robotník	-	10	1	-
	Melich Michal	-	-	-	5	rolník	10	15	1	-

Ese. číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			teraz	Vtedy	dekárov svo- TJS jich	roku
72	Ondrej Melich (vnuk)	—	—	5	roľník	25	—	1	—
73	Michal Melich (vnuk)	—	—	4	robotník	—	—	—	—
74	Ondrej Mikuláš	1892	Padina	6	vdovec	8	—	—	—
75	Ondrej Mikuláš	—	—	—	—	—	—	—	9
76	Michal Mikuláš	—	—	6	roľník	15	15	1	—
77	Jozef Mikuláš	—	—	6	roľník	10	12	1	1928
78	Michal Mikuláš	—	—	5	roľník	40	10	1	—
79	Ján Mikuláš	1920	C. Mitropolja	4	roľník	25	—	1	—
80	Ján Mitko	1899	Brašljanica	5	roľník	35	—	1	Srovnaj: Brašljanica b. č. 43. (Nevlastné deti)
81	Pavel Mitko	—	—	3	robotník	—	—	—	—
82	Mifko Ondrej	—	—	3	roľník	30	10	1	—
83	Pavel Mifko	—	—	—	—	—	—	—	1
84	Michal-Adam Mokran	1884	Božurná	3	robotník	—	—	—	—
85	Mokran Martin	—	—	8	robotník	—	8	1	—
86	Ondrej Mrenica	1884	Božurná	12	roľník	70	—	1	—
87	Ondrej Mrenica	—	—	—	—	—	—	—	5
88	Pavel Mrenica (vnuk)	—	—	—	—	—	—	—	4
89	Ján Mrenica (vnuk)	—	—	7	robotník	—	15	1	—
90	Michal Mrenica (vnuk)	—	—	3	robotník	—	15	1	—
91	Martin Mrenica	—	—	4	robotník	—	15	1	—
92	Ján Mrenica (vnuk)	—	—	5	roľník	—	20	1	—
93	Pavel Mrenica (vnuk)	—	—	2	robotník	—	2	1	—
94	Pavel Mrenica	—	—	2	robotník	—	5	1	—
95	Ján Mrenica	—	—	5	roľník	8	15	1	1924
96	Pavel Omasta	1885	Padina	4	roľník	10	20	1	G. Mitropolja
97	Ján Ondrej Omasta	—	—	—	—	—	—	—	3
98	Ondrej Omasta	—	—	4	robotník	—	—	—	1

Ese. číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			teraz	Vtedy	dekárov svo- TJS jich	roku
99	Michal Palkovič	—	—	3	robotník	—	—	1	—
100	Pavel Pavlovič	1884	Božurná	2	—	—	—	—	—
101	Michal Pľvan	1884	Božurná	4	—	—	—	—	—
102	Pavel Pľvan	1885	Padina	2	—	—	—	—	—
103	Duro Severin	1884	Božurná	4	—	—	—	—	7
104	Jozef Severin	—	—	—	—	—	—	—	—
105	Pavel Strakúšek	1884	Božurná	6	—	—	—	—	—
106	Ján Strakúšek	—	—	8	roľník	50	—	1	—
107	Ján Tordaj	1884	Božurná	6	—	—	—	—	1
108	Martin Tordaj	—	—	5	—	—	—	—	—
109	Martin Vago	1885	Padina	5	—	—	—	—	5
110	Martin Vago	—	—	1	roľník	20	—	—	—
111	Michal Vago (vnuk)	—	—	5	roľník	20	5	1	—
112	Ján Vago (vnuk)	—	—	4	robotník	15	—	1	—
113	Pavel Vago (vnuk)	—	—	4	robotník	15	—	1	—
114	Pavel Vaňo	1892	Padina	5	robotník	—	—	—	—
115	Jozef Cicka	1907	Kovačica	6	stolar	—	—	—	1922

Pohyb krajských rodín v Gornej Mitropolji od prisťahovania do 31. XII. 1935.

Ese. číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			teraz	Vtedy	dekárov svo- TJS jich	roku
1	Michal Adámik	1905	Komlós	6	—	—	—	—	—
2	Michal Adámik	—	—	7	kováč	—	37	1	—
3	Samuel Adámik	—	—	—	—	—	—	—	1929
									Varna
									7

Bež. číslo	M e n o r o d i n y	Prišla		Počet duší	Zamest- nanie	Majetok		O d i š l a				
		roku	odkiaľ			letaz	dekarov svo- jich	TZS	dom	roku	k d e	duší
4	Pavel Ambruš	1899	Nadľak	6	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Pavel Ambruš	—	—	—	—	—	—	1926	Toňa Pusta (CSR)	6	—	—
6	Martin Ambruš	—	—	—	—	—	—	1926	Toňa Pusta	5	—	—
7	Juraj Ambruš	—	—	—	—	—	—	1926	Toňa Pusta	4	—	—
8	Ján Ambruš	—	—	—	učiteľ	—	—	1926	Toňa Pusta	3	—	—
9	Ján Ambruš	1899	Nadľak	5	—	—	—	1916	Nadľak	5	—	—
10	Ján Babinský	1907	Sarvaš	5	—	—	—	1907	Sarvaš	5	—	—
11	Michal Bako	1905	St. Pazova	5	—	—	—	1908	St. Pazova	4	—	—
12	Michal Bakuľa	1906	Sarvaš	1	—	—	—	1909	Mrtvica	6	—	—
13	Juraj Balážik	1899	Albert	9	—	—	—	1903	Albert	7	—	—
14	Juraj Balážik	—	—	—	—	—	—	1907	Tatabáňa	2	—	—
15	Ondrej Baran	1900	Nadľak	3	—	—	—	1921	Nadľak	2	—	—
16	Duro Bažik	1895	Kisáč	5	—	—	—	1924	Argentína	5	—	—
17	Ján Benka	1928	Vojvodovo	7	rolník	24	1	—	—	—	—	—
18	Beňo Benko	1904	Petrovec	6	—	—	—	—	—	—	—	—
19	Pavel Beňo	—	—	—	—	—	—	1920	Dragomirovo	1	—	—
20	Beňo Beňo	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína	4	—	—
21	Ferko Berko	1899	Pustavárhely	4	rolník	112	1	—	—	—	—	—
22	Jozef Berko	—	—	4	rolník	—	—	—	—	—	—	—
23	Pavel Berko	—	—	4	robotník	—	—	—	—	—	—	—
24	Ján Boľeráz	—	—	4	rolník	27	1	—	—	—	—	—
25	Ján Boľeráz	1898	Kovačica	4	—	—	—	—	—	—	—	—
26	Ondrej Boľeráz	—	—	2	rolník	53	1	—	—	—	—	—
27	Ján Boľeráz	—	—	4	robotník	—	1	—	—	—	—	—
28	Ján Botík	—	—	—	—	—	—	1931	Bresť	2	—	—
29	Stefan Botík	1906	Nadľak	9	—	—	—	—	—	—	—	—
30	Ján Botík	—	—	3	robotník	20	1	—	—	—	—	—

Bež. číslo	M e n o r o d i n y	Prišla		Počet duší	Zamest- nanie	Majetok		O d i š l a				
		roku	odkiaľ			letaz	dekarov svo- jich	TZS	roku	k d e	duší	
31	Juraj Botík	—	—	4	rolník	—	—	1	—	—	—	—
32	Pavel Botík	—	—	3	kolar	30	—	—	—	—	—	—
33	Michal Botík	—	—	2	rolník	20	—	—	—	—	—	—
34	Stefan Botík	—	—	—	—	40	—	—	—	—	—	—
35	Ján Brngár	1906	Nadľak	2	—	—	—	—	—	—	—	—
36	Pavel Brngár	1899	Kovačica	5	—	—	—	—	1911	Kovačica	4	—
37	Michal Bruk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38	Stefan Burgeľ	1901	Sv. Mikuláš	1	robotník	45	1	—	—	1919	Kovačica	4
39	Ján Cicka	1906	Nadľak	7	—	—	—	—	—	—	—	—
40	Michal Cifra	1904	Kovačica	4	—	—	—	—	—	—	—	—
41	Pavel Čech	1907	Komláš	1	kovač	—	—	—	—	—	—	—
42	Martin Čeman	1897	Kovačica	5	—	—	—	—	—	—	—	—
43	Martin Čeman	1897	Hajdušica	6	—	—	—	—	—	—	—	—
44	Pavel Čeman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
45	Michal Čeman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
46	Ján Čeman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
47	Ondrej Čeman	1905	Hajdušica	7	—	—	—	—	—	—	—	—
48	Ján Čeman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
49	Pavel Čeman	—	—	5	rolník	30	—	—	—	—	—	—
50	Michal Čeman	—	—	6	rolník	—	—	—	—	—	—	—
51	Martin Čeman	—	—	3	robotník	7	—	—	—	—	—	—
52	Jozef Čeman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
53	Pavel Černoš	1895	Kovačica	7	robotník	3	—	—	—	—	—	—
54	Martin Černoš	—	—	1	invalid	—	—	—	—	—	—	—
55	Michal Černoš	—	—	4	robotník	5	10	1	—	—	—	—
56	Martin Černoš	—	—	3	robotník	—	—	—	—	—	—	—
57	Ján Černoš	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Bč. číslo	Meno rodiny	Príša		Počet duší	Zamest- nanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			sv.- fich	dom	roku	kde
58	Ján Červenák	1904	Kovačica	4	—	—	—	—	—
59	Adam Červenák	—	—	8	rolník	130	1	—	—
60	Martin Červenák	—	—	4	robotník	—	1	—	—
61	Ján Červenák	—	—	—	—	—	—	1920	Banát 2
62	Pavel Červenák(vnuk)	—	—	5	rolník	50	1	—	—
63	Ján Červenák(vnuk)	—	—	5	rolník	50	1	—	—
64	Ondrej Čížik	1898	Padina	4	—	—	—	—	—
65	Ondrej Čížik	—	—	—	—	—	—	1922	Argentína 8
66	Juraj Danko	1905	Nadľak	4	—	—	—	1913	Nadľak 6
67	Dovál	1900	Nadľak	7	—	—	—	1922	Batin 12
68	Ján Durica	1906	Nadľak	7	—	—	—	—	—
69	Ján Durica	1900	Nadľak	1	—	—	—	1920	ČSR. 5
70	Štefan Durica(vnuk)	—	—	5	kováč	35	1	—	—
71	Michal Durica(vnuk)	—	—	3	rolník	—	1	—	—
72	Juraj Durica(vnuk)	—	—	6	strojník	—	1	—	—
73	Peter Durica	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína 4
74	Tomáš Durica	1920	Brašljanica	3	rolník	20	1	—	—
75	Juraj Durica	1905	Nadľak	5	robotník	—	1	—	—
76	Ondrej Durica	—	—	6	rolník	—	30	1	—
77	Martin Durica	1899	Nadľak	5	—	—	—	1922	Batin 7
78	Michal Durica	—	—	4	rolník	85	1	—	—
79	Pavel Durica	1906	Nadľak	8	—	—	—	—	—
80	Juraj Durica	—	—	4	rolník	80	1	—	—
81	Štefan Durica	—	—	7	rolník	26	1	—	—
82	Michal Durica	—	—	6	rolník	80	1	—	—
83	Juraj Durica	—	—	4	rolník	55	1	—	—
84	Fakla	1906	Nadľak	4	—	—	—	1908	Nadľak 4

Bč. číslo	Meno rodiny	Príša		Počet duší	Zamest- nanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			sv.- fich	dom	roku	kde
85	Michal Filko	1885	Hložany	3	—	—	—	—	—
86	Ondrej Francisci	1900	Komlôš	1	—	—	—	1908	Komlôš 6
87	Juraj Gallo	1900	Komlôš	2	—	—	—	1922	Argentína 5
88	Martin Glózik	1897	Kovačica	6	—	—	—	—	—
89	Ján Glózik	—	—	—	—	—	—	1905	USA. 2
90	Ondrej Glózik	—	—	7	rolník	73	1	—	—
91	Štefan Glózik	1902	USA.	6	robotník	7	—	—	—
92	Juraj Gróf	1905	Nadľak	6	rolník	12	1	—	—
93	Juraj Gróf(vnuk)	—	—	4	—	58	1	—	—
94	Pavel Gróf	—	—	—	—	—	—	1929	Nadľak 2
95	Pavel Gróf	1900	Nadľak	7	—	—	—	—	—
96	Pavel Gróf	—	—	—	—	—	—	1922	Argentína 6
97	Štefan Gróf	—	—	—	—	—	—	1924	Argentína 4
98	Ondrej Gróf	—	—	9	krajčér	7	1	—	—
99	Ján Gróf	1904	Nadľak	2	—	—	—	1924	Argentína 5
100	Juraj Haník	1895	Padina	3	rolník	7	1	—	—
101	Ondrej Haník	—	—	5	—	3	1	—	—
102	Michal Haník	—	—	—	—	—	—	1930	Karasan 3
103	Juraj Haník	1899	Nadľak	7	—	—	—	—	—
104	Juraj Hanko	—	—	6	strojník	30	1	—	—
105	Juraj Holík	1904	Kovačica	7	—	—	—	1909	Mrtvica 9
106	Michal Holúbek	1904	Padina	5	rolník	40	1	—	—
107	Ján Horvát	1906	Nadľak	5	robotník	—	1	—	—
108	Pavel Hloda	1906	St. Pazova	4	—	—	—	1924	Kosovo Pole 2
109	Ján Hruška	1899	Nadľak	9	—	—	—	—	—
110	Ján Hruška	—	—	5	rolník	241	1	—	—
111	Ján Hruška(vnuk)	—	—	4	rolník	14	—	—	—

Bez. číslo	M e n o r o d i n y	Prišla		Počet duší vtedy	Zamest- nanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			dekarov svo- jich	roku	kde	duši
112	Juraj Hruška (vnuk)	—	—	2	rolník	—	—	—	—
113	Pavel Hruška	—	—	2	rolník	240	—	—	—
114	Pavel Hruška (vnuk)	—	—	5	rolník	—	—	—	—
115	Juraj Hruška (vnuk)	—	—	3	rolník	—	—	—	—
116	Juraj Hruška (vnuk)	—	—	4	mlynár	40	—	—	—
117	Michal Hruška (vnuk)	—	—	4	rolník	70	—	—	—
118	Stefan Hruška (vnuk)	—	—	—	—	—	—	—	—
119	Hruška Ondrej	—	—	5	rolník	94	—	1922	Butín 1
120	Hruška Ján	1903	Kovačica	4	—	—	—	—	—
121	Chrtáň Pavel	1898	Kovačica	4	—	—	—	—	—
122	Imro Ján	—	—	4	—	—	—	—	—
123	Imro Ján	—	—	—	—	—	—	—	—
124	Jančík Ondrej	1900	Nadlak	8	—	—	—	—	—
125	Jančík Ján	—	—	—	—	—	—	—	—
126	Jančík (vnuk) Ondrej	—	—	—	—	—	—	—	—
127	Jančík (vnuk) Ján	—	—	8	robotník	—	10	1	—
128	Jančík Michal	1905	Nadlak	4	—	—	—	—	—
129	Jančík Michal	1906	Nadlak	1	—	—	—	—	—
130	Jančík Michal	1900	Nadlak	4	rolník	63	—	—	—
131	Jančík Ján	—	—	5	rolník	10	10	1	—
132	Jančík (vnuk) Ondrej	—	—	2	robotník	10	—	—	—
133	Jančík (vnuk) Ján	—	—	3	robotník	—	—	—	—
134	Jančík Stefan	1899	Nadlak	1	rolník	30	—	—	—
135	Jančík Ján	1905	Nadlak	5	—	—	—	—	—
136	Jančík Ondrej	—	—	6	rolník	25	10	1	—
137	Jančík Jozef	1900	Nadlak	9	—	—	—	—	—
138	Jančík Martin	1904	Kovačica	8	—	—	—	—	—
139	Jančík Jozef	1906	Kovačica	6	—	—	—	—	—

Bez. číslo	M e n o r o d i n y	Prišla		Počet duší vtedy	Zamest- nanie	Majetok		Odišla	
		roku	odkiaľ			dekarov svo- jich	roku	kde	duši
139	Katarína Kalafišová	1928	Dragomirovo	2	vdova	16	—	—	—
140	Pavel Kabzány	1899	Nadlak	7	—	—	—	—	—
141	Matej Kabzány	—	—	3	rolník	100	—	—	—
142	Martin Királ	1889	Nadlak	4	obuvník	30	—	—	—
143	Mišo Klátik	1906	St. Pazova	5	—	—	—	—	—
144	Mišo Klátik	—	—	3	robotník	—	—	—	—
145	Jozef Klátik	—	—	—	—	—	—	—	—
146	Samuel Klátik	—	—	—	—	—	—	—	—
147	Pavel Klátik	1906	St. Pazova	10	—	—	—	—	—
148	Samuel Klátik	—	—	2	rolník	20	—	—	—
149	Ján Klátik	—	—	6	rolník	16	20	1	—
150	Martin Klátik	—	—	2	rolník	13	—	—	—
151	Jozef Klátik	—	—	3	robotník	9	—	—	—
152	?	—	—	3	kolár	31	—	—	—
153	Kohút Ján	1906	St. Pazova	?	—	—	—	—	—
154	Kolárik Ján	1897	Padina	4	—	—	—	—	—
155	Kováč Ján	1903	Semlek	1	—	—	—	—	—
156	Kováč (zvonár) Michal	1906	St. Pazova	2	—	—	—	—	—
157	Kováč Michal	1904	Semlek	10	rolník	28	—	—	—
158	Kováč Juraj	—	—	9	rolník	12	20	1	—
159	Kováč Ján	—	—	7	rolník	3	20	1	—
160	Michal Kováč	1904	Semlek	3	—	—	—	—	—
161	Pavel Kováč	1903	Padina	8	—	—	—	—	—
162	Pavel Kupec	—	—	—	—	—	—	—	—
163	Ján Kupec	—	—	—	—	—	—	—	—
164	Michal Kupec	—	—	—	—	—	—	—	—
165	Jozef Kupec	—	—	7	kupec	130	—	—	—

číslo	Meno		Prišla	Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla		
	rodiny	rodiny				dekarov svojich	TZS	roku	kde	duši
166	Ján	1905	Nadlak	4	-	-	-	1928	Argentína	2
167	Laci	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	3
168	Juraj	1901	Nedlak	5	-	-	-	1922	Argentína	2
169	Laci	-	-	-	-	-	-	1922	Argentína	3
170	Michal	1901	Nadlak	5	-	-	-	1928	Argentína	3
171	Laci	-	-	-	-	-	-	1922	Argentína	5
172	Michal	-	-	-	-	-	-	1922	Argentína	2
173	Laci	1901	Nadlak	1	-	-	-	1922	Argentína	6
174	Jozef	1904	Kovačica	6	-	-	-	1910	Banát	syn Jan
175	Jozef	-	-	-	-	-	-	-	-	-
176	Labát	-	-	5	rolník	30	1	-	-	-
177	Labát	-	-	6	mlynár	-	1	-	-	-
178	Pavel	1906	Nadlak	7	robotník	-	1	-	-	-
179	Lahotský	-	-	7	holič	-	-	-	-	-
180	Juraj	1899	Nadlak	4	-	-	-	1907	Nadlak	4
181	Juraj	1919	Brašljanica	3	robotník	-	-	-	-	-
182	Juraj	1899	Nadlak	9	-	-	-	-	-	-
183	Lavrovič	-	-	8	rolník	30	1	1933	Sofia	5
184	Michal	-	-	-	-	-	-	-	-	-
185	Lavrovič	-	-	3	robotník	15	1	1935	Argentína	3
186	Pavel	-	-	-	-	-	-	1922	Argentína	8
187	Ján	-	-	7	kováč	15	1	-	-	-
188	Ondrej	1907	Bólovice	3	-	-	-	1909	Brašljanica	3
189	Juraj	1895	Padina	5	-	-	-	-	-	-
190	Ján	-	-	5	rolník	30	1	-	-	-
191	Marček	-	-	4	rolník	30	1	-	-	-
192	Stefan	1895	Padina	2	-	-	-	1922	Argentína	9

číslo	Meno		Prišla	Počet duší	Zamestnanie	Majetok		Odišla		
	rodiny	rodiny				dekarov svojich	TZS	roku	kde	duši
193	Stefan	1898	Hložany	1	-	-	-	-	-	-
194	Stefan	-	-	3	rolník	55	1	-	-	-
195	Ján	1898	Kovačica	5	-	-	-	1922	Argentína	5
196	Pavel	1906	Nadlak	2	robotník	9	1	-	-	-
197	Michal	1904	Padina	5	stolár	-	1	-	-	-
198	Ondrej	-	-	5	kováč	19	1	-	-	-
199	Mega	-	-	1	rolník	16	1	-	-	-
200	Michal (Orsík)	1899	Nadlak	1	-	-	-	-	-	-
201	Jan	1899	Nadlak	5	-	-	-	-	-	-
202	Stefan	-	-	3	rolník	50	1	1922	Argentína	7
203	Michalec	-	-	7	-	-	-	-	-	-
204	Jozef	1897	Padina	8	rolník	24	1	1929	Argentína	1 syn
205	Mikuláš	-	-	1	rolník	69	1	1922	Argentína	5
206	Mikuláš	-	-	3	robotník	12	-	-	-	-
207	Pavel	-	-	3	robotník	-	-	-	-	-
208	Mikuláš (vnuček)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
209	Juraj	1897	Padina	3	-	-	-	-	-	-
210	Peter	1897	Padina	5	-	-	-	-	-	-
211	Mikuláš	-	-	4	rolník	60	1	-	-	-
212	Jozef	-	-	5	rolník	30	1	?	Argentína	1
213	Mikuláš	-	-	5	robotník	-	1	-	-	-
214	Ondrej	-	-	3	rolník	28	1	-	-	-
215	Ján	-	-	-	-	-	-	1920	Mrtvica	4
216	Mikuláš	-	-	-	-	-	-	-	-	-
217	Michal	1909	Nadlak	6	-	-	-	1928	Argentína	3
218	Molnár	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	4
219	Ján	-	-	-	-	-	-	1931	Argentína	1
220	Molnár	1910	Nedlak	2	-	-	-	-	-	-
221	Pavel	1899	Komlós	9	-	-	-	-	-	-

Príslo číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší	Zamest- nanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			dekárov svo- jích	TZS	roku	kde	duší
220	Adam	-	-	-	-	-	-	-	-	
221	Mofovský Stefan	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	6
222	Mofovský Michal	-	-	-	-	-	-	1922	Argentína	2
223	Mravík Ján	1899	Kovačica	6	-	-	-	1922	Kovačica	4
224	Mrenica Michal	1923	Mrtvica	5	2	27	1	-	-	-
225	Mrenica Pavel	-	-	-	3	-	30	1	-	-
226	Mrenica Pavel	1919	Mrtvica	2	5	45	1	-	-	-
227	Náhoda Ján	1886	Padina	6	1	-	1	-	-	-
228	Náhoda Juraj	-	-	-	5	-	-	1	-	-
229	Nosál Ján	1897	Padina	4	1	15	1	-	-	-
230	Palkovič Ján	1901	Semlek	8	-	-	-	-	-	-
231	Palkovič Michal	-	-	-	4	30	20	1	-	-
232	Patak Ján	-	-	-	6	-	-	1	-	-
233	Patak Ján	1895	Kovačica	4	5	40	1	-	-	-
234	Patak Adam	-	-	-	4	25	1	-	-	-
235	Patak Ján	-	-	-	3	-	-	-	-	-
236	Paulo Ján	1902	Albert	6	-	-	-	1913	Albert	5
237	Petrák Michal	1897	Kovačica	4	-	-	-	-	-	-
238	Polonský Pavel	1906	Sarvaš	8	-	-	-	1922	Argentína	2
239	Polonský Juraj	1907	Sarvaš	6	-	-	-	-	-	-
240	Polonský Ondrej	-	-	-	-	-	-	1909	Ferdinand	1
241	Pribela Jozef	1898	Padina	6	-	-	-	-	-	-
242	Pribela Jozef	-	-	-	9	161	1	-	-	-
243	Pušár Ján	1897	Kovačica	1	3	164	1	-	-	-
244	Pušár Jozef	-	-	-	3	-	-	-	-	-
245	Pušár Juraj	-	-	-	5	-	5	1	-	-
246	Pušár Michal	-	-	-	4	20	1	-	-	-
	Pušár Sýkora	1898	Kovačica	5	-	-	-	-	-	-

Príslo číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší	Zamest- nanie	Majetok		Odišla			
		roku	odkiaľ			dekárov svo- jích	TZS	roku	kde	duší	
247	Joraj Puškár Ján	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
248	Pušár Stefan	-	-	-	5	25	20	1	1928	Argentína	3
249	Pušár Ján	-	-	-	7	14	20	1	-	-	-
250	Rúčka Pavel	1904	Semlek	4	-	-	-	-	-	-	-
251	Rozkoš Michal	1899	Komlós	1	-	-	-	-	1922	Argentína	3
252	Rusnák Stefan	1899	Komlós	6	-	-	-	-	1915	Komlós	4
253	Rusnák Michal	-	-	-	-	-	-	-	1931	Vojvodovo	5
254	Rusnák Sampor	1897	Padina	5	3	85	1	-	-	-	-
255	Sampor Pavel	-	-	-	6	15	1	-	-	-	-
256	Sampor Ondrej	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-
257	Sampor Ján	-	-	-	4	40	1	-	1922	Argentína	2
258	Sampor Pavel	1908	Nadlak	4	-	-	-	-	1929	Gor. Dabník	4
259	Severin Jozef	1885	Kovačica	5	-	-	-	-	-	-	-
260	Severin Ján	-	-	-	7	-	7	1	-	-	-
261	Severin Ján	-	-	-	6	10	5	1	-	-	-
262	Severin Pavel	-	-	-	8	10	5	1	1907	USA.	1
263	Slivka Stefan	1895	Padina	3	-	-	-	-	1922	Argentína	4
264	Slivka Ján	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-
265	Slivka Pavel	1899	Nadlak	7	-	-	-	-	-	-	-
266	Srnka Pavel	-	-	-	4	44	1	-	-	-	-
267	Srnka Ján	-	-	-	3	3	-	-	-	-	-
268	Srnka Stefan	-	-	-	6	15	1	-	1928	Argentína	3
269	Srnka Michal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
270	Srnka Michal	-	-	-	5	-	-	-	1903	Komlós	4
271	Srnka Susekár	1899	Komlós	5	-	-	-	-	-	-	-
272	Srnka Stefan	1899	Nadlak	10	-	-	-	-	-	-	-
273	Srnka Sýkora	1899	Nadlak	10	-	-	-	-	-	-	-

Počet osob	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamest- nanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			dekárov svo- jich	TZS	roku	kde	duší
274	Ondrej	-	-	-	-	-	-	-	-	
275	Sýkora Stefan	-	-	4	robotník	-	-	1922	Argentína	3
276	Sýkora Stefan	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	1 syn
277	Sýkora (vnuk) Pavel	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	4
278	Sýkora (vnuk) Ján	-	-	4	robotník	-	-	-	-	-
279	Sýkora Matej	-	-	7	rolník	100	-	1928	Argentína	1 syn
280	Ondrej Sproch	1901	Nadľak	4	rolník	35	-	-	-	-
281	Matej Sproch	-	-	3	kupec	-	20	-	-	-
282	Matej Sproch	-	-	4	rolník	-	-	-	-	-
283	Matej Sproch	-	-	8	robotník	-	-	-	-	-
284	Matej Sproch	-	-	4	robotník	-	-	-	-	-
285	Matej Sproch	-	-	4	robotník	-	-	-	-	-
286	Matej Sproch	-	-	4	robotník	-	-	-	-	-
287	Matej Sproch	-	-	8	robotník	-	-	1910	„Bośnia“	13
288	Matej Sproch	-	-	3	remená- (kožiar)	-	-	-	-	-
289	Matej Sproch	-	-	7	-	-	-	-	-	-
290	Matej Sproch	-	-	4	strojník	55	-	-	-	-
291	Matej Sproch	-	-	4	rolník	-	-	-	-	-
292	Matej Sproch	-	-	3	učiteľ	-	-	-	-	-
293	Matej Sproch	-	-	6	rolník	51	-	-	-	-
294	Matej Sproch	-	-	6	-	-	-	-	-	-
295	Matej Sproch	-	-	4	-	-	-	1922	Argentína	16
296	Matej Sproch	-	-	4	-	-	-	1912	Plevno	5
297	Matej Sproch	-	-	1	sirota	15	-	-	-	-
298	Matej Sproch	-	-	5	-	-	-	1917	Nadľak	2
299	Matej Sproch	-	-	4	-	-	-	1922	Argentína	5
300	Matej Sproch	-	-	1	robotník	-	-	1928	Argentína	4
301	Matej Sproch	-	-	1	-	-	-	-	-	-

Počet osob	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamest- nanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			dekárov svo- jich	TZS	roku	kde	duší
301	Jozef Vaňo	-	-	3	rolník	16	-	-	-	-
302	Ján Vaňo (vnuk)	-	-	2	robotník	-	-	-	-	-
303	Juraj Vaňo	-	-	2	rolník	43	-	-	-	-
304	Peter Vaňo (vnuk)	-	-	5	kolár	52	-	-	-	-
305	Juraj Vaňo (vnuk)	-	-	-	-	-	-	1927	Argentína	3
306	Ján Záhorec	1904	Albert	8	-	-	-	1917	Nadľak	6
307	Ján Záhorec	-	-	-	-	-	-	1913	Pitvaroš	1
308	Martin Záhorec	-	-	5	strojník	-	-	-	-	-
309	Pavel Zelenák	1906	Nadľak	1	robotník	-	-	-	-	-

Pohyb krajanových rodín v Brašjanici
od prístahovania do 31. XII. 1935.

Počet osob	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamest- nanie	Majetok		Odišla			
		roku	odkiaľ			dekárov svo- jich	TZS	roku	kde	duší	
1	Samuel Bezek	1897	Padina	4	4	80	-	1	1928	Argentína	syn Pavel 1
2	Daniel Boleáz	1897	Imriška	4	-	-	-	-	-	-	-
3	Michal Bruk	1899	Šándor	4	-	-	-	-	-	-	syn 1
4	Michal Bruk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Pavel Čapo	1910	Padina	8	-	-	-	-	-	-	1
6	Ján Čapo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7	Pavel Čapo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8	Pavel Čapo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	Ján Černoš	1904	Padina	2	-	-	-	-	-	-	-
10	Martin Černoš	1924	G. Mitropolja	3	-	-	-	-	-	-	-
11	Černoš Duro	1905	G. Mitropolja	2	-	-	-	-	-	-	-
12	Čizík (Magesš) Duro	1897	Imriška	3	-	-	-	-	-	-	-
13	Čizík Váňo	1897	Imriška	5	-	-	-	-	-	-	-

Bež. číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší vtedy	Zamestnanie	Majetok		Odišla			
		roku	odkiaľ			dekarov svojich	tzS	roku	kde	duší	
13	Ondrej Čížik	—	—	—	—	—	—	1908	Padina	2	
14	Jozef Čížik	1897	Imriška	3	—	—	—	—	—	—	
15	Ondrej Čížik	—	—	—	—	—	—	1924	Mrtvica	2	
16	Pavel Dudáš	1898	Kovačica	2	—	—	—	1899	Sasek	2	
17	Pavel Dudok	1897	Kovačica	6	—	—	—	—	—	—	
18	Pavel Dudok	—	—	4	rolník	10	30	1	—	—	
19	Simon Domóni	1901	Boľovce	4	—	—	—	1928	Argentína	4	
20	Tomáš Durica	1897	Kovačica	4	—	—	—	—	—	—	
21	Ján Durica	—	—	5	rolník	28	—	—	—	—	
22	Tomáš Durica	—	—	—	—	—	—	1920	G. Mitropolja	3	
23	Martin Durček	1897	Imriška	6	—	—	—	—	—	—	
24	Michal Durček	—	—	8	rolník	84	—	1	—	—	
25	Peter Durček	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
26	Ďurček(vnuk) Karol	—	—	—	—	—	—	1932	G. Mitropolja	2	
27	Ďurček Martin	—	—	—	—	—	—	1913	Padina	4	
28	Ďurček Ondrej	—	—	—	—	—	—	1919	Plevno, Koľovce	3	
29	Gábris Karol	1897	Kovačica	5	—	—	—	1900	USA.	2	
30	Ján Gábris	—	—	1	vdovec	10	—	1	—	—	
31	Michal Gábris	1897	Kovačica	2	—	—	—	1902	Kovačica	2	
32	Duro Gábris	1897	Lizika	2	—	—	—	1898	Lizika	3	
33	Ján Gábris	1897	Padina	3	—	—	—	1912	Padina	2	
34	Pavel Goda	1897	Lizika	7	—	—	—	1897	Aradač	2	
35	Hanik Pavel	1897	Imriška	5	—	—	—	—	—	—	
36	Hanik Jozef	—	—	7	rolník	60	—	1	—	—	
37	Hajnál Ondrej	1897	Padina	4	—	—	—	1900	Kanada	3	
38	Havran Jozef	1904	Lizika	7	rolník	40	—	1	1928	Argentína	syn Ján 1
39	Duro Hekeľ	1897	Padina	5	—	—	—	15	—	—	

Bež. číslo	Meno rodiny	Príšla		Počet duší vtedy	Zamestnanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			dekarov svojich	tzS	roku	kde	duší
40	Pavel Hekeľ	—	—	—	rolník	56	—	1	—	—
41	Ján Hekeľ	—	—	—	rolník	64	—	1	—	—
42	Samuel Janiš	1897	Padina	3	—	—	—	—	—	—
43	Ondrej Jatinšký	1897	Imriška	5	—	—	—	1899	Mrtvica (Mirkovci)	3
44	Michal Kaštiak	1897	Padina	3	—	—	—	1900	Padina	4
45	Jozef Klátik	1924	G. Mitropolja	2	rolník	—	30	1	—	—
46	Ondrej Klenovský	1903	Padina	6	—	—	—	—	—	—
47	Ján Klenovský	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína	3
48	Michal Kiš	1897	Lizika	3	robotník	8	—	1	—	—
49	Tomáš Kiš	1903	Boľovce	9	robotník	—	—	—	—	—
50	Juraj Kiš	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína	3
51	Ján Kiš	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína	2
52	Pavel Kiš	—	—	—	rolník	—	30	1	—	—
53	Ján Kiš	—	—	—	—	—	—	—	—	—
54	Šimon Kiš	—	—	—	robotník	—	—	—	—	—
55	Peter Kiš	—	—	—	rolník	—	30	1	—	—
56	Jozef Kukučka	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína	4
57	Ján Kukučka	1897	Imriška	5	—	—	—	—	—	—
58	Ján Kupuca	—	—	—	—	—	—	1928	Argentína	6
59	Pavel Kováčik	1909	G. Mitropolja	1	—	—	—	1928	Argentína	3
60	Ondrej Kováčik	1897	Kovačica	8	—	—	—	1897	Kovačica	7
61	Duro Lóci	1909	G. Mitropolja	3	—	—	—	1915	"Austria"	3
62	Lališ Pavel	1901	Lizika	4	—	—	—	1919	G. Mitropolja	3
63	Jozef Macek	1897	Lizika	7	—	—	—	—	—	—
64	Pavel Macek	—	—	—	—	—	—	1915	Padina	1
65	Ondrej Macek	—	—	—	—	—	—	1909	Asenovo	1
66	Ján Majer	—	—	—	—	—	—	1920	Kosovo Pole	4
		1932	(Burgas) G. Mitropolja	6	robotník	—	—	—	—	—

Bez číslo	M e n o r o d i n y		Príšla odkiaľ	Počet duší		Zamest- nanie	Majetok		O d i š l a			
	roku	odkiaľ		vlád	teraz		dekarov- svo- jich	TZS	dom	roku	k d e	duší
67	Pavel	Martinek	1905	Bolovce	7	-	-	-	-	-	-	-
68	Ján	Martinek	-	-	-	-	-	-	1926	ČSR	1	-
69	Michal	Martinek	-	-	-	-	-	-	1927	Argentína	1	-
70	Pavel	Martinek	-	-	4	tehlár	35	1	-	-	-	-
71	Ján	Martinek	1898	Kovačica	2	-	-	-	1915	Asenovo	2	-
72	Ján	Mizerák	1920	Mrtvica	1	-	-	-	1935	Mrtvica	6	-
73	Mrenica	Martin	1919	Mrtvica	1	6	10	25	1	-	-	-
74	Pavel	Mrenica	1897	Padina	3	-	-	-	-	-	-	-
75	Pavel	Nosál	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	syn Pavel 1	-
76	Nosál	Nosál	-	-	4	1	120	1	-	-	-	-
77	Ján	Nosál(vnuk)	-	-	4	1	-	-	1904	Padina	4	-
78	Michal	Nosál(vnuk)	-	-	3	-	-	-	1928	Argentína	syn Ján	-
79	Ján	Nosál	1903	Padina	3	-	-	-	-	-	-	-
80	Michal	Nosál	1897	Padina	4	-	-	-	-	-	-	-
81	Pálénkás	Martin	-	-	1	robotník	15	1	-	-	-	-
82	Stefan	Papp	1897	Padina	2	-	-	-	-	-	-	-
83	Papp	Papp	-	-	-	-	-	-	1898	Padina	1	-
84	Juraj	Pavella	1897	Imriška	6	-	-	-	-	-	-	-
85	Pavel	Pavella	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	2	-
86	Juraj	Pavella(vnuk)	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	3	-
87	Pavel	Pavella(vnuk)	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	5	-
88	Ján	Petrák	1897	Kovačica	4	2	robotník	2	1	-	-	-
89	Ján	Petrák	-	-	10	robotník	10	3	1	1928	Argentína	3
90	Petrák	Martin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
91	Ondrej	Petrák	1897	Padina	4	-	-	-	-	-	-	-
92	Ján	Petrák	-	-	-	-	-	-	1910	Bolovce	4	-
93	Pavel	Petrák	-	-	3	1	23	1	-	-	-	-
94	Ján	Petrák	-	-	3	1	35	1	-	-	-	-

Bez číslo	M e n o r o d i n y		Príšla odkiaľ	Počet duší		Zamest- nanie	Majetok		O d i š l a			
	roku	odkiaľ		vlád	teraz		dekarov- svo- jich	TZS	roku	k d e	duší	
94	Ondrej	Petrák(vnuk)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
95	Pavel	Petrák(vnuk)	-	-	3	robotník	-	-	-	-	-	-
96	Pavel	Petrák(vnuk)	-	-	5	robotník	10	1	-	-	-	-
97	Piván	Piván	1897	Bolovce	6	-	-	-	-	-	-	-
98	Ján	Piván	-	-	7	robotník	-	-	1	-	-	-
99	Ján	Piván(vnuk)	-	-	3	robotník	-	-	-	-	-	-
100	Piván	Piván(vnuk)	-	-	4	roľník	30	1	-	-	-	-
101	Piván	Piván	1897	Bolovce	4	-	-	-	-	1908	Bolovce	2
102	Jozef	Povolný	1910	Padina	2	-	-	-	-	1911	Asenovo	2
103	Jozef	Sabo	1898	Kovačica	1	-	-	-	-	?	?	1
104	Pavel	Sabo	1898	Kovačica	2	-	-	-	-	1910	Kovačica	1
105	Ján	Sládeček	1897	Lízka	3	-	-	-	-	-	-	-
106	Ján	Sládeček	-	-	6	robotník	18	12	1	-	-	-
107	Ján	Sládeček	1897	Imriška	6	-	-	-	-	1901	Padina	4
108	Sládeček	Sládeček	-	-	-	-	-	-	-	1901	Padina	3
109	Sládeček	Sládeček	1897	Imriška	5	-	-	-	-	-	-	-
110	Sládeček	Sládeček	-	-	1	sirota	-	-	1	-	-	-
111	Duro	Strebovský	1897	Padina	3	-	-	-	-	-	-	-
112	Michal	Súpek	1897	Imriška (Sandor)	4	-	-	-	-	-	-	-
113	Ján	Súpek	-	-	6	robotník	20	1	-	-	-	-
114	Michal	Súpek	-	-	7	robotník	30	1	-	-	-	-
115	Súpek	Súpek	-	-	1	sirota	30	1	-	-	-	-
116	Tomáš	Štefek	1897	Padina	4	-	-	-	-	1928	Argentína	5
117	Ján	Štefek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
118	Štefek	Štefek	1897	Padina	6	-	-	-	-	-	-	-
119	Štefek	Štefek	-	-	3	1	roľník strojník	118	1	-	-	-
120	Štefek	Štefek	-	-	2	4	strojník	35	1	-	-	-

Rz. číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamest- nanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			dekarov svo- jich	TZS	roku	kde	duši
121	Pavel	1905	Bóľovce	3	strojník	-	-	1919	Plevno, Košľovce	3
122	Tisovský Jozef	1897	Lizika	3	-	-	-	-	-	-
123	Michal	-	Padina	8	-	-	-	1928	Argentína	1
124	Trnovský Juraj	1901	-	-	-	-	-	1914	Padina	1
125	Trnovský Michal	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	6
126	Trnovský Pavel	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	7
127	Michal	1897	Padina	2	robotník	-	-	-	-	-
128	Uharin Michal	1910	Lizika	4	rolník	15	21	-	-	-
129	Ušák Jan	1897	Padina	5	-	-	-	-	-	-
130	Vago Juraj	-	-	7	rolník	28	25	1	-	-
131	Vago Martin	-	-	1	robotník	-	-	1	-	-
132	Vago Jan	1897	Imriška	4	-	-	-	-	-	-
133	Vago Jan	-	-	4	rolník	25	5	1	-	-
134	Vago (malý) Jan	-	-	4	robotník	-	10	-	-	-
135	Vago (vnuk) Juraj	1897	Padina	2	rolník a robotník	20	-	1	-	-
136	Vago Jan	-	-	6	-	-	-	-	-	-
137	Varga Adam	1905	Bóľovce	4	rolník	30	1	-	-	-
138	Varga Jan	-	-	3	zamočník	-	-	-	-	-
139	Varga (vnuk) Adam	-	-	5	rolník	30	1	-	-	-
140	Varga (vnuk) Pavel	-	-	3	robotník	-	-	-	-	-
141	Varga (vnuk) Jan	1897	Imriška	3	robotník	7	10	1	-	-
142	Varga (vnuk) Jan	-	-	2	robotník	7	7	1	-	-
143	Vrška (vnuk) Ondrej	-	-	5	robotník	7	10	1	-	-
144	Vrška (vnuk) Martin	1912	Padina	7	rolník	16	16	1	-	-
145	Vrška Pavel	1897	Lizika	9	-	-	-	1928	Argentína	2

Rz. číslo	Meno rodiny	Prišla		Počet duší vtedy	Zamest- nanie	Majetok		Odišla		
		roku	odkiaľ			dekarov svo- jich	TZS	roku	kde	duši
148	Michal	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	8
149	Vrška Pavel	-	-	-	-	-	-	1928	Argentína	6
150	Vrška Adam	-	-	6	robotník	30	1	-	-	-
151	Vrška Jan Začko (Baláš)	1897	Padina	1	-	-	-	1898	Padina	1

Stahovanie krajanov od roku 1884 do 1935 v čísliciach.

Rok	Mrtvica		G. Mitropolija		Brašljanica		Vojvodovo	
	Prišlo	Odišlo	Prišlo	Odišlo	Prišlo	Odišlo	Prišlo	Odišlo
1884	14	70						
1885	5	19	2	8				
1886			1	6				
1887	1	7						
1888	3	9						
1889	3	9	1	4				
1890	3	10						
1892	5	26						
1895	1	4						
1897			8	32				
1898			14	66	46	195	2	9 41(?) 163?
1899	3	5	7	28	4	7	3	5 18 71 18 ?
1900			23	132	1	4	2	5 7 30
1901			9	42			3	10
1902			6	28	3	16	2	7
1903			3	13			2	4 4 13
1904			13	72			2	9 1 4 11 68
1905			10	53			1	4 11 68
1906			19	89			1	1 3 3
1907	1	6	4	15				
1908			1	4			2	4 1 6
1909	2	15	1	6				
1910			1	2			2	4 1 6
							4	8 8 44 1 3

X. HOSPODÁRSKE A SOCIÁLNE POSTAVENIE BULHARSKÝCH SLO- VÁKOV V MINULOSTI A DNES.

Nech vojdeme do ktorejkoľvek zo spomenutých kolónií, zďaleka rozoznáme domy Slovákov, lišiace sa od bulharských svojím osobitným, Bulharsku cudzím slohom. Nie je to štýl domáci a preto tiež ani bulharskí sedliaci neprijali ho za svoj. Len ak Bulhar odkúpil od Slováka pri odchode do Argentíny jeho dvor, najdeme ho bývať v slovenskom dome. Isteže nás pri prvej návšteve zaujme slovenský domček a jeho dvor, teda pozrime sa doň a okolo neho aj my.

Už v predošlých kapitolách bolo povedané, že Slováci väčšinou svoje domy nabíjali z hlíny. Len neskoršie niektorí stavali z válkov alebo aj z pálených tehál. Prvotné nabíjané domy boli pokryté slamou alebo kukuričím, a takých aj dnes sa ešte najde viac. Stavané z válkov alebo z pálených tehál sa pokrývaly rovnou pálenou škridlicou. Slovákom sa nepáčila polovalcová škridlica bulharská, ktorou treba strechu pokrývať aj vo tri rady. Je ťažká a robí strechu nie dosť estetickou.

Nabíjanie samo nedovoľuje urobiť na stavbe nejaké okrasné rimsy, a ani hlavnú, oddelujúcu čelnú stenu od vlastného štítu. Tým sa slovenské domky stávajú navonok celkom hladké, vysokých štítov, podmieňujúcich strmost sedlových striech, a svojou väpenou belosťou akoby svietily zo zelene stromov. Kolo spodku všade sa tiahne 50 cm až 1 m široká čierna „stienka“, vždy urobená podľa šnúry alebo laty. Nijakej zvláštnej veci na zovňajšku slovenského domku v Bulharsku nenajdeme. Niektoré gazdiny podľa svojho vkusu niekde zamaľovali tiež prôčelie, tu lepšie, tam horšie. Naproti tomu bulharské domy ostávajú častejšie omazané len hlinou, smiešanou s plevami, nebielené, takže často dostáva dedina

Rok	Mrtvica		G. Mitropolja		Brašljanica		Vojvodovo	
	Prišlo	Odišlo	Prišlo	Odišlo	Prišlo	Odišlo	Prišlo	Odišlo
1911			1	4	1	2		
1912			1	5	1	2		2
1913			2	12	1	4		10
1914	1	2			1	1	5	19
1915			1	4	3	12		
1916			1	5				
1917			2	8				
1919			2	5	1	3	9	
1920	1	4	1	3	1	1	2	
1921			1	2				
1922			32	174				5
1923			1	5				35
1924	1	2	10	43	2	5	1	2
1925								
1926			4	18			1	
1927			1	3				
1928			7	38	3	17	14	52
1929			2	7			20	87
1930								
1931			2	7			1	6
1932					1	6	1	2
1933							1	3
1934					1	5	1	2
1935					1	3	1	6
								12
								62

Poznámka: Všetky rodiny, došlé do Gornej Mitropolji pred 1897. rokom, treba v tom čase považovať za mrtvické, hoci ony sa takto neudaly. Len tak sa možno priblížiť číslu 56, ktoré označuje vtedajší počet mrtvických slovenských rodín.

Roku 1897 možno tiež spozorovať, že zo 60 rodín, došlých na deregliach, bolo usadených v Gornej Mitropolji len 14 a nie 25, ako sa dosiaľ udávalo, a v Brašjanici 46 a nie 35.

Podľa súkromného sčítania ku dňu 31. XII. 1935 bol počet krajanov tento: v Mrtvici 72 rodín — 297 duší, v Gornej Mitropolji 149 rodín — 619 duší, v Brašjanici 56 rodín — 232 duší a vo Vojvodove 115 rodín — 582 duší.

celkom zemný, šedivý vzhľad. Len novšie budovy z tehál bývajú tiež riadne ovakované; alebo, a to väčšinou, bez vakovky.

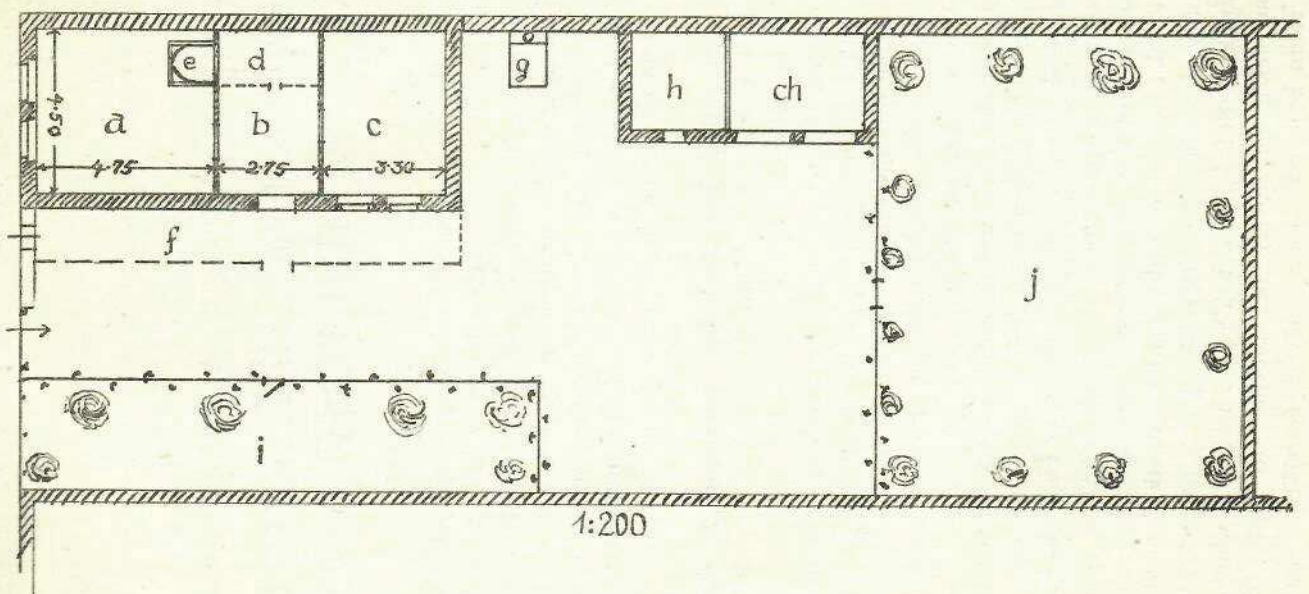
Všetky slovenské domky boly jednakého typu, takého, ako v Banáte. Len neskoršie kde-tu sa ku pôvodnému plánu pridaly nejaké odchylky, doplnky, ale niektorí si už tiež postavili domy celkom bulharského slohu s lomenou strechou a viac izbami.

Z priloženého pôdorysu vidieť najbežnejšie rozdelenie gazdovského dvora a budínok, aké sa vyskytuje u bulharských Slovákov. Jedna strana budínku je vše opretá o niektorú medzi dvora, aby za domom neostalo nevyužitú miesto. Domky sú zväčša obrátené čelom k ceste, len v málo prípadoch zameňa čelo bok domu. Celý dvor je ohradený nabíjaným a neobieleným múrikom, pokrý- tým „gázom“ (suchým slamnistým hnojom alebo slamou). Zadná časťka dvora je obyčajne nechaná na zábradu.

Obytný budinok má dve izby, oddelené od seba menším-väčším pítvorom. Na niektorých miestach aj zadná časťka pítvora býva ešte oddelená tenkou stenkou, za ktorou býva vlastná kuchyňa. Inakšie býva pítvor tiež kuchyňou, z ktorej sa kúria slamou aj pece v prednej a zadnej izbe.

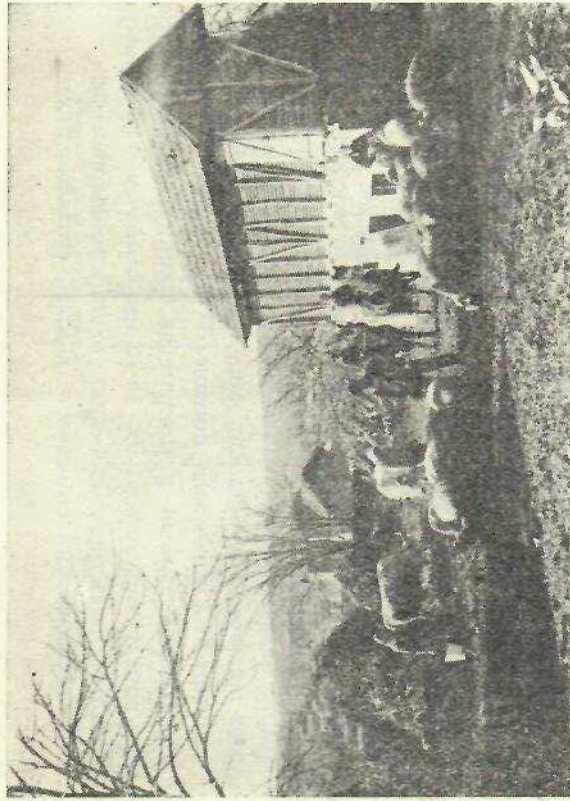
Predná izba býva obyčajne väčšia, zadná menšia. Podľa počtosti rodiny obývaná je vždy jedna z nich, druhá slúži za sklad perín a šatstva. V tej sa spáva len v nutnosti alebo keď príde do nej hosť, „aby bol uložený do čistého“. Chudobnejší, ktorí nemali možnosť postaviť si dom s dvoma izbami, majú všetky periny v jednej, poukladané na zvlášť pripravených žrdiach nad posteľou, s ktorých sa nesímajú ani v noci. Taká posteľ je potom celkom, ako na dve poschodia. V izbe sú obyčajne dve posteľe postavené po stranách a celá rodina spí pospolu. Čo sa nevmetí na posteľ, spí za pecou v „kuckove“ alebo na zemi.

Slovenská izba poriadnej gazdiny prekvapí každého návštevníka svojou čistotou, hoci drevenej podlahy v nej nenajdeme, a množstvom perín a záhlavkov pekne vyšívaných. To môže byť tiež znakom každému cudziemu, aby vedel oceniť gazdinu a posúdiť tiež sociálne postavenie celej rodiny. Najviac perín majú v Gornej Mitropolji a v Mrtvici, ak neberieme tu do úvahy Vojvodovo, ktoré v perinách a čistote drží primát. Najhoršie je na tom Brašljanica, kde domy s viacej perinami dajú sa srátať na dvoch rukách a kde sa dá cítiť aký-taký blahobyť. Je to iste dosť naivné, ale preca len pravdivé, že podľa perín v slovenskom dome poznáme, kde sa žije trochu ľudsky, a naproti tomu, kde na nás kuká z kaž-

Pôdorys prvotného obytného slovenského domku v Bulharsku.

a) predná izba, b) pítvor, c) zadná izba, d) kuchyňa, e) blatená pec, f) tornác (felešov), g) záchod, h, ch) gazdovské budinky, i) záhradka, j) záhrada.

Brašljanica: Gazdovstvo krajana Pavla Nováka.

dého ojedinelého záhlavka, z každého roztrhaného pokrovca, slúžiaceho rodine v noci za prikrývku, bieda, hlad a žiaľ — nečistota.

Mimo to v izbe je rozmerná, z hlíny lebo z tehál postavená pec. Niekde za dvermi, obyčajne, je vyhradené miesto „ormánu“ (skriní na šaty). Za každou pecou je vynechaný „kuckov“ na spanie detí alebo pre chorého a okolo nej bývajú postavené lavice alebo hneď vymúraná „patka“, v zime si sadnúť a zohriať chrbát.

Niektoré domky majú popod celú stenu zo dvora urobený altán, zvaný „felešov“ alebo „tornác“. Často jeden jeho koniec prispôbili si Slováci tiež na kuchynku. Felešov je tiež jeden zo znakov lepšie si stojacej rodiny.

Ostatné hospodárske budinky sú rozostavené kolo dvora tak, aby boli blízko a zároveň aby robily ohradu. Sú to najviac: maštaľ, zvaná konica, sieň (šopa) a hambár (sušiareň kukurice, postavená na vymúranom spodku). Stodoly ani sýpky nemajú. Obilie sa ukladá na paláš (povalu) a slama s krmninami je poskladaná v pozadí dvora so stohoch a zasmeťuje po celý rok celý dvor.

Ani zďaleka sa nedá tvrdiť, žeby slovenské domky v Bulharsku byly hygienické. Stavebný materiál, hlinená dlažka, malé obloky, budčo prach alebo vlahá v izbe, sú veľkými škodcami zdravia

ich obyvateľov. Preca však sú ďaleko lepšie ako bývalé zemníky alebo staré bulharské domky, v ktorých sa nedá ani dobre vyrovnať.

Akže gazdovstvo Slovákov v Bulharsku pred 40—50 rokami bolo vzorné, čisté, upratané, musíme dnes len ľutovať, že nie je také. Ustrnulo na tom, aké bolo, nič k lepšiemu sa nezmenilo, a to preto, že Slováci boli jednak odtrhnúť od svojich, nemohli sa učiť pokroku rovno s nimi, nevideli nič nového, jednak preto, že sami sa hodne prispôbili prostrediu na svoju vlastnú škodu. To už býva vlastnosťou človeka, že dobré sa musí naň pribíjať, nasilu lepíť, kým zlo sa naň lepí samo. Starí, zvyklí na poriadok, sa pomínuli, a mladí, vo viac prípadoch, nebrali si príklad z lepšieho, ale riadili sa podľa tých, ktorí boli za nimi, utešujúc sa klamným: „Veď ani ten nemá to lepšie, tu to zbaví aj tak“, keď už videli, že bulharskí spoluobytelia počali ich preskakovať. Dnes u Bulharov na mnohých miestach najde sa tak usporiadané gazdovstvo, ako u žiadneho Slováka.

Gazdovstvo bulharského Slováka (ale ani Bulhara) nedá sa nazvať ani zďaleka racionálnym, nielo moderným. Bolo povedané, že ustrnulo, niet vzpruhu a prednášky hospodárske zatiaľ sú bezúčinné. Roľník neverí, kým sa nepresvedčí, ako sa to stalo pri príchode Slovákov. Každý dvor nás prekvapí svojou neusporiadanosťou, i keď by bol najčistejšie zametený. Je tam mnoho miesta upotrebeného na rozličné prístavby, chlieviky, siene, slamu, kukuričie a všelijaké stohy, a často pripadá nám ako veľké hnojisko, rozhrábané hydímou, ktorej je do pitvora práve tak ďaleko, ako do kurníka. Hnojisko riadne vykopané, žumpa na hnojnicu, siláž, riadna maštaľ, to sú veci doteraz ešte bulharskému a slovenskému sedliakovi v Bulharsku neznáme. Ba niektorí tvrdia, že keby zem hnojili, nevydala by ani toľko, ako teraz. Vyvázaný hnoj nedá sa nazvať hnojom, ale len suchým slamnistým smetím, ktoré sa trúsi celou cestou na pole.

Nových hospodárskych strojov niet u súkromných gazdov až na mlátačky a nejaký zastaralý mlynok. V dnešných pomeroch ani niet nádeje, žeby sa niečo nové mohlo zadovážiť. Gazdovstvá bulharských Slovákov sú dnes na úpadku, a tie výnimky, ktoré by potvrdzovaly pravidlo, tiež nemôžu napredovať vlivom svetových ťažkých hospodárskych pomerov, takže u nich, ak nie úpadok, nastala aspoň stagnácia. Všeobecne možno dnešný stav hospodársky aj sociálny u všetkých Slovákov v Bulharsku vyjadriť slovami všeobecného úpadku, biedy a živorenia. Ale, aby sme vedeli, nakoľko 125

je tento stav poľutovaniahodný, pozrime sa, čo všetko ho zapríči- nilo okrem svetovej krízy, v ktorej sa všetci nachádzame:

Po prekonaní prvých ťažkostí, ktoré boli už uvedené, Slo- váci sa mali skutočne dobre, tak dobre, že sa im ani nezdalo, aby sa mohli časy tak náhle zmeniť. Žili si v plnom blahobyte, zabú- dajúc pri tom na budúcnosť, ba aj na nepretržité zveľaďovanie svoj- ho majetku. Každý z nich mal poľa dosť, statok rožný aj ťažný, vypasení, pekný, kdežto dnes — k ľútosť pozorovateľa. A tu tiež pomaly, ale isto počal konať svoje zhubné dielo diabol-alkohol, ktorému sa väčšina Slovákov blahovoľne odovzdala do zradných osídlel. Ako by aj nie: víno bolo ako olej, rakýja dávala sily až navyše. Vína bolo všade plno, rakýje si varil každý koľko chcel. Bez pitia sa nikde nepohlo, neodbudlo sa narodenie, krst, sobáš, pohreb, nešlo sa robiť do domu, kde nesľúbili pálenky, mlátačka vošľa len do toho dvora, kde bolo dosť pálenky a kde robotníci vedeli, že nebudú si museť sami ešte prikupovať, aby nasýtli svo- je smädné gágori. Zkrátka: nepili, ale slopali, ako turbína. Podľa vlastných výpovedí krajanov, nebolo dňa, aby niektorí neboli opití. Ba niektorí sa chváľia, že vypili denne 3—5 litrov pálenky a ešte mohli robiť. Niektorí pili „na zeleno“, t. j. platili až z novej úrody.¹⁾

Krčmy boli preplnené. To nás nesmie nijako zarážať. V Bul- harskej dedine aj dnes je mnoho krčiem, lebo je mnoho nápoja. Krčma je najvýnosnejšia. Aj niektorí Slováci sa spočiatku chytili krčmárenia, lebo v krčme sa každý staví nie preto, aby sa napil, ale počul, „čo jesto novo medzi ľuďma“. To bolo ešte nutnejšie v predošlých rokoch, keď na bulharskú dedinu nedochádzala riadne pošta, keď sa málo čítalo, školy neboly tak povinné, noviny sa ne- odoberaly, ale cestujúci vždy doniesli niečo nové z mesta, čo „pub- likovali“ len v krčme. Tak krčma bola tiež zpravodajňou bulhar- skej dediny, a kto chcel ničो vedieť, musel ta ísť, pri čom jeden pohárik si žiadal druhý. Preto tiež krčmy v dedine najdeme posta- vené len pri hlavných cestách, vedúcich do mesta.

V Brašjanici na 2688 obyvateľov (2395 roku 1926) je 5 kr- čiem (1926 8) a 3 obchody koloniálne. V Gornej Mitropolji na 3293 (3102) 9 krčiem, 3 koloniálne obchody, v Mrtvici na 2396 (2138) obyvateľov 7 krčiem, 2 koloniálne obchody.

¹⁾ Georgi Nanov, krčmár v tom čase, hovorí, že Slováci mali toľko pe- ňazí, že nikdy nečítali, či im správne vydal. „Peniaze nemaly u nich vtedy ce- ny“. Brašjanica 24. augusta 1935.

Roku 1935 bolo zákonom zakázané variť pálenku (rakyju) a bol to iste jeden z najblahodarnějších zákonov. Krčmy prestaly byť peľechom opilcov v predošlej miere; k tomu zrušenie politických partíi prispelo, že bulharská dedina sa trochu upokojila po predo- šlých politických hádkach a pračkách. Práca na poli a mláta skon- čila sa bez pohárika pálenky, a preca šťastlivo a s vyjasnenou tvárou, čo bude iste dobrým príkladom pre budúcnosť, aj keď varíť pálen- ku zase dovolili.

Že sa dáva celkom slobodne piť aj deťom (chlapcom i diev- čatám), netreba, hádam, ani veľmi prizvukovať. Podávanie liehových nápojov deťom je v Bulharsku zákonom zakázané, lenže tento je len na papieri, do života, vraj, uvedený ešte nebol. A bolo by veľ- mi prospešné, keby čím skôr ožil, veď stále vidieť, ako mamy na- máčajú nemluvnatkám cumel alebo chlieb do pálenky, aby dobre spaly. To je druhý osudný prostriedok po varení makovic, aby matere малы s deťmi menej trápenia. Ba najdeme slovenské matky v Gornej Mitropolji, ktoré potvrdzujú, že deťom dávaly zásadne od malička piť pálenku, aby nemaly infekčné choroby, ako sypa- nice, neštovice, týfus a pod. (Erža P. Mikulašová).

Slováci vo svojich koloniách nemali školu, zamíľovali si tedy krčmu, ktorá bola mimo iné do 19. mája 1934 tiež politické stre- disko obce. Žiaľ len, že Slováci nedbali, a nedbajú veľmi ani dnes, výstražného hlasu svojich učiteľov, aby viac chodili do školy a do čítarne, ako do krčmy. A keď aj niektorí porozumeli, preca len iní vytrvale slúžia svojej alkoholikej náruživosti, omluvajúc svoju cestu do krčmy zaradení žartom: „Ideme, hat, poliat trochu prútie; ho- vorili, že tam dou je suchvo“.

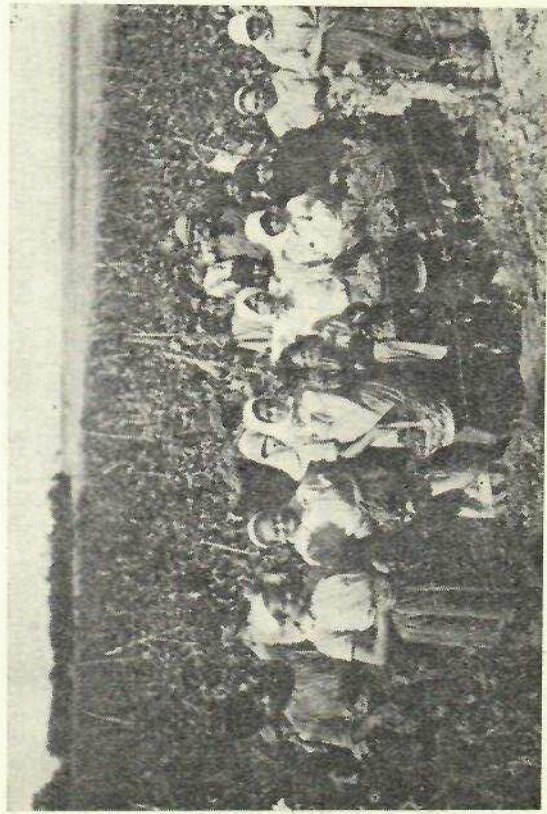
Každý, kto toto vidí, musí prísť k presvedčeniu, že nie tak sveto- vá tieseň ako alkohol a vlastné hrdlo vnieslo našich krajanov v Bul- harsku do dnešnej biedy. Tu sa často človek zastaví nad tým, či sú vo svojej biede poľutovaniahodní, keď ona vo veľkej miere je tiež výslednicou ich neusporiadaného života a ľahkomyselného gaz- dovania? Snažíme sa ich omlúvať, že nemali vodcov, nemali prí- kladu, že aj u nás a všade sa pije, že naši tisícroční otročitelia nás nasilu hnali do náručia alkoholu, aby nás ľahšie mohli zničiť, ale ako to omlúviť dnes, keď vlastní osvetoví pracovníci ich už viac rokov naprávajú, vedú, ukazujú správnu cestu, pomáhajú, upozor- ňujú, snažia sa im pomôcť v biede nielen poľutovaním, sústrasťou, ale tiež hmotne? Ale kde to všetko, aká pomoc, keď hneď za tým vidíte, ako nerozvážne vie starý, zrelý muž kúpiť za ostatné dve 127

kofy pšenice dohánu, a hneď na druhý deň prosí, plačce, modlíká o smilovanie, aby mu niekto požíal dve-tri kofy na chlieb, inakšie mu prichádza umreť?! Dá sa poľutovať, kde chalupa na spadnutie, pokrytá slamou, kde vo dvore nenajst' na raz do pece slamy, vnútri ani na „kačamak“ (kukurličná múka, zatrapaná na husto vodou), žena s deťmi doma zubami „seká klince“, nemluvína krmí kukuricou, bo nemá svojho mlieka a kravského niet za čo kúpiť, ale muž musí byť v krčme a cigareta v ústach?!

To sú iste dnes najkrľavejšie prípady, vybrané zo súčasného života Slovákov, ale podobnej biedy, zavinennej samovoľne a nerozvážne, najdeme medzi nimi hocikolko. To nie je žiadne preháňanie, ale holá a smutná skutočnosť. Tu niet divu, že aj kultúrne sa pracuje len s veľkým napätím a napreduje sa veľmi ťažko.

A preca, keď aj toto vidíme, máme s nimi strpenie ako s nedospelými deťmi, ktoré sa potkly, padly, udrely a druhý raz si dajú pozor. Máme ich radi, lebo sú naši, chceme im pomôcť a preto im otvorene povieme chyby do očí, lebo koho milujeme, toho napravujeme.

„Priležitost' robí zlodeja“, hovorí slovenské porekadlo; preto, aby sme Slovákom ulevili trochu na vine v predošlých riadkoch vyličenej, musíme podotknúť, že skutočne oni sa nachádzali v prostredí, ktoré im dávalo príležitosť piť. V Bulharsku sa mnoho pije,

128 Oberačka hrozna v Gornej Mitropolji.

Fotomatér: Topoláký.

lebo je dosť a dosť dobrého a lacného vína. Piva sa pije málo, je drahé. V poslednom čase abstinentný sváz v Bulharsku pracuje na odalkoholizovaní Bulharska, ale je to práca iste v dohľadnej dobe neprevediteľná, lebo málo je tých, ktorí by verili, že alkohol škodí.

„Novi Dni“, vládne noviny bulharské v čísle 305 z 27. augusta 1935 doniesly časť článku dra L. Bindera, ktorý dosť osvetluje, ako stojí abstinentné dielo v Bulharsku:

„Obroda bulharského národa, ktorú si všetci dobrí Bulhari, ktorým záleží na blahu svojej otčiny, prajú, dosiahne sa vo všetkých oblastiach jedine tak, keď sa povedie smelá borba proti všetkým tým sociálnym zlám, ktoré podkopujú zdravie nášho národa, a to sú zvlášť tuberkulóza a alkoholizmus. Zatiaľ o škodách, ktoré spôsobuje medzi našim národom tuberkulóza, máme dosť presné štatistiky, o alkoholizme takých ešte niet. Vie sa len približne, že v Bulharsku sa utraca každoročne za pitie alkoholických nápojov, za víno, za pálenku, ako aj za úroky z vloženého kapitálu, za amortizáciu a udrzovanie krčiem a personálu okolo tri miliardy tristo štyriacť miliónov — obrovská cifra pre náš biedny národ. Oveľa väčšie sa stanú straty pre národné hospodárstvo, keď prirátame škody, zapríčinené nešťastím, chorobami, predčasným umieraním, rôzne priestupky, osobné aj rodinné rozhárania, ktoré sú vôbec zapríčinené alkoholom. Preto aj u nás treba podporiť jak zo strany verejnosti, tak aj zo strany štátu všetky tie organizácie, ktoré si vzaly za cieľ pracovať a agitovať zdržanlivosť a triezvosť medzi našim národom.“

Ešte krátky výňatok z novín „Mír“:

„S abstinentným hnutím u nás sa nesmie ani žartovať, ani sa ono nesmie podceňovať. Nemožno proti nemu postaviť vážnych dôvodov ani tým, ktorí sa cítia šťastlivými pri miernom upotrebení liehových nápojov. Pretože takých ľudí je málo. Naopak, skôr tí, čo platia svoju mravnú daň nemiernosti, sú vo svojej duši prívratenci triezvosti. Toto sa zdá byť na prvý pohľad nepravdivé, ale nech to každý skúsi, počnúc sebou.“

* * *

1) Keď roku 1914 otriasla svetom vojna, do ktorej roku 1915 vstúpilo aj Bulharsko, museli tiež Slováci odísť na front. Doma gazdovstvá ostaly opustené a záloh na udržanie mnohých neostalo, lebo boli vnesené do krčiem. Tu sa javí druhé objasnenie, ako Slováci prišli o svoje majetky. Ženy nevládaly udržať celý majetok,

1) Tieto zprávy podal Pavel Nosál z Brašľanice.

lebo nemaly peňazí, preto pomaly počaly predávať roľu za roľou, aby sa vedely s rodinami bez otcov užívať. Tak sa majetky počaly umenšovať, ba niektoré už v tie časy celkom zmizly. Rok 1918 je známy ako hladný, úrody žiadnej nebolo, peniaz bol veľmi vzácný, pri tom všetkom kofa pšenice bola ešte v jeseni za 100 levov a do nového vyšla na 180. Nebolo čo jesť, od jesene bolo treba kupovať na chlieb, úspor nebolo, preto chtiac-nechtiac musely sa predávať ďalšie dekare a záležalo veľa na tom, komu ako dlho vystačily. Zem bola lacná, dekar sa dostal za tri-štyri kofy pšenice. Ďuricová z Brašljanice predala na pr. deväť dekarov zeme za dvanásť kofy pšenice a asi 300 levov. Ale ani kukurice nebolo. Tá sa predávala v jeseni po 70—80 levov kofa, do nového vyšla na 120. Bol hlad; kto čoho mohol, toho sa chytil, kto čo mal, predával. Statok čiastočne vybil, čiastočne hladom vydochol. Rodina päťčlenná na pr. potrebovala ročne na výživu, nerátajúc do toho okroj a iné životné potreby, najmenej 100 kofy, nech je to už akéhokoľvek obilia, rátajúc stredne na osobu 20 kofy ročne. To stálo hneď z jesene desať tisíc levov, v lete aj osemnásť tisíc, ktoré nebolo možno inakšie sohnáť, ako odpredajom majetku, čo znamenalo pre budúcnosť a až do dnešného času žiť sa len z práce vlastných rúk. Tu sa počalo mnohým briediť, že nepamätali na takéto časy, keď odnášali lev po leve do krčmy.

Bohatší v tie časy zase kupovali zem. Dekar za 270—300 levov, to bolo dobre! Každý rátal na cenu pšenice a na úrodu, ale keď niekoľko rokov úroda zlyhala, dostali sa aj títo do veľkých dlžob, ktoré zaťažujú do dnes, a na niektorých miestach ich výška až zaráža. Ale do dlžob sa upadalo ešte iným spôsobom: Priekupci obilia boli ochotní každému roľníkovi poskytnúť finančnú pomoc proti zastaveniu určitého množstva obilia z budúcej úrody. Gazda na pr. upísal mu 100 kofy pšenice po sto levoch, ktoré sa zaviazal po žatve priekupcovi odovzdať. Za to vzal od neho príslušný obnos. Úroda však sklamala a gazda nemohol tolko žita dať; preto, ak nechcel byť súdený, musel podpísať zmenku, lež nie kofu za 100, ale za 180 levov, takže ostal dlžen 18.000 levov, skoro ani nevedel ako. Ale roľník vždy ešte veril, že pole vydá a cena ostane. Lež od roku 1928 skoro každoročne úrodu zničí nejaká živelná pohroma; keď nie úplne, aspoň čiastočne. V roku 1928 bola úroda prívalom a ľadovcom úplne zničená. Hneď roku 1929 cíti sa príchod dnešnej krízy. Peniaze, ktorých bolo mnoho, naraz sa počnú trátiť, kofa pšenice zo 180 levov padá na 100 a naraz na 30 levov, nakúpené

zeme a nadobudnuté dlhy nemôžu sa splácať, úroky rastú, bieda sa množí, nastáva všeobecná tiešeň, v ktorej nachádzame Slovákov aj dnes. „Kde sú moje dva páry koní? Kde pluh, kde voz, kde brány? Kde ostatné statky? Kde moje dekare? Roľník som a chodím bez koní, chodím nádeničiť, kukuricu lámať cudzím, kosiť cudzím, pomáhať cudzím, keď to všetko predtým robievali mné. Ale ďakujem Bohu, že sa aj tak vyživím!“ My na takéto stesky môžeme len sústrastne odpovedať: „Mladší, dajte si lepší pozor, ako vaši otcovia!“

„Hladný“ rok bol najvítanejší niektorým bohatým bulharským gazdom, ktorí, zásobení množstvom starého predvojnového obilia po cene 3—4 levov, predávali ho až po 180 levoch a pustili sa do úžerníctva. Kto nemohol vrátiť kofu žita, dal dve kofy kukurice, kto si vzal od nich kofu kukurice, bol povinný vrátiť kofu žita. Peniaze požíčovali na vysoký úrok od 30—40%, pri krátkodobých pôžičkách brávali až 100%.

Táto úžera bola všeobecným zjavom, proti nej musel sa postaviť štát najprv tým, že ustálil úroky na 16% a roku 1935 dlžoby ulevil. Zvláštno súdy zasedaly po dedinách, kde zisťovali u dlžníkov, žiadajúcich obľahčenie, akým spôsobom k dlhom prišli. U dokázavších, že k dlhom prišli úžerníckym spôsobom, bolo možné obľahčenie až do 60%, u ostatných, ktorí ich nenarobili ľahkomyselne, do 40%.

Rodinám, ktoré prišli o majetok v týchto ťažkých rokoch a ktoré neupadly do biedy vlastnou príčinou (pijatyka, kartárstvo a pod.), dávalo sa roku 1927 z obecného majetku po 30 dekarov poľa, tým, čo nemali celkom nič, ostatným sa len doplnilo do 30. Takto zase niektorí prišli aspoň k nejakému kúsku zeme, ale našli sa tiež takí, ktorí zem neprijali, ak sa im nezдалa jej poloha. Tento prídel bol podmienený zákonom TPS (Trudová pozemlena sobstvennost), a zem bola len akoby v prenájme. Neskoršie za vlády „demokratického sgovoru“ zákonom TZS (Trudová zemledelská sobstvennost) stáva sa pridelená zem majetkom s podmienkou, že majitelia budú za 20 rokov vyplácať v predpísaných ratách po 1200 levov dekar oráčiny a po 1000 levov dekar celiny. Avšak vlastnícke právo na zem nemôže nikto dostať pred dvadsiatimi rokmi, i keby zem celkom vyplatil.¹⁾ I toto platenie nebolo riadne, ale dnes ťaží spolu s ostatnými dlhami. Pri tom je veľké nebezpečie,

¹⁾ Ushodnutím ministerskej rady z apríla 1936 zrušila sa posledná podmienka, a kto má zem vyplatenú, môže sa hneď stať jej vlastníkom.

že ak sa zameškané nezaplätí v stanovenej lehote, zem sa odoberie a vnesené peniaze rátajú sa ako nájomné.

Ako sa javí dnešné hospodárske postavenie krajanov v čísliciach, môže nám dostatočne objasniť táto malá tabuľka:

Kolonía	Samostatných kraj. rodín		Krajania vlastnia dekarov	Spoločné dlhy v koloniách	Obťaženie jedného dekara priemerne	Poznámka
	z nich	bez domu zeme				
Brašljanica	56	8	942	500.000 Lv	530-78 Lv	Zem podľa zákona TZS sa neberie do úvahy, bo nie je ešte vlastníctvom
G. Mitropolja	149	25	4018	1.000.000 Lv	273-81 Lv	
Mrtvica	72	8	1598	384.000 Lv	243— Lv	
Vojvodovo	115	5	4840	10.000 Lv	2-07 Lv	

Cena dekara sa pohybuje od 800 do 1100 levov.

Z uvedených dlhov bolo by treba odpočítať 40%, ktoré dostali kolonisti ako obľahčenie. Avšak uvedomíť si musíme, že v týchto ešte nie sú zarátané všetky daňové nedoplatky, tvoriace tiež značnú čiastku.

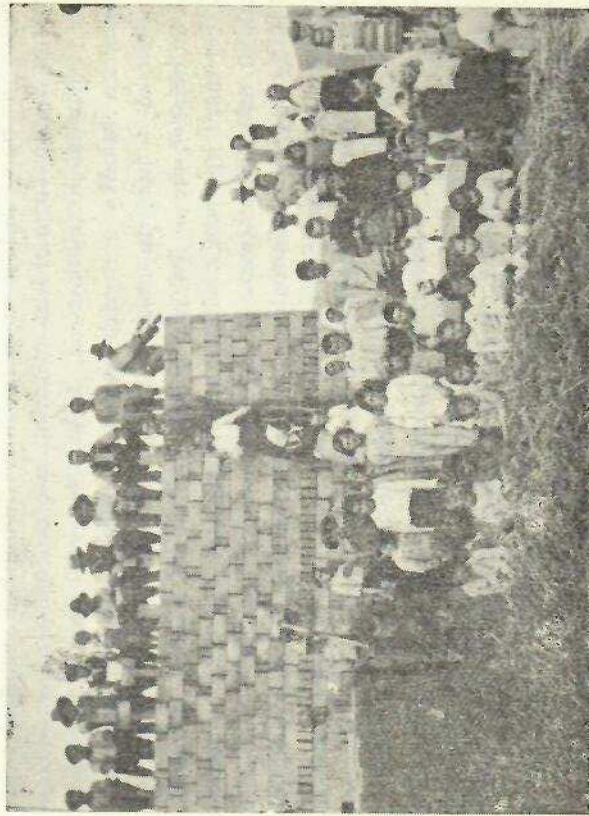

132 Presovanie tehál v Gornej Mitropolji.

Fotomatér: Topolák.

Na vyrovnanie týchto dlhov niet dnes ani len pomyslenia, poľutovať však treba, že niektorí si aj túto farchu berú nalahko a zafažujú tak ručiteľov, ktorí bývajú prenasledovaní pre cudzí dlh. Tým padá, pravda, dôvera jedného k druhému a skutočne potrebný a čestný nemôže najst za žiadnu cenu garanta.

Každému iste príde na um otázka: Nedá sa tejto biede nejako odpomôcť? Odpoveď môže byť záporná, ak ľahostajne omluvíme všetko súčasnou krízou, ale môže byť tiež aspoň čiastočne kladná, ak už nechceme byť úplní optimisti. Závisí len na rodine, ako si svoje živobytie a prácu usporiada a akú má chuť ulahčiť si svoje postavenie, pokiaľ ono nie je odvislé od všeobecných pomerov. Tu je vážne dobré gazdovanie v rodine. A tu slobodne možno povedať, že bulharskí Slováci nevedia šetriť! Z domu sa predá jedno-druhé, peniaze sa pominú, a v dome ničoho niet, ba ani len najpotrebnejšie veci sa nezaokryjú. Nedá sa to celkom generalizovať, ale vo väčšine prípadov to je a tých niekoľko výnimok len potvrdzuje pravidlo. Dnes bulharský Slováč má finančných povinností hocikoľko, ale keď príde ku krajciaru, niet, hádam, jedného, ktorý by si nevyplil nejaký ten „oldomáš“ a „nepočerpil“ aj priateľov. Sú len vzácné prípady, že by si odriekol cigaretku, keď cíti farchu dlhu na chrbte, a aby nektúpil do domu to, čo mu

Po složení 60.000 surových tehál do pece k vypáleniu. Tehly sú na čs. školu v Brašljanici.

treba, ale len to, bez čoho sa nemôže zaobísť. S každou maličkostou, vyžadujúcou menšej opravy, prečo hneď bežať k majstrovi a sám si to neopraviť? Veď na Slovensku, v krajoch oveľa chudobnejších, každý gazda má doma mnoho obuvníckeho, kováčskeho, krajčírskoho a neviem ešte akého riadu, ktorým si prevádza menšie opravy.

Vidí sa, že tunajší Slováci mnoho robia, v lete nemajú dňa ani noci, a preca len málo urobia. Bez cudzieho robotníka sa práca neskončí. Nedá sa skoro ani pomyslieť, žeby štvorčlenná dospelá rodina stačila obrobiť bez nájomníka asi 20 kat. jutár poľa. Nič iné, ako nedostatočná delba práce! Ba tomu, ktorý sa usluje sám obrobiť svoje, hovoríeva sa žgrioš. V niektorých prípadoch sa zdá, že vymizla z nich tá prvotná chuť k polnej práci, ktorú si doniesli ich otcovia, zdá sa, že až príliš spohodlneli, asi tak, ako našli Bulharov pri príchode, lebo aj svoje polia dávajú obrábať napoly, sami chodievajú v lete po zárobkoch, ak sa nejaké najdú.

Nie menej, ale aspoň natoľko, aby sa ako tak kryly domáce nezbytnosti, dalo by sa ušetriť v slovenskej kuchyni. Rozum na polí a rozum v kuchyni dvíha gazdovstvo a dom.

Slovenská kuchyňa nestratila nič tým, že sa v mnohom priklonila bulharskej, že je paprikovaná a štiplavá, ale tým, že pri všetkej lacnote, aká je u potravín v Bulharsku, vychádza nepomerne draho. Tu prichádza v úvahu zase umenie gazdiny. Slovenská kuchyňa je tak masťná, že sa človekovi nezvyklému alebo slabšieho žalúdka ani nedá jesť. Hoci je nepochybné lepšia ako bulharská a hoci sa najde v nej viac rozmanitosti a výberu ako v bulharskej, preca len je nie nijaká zvlášť vyberaná na to, čo sa v nej masť upotrebí. Snaď sa bude chcieť ťažko veriť, že v rodine zakolú na Vianoce troch až štyroch bravov, nikdy nie ľahších, ako 150 kg (to je ľahká váha), a v žatve sa už zriedka najde kúsok slaniny alebo mäsa. Slaninu hneď skoro všetku vytopia a praží sa čistou masťou, v ktorej jedlo pláva. Každá lepšia gazdina z cudziny sa doteraz vyjadriala, že je to mrhanie masťou a že sa jej spotrebuje v rodine nesmierne mnoho. Už len tým, že škvarky sa nedajú dosť dobre spotrebovať, nastáva strata. V rodine 6člennej stroví sa do roka (mimo iné) polahku 120 kg čistej masť. O tom by sa musely vyjadriť slovenské gazdiny, ktoré v chudobnejšom kraji vydržia bez újmy na strave s dvoma bravkami po 60—100 kg a ešte pri slanine a šunke z nich urobia dožinky, ktoré sú

Tu, hľa, je ešte niečo tej nádeje, ako by si mohli Slováci svoj život aspoň trochu v dnešných časoch priliepiť. Sú to maličkosti, ktoré vynášajú z domu len po levce, po dva, ale iste a stále. Slovákom sa často nechce veriť, že by to mohlo byť inakšie, ba pri niektorých, a to najviac pri takých, kde by toho bolo najviac treba, vidí sa, akoby nemali už ani chuti premyšľať ako čo lepšie urobiť, ale akoby sa boli dali celkom zmietat vlnám súčasnej biedy, „ako Boh dá“! A chyba je zase tá, vlastná nám ľuďom, že príčinu svojej biedy nehľadajú pri sebe, ale von, tam, kde jej niet a kde sa nedá najst.

Hospodársky a sociálne najhoršie si stoja zo všetkých Slovákov v Bulharsku Brašljančania, ktorých už zďaleka poznať po chatnejšom obleku. Tu by sa dalo mnoho a mnoho hovoriť, aby sa čitateľovi ukáza! pravý stav vecí od koreňa. Ba ani tomu, kto býva medzi nimi, sa hneď všetko neukáže, ale len po čase, ak sa o to počne hlbšie zaujímať.

Týmto slabým hospodárskym postavením zmenil sa tiež poriadok a čistota v slovenskej rodine, a to zase najciteľnejšie v Brašljanici. Je celkom pochopiteľné, že posledné roky nedovoľovali nikomu prepych, ale čistote v žiadnom ohľade neprekážaly. Lenže náš Slováč je väčšinou aj dnes toho presvedčenia, že chudoba sa zrači jedine v neporiadku a špine, jak v dome, tak aj v šatstve. „Jaj, prosím ich, my sme chudobní, my to nemôžeme mať tak pekné, ako oni“, sú slová odpovedí na upozornenie. Kofa žita stojí dvacať levov, kofa kukurice desať¹⁾ a jedny gumové topánky pre dieťa stoja 150 levov, aj tie sa za mesiac roztrhajú. A peniaze z inšieho nemožno vziať, ak nie zo žita (pšenice). „Hoci je to stoprocentná pravda, tak to bolo, preca len to nemôže omlúviť čistotu v dome a na tele. Tu je zase chyba a zúfale opustenie sa niektorých matiek, a to práve tých mladých, ktoré by mali mať chuť k životu a k borbe s ním. Gazdina môže byť dušou, ale tiež smrťou domácnosti. Pozoroval som naraz tri chudobné matere slovenské. Ich deti chodievajú do školy obrthané, nečisté, jedno dievča dokonca malo košíčku — jednú — na sebe, na ktorej nebolo možné srátať, s koľkých rôznych a rôznobarevných kúskov a kúštičkov bola ušitá.

Bolo to v nedeľu ráno, keď Bulhari mávajú svadbu, ktorá nikdy nesmie byť bez muziky. Trúbky zatrubily, buben udrel a

¹⁾ Túto cenu opravil roku 1933 obilný monopol; kofa pšenice stojí od 38 do 50 levov. Podľa váhy a čistoty. Industriálne výrobky sú však ešte vždy asi o 20% drahšie.

choro sa započalo víť po dvore a zo dvora na ulicu. Divákovo bolo plno, ako to už býva pri každej svadbe, zvlášť v Bulharsku, kde príde celá dedina, bez ohľadu, či je pozvaná alebo nie. Medzi prvémi boli spomenuté tri matky obkolesené svojimi drobnými neumytými deťmi a vydržaly stáť pri vráťach svadobného domu do samého poludnia, nepomysliac na obed ani na dom. Po obede (neviem čo jedly) boli zase na svadbe ako doobedu a vydržaly do večera. Do kostola neišly, vraj, preto, „že si nemajú obliecť slušnú hábu medzi ľuďmi“.

Nedalo mi, a odišiel som v zápatí na návštevu do všetkých troch rodín, vidieť, ako je to tam, keď ženy majú toľko času stáť bez práce! A skoro v každej som videl to isté: izba nezametená, diery kolo steny nezamazané, posteľ neustlaná a na stole medzi omrvinami chleba rozliata voda a pokvapkané voľákové polievkou. „Jaj, ešte som ani nemala kedy zamiešať“, omlúva sa domáca a berie metlu, aby zamietla, utiera stól, ale posteľ sa už preca len hanbí rušať. „Tie deti to vždy nasmetia. Hat, ako pri chudobných ľuďoch. My sme chudobní, preto nemôžeme mať ani tak čisto!“

Nikto by snáď ani neveril ako sa urazily, keď som im vysvetlil, že bieda sa takto neodloženie. Dostal som všelijaké „poklonny“ a neskôršie aj pozdravy po deťoch, aby som ich bozal, ale nie na líčko, a chlapi zase spomínali mi nečítive moju mať.

Prosím milých čitateľov, aby tomu nerozumeli ako nejakému špineniu krajanov, ale len ako faktu, ktorý je častý a ktorý má ukázať, kde všade treba ešte usilovne pracovať na pozdvihnutí našich bratov, ktorých život naučil tejto brutálnosti; má nám ukázať, ako dôležitá úloha, hoci nesrovnale ťažšia ako doma, je učiteľova práca osvetová medzi našimi za hranicami a musíme sami dbať na to, aby sa to napravilo a aby menšina nás dobre reprezentovala v štáte, v ktorom jej je súdené žiť, aby Slováčok bol chlúbov nám aj Bulharom. Nesmie toto odradiť pomocné a štedré ruky Čechov a Slovákov vo vlasti, ale naopak, má to tým viac povzbudiť k pomoci tam, kde je toho ešte veľa treba v každom ohľade, kde treba stavať to, čo dve storočia rúcaľy. Ak chceme postaviť bulharského Slováka sociálne aj kultúrne do popredia, musí sa odstraňovať rumovisko, na ktorom sa nedá stavať, a musí si tiež niekto pri tej tvrdej práci dobre oškuliť aj ruky; a len ak sa nebude dbať na krv, kvapkajúcu z rán a na bolesť, len potom sa dosiahne cieľa.

136 Ak pozorujeme ženu v Gornej Mitropolji a v Mrtvici a porovnáваме ju s Brašljančankou, musíme uznať, že prvú dve ďaleko

predstihujú v čistote a v poriadku poslednú. Skoro každá Mitropolčanka alebo Mrtvicianka, vydatá v Brašjanici, sa zďaleka pozná. Brašljančanky ich už z akejsi závisťi a z pocitu svojej menejcennosti nenávidia. Mnohá mladá Brašljančanka, pri tom zase len chudobná, neobieli si dom zvonku sama, ale si najme robotníka, za čo by sa mitropolská a mrtvická Slovenka istotne hanbila.

Iste každému napaadne, prečo by bol taký rozdiel medzi vlastnými, rovnakého pôvodu a žijúcimi v rovnakom prostredí? A ako sa tak mohol vyvinúť? Tu nám prichádza oceniť výchovný význam revnivosti a závisťi.

Hoci tieto dva faktory bývajú viac na škodu ako na osoh, musíme správne oceniť ich celkom podvedomý výchovný význam. Pri výchove národa, a zvlášť menšiny, nemožno ich použiť ako zjavných výchovných prostriedkov, lebo by škodily. U bulharských Slovákov si to môžeme objasniť na porovnaní Gornomitropolčanov s Brašljančanmi a vyniknú obidva prípady, kedy sú na osoh a kedy na škodu.

V Brašjanici otvorenej závisťi a revnivosti medzi kolonistami nebaďať, preto sú schopní v každej veci sa ushodnúť bez dlhého tárania a kriku.¹⁾ Naproti tomu v Gornej Mitropolji závisť a revnivost medzi krajanmi je veľmi vyvinutá, tak, že absolutnej shody nemožno docieľiť a doteraz ani nebolo jej docielené.

Abý sme videli aj druhý prípad, že revnivost a závisť je niekedy tiež dosť prospešná a vychováva, musí sa predísť malým vysvetlením:

Zo štatistických tabuliek, uvedených v predošlej kapitole, dá sa zistiť, že bulharskí Slováci podľa svojich predošlých domov sú rôznorodí. K vóli zjednodušeniu nebudeme ich volať podľa dedín, z ktorých prišli, tak, ako sa medzi sebou volajú: Padinčania, Kováčičania, Pazovčania a Nadlačania, ale všetkých pochádzajúcich z dnešnej Juhoslávie nazveme Banáčania a z Rumunsku, prípadne z Maďarska Nadlačania. Podľa toho v Brašjanici a v Mrtvici sú skoro výlučne len Banáčania, kdežto v Gornej Mitropolji jedni i druhí.

Banáčania prišli do Bulharska chudobnejší, nevyrovnávali sa Nadlačanom odevom ani obuvou a preto boli druhými vždy odstrkovaní do pozadia. Čokoľvek sa v Mitropolji medzi Slováckmi robilo, muselo sa stať po chuti Nadlačanom, ak sa malo uskutoč-

¹⁾ Až roku 1936 počali sa i oni medzi sebou hádať o pozemok na stavbu Československého národného domu a nemohli sa dohodnúť!

niť. Spočiatku ani len do cirkevného výboru nechceli prísť Banáčana, lebo tí nosievali „len pan-tušky“ a nemohli si klopnúť na sáry po nadľacky. Starý Ján Záhorec „na jed Banáčanom“ chodieval do krčmy vo vy-leštených čizmách s tvrdými sárami s vý-rezom a tancovával pred nimi, vysmie-vajúc sa: „Udri sa ty tak po sáre, ak môžeš, beďár!“ Tých-to pučilo, lebo na „panuškách“ sáry nemali. Preto sa hla-deli všemožne vo všetkom vyrovnat

Starenka z Gornej Mitropolji.

Fotomatér: Topoláký.

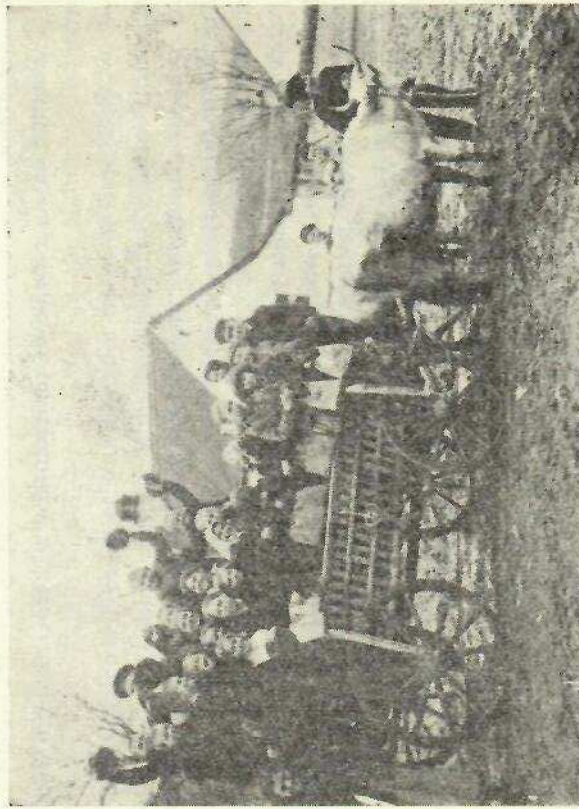
Nadľacanom, kupo-vali si šaty, čistili a riadili sa jedni pred druhými, bo nebolo vtedy vzácnosťou počuť vytrýkať Nadľacanku Banáčanke každú smeť, každý fľačik na jej šatstve a pod. Založila si niektorá novú šatku? Záviedo sa jej a každá sa snažila ju mať tiež a neostať poslednou. Nastala tu revnivost, závodenie v čistote okroja, ale tiež v čistote a v poriadku v domácnosti, aby sa nemohlo nič vytknúť jej, ale aby to mohla urobiť ona. To priviedlo Mitropolčanov k tomu, že hoci takéto rozdiely dnes už medzi sebou necítia, cítia nutnosť mať všetko v poriadku a v čistote — vrodilo sa im to. Zato však Nadľacania aj dnes sú pyšnejší, ako Banáčania a ženy svojim mužom musia vykať, keď sú to aj Kovačičanky, u ktorých je to nie zvykom.

Mrtvičania sú živí, rázni. Tvrdí Slováci, ktorých by bolo možné prirovnať povahou asi našim Važčanom, ktorí sú dobrí, keď sú 138 dobrí, ale keď sa nazlostia, „ta varuj het, bo ta v puachte poneseš!“

V Brašljanici nemal kto povzbudzovať túto užitočnú revnivost a závisť. Tu si Slováci žijú — jeden druhého navonok skoro si nevšímajú. Jeden druhému nerád vytkne, že mu strapce visia z nohavíc alebo z kítli, nepohani jeho ženu, hoci niekedy by to preca len vzbudilo trochu studu a prinútilo by ju k istému premyšľaniu. Zato tento pokoj, ako sme videli, je im užitočný inde.

Hospodársky veľmi oslabli Slováci v Brašljanici odchodom viac ako jednej tretiny Slovákov z kolonie roku 1928. Odišli väčšinou majetnejší, čím procento biednych u ostávšich stalo sa ešte zreteľnejšie.

Ku koncu všimnime si ešte školských detí, ako chodia v posledných rokoch oblečené do školy. Tu tiež vysvitne, aké je postavenie rodiny doma. Na 80% školských detí v Brašljanici nemá viac šiat ako tie, ktoré nosí na sebe. Aj tie sú často kúpené len z daru „Komenského“ na vianočnú nadielku. Do školy sa chodí boso. V lete a v suchu je to ešte ako tak, ale ako žalostne je to v zime a keď je blato. Na útlej nózke naokrúcané všelijaké handry-onúčky, na ktorých je natiiahnutý nejaký zodratý gumený sandál bez opätku alebo bez pysku. Dieťa takto vystrojené brodí sa často vyše kilometra hlbokým lepkavým blatom alebo snehom do školy, že premokne na kožu. K tomu často sa pridruží ešte pošmyknutie

Slovenskí žiaci v Brašljanici za veľkého blata na ceste z budharskej školy.

a pád do blata, poliatie sa atramentom, ktorý si musí do školy nosiť a často človek musí slzy zdržovať, aby navonok nevyjadril to, čo sa v jeho duši robí. A čo s učením? Najprv očistiť a usušiť deti pri peci a potom započat' učiť.

* * *

Chybou Slovákov je tiež to, že ľpia na otcovskej hrude, málo sa chytajú remesiel, ktoré by mohli byť pre mnohých výnosnejšie, ako malé a špatné gazdovstvo. Veď konečne ani remeslo nevyľučuje možnosť roľníčenia. Pri tom všetkom naši krajanovia sú ešte v tej výhode, že na nich, hoci Slovákov, ale bulharských príslušníkov, nemôže sa vzťahovať paragraf zákona, zakazujúci cudzincom prevádzať na území Bulharska akúkoľvek samostatnú živnosť. Nedá sa pochváliť rozhodnutie Slováka, že v lete si vyrobí nejakú tú kofu žita a v zime že bude krmiť a predávať husi. Chlapcov a dievčatá miesto do učenia posielajú už od desiateho roku slúžiť, avšak tieto dosť riedko si vyslúžia viac ako to, čo nosia na seba, lebo rodičia chodiajú každý mesiac „vybrať peniaze od pána“ a nimi uhrádzajú domáce potreby. Ale dnes už vidíme slúžiť celé slovenské rodiny, nielen jednotlivcov.

Zo začiatku ani nebolo treba byť Slovákom remeselníkmi, všetci boli majiteľmi dostatočného množstva zeme. Dnes sa veci obrátili a zmena sama sa vnucuje.

Pozrime sa na Slovákov remeselníkov v každej kolonii osobitne.

V Brašľanici je jeden tehlár, ktorý sa takto živí a dvaja strojnici, ktorí majú z toho hlavný zdroj príjmov. Hoci sa nachádza tiež vyučený zámočník a stolár, ani jeden z nich sa neživí týmto remeslom, ale chodievajú po zárobkoch alebo pracuje spolu s rodičmi na troške toho poľa.

V Mrtvici možno navštíviť obchod krajan Martina Mikuláša, ale ani to nie je hlavný zdroj jeho príjmov, on ostáva roľníkom. Príjmy z obchodu sú bočné.

V Gornej Mitropolji sa trochu viac remeselníkov našlo a správca čs. školy Klimečka uvádza roku 1926, že v kolonii boli 2 kováči, 1 kolár, 2 obuvníci, 1 krajčír, 1 cukrár, 1 holič, 1 stolár a 1 kožušník. Dnes možno tam narátat 5 kováčov, 4 kolárov, 1 obuvníka, 1 krajčíra, 1 holiča, 1 stolára, 1 kožiara, 4 strojníkov, 2 kupcov, 1 mlynára, 2 murárov.

Uvedomme si to, čo všetko bolo povedané o materiálnom postavení krajanov, stane sa nám pochopiteľným, že nemohli si

dať vyučiť deti remeslám, i keby niektorí boli mali vôľu, tým menej mohli si dať deti študovať na stredné školy. Konečne o inteligentoch, vyrástlych zpomedi bulharských Slovákov, čoskoro sa zmienime.

Za pôsobenia československých škôl dostalo sa niekoľko žiakov a žiačiek na učenie remeslám do Československa. Túto remeselnícku akciu vedie Zemská centrála práce v Prahe, ktorá uchádzačom hľadá miesta s celým zapatriením.

Z doterajších skúseností vidieť ako priaznivo pôsobí trojročný pobyt chlapca v Československu nielen tým, že sa remeslu dobre vyučí, ale aj tým, že sa vracia ako hrdý a uvedomelý Slováka a v kolonii sa stane dobrým pomocníkom osvetových pracovníkov. Jedine, čo sa dá týmto učňom, vrátivším sa z Čiech, vytknúť, je to, že za tri roky skoro všetci „zabudli po slovensky“ a aj s rodičmi hovoriajú len po česky.

Bolo by najvrúnejším prianím, aby každý slovenský chlapec a každé dievča sľadilo aspoň raz v živote vlast svojich dedov a mohlo sa v nej dlhšie zdržať. Avšak postavme vedľa seba 2000 kilometrov cesty a postavenie krajanov, o ktorom práve bola reč! Nemožné aspoň v prítomnosti! Podarilo sa to len bývalému správcovi československej školy v Gornej Mitropolji Jánovi Šecovi, že roku 1930 umiestnil na prázdninový pobyt piatich slovenských žiakov z Bulharska. Boli to: Žofia Šprochová, Zuza Ďuricová, Ján Mikuláš, Ján Palkoví a Juraj Kováč. Okrem týchto v Československu bolo, alebo ešte je, niekoľko slovenských učňov alebo žiakov. Z Brašľanice učil sa mlynárstvu Ján Petrák v Cerheniciach u Kolína, z Gornej Mitropolji učil sa za elektrotechnika Ján Sýkora, za strojného zámočníka Juraj Kováč, za mlynára Pavel Patak a na učiteľskom ústave v Modre študuje Zuza Ďuricová. Najviac žiakov v Československu bolo a je z Mrtvice. Za mlynárov sa vyučili: Ján Mareček, Martin Mareček, Ján Jasenský, Jozef Omasta a Pavel Strakúšek. Ešte sa učia: Michal Mareček za stolára, Zuza Mikulášová a Maria Dumanová za krajčírky a Ján Mikuláš študuje na učiteľskom ústave v Štubnianskych Tepliciach.

Ku všeobecnej škode je, že niektorí mrtvicí učni sa v novom prostredí veľmi rozpustili a neprejavili dosť záujmu o učenie, čo privedlo k viacej sťažnostiam a stalo sa príčinou poklesnutia záujmu o slovenských učňov z Bulharska, takže dobrých žiakov je dnes veľmi ťažko do Republiky dostať. Dosť kriklavým prípadom je osud žiaka Martina Petráka z Brašľanice, ktorý je do-

teraz jediným žiakom, obdržavším vysvedčenie z tretej bulharskej mešťanky v Brašljanci od jej jestvovania s priemernou známkou —6 (šest), t. j. výbornou. Tohoto žiaka nepodarilo sa dostať na štúdiá do Československa, ako to bolo jeho želaním, ani do Školy mladých mužov k Baťovi, ani na iné remeslo. Otec — deviatich detí — musel ho dať do Plevna roznášať tureckú kávu po meste a po úradoch. Neskoršie podarilo sa ho umiestniť na učenie klobúčnictva ku krajanovi Červenkovi v Sofii.

Rezumé: Ak chceme presne a správne posúdiť dnešné hospodárske a sociálne postavenie bulharských Slovákov, musíme prihliadnuť ku všetkým v tejto kapitole uvedeným príčinám a nie všetko pripisovať len kríze a živelným pohromám, ktoré v ostatných desiatich rokoch, akoby naschvál, každoročne postihujú niektorú z krajských kolónií.

Slováci so stratou majetkov tratia tiež svoj vliv vo verejnosti, preto musia započítať celkom racionálne hospodáriť a dnešný neutešený stav nesmie ich znechutiť k ďalšiemu životu. Musia sa chopiť tiež iných zamestnaní a pomocou nich sa uplatniť vo verejnom živote, v ktorom si musia nadobudnúť zase tej úcty, ktorú požívali ich otcovia pri prisťahovaní. Musia sa preto tiež chytať všestranného vzdelávania, ktorého sa im dnes už dostáva zo dvoch strán.

Musia zracionalizovať tiež terajší spôsob svojho života, uznať a uvážiť chyby svojich otcov a mať ich stále pred očami, ako výstražné memento.

XI.

INTELIGENTI ZPOMEDZI BULHARSKÝCH SLOVÁKOV.

„Niet ich“, bola by krátka odpoveď. Slováci si dodnes nevychovali svojich ľudí, ktorí by ich vedeli predstavovať pred domácimi úradmi, a ktorí by boli tiež verejne činní, ako to majú na pr. v Juhoslávii. Sú na tom zle! Vlastná krv najlepšie vie porozumeť, ale tú si ešte doteraz nevychovali. Neslobodno hľadať, že dnes je to nemožné, ale predtým to bolo možné! To prvé oduševnenie, ktoré si priniesli starí alebo starší, u mladších čoskoro ochladlo. Dostali sa do prostredia nesporne kultúrne nižšieho ako boli sami, ale nie že by sa boli tým viac snažili napredovať, ako sa už z predošlej kapitoly vidí, ale skôr sa nám zdá, že sa oni vrátili nazpät, nechcelo sa im turbovať hlavu učením; „veď advokátom nebudeš“, hovorievali svojim deťom. „Dost ti bude, keď budeš vedieť čítať, písať a rátať. A keď to už vieš, poď robiť!“ Dnes, keď už poznali svoju chybu, je neskoro, a keby aj bola vôľa, niet prostriedkov.

Preca len by sme krivdili, keby sme tvrdili, že naozaj žiaden inteligent nevyrástol z bulharských Slovákov. To by tiež nebola pravda. Že odišli, alebo že sa stali československými príslušníkmi, a že nie sú teraz všetci medzi nimi, to nesmie nás ešte doviesť k tvrdeniu, že ich nebolo.

Medzi prisťahovalcami z Naďlaku do Gornej Mitropolji roku 1899 vidieť tiež dvoch bratov Ambrušových: Pavla a Jána. Z obidvoch týchto bratských rodín máme dnes v Československu potomkov dobrého mena: Jána Ambruša, správcu učiteľa na Tóne Puste a jeho brata Martina, činného politicky a v československej armáde ich bratanca, letca svetového mena, majora Jána Ambruša.¹⁾

¹⁾ Zprávy o Ambrušovcoch podala 22. I. 1935 p. Anna Bolerázová v G. Mitropolji; ostatné sú čerpané z Národného Hlásnika z r. 1874, požíčaného uč. Ambrušom.

Rodina Ambrušova je už od viac ako sto rokov známa svojou láskou medzi bratmi, ktorí sa v žiadnom prípade nezanechali, pomáhali si bratsky aj keď sa rodinne osamostatnili; je známa ako rodina rodolubov, kresťanský, evanjelický založená a svojím poriadkom vzorná.

Ambrušovci pochádzajú z Gemeru zo Španopola, odkiaľ ich pradedo odišiel ako brdkár do Komlóšu v župe Vášárhelyskej, a keď roku 1803 sa zakladal Nadľak, prišli ta aj jeho synovia Juraj a Martin. Títo dvaja bratia odchovali len jediného potomka rodiny, ktorý mal dvoch otcov: „Dorda dľa tela a Martina dľa Du-cha“. Menoval sa po otcovi: Juraj alebo Dord.

Juraj Ambruš bol prísne nábožný a hlboko mravne založený. Taká dobrá slovenská sedliacka duša, ktorá chce byť všade a vo všetkom spokojná a spravедlivá, podriadená všetkým vrchnostiam svetským podľa Písma. A Seberini o ňom píše doslovne: „Neokraš-ľoval sa cudzím pierom, a chlubil sa svojou ľubozvučnou materčí-nou. Zasadzoval sa za svoju národnosť, podporoval slovenskú spis-ľbu, pomocou st. Jána Kutlíka vydal knihu, rozširoval spisy rozličné, v jeho dome založená je slovenská knižnica. V tomto smere vychovával svojich synov, od ktorých očakávame, aby pokračovali na tej ceste, ktorú ich veľactený otec prekľiesnil. Posledné jeho vystúpenie bolo roku 1872 pri volbe mestského notára. S veľkou oduševne-nosťou konal všetko možné za národného kandidáta, a jeho záslu-ha je, že táto strana víťazstvo obdržala. — A jestliže na Nadľaku, čomu sa aj nádejeme, všetken ľud príde k národnému povedomiu, tak istotne dom zvečnelého bude Betlehemom rodolubstva“.

Knižka: Nábožná Čítanka, ktorú z přečítaných nábožných knih, nejvíce ze Školy Kristové pro pospolitý lid věřící každého vyzn. vypísal a shotovil i vlastnými prácičkami a přídávkami množil St. Dord Ambruš, rolník a presbyter na Nadľaku L. P. 1867, vyšla r. 1868 v Skalici a stala sa obľúbenou četbou niektorých našich Slovákov v Gornej Mitropolji mimo Bible a Transocia.

Nebude, hádam, na škodu spomenúť niečo zo života majora aj učiteľa Ambruša.

Major Ambruš pochádza z rodu prisťahovavšieho sa brata Jána. Narodil sa asi roku 1901 v zemníku v Gornej Mitropolji, kde tiež začal chodiť do bulharskej školy. Po smrti otcovej odšta-hoval sa s matkou roku 1916 nazpät do Nadľaku a po skončení 144 národnej školy vymohol si, ako sirota, sama na seba odkázaná,

Major Ján Ambruš, ako nadporučík.

štátne štipendium na vojenskej aka-demii vo Viedni, ktorú tiež počas vojny absolvoval. Po stroškotaní Ra-kúsko-Uhorska rozhodol sa slúžiť v československej armáde, do ktorej bol po veľkých ťažkostiach za mini-stra Markoviča tiež prijatý ako riadny dôstojník. Ďalej sa mí nesluší písať o ňom, lebo československá verejnosc ho odvtedy dobre pozná.

Učiteľ Ambruš je najmladší syn druhého brata Pavla. Po smrti otcovej dali ho vyučiť bratia Pavel a Martin za bulharského učiteľa na gymnáziu v Plevne. Od roku 1919 do 1925 učil v bulharskej ľudovej škole v Gornej Mitropolji, kde ho

jeho bývalí žiaci ešte dnes spomínajú len v dobrom. Je medzi prvými zakladateľmi gornomitropolského potravného družstva (koope-rácie) s „baj Tomom Vičom“,

Ján Ambruš, spr. uč. na Tóne Puste.

predsedom správnej rady kooperatívnej. Bez sa-mochvály môže si Ján Am-bruš priznať, že jedine jeho osobe môže ďakovať dnešná mitropolská kooperácia, že prosperuje a čísluje sa medzi prvými v Bulharsku. Začal v nej pracovať s púhymi 5000 le-vami, ktoré behom troch štyroch rokov narástly nad milión s niekoľkomilionovým obratom. To docielil Ambruš tým, že si vedel svojou prá-cou získať „úplnú a neobme-dzenú“ dôveru jak u Slová-kov, tak aj u Bulharov. Vy-pestoval medzi členstvom spolku aj medzi ostatnými „dost peknú a pevnú politic-

kú, sociálnu a národnostnú snášanlivosť“, čo prispelo k tomu, „že kooperácia prežila viac menších-väčších prevratov bez žiadneho otrasu.“

Ale keď po zavraždení Stambolijského bol prevádzaný na všetkých jeho stúpecoch dosť bezohľadný teror, z ktorého sa tiež dostalo aj Ambrušovi, keď počali po ňom blatom špliechať neinteligenti, obľechení vo „frenských drechách“ miesto v bulharských puturách a chceli sa dostať na jeho miesto, predpokladajúc, že mu z vedenia spolku plynie obrovské bohatstvo, rozhodol sa odísť na Slovensko i s rodinou, kde ho dnes nachádzame. Sú chvíle v živote, že človek „za tichý kút chalupy obetuje svet celý“.

„Nikdy som neľutoval, že som sa sem vystahoval“ — píše učiteľ Ján Ambruš — „ba pokladám to za veľmi priaznivý obrat v ďalšom mojom živote, ačkoľvek ani tu nepadá hotový chlieb do kapsely, ako hovorí Elin Pelin (bulh. spisovateľ). Žiada sa tu väčšia odbornosť a dôslednosť, ale všetko by sa to snieslo, len keby som nebol na menšínovej škole.“ —

Tretím a doteraz ostatným inteligentom zpomedi bulharských Slovákov, ale prvým vyštudovavším strednú školu na Slovensku, je terajší správca československej doplnovacej školy v Gornej Mitropolji Tomáš Topolský. Narodil sa v Bulharsku, ale jeho rod pochádza zo Starej Pazovy. Na učiteľský ústav do Modry ho vyslala prvá slovenská učiteľka v G. Mitropolji Maria Matejovská. Po složení maturity začal hneď učiť na slovenskej škole vo svojom rodisku a v posledných rokoch bol poverený jej správou. Po veľkých ťažkostiach podarilo sa mu vymôcť si československé štátne občianstvo, takže ani jeho pôsobenie medzi rodákmi nemožno považovať za trvalé.

Na začiatku kapitoly bolo spomenuté, že bulharskí Slováci potrebujú svoju inteligenciu, ktorá by ich ďalej viedla. V tomto smere sa pracuje, ale už ani ministerstvo školstva v Prahe nevychádza žiadostiam o prijatie slovenských žiakov na československé stredné školy tak ochotne v ústrety ako prv, preto podarilo sa len za veľkých ťažkostí umiestniť dvoch žiakov na učiteľské ústavy, ako bolo povedané vopred. Len ten si vie predstaviť ťažkosti, s ktorými je spojené umiestnenie žiaka v Československu a za štyri roky starosť oň, kto to skúsil. Tu ešte najochotnejšie pomôže učiteľom Slovenská odbočka Československej národnej rady v Bratislave, ktorá sa o študentov prikladne stará. Bolo by želateľné, aby spôsobné slovenské deti, ktorých rozum by mohol pracovať v prospech menšiny, nemusely nešťastne predávať tureckú kávu, ako sa to stalo v Brašjanici.

Vlivné kruhy československé musia hľadať čo najviac vyjsť v ústrety žiadostiam slovenských žiakov z Bulharska o štúdium na stredných školách v Československu, i keď sa musí prihliadať k rozpočtu.

Spomenutí dvaja študenti budú zase ďalší slovenskí inteligenti v Bulharsku, bulharskí príslušníci, a nebolo by iste želateľné, aby sa aj oni stali československými príslušníkmi, lebo cieľa, ktorý sa výchovou inteligencie sleduje, nebolo by nijako dosiahnuté. Treba však, aby boli nejako zabezpečení do budúcnosti a neostávali bez penzie.

Podľa patrných začiatkov podarí sa snáď vychovať slovenských inteligentov aj v bulharských školách, čo by spolu so slovensky vychovanou inteligenciou len pozdvihlo krajanov z dnešných neutešených pomerov.

Bude však treba tiež dobre uvážiť, či slovenskí žiaci budú môcť byť prijatí do slovenských stredných škôl, keďže dnešné doplnovacie vyučovanie nemôže im dať dostatočného základu k ďalšiemu štúdiu? Aj samostatná slovenská škola v Gornej Mitropolji s vlastným progymnáziom (meštianskou školou) je zrušená. Tam si posielali rodičia žiakov, ktorých chceli poslať študovať do Československa.

Je najžiaducejšie, aby si bulharskí Slováci hľadeli sami zpoziť seba vychovať inteligenciu, aby neboli v tom odkázaní len na pomoc z Československa. Zvýšením počtu vyštudovaných by sa, bez námietok, pozdvihli Slováci aj hmotne, nadobudli by si tiež lepšieho sociálneho postavenia a úcty pred bulharskými spoluobyvateľmi a videli by sme inakšie zriadené tiež obydlia a dvory krajanov nie za dlhých pár rokov. Prečo? „Verba movent, exempla trahunt!“ A učiteľia a faráři, vysielaní z Československa, ostávajú vždy len tými nadchýňajúcimi slovami, ale nikdy nie strhujúcim príkladom, lebo nesmia vlastniť podľa zákona (ako cudzí príslušníci) žiaden majetok, takmer každoročne sa striedajú a nemožno im do ničoho investovať kapitál, aby oň neprišli. Tomu bude odpoľnožené len vtedy, keď budú mať svojich ľudí, odhodlaných, oduševnených a nebojácich sa ťažkostí života, ktorí by príkladným gazdovaním zobudili svojich z dnešnej ospalivosti a znechutenia ďalej žiť a trápiť sa, „keď to nevynáša“. Len tak by sa pozdvihli jeden za druhým hospodársky a sociálne. Bulharský Slovák ničomu tak neverí ako tomu, čo vidí — príkladu — a to, v čom mal neúspech, zanecháva. Tak pomaly by prestal aj žito siať, lebo vždy býva ľadovcom zbité.

XII. KULTÚRNE SNAHY KRAJANOV V BULHARSKU OD PRÍCHODU DO DNES.

A) CIRKEV.

Svojím obsahom by patrila sem už predošlá kapitola, ale našťastie som ju dal ako doplnok ku kapitole desiatej, aby mohlo dobre vyniknúť, prečo všetko Slováci hospodársky aj spoločensky upadajú.

V ďalšom chcem ukázať, ako sa Slováci starali od svojho usídlenia v Bulharsku o svoj duševný život, o kult, o vzdelanie a zušľachtenie, ako je to teraz a ako sa to vidí do budúcnosti.

Keď v predošlej kapitole bolo možné písať naraz o Slovákoch vo všetkých troch kolóniách, nedá sa to pri otázke vzdelanostnej, lebo táto sa vyvíjala v každej kolónii celkom inak a samostatne a podľa toho je tiež dnes v každej z nich na rozličnom stupni. Preto, ak nie inde, v tejto kapitole bude treba hovoriť o každej kolónii samostatne. Tu treba zase zajať najprv do Mrtvice, ku prvým prístahovalcom a videť, ako sa zaujímali o vzdelávanie seba a svojich detí.

Všetci Slováci v Bulharsku sú evanjelici okrem tých v Lomsku. Na dlhej dvestoročnej púti k juhu ich sprievodcom bola/Kralická biblia a Transcius z ktorých čerpali, po príklade prvých exulantov z Čiech, svoju duševnú posilu, premáhali žiaľ za domovom a rodinou, tešili sa v časoch súženia a trápenia, naplňovali svoje duše vierou v lepšiu budúcnosť a v ktorých niesli — mimo viery otcov — ukrytý tiež druhý klenot, dedičstvo otcov — svoju slovenskú reč. U týchto našich bratov bolo, je a dobre by bolo, keby aj naďalej ostalo presvedčenie, že strata týchto kníh znamená stratu ich vyznania, strata vyznania je prvým

stupňom straty reči a strata slovenskej reči by znamenala zánik bulharských Slovákov, ich „pretopenie“ na Bulharov. Preto Slováci si chránia doteraz úzkostlivo svoju vieru, svoju cirkev, vedia, že kým ju majú, budú Slovákmí. Hneď od prvých počiatkov svojho usídlenia v novej vlasti starali sa o svoj duševný život zriaďovaním akýchsi cirkevných sborov, vykonávaním svojich pobožností a neskoršie tiež vyučovaním detí po slovensky čítať a písať, aby si aj ony vedeli prečítať v týchto vzácných knihách. Poneváž medzi sebou nepoznajú spolubratov iného vyznania, okrem jednotlivcov, priklonivších sa k rozličným sektám, o ktorých sa neskoršie zmienim, pojem Slováč, slovenský a evanjelik, evanjelický u nich celkom splynul, stotožnil sa; hovoria: slovenský kostol, slovenské náboženstvo, slovenská cirkev, akoby Slováč nemohol byť iného vyznania, ako evanjelického. Okrem niektorých starších nie sú si jasne vedomí presného ohraničenia svojho vyznania, ako evanjelického augsburského, akosi inštinktivne cítia, že metodisti, baptisti, pádesiatnici, nazareni, sobotisti a iní sektári nie sú oni a medzi nich nepatria.

Niekoľko málo ich prišlo už do Bulharska patriacich niektorých sekte a niečo málo sa ich oddelilo už tu. Sekty našich Slovákov pohlcujú aj národnostne, lebo v nich sa spieva, káže, modlí, číta atď. len po bulharsky. Slováci, príslušní niektorej zo spomenutých siekt, ale najviac pádesiatnici a sobotisti sťažujú tiež každú inú osvetovú a kultúrnu prácu jak v slovenskej škole a kostole, tak aj inde vo verejnosti.

Kým na Slovensku sme zvyklí videť sektárov v najprísnejšej zbožnosti, odriekaní sa svetských rozkoší, pitia, fajčenia, hrešenia, toho tu, okrem u metodistov a pádesiatnikov, u iných sektárov nevídať. Schválne prízvukujem „u Slovákov“, nemysliac pri tom na vojvodovských. Vojvodovo je nábožensky celkom zvláštne. Ale aj pádesiatnici majú svoju zvláštnu morálku, ktorá sa nezdá byť dost morálnou. Často urobia zlo alebo pomstu bez najmenšieho zachvenia sa. Tu jeden príklad tvrdej pádesiatničky Slovenky: „Ja ich nabijem, nabijem (starú mamu), vyhodím a potom sa budem tak dlho modliť, až mi to Pán Boh odpustí!“

Ale podľa bulharského ponímania aj evanjelici sú sektári, nerátaní medzi evanjelikov, ako to videť z lokálky, uverejnenej v novinách „Praždníční Vestí“ z 19. augusta 1935 pod záhlavím „Monastýre a sekty v Bulharsku. Borba s cudzími sektami“. Píše: „Najviac parallaxí je v Asenovgradsku — počtom 118. Tie sú histo-

rickí pamätníci našej ďalekej i blízkej minulosti. Avšak po oslobodení našli v Bulharsku veľmi dobré podmienky pre rozvoj rôzne náboženské sekty. Najrozšírenejšie z nich sú: uniati, *protestanti*, adventisti, pädesiatnici, baptisti, evanjelici (rozumej metodistov), dano- visti, okultisti a iní. Rozumie sa, že je tiež nad 20.000 katolíkov, niekoľko desiatok tisícov izraelitov, mohamedánov, armejcov a i. Jedným slovom, v Bulharsku sú zastúpené všetky náboženské učenia, proti ktorým sa naše duchovenstvo skúša boriť, no veľmi ťažko.

Náboženské drobenie sa Slovákov nijako im neprospeje a bolo by najžiaducejšie, aby vo svojej ješitnosti, cítičnosti, závisť a nenávisť brata proti bratovi, v osobnej zášti nešli tak ďaleko, aby oslabovali sami seba, ale aby sa každý vrátil k tomu vyznaniu, ktoré mu nechali otcovia a neopúšťal kostol pre izbu len preto, že tam nemôže byť na takom prednom mieste, aké dostane v sekte, alebo, že chce svoj život polepšiť, t. j. nechce piť, fajčiť, hrešiť atď., ktoré vlastnosti môže mať tiež v kostole a ktoré by mal mať každý kresťan bez toho, aby opúšťal materskú cirkev a „získal“ ich v sekte.

Prostím milých čitateľov, aby sa nedali sviest domnienkou, že agitujem pre luteránov. Konštatujem len skutočnosť, ako sa javí medzi bulharskými Slovákmí, poukazujúc, čo by bolo pre nich lepšie, a to isté by som vedel napísať tiež, keby som videl takto drobiť sa slovenských katolíkov.

1. Mrtvica.¹⁾

Nové, cudzie prostredie, do ktorého sa dostali Slováci, nútilo ich viac a viac ku vzájomným schôdzkam medzi sebou, na ktorých sa v myslí na starý domov zahrievali bratskou láskou a sladkým slovenským slovom. Ale nebolo to len v Mrtvici, lež v každej zo spomenutých kolónií. Veď všade vo styku s Bulharmi museli lámať bulharčinu a tak sa cítili byť viac a viac vzdialení domova, zmocňoval sa ich voláky podvedomý strach, že sa tratia, že zanikajú — že budú k nenajdeniu. A tak pociťoval každý jeden z nich v hĺbke svojej duše nutnosť sísť sa s ostatnými bratmi a medzi nimi obodreť, okriať. Na týchto schôdzkach a večierkoch kojili svoje duše a mysle v nábožnom rozjímaní z cirkevných kníh, ktoré si doniesli so sebou ako jediný balzam na ubolenú svoju dušu. Biblia, Transcius a nejaká modlitebná knižka alebo Nábožná čítanka boli najcen-

¹⁾ Od r. 1936 Podem, t. j. podvih (kultúrny). Avšak veci, o ktorých je reč, dialy sa v Mrtvici, preto ostaneme pri starom názve.

Mrtvica, celkový pohľad. Dominuje čl. škola a kostol.

Fotomater: Topolský.

nejším majetkom každej slovenskej rodiny, v ktorom hľadali a nachádzali uspokojenie vo všetkých ťažkostiach života.

Ťažko im bolo privykať v pravoslavnom svete na nové náboženstvo, ktoré im nemohlo prirásť k srdcu a nemohli ho prijať za svoje, preto hneď od začiatku ich rodinné a susedské návštevy stávajú sa malými evanjelickými shromaždeniami, najprv len celkom príležitostnými, ale od roku 1893 do 1896 (tu je už reč len o Mrtvici) konajú si Slováci v nedeľu riadne pobožnosti, spoločne shromaždení v niektorom z vlastných domov, kde najbehljší v čítaní predčítavajú kázne a modlitby a všetci spoločne spievajú z Trnovského kancionála. Tieto bohoslužby ich vždy unášaly v duchu domov, nadvhly ich vždy väčšou láskou medzi sebou v ďalekom svete a stmeľovali ich do tvrdej jednotky.

Prvými kazateľmi Slovákov boli pismáci a prvým takým bol v Mrtvici Michal Filko, za ktorého sa pobožnosti konávaly u Jána Markuša, u Tordaja a u Dudáša. Keď onedlho Filko prešiel za takého do Hornej Mitropolji, na jeho miesto bol zvolený Ondrej Mikuláš, ktorý vymohol od obce pozemok 2¹/₂ dekara na stavbu kostola čo dar. Tento slúžil „v cirkvi“ len zakrátko a za ním do tohoto úradu zvolili si mrtvicí evanjelici Miša Plvana, ktorý slúžil až do príchodu prvého riadneho farára Adama Vereša. Avšak pre

slabšiu výrečnosť viac prečítaval kázne a modlitby Michal Jasenský a Pľvan „len začínal pesničky“.

Bohoslužby po domoch Slovákom nevyhovovali, preto dňa 1. septembra roku 1896 začali nabíjať zo zeme na darovanom pozemku väčšiu miestnosť k bohoslužobným obradom — kostol. Tento im slúžil až do roku 1928, v ktorom bol zemetrasením silne poškodený, že Mrtvíčania museli pomyšľať na niečo vyhovujúcejšie. V tomto kostolíku neskoršie sa tiež dialo slovenské vyučovanie.

Do roku 1904 sa nič dokumentárneho nedozvieme o jestvovaní cirkvi, a treba sa nám uspokojiť len tým, čo sa možno dozvedieť od niektorých starších a čo neskoršie bolo vpísané do zápisničnej knihy. Mrtvíčká ev. cirkev má prvú zápisnicu napísanú 24. januára 1904, z ktorej možno vidieť, že Slovákom nevyhovoval nezriadený cirkevný sbor a starali sa postaviť svoje cirkevné jestvovanie na nejaký pevnejší základ, preto v tom roku zvolené cirkevné predsedníctvo a kazateľa Miša Pľvana dali si potvrdiť na dva roky od príslušného ministerstva, čo sa aj stalo. 4. apríla toho istého roku už si kúpili zvon z Pľvna od D. Popovova za 16 zlatých napoleonov (330 strieborných levov), naskladaných medzi sebou po dvoch levoch.

Už, ako sa dá z reči vycítiť, pred rokom 1904 všetky slovenské ev. cirkevné sbory v Bulharsku pomýšľali na slovenského ev. farára. Súkromne si dopisovali jednotlivci s ev. farármí a seniormi v Bäcke a v Srieme, ako by sa mohli cirkevne zriadiť. Tak vidieť z listu, písaného seniormom dištriktu banského Mikulášom Abaffym profesorovi Zachejovi v Sofii. Uvádžam ho doslovne:

V Neudorfe (Vinkovci)

24. II. 1905.

Vysokoctený pane Zachej.

Odpustite, že Vás zase unúvam — no neviem si rady s týmto novým listom, poťažne prosbopisom, preto som tak smelý po-prosiť Vás — ráčte ho laskave preložiť do slovenčiny a potom mi to všetko zaslať.

Tí ľudia nechcú si dať povedať, že my tam nemáme žiadne právo a najmenej judikatúru, kým oni formálne k nám patríť nebudú — čo je ešte v ďalekom poli, ponevadž sa nekonstitovali a bulharská vláda to v známost nevzala a vziať nemohla.

Nad udalostiami v R. a M. trpíme a čakáme túžobne a prosbne i s modlitbami obrat k lepšiemu.

Prí veľkej práci som ešte ta zdravý.

Pozdravujúc Vás i Vašich čo najsrdečnejšie a po predku ďakujúc za usťávanie, som Váš

úprimný i oddaný

Mikuláš Abaffy, senior.

Krajania nám už nevedia presne povedať, čo bolo presne predmetom rokovania na ich shromaždeniach, lebo zápisnice sú písané dosť neporiadne, a niektoré, o ktorých je zmienka v zápisniciach v inej kolonii, celkom chýbajú. Tak podľa zápisu zo dňa 17. januára 1905 v Mrtvíci, bol tam na návšteve senior Abaffy a Mrtvíčania žiadali si farára. Bolo by to tedy bývalo ešte pred listom Zachejovi, čo by nasvedčovalo, že Slováci skutočne nejaké kroky robili, písali žiadosti, ale o čo išlo, presne sa už dnes nedá nijako zistiť. Avšak zo zápisnice cirkvi brašljanickej, písanej vlastnoručne Abaffym, vidieť, že tento bol vo všetkých cirkvách v máji 1906 a zisťoval podmienky pre riadneho farára, lepšie, zaistoval ho existenčne. Vtedy sa, pravda, rátało, že farára, ktorý by prišiel do bulharských slovenských kolonií, by prijalo tiež aj Vojvodovo. Všetky štyri cirkvi mali dať farárovi dovedna 1600 levov a vyplácať ich štvrťročne takto: Gorna Mitropolja 1035 (správne má byť 1025, pozn. aut.), Mrtvíca 325, Brašljania 200 a Vojvodovo 50 levov.

Dňa 15. novembra 1906 prišiel medzi bulharských Slovákov prvý riadny farár-Slovák zo Starej Pazovy, Adam Vereš, pozdejšie ev. biskup v Juhoslávii, ktorého pôsobenie medzi krajanmi bolo veľmi blahodarné, ale ťažké, zvlášť, keď sbory svoje záväzky hmotné voči nemu neriadne si konaly, v čom mala primát Brašljania, takže o tom bolo v Mrtvíci na konvente rokované, že keď nechce patríť k matkocirkvi, plat, ktorý má ona farárovi platiť, rozdeliť sa na G. Mitropolju a na Mrtvícu. Farár Vereš nechal vlastnoručne napísaný „Rozvrh kňazského platu a štoly od 15. XI. 1906 do 1. I. 1909“, podľa ktorého Gorna Mitropolja ostávala mu dlžná ku dňu 27. augustu 1908 174.12 levov platu a 125 levov štól, Mrtvíca 114.31 levov platu, Brašljania 212.79 levov platu a Vojvodovo 110.94 platu. Dlh brašljaničský a vojvodovský, až na 35 levov, ktoré mala zaplatiť Brašljania, vzala na seba Gorna Mitropolja.

Aj po príchode farára Vereša ostali v Mrtvíci a v Brašljaniči pismáci, ktorí odbavovali bohoslužby po celý rok, len za návštevy farára nie. V sídle farára to bolo naopak, tam takýto ľudový katežatľ zastúpil farára počas jeho neprítomnosti. Avšak všetkým Slo-

vákom sa aj takto ulahčilo, lebo nemuseli chodiť ku krstu a k sobášu do metodistského kostola do Plevna. Ludoví kazateľia totiž nesmia tieto dva úkony vykonávať. U metodistov v Plevne nebývali Slováci spokojní preto, že každého, koho pokrstili alebo sobášili, zapísali a viedli ako svojho člena, robiac si podľa toho naňho všetky nároky, ako na svojju ovečku.

Aj za Vereša v Mrtvici ostali vedúcimi bohoslužieb Michal Jasenský a Michal Pivan, a to do polovice roku 1907, keď prichádza

z Kovačice zbehlý v čítaní, v Biblii a v speve nábožných piesní murár a tesár (píkola) Jozef Čicka. Ten slúži Slovákom do konca roku 1908, ale ešte v prvej polovici tohoto roku podľahol vlivu metodistov z Plevna a počal sa kloniť k nim. To bolo tiež predmetom konventu, o čom v zápisnici z 21. VI. 1908 píše farár Vereš doslovne: „Záležitost pána Cickova je vyrovnaná, väčšina sa s ním uspokojuje a ostáva kazateľom aj ďalej.“ Ale do konca roka sa celkom pridal na stranu metodistov a strhol so sebou tiež „šest numeru“¹⁾; na rok 1909 bol zvolený za kazateľa v Mrtvici Mišo Pivan a Mišo Jasenský (zápisnica z 10. I. 1909) a Čicka sa stal vodcom a svodcom k metodistom, a tiež príčinou rozštiepenia mrtvických Slovákov. Urobil to pod sľubami metodistského farára v Plevne, že mu bude dovolené tiež krstiť a sobášit, čiže, že bude

riadnym metodistickým „pastirom“. Sklamaný však odchádza roku 1912 do Kovačice a vracia sa odtiaľ až roku 1920. Za ďalších päť rokov bojuje silne proti snahe ostatných Slovákov-evanjelikov: stavať slovenskú školu v Mrtvici, a roku 1925 odchádza do Argentíny, kde zanedlho zomiera.

Po odchode Cickovom chodievali navštevovať svoje ovečky metodistickí farári z Plevna, ale metodisti sa spojili ešte roku 1920 zase s ostatnými Slovákami, chodievali do kostola a budovali spoločne nový kostol — dnešný. O tom, prečo sú dnes mrtvickí Slováci zase rozdelení, bude reč na inom mieste.

Mimo farára Teodora Bálena, Potočka a Galáda boli v Mrtvici odvtedy títo kazatelia: Michal Jasenský, Jahoda a Gubík, zase Jasenský, Vasil Dumanov, Paľo Gubík.

7. septembra roku 1927 kladli slovenskí evanjelici v Mrtvici základný kameň ku stavbe nového kostola za spevu nábožnej piesne: S Bohem já chci začítí, za ktorou Michal Jasenský prečítal prírodnú modlitbu a kázeň. Slávnosť zakončili zase piesňou z Tranoscia: Ach, zůstaň s Tvou milostí . . .

Dobre bude pozreť do zápisnice z 3. I. 1933, písanej Michalom Jasenským, aby sme videli, ako sa mrtvickí Slováci starali

Adam Vereš, prvý slovenský ev. farár v Bulharsku.
Fotoamatér: T. Topolský.

МЪРТВИШКО ЕВАНГЕЛИСКО ЦЪРКОВНО НАСТОЯТЕЛСТВО

ЛОТАРИЕНЪ БИЛЕТЬ

№ _____

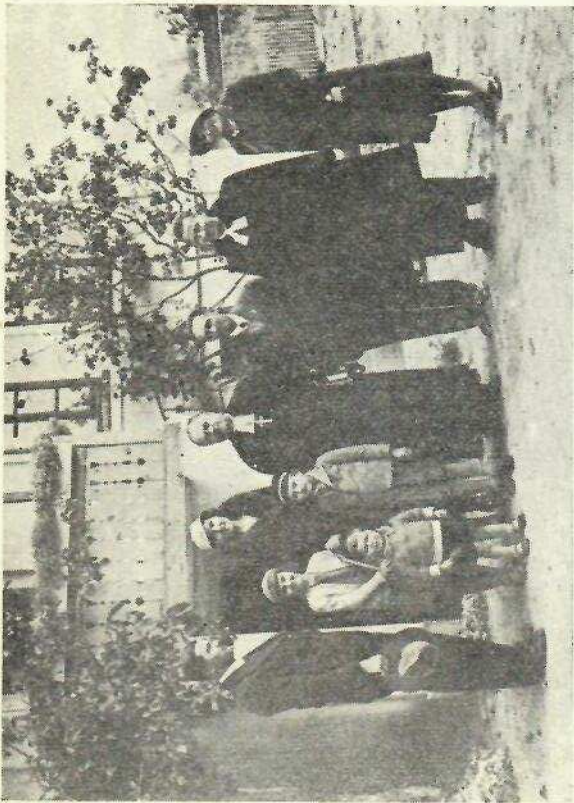
ЦЕНА 5 ЛЕВА

Тегленето на латарията ще стане на
ГЕРГЬОВДЕНЪ

Ще бждатъ раздадени ценни печалби като:
часовници, машини за месорезане лозарски
ножчета и ножици и др.

с. Мръгъвица, 6 Май 1925 год,
Касиеръ: Мишо А. Миколашевъ.

¹⁾ Записница ev. a. v. cirkvi v Mrtvici, dňa 7. II. 1925 od M. Jasenského,

Z návštevy dp. biskupa Samuela Starke a farára Mirka Petrovičová v Mrtvíci 31. okt. 1934. Pred bytom učiteľa Václ. Müllera.

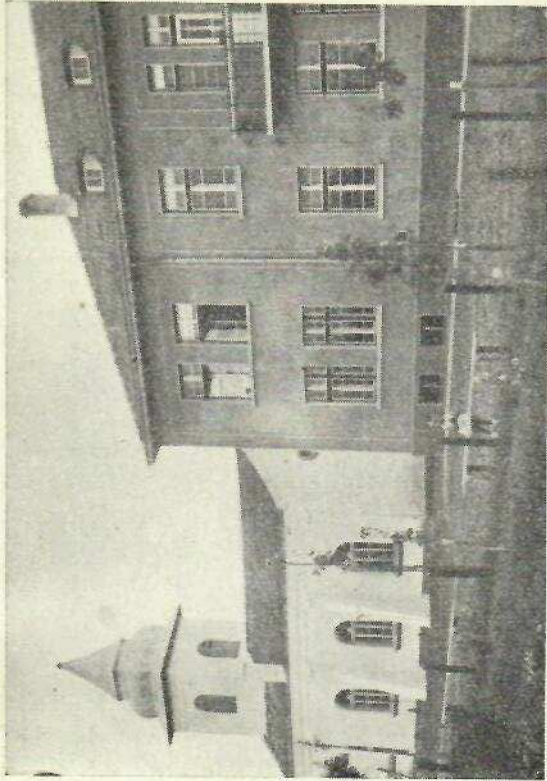
Fotomatér: T. Topolský.

o stavbu svojho kostola nie preto, žeby ich bol dakto k tomu nahováral, ale preto, že cítili toho potrebu, že cítili, že v kostole sa tiež vzdeláva a chráni drahý poklad predkov — materinská reč.

Bol to nápad Michala Marečka ešte za svetovej vojny, aby bol založený fond na stavbu kostola, a to tak, že medzi Slovákmi vyberalo sa každoročne žito a kukurica a utržený zaň peniaz sa ukladal. To sa robilo do roku 1926. Roku 1925 dali za peniaze narobiť tehly, ktoré vypálili darovanou slamou a utržený obnos za ne venovali na zvonicu¹⁾ (Záp. 30. apr. 1921). Martin Mikuláš a Vasil Dumanov vymohli povolenie od ministerstva financií, aby mohli za tým cieľom previesť vecnú lotériu v Mrtvíci. Do predaju dali 5000 losov, z nich obrázok prinášame, a čistý zisk z nej 5000 levov bol uložený do potravného družstva (kooperácii) na 8%^o. Urobili sbierku medzi sebou a u krajanov v Bulharsku a dostali 2190 Lv.

Od Samuela Starkeho, farára v Petrovci, sbierka v Juhoslávii	Lv 6300—
Od Samuela Zocha, ev. biskupa na Slovensku, sbierka na generálnom konvente	Lv 1500—

¹⁾ Za 20.000 tehál dostali 18.000-levov.

Slovenský ev. kostol v Mrtvíci. Pri ňom slovenská škola.

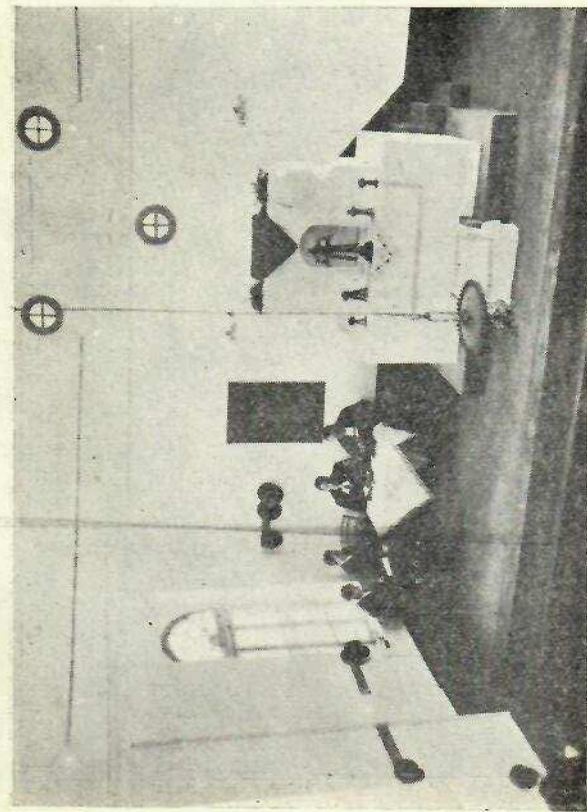
Fotomatér: T. Topolský.

Z Turčianskeho Sv. Martina (asi Matica) Kč 500—
 Z Lipt. Sv. Mikuláša (asi bisk. úrad) Kč 500—
 Od p. prezidenta T. G. Masaryka Lv 20409— (Kč 5000)
 Z ČSR. na prosby V. Müllera, uč. v Mrtvíci Lv 40000—
 Všetkých podpoř z Československa a z Juhoslávie bolo po prevedení na levy 77.000, takže všetkých peňazí pri budovaní mali 102.190 levov. Mimo toho mali urobených 43.000 tehál. To všetko však nestačilo a tak Michal Jasenský na svoje meno vypožičal zo Zemeľskej banky v Plevne levov 10.000 a od Vasilu Petrovova tiež tam levov 5.000.¹⁾

Dobrá snaha mrtvíckých Slovákov našla všade porozumenia a sbierku z Juhoslávie doniesol osobne na Turíce vtedy ešte farár p. Samo Starke. Dal radu a navštívil všetky kolónie. Nebohý biskup Zoch prosil pre mrtvíckých aj v Stráži na Sione a bol by snáď ešte pomohol nejak, keby ho nebola vyrvala zpomedi svojich neľútostná smrť.

Slovenský evanjelický kostol v Mrtvíci je doteraz najväčší a

¹⁾ Tieto písomné údaje Michala Jasenského neshodujú sa s cirkevným zápisom mrtvíckym (písaným po bulharsky) zo dňa 14. augusta 1927, kde sa uvádza, že kapitál na kostol sbierali už od roku 1892 a nie od svetovej vojny a označuje sa hotovosť ku stavbe: 80.000 levov, 43.000 tehál, 60 m³ kamena a iného materiálu. Počet cirkevníkov v tom roku sa označuje 264.

Kancel a oltár mrtvičianskeho kostola pri posviacke 31. okt. 1934. Fotoamatér: T. Topolský.

s vežou. Chyby sa však dopustili hneď pri stavbe, že klenby vystužovali silnými betonovými rebrami, ktoré slabé steny roztisli, takže musely byť zvonku zosilnené betonovými piliermi, aby nespadli. Vnútri zvláštneho zariadenia okrem oltára, ktorý je tiež kancelom, niet. Poriadnych lavíc ešte tiež nieto.

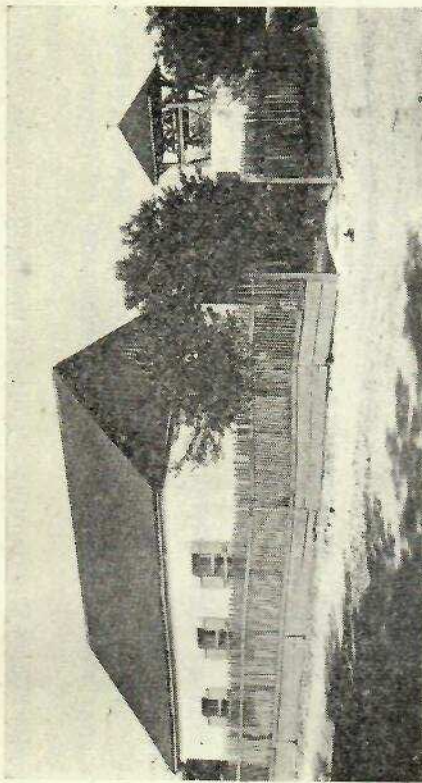
Roku 1934 boli uhly kostola stiahnuté silnými železami a kostol pripravený k posviacke, ktorú vykonal 31. októbra toho istého roku dp. biskup slovenskej evanjelickej cirkvi v Juhoslávii Samo Starke spolu s biskupským sekretárom farárom Mirkom Petrovičom. Posviacky sa zúčastnili tiež Slováci z ostatných kolónii.

31. októbra budú svätievť Mrtvičania ako hody (pamiatka posvätenia chrámu) i ako pamiatku reformácie.

2. Gorna Mitropolja.

Medzi prvými slovenskými prisťahovalcami do Gornej Mitropolji je tiež vidieť „učeného človeka a farára“ roľníka Michala Filku, pôvodcom z Hložian v Báčke. On započal svoj kazateľský úrad v Mrtviči, ale čoskoro prešiel do G. Mitropolji, kde v ňom pokračoval.

Bol to človek zbehlý v čítaní a písaní, prebudený Slováč, zbožnej, ustavične v tajoch Biblie hlbajúcej duše. Jemu tiež niektorí prisu-

Gorna Mitropolja: Evanjelický kostol so zvonivcou.

Foto: Čaraktiev.

dzujú, že „písaval po novinách a kdekadé“ o tom, že sa v Bulharsku dáva zem zadarmo a teda on, vraj, má tú zásluhu, že sa o tom dozvedeli naši Slováci. So synom Pavlom, nezmaturovavším učiteľom v Hložianoch, usiluje sa medzi krajanmi v Mitropolji zorganizovať cirkevný sbor a založiť kostol, aby pobožnosti nemuseli konať po domoch. Starý sa viac venoval veciam cirkevným, kým mladý pracoval ako učiteľ — chcel založiť slovenskú školu.

Práca na poli cirkevnom sa veľmi dobre darí, takže mitropolskí Slováci-evanjelici už roku 1901 kupujú si pozemok na kostol za 450 strieborných levov, keď ho nemôžu dostať darom od obce, ako Mrtvičania.

Dňa 22. septembra 1902 začínajú stavať terajší kostolík za spevu nábožných piesní „S Bohem já chci začíti“ a „Probuď se duše ze sna těžkého“, ktorými si žiadajú jednak pomoci od Boha, jednak klopú na srdcia tých labostajnejších. Práca úspešne pokračuje, takže za 70 dní (30. novembra 1902) už si konajú posviacku novej budovy.

Pretože zvonov nemali, svolávali sa k službám božím strelbou z pušiek.¹⁾ Ale tie dlho nevyhovovali, preto čoskoro skladali sa na zvony a kúpili si dva z Plevna za 432'40 levov, neskoršie tretí daroval Matúš Tuška.

Posviacku zvonov, tak ako posviacku kostola, vykonal si sami Slováci dňa 7. apríla 1903; pri nej sa spievala pieseň, složená

¹⁾ Do roku 1934 mohol mať pušku každý aj bez zbrojného pasu, len keď sa s ňou nechodilo poľovať.

krajanom Štefanom Sýkorom starým¹⁾, opatrená ním samým týmto záhlavím:

„Pesnička pri posviacky zvonov dnya 7-ho apríla 1903 r. v Hornej Mitrapole, Bulgaria“.

Pieseň znie:

(Jako: Bože Otče, buď pochválen . . .)

Bože otče buď pochválen
žeš' nám dal dožiť tento deň
v dobrem zdraví a radosti
Tebe Bože k chvále a kcti.

S Tvej pomoci sme dožili
Bysme hlas zvonů slyšeli
chrámu Tvého k ozdobení
Tvého jména oslavení.

Za to Tě Bože chválíme
a s plesáním velebíme
Uslyš Bože prosby naše
pro Krista Pána Ježíše.

Posveť se jméno Tvé při nás
posveť Bože i hlas zvonách,
Bože sveta Hospodine,
ochranuj nás v noci vo dne.

Pri slávnosti akiste sa tiež spievala pod piesňou poznačená antífona:

Kňaz: Totof jest ten deň v němž požehnal Hospodin žádosti srdcí našich chválmež Pána.

Sbor: A protož radujeme se a veselme se v Pánu v Ném chválmež Pána.

Pokým takýchto jednoduchých písmákov mala kolonia, bola vždy silná. Dnes, žiaľ, nenajst takého. Starí vymreli, mladí pustili sa v prostredí voslep, opustili nábožnosť a skutočný záujem o vec.

Cirkev je spravovaná výborom, ktorý už roku 1905, dňa 3. marca, žiada starostu obce, aby bol z Plevna vyslatý inžinier vymerať celý cirkevný dvor, aby si ho mohli ohradiť. Aká chuť bola vtedy ku spoločnej práci, vidieť z toho, že práve na mieste, kade mal íst múrik ohrady, stála izba tureckého Cigána, čoho sa však Slováci nebáli, ale podujali sa majiteľovi celý domček prestaviť na iné miesto, len aby mohli sami sebe dobre urobiť. Táto ich

¹⁾ Objavil ju p. uč. I. Topolský 6. VIII. 1935 vlastnoručne písanú autorom u pi Anny Bolerázovej, dcéry skladateľovej.

nebojnosť a chuť musí sa zvlášť dnes oceniť a musí byť vzorom pri každej spoločnej veci aj dnešným krajanom.

K potvrdeniu vyšeuvedeného nech nám poslúži smluva, uzavrená o tejto veci, nachádzajúca sa v archíve československej doplňovacej školy v Hornej Mitropolji. V originále (len latinkou prepísaná) znie:

USLOVIE (KONTRAKT).

Sklijučen dnes na 11 April 1905 g. v s. Gor. Mitropolja po-među Mechmedeli Ramov i Carkovnoto Nastojatelstvo na Slavon. Evangejska carkva, a imenno Gjuro Mikulaš, Ano Jančik, i Gjuro Duval vsički žiteli ot s. Gor. Mitropolja za sledujušteto:

1. Nij predstavitelite na Carkovnoto Nastojatelstvo se zadal-žavame da napravime na Mechmedeli Ramov edna kašta kojato šte bade s 2 otdelenija Duvara šte napravime visok 2 metra 30 sm., dalžina 7 metra i 80 sm., širok 3 m. 90 sm. vsički darven material šte dostavime nij ot starata mu kašta, a koľkoto nedostigne šte bade na našata smetka, šte mu dademe 15 L. da si kupi trst, a nij šte mu ja pokrijeme na kaštata. Vsička taja rabota da bade svarsena do 1. Maj n. g.

V protivnen slučaj, če ne mu napravime Kaštata to se zadal-žavame da mu broim 100— leva.

Vaprosnata kašta šte napravim v mesto dsegašnata mu, kojato šte saborim za postrojavanje carkovnija duvar.

Uslovilii se: Gjuro Mikulaš

Jano Jančik

Đuro Dovály

Mech. Ramov kato ne gramoten i po ličnata mu molba podpisvam go Az A. Agnelov v. r.

Svideteli: Pašo Likov,

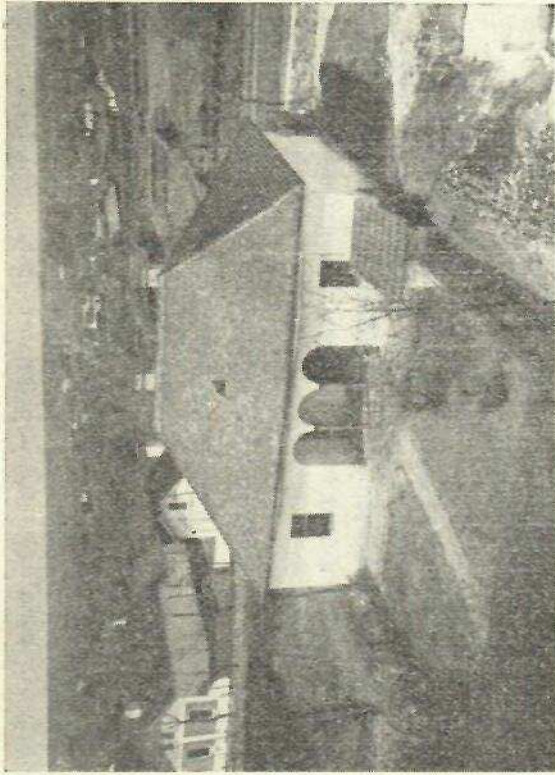
Gico Angelov,

Ceko Angelov, podpisvam gi Az Angelov.

Gornomitropolský cirkevný sbor je dnes matkocirkvou aj mrtvíckému a brašjanickému, hoci riadneho ústavného zriadenia medzi sbormi nieto. V Hornej Mitropolji je postavená tiež fara¹⁾ a sídlo riadneho farára, ktorého všetky tri cirkvi spoločne vydržujú, a to pomerne podľa toho, koľko služieb v ktorej do roka koná.

Kazateľmi v Mitropolji boli: Mišo Filko, Đuro Kováč, Adam Vereš, farár, Đuro Kováč, farár Teodor Bálent, Martin Beňo, vy-

¹⁾ Ev. fara v G. Mitropolji je postavená roku 1905.

Ev. a. v. fara v Gornej Mitropolji v pôvodnom štýle. Fotoamatér: T. Topolský.

značujúci sa bojom proti slov. škole, Holúbek, od sept. 1926 Pavel Klimečka, učiteľ v čs. škole a diakon českobratský, od 1. decembra 1927 farár Pavel Potoček z Rumunsku (vrátil sa 25. II. 1929 späť), Ďuro Kováč ml., Ďuro P. Ďuriš a od 16. februára 1930 Ján Galád. Ludovým kazateľom je teraz Matúš Štrpka.

Touto krátkou zmienkou nie sú ani zďaleka vyčerpané všetky veci o cirkevnom živote v Gornej Mitropolji. Len čo bude skončená kapitola o školstve, budeme sa musieť vrátiť zase do tejto kolónie a pozreť sa na cirkevný život v súvislosti so školským, lebo tieto skoro ani nejde od seba oddeliť nejakou markantnou čiarou. Pri tom tiež budeme musieť sa pozreť aspoň v hrubých rysoch na to, čo ktorý z menovaných kazateľov, a hlavne farárov, urobil dobrého alebo zlého pre gornomitropolských Slovákov vo veciach kultúrnych. Teraz však treba sa nám ešte podívať, ako sa vzdelávali cirkevne Slováci

3. v Brašljanici.

Pobožnosti konali si hneď od roku 1898 ešte pod šiatrami z poniev, ale keď v jeseni toho istého roku nabilo sa niekoľko 162 domkov, počaly sa bohoslužby konať u Dudkov. Kazateľom bol

Pavel Nosáľ starý, rodák z Padinej, a po ňom od roku 1925 jeho syn Pavel. „Kázavalo“ sa z Domovnej Postilky od Pavellov, avšak starý Nosáľ obrátil sa s prosbou na svojho bývalého farára v Padinej, ktorý vyzíadal pre týchto Slovákov na biskupovi Danielovi Bachátovi novú obsažnejšiu Postillu. Biskup Bachát daroval svoju Sumovní Postilku, ktorú dodnes užívajú, a okrem toho poslal 30 Evanjelických rozprávnikov a niekoľko Stráži na Sione.

Tu bude dobre spomenúť, že už za niekoľko málo rokov Slováci v náboženskom živote upadli: Nebolo farára, nevyučovalo sa náboženstvu, deti neboly konfirmované a okrem krstu nedostalo sa im nijakej sviatosti, spovedi sa nekonaly, zkrátka — mládež, ktorá rástla v Bulharsku, rástla celkom po vóli „od buka do buka“. Len starší, ktorí si doniesli ešte svoje náboženské prísne mravy z predošlých domovov, prítahovali trošku svoje deti, ale aj to sa dlho udržať nedalo. Krstý, sobáše museli prijať všetci od metodistickej cirkvi v Plevne, keď bližšej nebolo, ale sviatosť oltárnu od nich požívať nechceli, aby preca len nevošli celkom do ich ovčince. Ale k tomuto úpadku s najväčšou mierou prispelo prostredie, do ktorého prišli. Keď pozorujeme nedeľu na bulharskej dedine, nijako ju nerozpoznáme od robotného dňa: robí sa, kope sa, vozí sa, mláťačky v nedeľu najviac mlátia, odkupuje sa zbožie v nedeľu, a kto ho vtedy nedovezie, v pondelok mu ho neprijmú, kováči v nedeľu musia robiť, lebo gazdovia najviac práce nosia v nedeľu, aby v pondelok mohli ísť na pole: tu sa ostria železá na pluchy, tu opravujú motyky, sekery, lopaty, polámané osi atď.; obecný úrad práve nedeľu si zvolil za deň všetkých licitácií, v nedeľu rozkazuje kopat dolu dedinou potok, v nedeľu ho čistiť, v nedeľu okopávať hlbokými priekopami cintorín, tiež v nedeľu musí pracovať každý na opravovaní ciest (trudova povinnosť) atď., atď., jedným slovom, nedeľa na bulharskej dedine je nie dňom odpočinku, ale dňom najväčšej práce. Najviac Bulhariet vidieť prať na česmách a po potokoch len v nedeľu (v týždni niet kedy pre veľkú prácu), konope močiť a vymývať je zase najlepšie len v nedeľu, hrozno oberať tiež a mnoho iného, čo ani sa nedá naraz vyvrátať. Nuž a tu, ak krajania nechcú prísť o zárobok (pri mlátení) alebo ak nechcú byť pokutovaní (pri obecných prácach), musia tiež pracovať v nedeľu a tak slovenský ako aj bulharský kostol, zeje prázdnotou celý deň alebo je navštívený len veľmi málo veriacimi, často by nebolo treba ku srátaniu ani všetkých prstov jednej ruky.

V povahe človeka je už, že príjemnejšie mu je tam, kde je 163

kázeň (disciplína) slabšia a preto aj mnohí Slováci, zvlášť mladší, od kostola skoro celkom odpadli, nič ich tam netiahne, radšej navštívia krčmy, ak nemusia ísť niekde na prácu.

Ešte jedna, iná príčina, prečo niektorí nechodia do kostola, je tá, že krajania, ktorí dnes sú v najlepších rokoch, nechodili do slovenskej školy, nevedia alebo nijako čítať a písať alebo len po bulharsky. V kostole nemôžu spievať a chvília, ktorá sa tam musí celkom ukáznene vydržať, stáva sa im dlhou, nudnou. Z týchto je ich moc a moc, ktorí nevedia slovičko z Katechizmu, nenašli by ani jednu kapitolu v Biblii, nevedia, čo je to svedieť, nevedia sa pomodliť Otčenáš, nieto, aby vedeli iné čiastky kresťanského učenia.

Následky odchádzania do rôznych siekt videli sme už čiastočne, ale ešte budeme sa musieť k nim vrátiť pri otázke školskej.

Po tomto stručnom úvode bude iste už dosť pochopiteľné, keď poviem, že nie za dlho po usídlení sa Slovákov v Bulharsku už nespätli tak nedeľu, ako „doma“. Tak bude iste už tiež pochopiteľný prípad, ktorý sa stal v Brašjanici: Starý Nosál konal bohoslužby v Dudkovom dome, keď za ten čas slovenskí mladí chlapi (nebudem ich menovať) hrali na tom istom dvore na bulharskom nízkom stolku — sinii v karty. Preto urazený Nosál odstavoval sa odtiaľ s pobožnosťou do Haníkov, ale keď aj tu zanedlho nastalo nedorozumenie pre osobné veci — pre sluhu, opustili aj Haníkových a konávali pobožnosti vo vlastnom dome. Haníkovci naproti tomu stali sa nazarenmi a odišli ku tým, čo takými prišli ešte z Imríšky. Od Nosálov prešli do prázdnej izby Kukučkovej, potom za nejaký čas chodievali do Havranov a od roku 1918 do 1925 odbavovali bohoslužby zase u Nosálov.

Všetci pismáci majú veľkú zásluhu na udržaní slovenského ducha u krajanov. Bohoslužby v každej kolonii odbavovali a odbavujú tak, ako si to zachovali z Padinej alebo z Kovačice: spievajú antífony, texty, predspevujú modlitby, dávajú Áronovské požehnanie a vchádzajú tiež aj do oltára. Kázne „kážu“ z Postilly a modlia sa z Agendy. Do kostola nosia „Knížku“, často hrubú, vkusne moadzou okovanú a starých najrozličnejších vydání. „Knížka“ (Tranoscus) je vzácnosť a rodinný poklad, s ktorým sa neradi lúčia aj tí, ktorí do kostola neidú ani na výročné sviatky.

O nábožnom speve bude sa hovoriť v samostatnej kapitole; treba podotknúť na uspokojenie len to, že je vo veľkom úpadku 164 a že ho treba pozdvihnúť, a to čím prv, tým lepšie.

Aj dodnes, keď aj v Mitropolji majú farára, musia byť v druhých koloniách ľudoví kazatelia, lebo farár kolonie navštevuje len niekoľko nediel do roka. Preca však aspoň sviatosti udeľuje.

Tak, ako v iných koloniách, aj v Brašjanici niet zápisníck z najstarších dob a údajne musia sa potvrdiť len vieryhodnými svedkami, ktorí prvé začiatky tu preživali. Prvá zápisnica v Brašjanici je z 15. mája 1906 napísaná samým seniorom Mikulášom Abaffym a znie:

ZÁPISNICA

veľkého konventu cirkve brašjanickej, držaného dňa 15. mája 1906 pod predsedníctvom vzneš. p. seniora Mikuláša Abaffyho.

Prečítaly sa zápisnice veľkého konventu v Gornej Mitropolji od dňa 13. júla 1904 a od 13. mája 1906, jako aj zápisnica konventu v Mrtvici od dňa 14. mája 1906, dľa ktorého si všetky štyri cirkve (Vojvodovo, G. Mitropolja, Mrtvica a Brašjanica) želajú mať p. farára a dľa ktorého by mala Brašjanica platiť ročne 250 levov a predseda spytuje sa cirkve túto, či na ňu zahodenú summu od 250 levov platiť chce a bude.

Cirkve brašjanická jednohlasne uzaviera, že viac od 200 levov dať nemôže a prosí bratskú cirkve v Mrtvici, aby ona dvadsať päť levov na seba prevzala a miesto 300 platila 325 levov. Ostatnie body a uzavretia zápisnice sa prijímajú a podpisujú bez poznámky.

Abaffy, senior, v. r.

Zápisnicu podpísali tiež trinásť Slováci z Brašjanice.

Dalšie poznámky sú:

V štólach sa bude platiť: za krst 1 Lv, za vádzku 0'40 Lv, za pohreb bez kázne 1 Lv, s kážnou 2 Lv, za sobáš 3 Lv, za konfirmáciu od dieťaťa 1 Lv. Abaffy, v. r.

Jestli spoločná cirkve dostane od vlády nejakú podporu, tá má ísť do kassy jednotlivých cirkví dľa toho, ako ktorá platí farárovi.

Abaffy, sen., v. r.

Prvý farár Vereš navštevuje Brašjanicu prvý raz 10. februára 1907 a prevádza cirkvené voľby, ktoré vyznely takto:

Predseda Pavel Nosál, kurátor Jano Petrák. Presbyteri: Jano Vago, Ďuro Vago, Paľo Petrás.

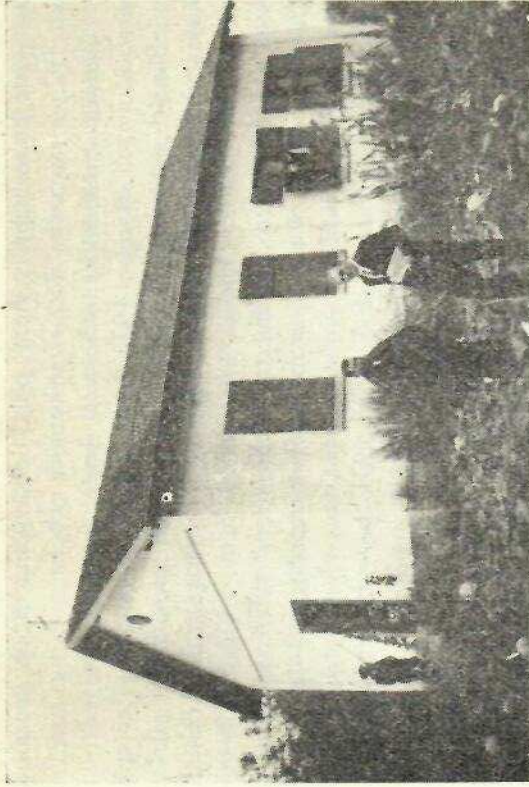
Zaobstaráva sa cirkvená pečať a ustáľuje sa daň na dekar 15 stotínek a na pár 2 levov. Brašjančania žiadajú len štyri bohoslužby do roka a nie, ako bolo pôvodne ustálené — osem.

Zápisník je dosť málo, lebo ich nemal kto písať. Z dvoch zápisníc od farára Báľenta vidieť už nespásanlivosť Slovákov pre každú 165

malú vec, a škriepky, ktoré sú na škodu všetkým. V zápisnici je poznačené, ako jeden člen pre nesúhlas na konvente a preto, že jeho „mienka“ nebola prijatá, rozhnvaný utiekol, že sa „odkazuje od všetkého“. Toto sa zdá byť charakteristickou črtou všetkých dnešných bulharských Slovákov, a zvlášť tých mladších, napáchnutých už duchom ľahostajnosti, ktorým na všetkom už tak nezáleží ako tým, čo krajanskú — slovenskú vec v kolonii budovali. Najdeme to jak v Brašjanici, tak aj v Mrtvici a v Gornej Mitropolji, že člen nahnaný zo schôdze utečie, že nebol do výboru zvolený alebo že sa neschválila jeho „mienka“, ale „lem mienke tých bohatých sa prijímajú“. Vidieť niektorých rozhodit rukami a odseknúť ostatným: „Odkážujem sa od šeckého, odkážujem sa od slovenčine. Keď tak, nak hat budeme Bugári, keď sme v Bugárskej“, mysliač si, že už bez neho nedá sa nič robiť. Alebo i to som videl v Gornej Mitropolji pri voľbách roku 1930: „... hat, bratia, ta viete, ja son si mysleu, že ma zvolíte za predsedu, a keď ste tak neurobili, s bohom; nekcem ván výbor, nekcem ván nič!“

Teraz už nám nebude divné, keď povieme, že usnesenia výboru sa tiež podobnými exemplármi nerešpektujú: „A či sa mňa dakto pýtau? To si hat ushodli lem dvaja-tria, ale ja som s tým nesúhlasiu!“

Slováci sa ešte natoľko nevychovali spoločensky, aby si vedeli vážit rozhodnutia tých, ktorých si do výborov korporácií zvolili. Podľa nich je výbor len vtedy dobrý, keď v ňom bude práve „on“ a nikto druhý. Podľa toho bude treba pre nich asi pomýšľať voľit výbor toľkočlenný, koľko členov má spolok, aby sa každému ušlo trochu toho honoru, aby sa móhol každý efektne predstaviť. Pravda, väčšina „uradujúcich“ funkcionárov i dnes nič nerobí (to je práca učiteľa alebo farárova), alebo svoje funkcie všade hrdo vystavuje. Na tom si dajú zvlášť záležať v Gornej Mitropolji, kde sa mi niekoľko ráz takto predstavovali aj poznani krajani (noví výborníci): Ja som pá m predsed a XY, ja pá m pokladník YZ, ja pá m režiser MN, s dôrazom na funkcii. Akže takého oslovíme len „pán XY...“, doložit si sám svoju funkciu, naznačujúc nám tak, že by mu bolo milšie oslovenie podľa nej. Zato svojich učiteľov alebo farárov neradi oslovujú „pán učiteľ“ alebo „pán farár“, ale len menom: pá n A. B. Alebo v reči to jednoducho vôbec vynechajú: „Prosím, počťajte mi toto alebo toto.“ Ale najradšej po bulharsky tykajú. Pri priamom naznačení, že každému ďalšiemu, vzdelanejšiemu a vyššie postavenému ako sme sami, má sa vykať,

Slovenský ev. á. v. kostol v Brašjanici.

Fotograf: Dr. Gašperík.

uzavierajú o upozornivšom: „... to ni národný človek . . . sa od nás povyšuje, kee byť viac ako my . . . tem bou národný človek: zau si kus chleba s maslom a táájšou po ulici. Nehanbiu sa.“ — K takémuto odkloneniu a objasneniu nás priviedla krátka poznámka Bálentova v brašjanickej cirkevnej zápisnici.

Ale vrátne sa ešte k cirkvi do Brašjanice.

Od 15. januára 1922 pripravovali sa tiež aj Brašjančani ku stavbe kostola. Obec im síce zprvoti dala pozemok na stavbu kostola, ale pri plánovaní dediny 24. mája 1915 bol tento vyvlasťenný, takže si museli k tomuto účelu kúpiť iný.

Obec im aj tu vyšla veľmi ochotne pomocou tým, že im dala zem pre kostolný fond, ktorú dávali do prenajmu od roku 1913 do 1927 a arendu ukladali na stavbu kostola.

O stavbu kostola najviac pracovali tí, ktorí neskoršie odišli do Argentíny a medzi ktorými Brašjanica stratila mnoho dobrých, oduševnených Slovákov. Dnes niektorí, žiaľ, miesto, aby sa im poďakovali, že sa o to starali, nadávajú im, keď majú zaplatiť na svoju cirkev dve tri kofy pšenice alebo kukurice.

Dňa 25. januára 1925 uzavreli Slováci každopádne pristúpiť ku stavbe kostola. Dňa 12. júna 1925 bol položený základný kameň a stavba bola dokončená 7. novembra 1925. Chceli ho posvätiť na Všetechsvätých, ako v Padinej. Avšak k tomu nedošlo, 167

takže prvé bohoslužby v ňom boly odbavované až 24. decembra roku 1925 a posviacka dodnes vykonaná nebola.

Vnútro brašljaničského kostola tvoria štyri steny a niekoľko lavíc, urobených až roku 1933. Miesto oltára a kancla je len stôl. Slováci si urobili na kostol 30.000 tehál sami, kúpili 30 kubíkov kameňa za 2250 levov, majstrom za prácu vyplatili 25.000 levov; celý náklad na kostol činí 131.000 levov, z ktorých 38.000 museli vypožičať, a to, podľa vtedajšieho úžernického spôsobu, na 30%. Len aby sa stavba kostola mohla dokončiť, neváhal terajší Pavel Nosál vypožičať uvedenú sumu na svoj vlastný majetok, na ktorom tento dlh viazol až do roku 1931, kedy bol vyplatený.

* * *

I keď sa najdu medzi Slováckmi tiež „odpadlíci“, ktorí nerobia česť ani Slovákom ani Bulharom, preca len chvályhodné je, že si vedeli zachovať v cudzom prostredí svoj vlastný ráz, svojho ducha, svoju cirkev a vieru, lebo len tej možno ďakovať, že dnes sú ešte Slováckmi dušou i telom, hoci príslušníci bulharskí. Že kostol, cirkev a viera u Slovákov od začiatku znamená tiež otázku národnostnú, vidieť z jednoduchých, ale úprimných slov Miša Jansenského, uvedených na str. 36.: „Že si nebudeme môcť postaviť nikdá svoj kostov slovenský, tak že sa misí naša slovenská reč stratiť tu v Bugárskej.“

Zaujímavé a dobré je, že aj tí, čo sa stále „odkážujú“, neývajú takí lahostajní ako by sa to zdalo a nemôžu sa nikdy celkom odkázať. Krv preca len nie je voda! Netreba, hádam, ani prízvukovať, že sobáše, krsty, pohreby a všetky cirkevné úkony žiadajú len od svojej cirkvi a nestávajú sa pravoslavnými. Na pravoslavie neprestúpil doteraz nikto okrem niekoľko neviest, ktoré išly za Bulharov. To už patrí do dogmát pravoslavnej cirkvi a preto, že v Bulharsku neexistuje doteraz ešte civilný sobáš, že každá nevesta, ktorá má byť sobášená v pravoslavnom kostole s pravoslavným, musí prijať pravoslavné vyznanie a musí byť oznove pokrstená.

Na katolícku vieru prestúpil doteraz len jediný, príručeniac sa k bulharským katolíkom v Asenove.

Slováci nie sú nijako ústavne zriadení a nemôžu tedy uplatňovať ani svoje práva, ktoré by im cirkevne patrily. Z toho prýšia dnes veľké nepokoje a je iste svrchovaný čas, aby sa nejako cirkevnoprávne zorganizovali a boli uznaní bulharskou vládou ako právnická osoba a nie ako nezriadená sekta. Aj tu sa prichádza

k tvrdému oriesku: Ku ktorej cirkevnej vrchnosti majú príslúchať, keď sami svojej nemajú a ani nebudú mať?

Od roku 1918 sa dostali slovenskí evanjelici do akéhosi kontaktu s ev. a. v. generálnou cirkvou na Slovensku, ktorá im zasielala nábožné čítania, dávala rady a pokyny po stránke dogmaticko-kanonickej a neskoršie tiež doporúčovala kazateľov (Klirimečka, Potoček, Galád). Na veľkú škodu ev. cirkve ostávala voči svojim bratom dosť chladnou a nechcela s nimi mať nič bližšieho. Neodporúčala im schopných, duševne vyrovnaných, a čo je hlavné (výjmuč Verša a Bálienta), riadne vysvätených kazateľov, čím by sa bolo bývalo predišlo mnohým a mnohým z dnešných trpkostí. Tu, kde mal byť človek najpevnejší, najcharakternejší, boli poslaní ľudia klátiví a často tiež — sebeckí. Tí nemohli a ani nemôžu ukázať okoliu, akým šťastím je byť evanjelikom, tí nemôžu sa stať duchovnými vodcami evanjelikov a cirkevnými organizátormi, ale, ako dnes vidíme — dezorganizátormi. O čo väčšiu starosť má o svoje ovečky katolícka cirkev, možno sa presvedčiť pri návšteve nemeckých katolíkov v Bardárskom Gerani.

Spomenuté nedostatky medzi slovenskými evanjelikmi v Bulharsku netreba ešte brať tragicky, ale skôr ich považovať tak ako vo všetkom ostatnom za neobrobenú rovinu, do ktorej sa dá nasiať s veľkými nádejami všelijaké užitočné semä. Hlavná vec, aby sa v budúcnosti dbalo vždy na výber osôb, ktoré majú pôsobiť medzi krajanmi, nehľadiac na obor povolania, poneväč každá chybička, ktorá sa ani nezdá byť takou, stáva sa tu často osudnou.

Korene dnešných neporiadkov väzia hlboko, až tu a nesmia sa hľadať v prítomnosti, ako sa to povrchným pozorovateľom vidí. To, čo sa dnes medzi krajanmi robí, je len výslednicou a ovocím tých chýb, ktoré sa tu staly niektorými osobami účinkovavšími (alebo ešte účinkujúcimi) pred piatimi rokmi a prv.

B) ČESKOSLOVENSKÉ ŠKOLSTVO V BULHARSKU.

1. Gorna Mitropolja.

Ako sa dalo zistiť, pri príchode Slovákov do Bulharska negramotnosť sa objavovala len u tých najstarších. Mladší sa hneď počali zaujímať tiež o bulharský jazyk a azbuku. Neskoršie však, vzhľadom na potrebu detí doma, mnohí rodičia sa opustili a deti do školy neposielali, hoci v tých rokoch už bola v zemi zavedená 169

povinná školská dochádzka, ktorá sa, pravda, vo skutočnosti tak prísne nekontrolovala; ako sa do školy chodievalo, povedali sme v prvých kapitolách. Tu tedy pozabudli niektorí slovenskí rodičia na svoju povinnosť voči svojim deťom, čoho dôsledkom stala sa negramotnosť percentuálne najviac u krajanov dnes v najlepších rokoch veku: medzi rokom 25—40. Mnohí vedeli tiež len slabó po bulharsky písať, „chodili do školy jednu zimu“. Je samozrejme, že v bulharskej škole sa slovenské deti nemohly naučiť písať a čítať po slovensky už len preto, že Bulharsko píše cyrilikou. Preto ku cti mnohých matiek treba spomenúť, že samé učievaly si deti písať a čítať po slovensky cez dlhé zimné večery, aby si mohli tiež prečítať z Biblie a zaspievať z „Knižky“. Škoda len, že sa takto nedialo v každej slovenskej rodine.

Po otvorení československých škôl negramotnosť u krajanov všade potešiteľne poklesla. Z 5—6% na 1—2%, čo značí, že v kolonii nevedia čítať a písať, či už po slovensky alebo po bulharsky, tri-štyri osoby staršie, považujúce už za zbytočnosť „turbovať“ si rozumenie v jazykových kurzoch cez zimu.

Niet už obavy, žeby sa v budúcnosti vyskytla u krajanov negramotnosť, lebo už sama bulharská škola od 19. mája 1934 prísnejšie dbá na návštevu školy, u Slovákov je už natoľko silné národné povedomie, že svoj jazyk a písmo budú si pestovať a podzriať i keby sa im do cesty postavily najväčšie prekážky.

Už prv spomenutá rôznorodosť gornomitropolských Slovákov mala blahodarný vliv nielen na čistotu, ale tiež na kultúrne počiátky v tejto kolonii, nehládajúc ani tak na to, že v Gornej Mitropolji bolo krajanov najviac a že mali medzi sebou tiež otvorených Filkocov. Ale v dejinách slovenského školstva v Bulharsku má tiež Gorna Mitropolja najpestrejšiu minulosť, vhodnú za látku záujmavého románu.

Mitropolčania prví zo Slovákov začínajú si všímať tiež otázky školskej. Prosbami, ba podľa ústneho podania návštevou u samého cisára Ferdinanda domáhajú sa toho, že roku 1904 pod číslom 5164 zo dňa 10. augusta a číslom 8219 zo dňa 4. XII. toho istého roku, môžu si dieťky v slobodnom čase vyučovať po slovensky.¹⁾

Nedalo sa mi zistiť, kde sa obidve tieto rozriešenia nachádzajú, a či aspoň v date neurobila pisateľka kroniky myľku, lebo Protokol No 1.,²⁾ ktorý Slováci chceli poslať o tejto veci školskému

¹⁾ Z kroniky československej školy v Gornej Mitropolji; zapísala učiteľka Maria Matejovská.

²⁾ Kopie sa nachádzajú v archíve čs. školy v Gornej Mitropolji.

inšpektori do Plevna, je z 5. decembra 1904, a keď sa ushodli, že lepšie ho bude poslať ministerstvu školstva v Sofii, adresujú ho tam až 7. decembra. Nedá sa zistiť, či by ešte pred tým boli bývali o veci písali. Dokumentov o tom niet.

Protokol v preklade znie:

PROTOKOL.

Pánu Ministrovi Národnej Osvety,
prostredníctvom pána školského
inšpektora v Plevne.

Dneska, dňa 7. decembra 1904 v gorno-mitropolskom slovenskom školskom výbore¹⁾ složenia: predseda Juraj Mikuláš, členovia: Ján Jančík, Maco Tuška, Juraj Dovál, Ján Hruška, Jozef Mikuláš a Ján Patak, sobranom na mimoriadnom zasadaní ohľadne veci súkromného učiteľa podľa čl. 200. zákona o národnej osvete a o otváraní súkromných škôl, a to preto, že my nemáme takého priraveného učiteľa, ktorý by mohol predložiť svoje dokumenty a my ani takého učiteľa nemôžeme vydzriaťvať, výbor uznajúc, že potrebuje súkromného učiteľa, ktorý by vyučoval materinským jazykom Bibliu a Duchovným piesňam, ale len tie deti, ktoré majú viac ako 12 rokov a ktoré nie sú povinné chodiť do národnej školy, ale aj to v osobitnej miestnosti (budove), v slovenskom kostole, jednohlase sme zvolili spôsobilšieho človeka Paľa M. Filku za toho súkromného učiteľa za plat 100 levov strieborných do 1. mája 1905 a preto najpokornejšie Vás prosíme, Pane Ministre, aby ste čím skôr rozriešili tento protokol, preto, že tie deti môžu najviac do 1. mája chodiť na vyučovanie a od 1. mája sú nám nezbytné pomáhať doma pri práci.

7. XII. roku 1904.

S úctou:

Predseda: Juraj Mikuláš v. r.,

Členovia: Ján Jančík v. r.,

Maco Tuška v. r.,

Đuro Dovály v. r.,

Jano Hruška v. r.,

(Pečiatka cirkvi ev. a. v. Jozef Mikuláš v. r.,

v Gornej Mitropolji.) Jano Patak v. r.

¹⁾ Cirkevný výbor sa akiste stal v páde potreby tiež výborom školským, čo by sa dalo súdiť z toho, že na jednej žiadosti je Ján Jančík podpísaný za predsedom, ako kurátor.

Pavel Filko¹⁾ odvtedy vyučoval každodenne po slovensky v krčme u dnešného Savču, a keď on mal prácu niekde v Sofii pri Zachejovi alebo v Plevne, zastupovala ho jeho žena. Vyučovalo sa čítaniu, písaniu a náboženstvu. Keď si Slovinci postavili kostol, prenieslo sa vyučovanie do kostola.

Filko sa veľmi zaujímal o vyučovanie a o vzdelanie Slovákov, založil čítač spolok, z ktorého si požičiavali knižky. Tie po jeho smrti sa roztrhali po všetkých rodinách.

Mladý Filko mohol a bol by istotne urobil záslužnú prácu na poli národnom, keby nebol pijaľ a lumpoval, takže v rodine mal život celkom rozháraný. Žena od neho viac ráz utiekla (až do Kovačice) a sám umrel 29. III. 1908, prestiaknutý alkoholom, na srdечnú vadu. Starý Filko, rozmrhajúč všetok majetok, zomrel ako tulák, prinavráťtívši sa do Gornej Mitropolji.

Po obidvoch Filkovech neostalo ani znaku ani nijakej pamiatky. Jediné, čo sa časom môže od nich najst, je listina, uložená v základnom kameni „slovenského“ kostola v Gornej Mitropolji, kde majú byť údajne napísané veci dokumentárne.

Ešte za života Pavla Filku prišiel bulharským Slovákom prvý farár Adam Vereš, ktorý za pôsobenia v G. Mitropolji vyučoval sám Slovákov čítaniu, písaniu a náboženstvu. Pozdvihol nábožný spev, v ktorom sa už v ten čas javil veľký úpadok.

Po Verešovi kolonia silne ochabla, ale čoskoro zase sa Slovinci domáhali školy. Sami sa sžili, biedili, ako vedeli. Okrem nejakého občasného povzbudenía, ktorého sa im dostávalo pri návšteve, ako bola seniora Abafýho alebo pri návšteve Zachejovej, ktorý chodieval do Mitropolji na lov jarabíc, nemali nič národného. Celý ich slovenský život bol ohraničený na bohoslužby, na knižku (Transcius), Bibliu, modlitebnú knižku Života Studnicu od Eliáša Mlynarova, zvyky a národné piesne. Kde-tu v rodine sa našiel tiež juhoslávsky Národný alebo Čabiansky kalendár, ktorý im poslali príbuzní „z Austrie“. Konečne v niektorej kolonii z dom do domu kolovalo ošúchané Prorocstvo Sibyllino, popoznačované margom, ktoré prorocstvo sa práve v prítomnej dobe plní. Na pobavenie cez zinné večery bol Snár.

Toto bol asi celý duchovný život slovenský v každej kolonii.

Zo žiadostí, adresovanej ministerstvu školstva roku 1909, vidieť, že mitropolskí Slovinci cítili stratu školy a že sa snažili opreť

¹⁾ Zprávy o Filkovech podala 9. októbra 1935 Červenáková, bývalá žena Pavla Filku, z Gornej Mitropolji.

o zákon, čo sa týka aj finančnej podpory pre ňu, ktorú skutočne bolo možné od štátu dostať na základe čl. 266. Zdá sa, že farár Vereš dostával nejaký čas práve túto.

Žiadosť Mitropolčanov z tých čias znie v preklade:

Pánu Ministrovi Národnej Osvety
v Sofii.

ŽIADOSŤ

gorno-mitropolských obyvateľov (Plevensko), presídlencom z Rakúska-Uhorska, teraz bulharských príslušníkov.

Vážený Pane Ministre,
v dedine Gornej Mitropolji (Plevensko) je ľudová škola, do ktorej spolu s ostatnými bulharskými deťmi chodia aj naše, počtom okolo sto, príslušné vierovyznaním k evanjelickej cirkvi, čo sa dokladá priloženým potvrdením, vydaným obecným úradom v Gornej Mitropolji pod číslom 1395.

Poneváž našim prianím je, aby naše deti vyučoval učiteľ príslušník evanjelickej cirkvi a aby sa vzdelávaly v duchu našej viery, prosíme Vás najúctivejšie, Pane Ministre, aby sa nám otvorila osobitná ľudová škola, pri čom súčasne nech sa nám rozrieši vyvoliť si učiteľa, majúceho zákonom stanovený cenaz a ktorému by celý plat vyplácal štát.

V nádeji, že blahosklonne prihliadnete k našej prosbe a že vyhovieťe našim žiadostiam, predkladáme pred Vás túto prosbu.
Gorna Mitropolja 16. októbra 1909.

S úctou:

Predseda evanjelickej cirkvi: Andrej Príbela v. r.

Členovia: Jano Jančík v. r., kurátor,

Stefan Sýkora v. r.,

Jozef Mikuláš v. r.,

Đuro Lavrovits v. r.,

Jano Marko v. r.,

Đuro Dovály v. r.

Skoro by sa dalo tvrdiť, že tým učiteľom mal byť práve v tie roky pôsobivší v Gornej Mitropolji farár Vereš.

Theodor Bálenť, farár a národný buditeľ.¹⁾

Po odchode Verešovom roku 1909 až do roku 1912 ostávajú zase všetky kolonie bez duchovného vodcu a sú odkázané len na

¹⁾ Na niekoľko prosieb Bálenť nenapísal ani slovička o sebe a o svojom pôsobení v Bulharsku. Terajší farár nedovoliť nazreť do cirk. zápisov z jeho rokov, tak podané sú len zprávy osobne autorovi známe.

svojích písmákov, v náboženských sviatostiach na metodistského farára v Plevne.

Roku 1912 prichádza medzi bulharských Slovákov agilný a presvedčený Slováč — kňaz Theodor Bálent. Od jeho príchodu nastáva vo všetkých kolóniách živšie, príjemnejšie, teplejšie, slovenskejšie. Mimo svojej kňazskej práce prebúda Slovákov k národnému povedomiu a presvedča ich od roku 1914, že treba, aby Slováci sa stali národom slobodným, a to sa môže stať jedine prehrout a pádom Rakúska-Uhorska. Krajania v Brašljaniaci dodnes spomínajú, ako nemohli Bálentovi porozumeť, keď si žiadal: „Keby len Pán Boh dal, aby Rakúska-Uhorsko prehralo!“

„Ale nie, pán farár, ba keby vyhralo“, odporovali mu Slováci. „Veď to sme my, my by sme trpeli v prvom rade“.

Podobný rozhovor predlžil chvíľku, a nakoniec, keď mu Slováci nemohli porozumeť, počal si trhať vlasy a celkom bratsky im vynadal do hlupákov. Až roku 1918 sa otvorily oči Slovákom a porozumeli slovám svojho kazateľa-buditela.

Za Bálienta oživily sa styky so Sofiou jednak lepším spojením, jednak vôľou a silou Bálientovou. Bálent stal sa druhým „konzulom Slováč“, ktorého pred rokmi zastupoval Zachej. Stal sa dušou Slováč a ich predstaviteľom. Bulharské úrady v Plevne nevedely si predstavíť Slováč bez Bálienta a Bálienta bez Slováč. Spomína sa, ako často boli žiadatelia Slováci na úradoch odbavení krátko: „Choď o to požiadať vášho slovenského konzula Bálienta, on Ti to vykoná!“ A Bálent skutočne to vykonal, dobre a ľahšie, ako sa to zdalo. Dnes na neho spomínajú Slováci i Bulhari len dobre, ako na človeka mierumilovného, vzdelaného a dobrého.

Smutné je, že niektorí Slováci si nevedeli vážiť tejto vzácnej osobnosti a jeho život v Mitropolji zo samej rozpustilosti a zlomyseľnosti strpčovali.

Keď na gornomitropolskom cintoríne pochoval svoju prvú ženu, matku štyroch detí, jedinou jeho túžbou bolo dostať sa na Slovensko, na slobodné Slovensko. Tam si posielal tiež študovať synov.

V Sofii sa schádzaval často so Zachejom, ku ktorému chodieval s krajanom Martinom Záhorcom z Gornej Mitropolji. Obidvaja vďovci, najlepšie si rozumeli.

Záhorec rozpráva, ako roku 1918, keď už Česi v Sofii utvorili Československú národnú radu na ochranu všetkých Českoslovákov, bývalých rakúsko-uhorských príslušníkov, o čom oni ešte

nevedeli, prišli s Bálientom do Sofie. Chceli zistiť ako vec stojí. Na jednej ulici zbadal zeleným ovenčenú tabuľu: „Československá Národná Rada“. S radosťou a očami plnými slz vyhodil čiapku do vzduchu a skríkol: Živý buď, Pane Bože, zvíťazili sme nad otrokármi!“

Zachejova rodina stáva sa prvou daryňou Slovákom, aby si udržali svoju reč. Zachejova dcéra Ludmila Popovová darovala na radu otca svoju slovenskú knižnicu (od otca) slovenským kolonistom v Gornej Mitropolji. Zachej uznal, že tam bude užitočnejšia a tak Bálent so Záhorcom niesli tieto slovenské knihy vo vreciach na pleci z Dolného Dubníka¹⁾ do G. Mitropolji, „ako zlato“. — Tieto knihy tvoria základ dnešnej slovenskej knižnice v slovenskej škole v Gornej Mitropolji.

Po oslobodení Československa odobral sa Bálent na Slovensko, kde slúžil v armáde, ako aktívny plukovník v Košiciach. Ako penzista v posledných rokoch trávi svoj zaslúžený odpočinok, ale rozšírený nad tragickou smrťou synovou, v Novom Meste nad Váhom.

Vereš s Bálientom vychovávali Slováč, ktorí by sa vedeli aj sami udržať, keď by ich pomery k tomu donútili. Vychovali si mladých aj starých, ktorí v ich práci potom pokračovali a vyučovali ostatných: Vo feriale poldni vyučoval po Bálentovi slovenské deti starý Mišo Kováč a jednu zimu Martin Beňo. Národnými vodcami v tom čase boli v Gornej Mitropolji Michal Holubek a rodina Ambrušova, zvlášť Martin Ambruš.

Počiatky riadnej slovenskej školy.

Počiatok vyučovania českých detí v Sofii (2. XI. 1921) bol vzpruhou tiež pre mitropolských Slováč. Chceli mať samostatnú slovenskú školu a pomocou československých diplomatických úradov sa im to tiež podarilo. Ministerstvo školstva v Sofii povolilo v Mitropolji slovenskú školu 27. IV. 1923, na základe čoho prichádza v septembri do Gornej Mitropolji prvá slovenská učiteľka Maria Matejovská, cvičná učiteľka v Bratislave. Aké však bolo jej sklamanie, keď na obecnom úrade jej oznámili, že sa môže vrátiť naspäť, lebo že uvedené povolenie bolo zrušené 26. júla 1923 a že slovenská škola sa v Gornej Mitropolji nepovoľuje. Urobili to samotní Bulhari z obce, brojací proti slovenskej škole, a to iste spô-

¹⁾ Železničná stanica 6 km od Gornej Mitropolji.

sobom vtedy celkom možným — partizánskym. Avšak celú vec utajovali, aby v pravý čas bola pre Slovákov tým zdrcujúcejšia. Dá sa predpokladať, že s Bulharmi sa spojil tiež vtedajší ev. slovenský kazateľ Martin Beňo, jediný zo Slovákov, ktorý sa staval z osobných dôvodov proti slovenskej učiteľke: „Nenačin nám učiteľka!“ hlásal verejne, lebo jej príchodom padal jeho úrad aj honor.

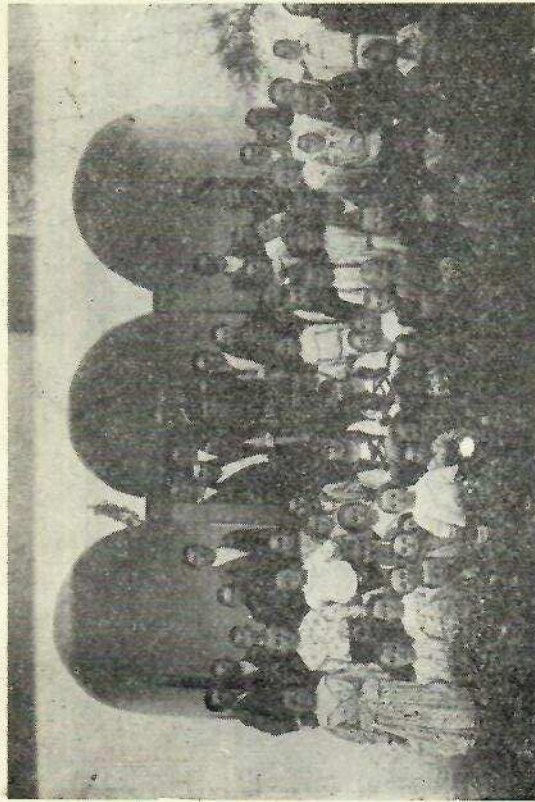
Matejovská, sklamaná v duši, ale idealistka, naplnená vierou, že všetko sa premôže, lebo je to len jedinec, pustila sa do práce s celou vervou a cez všetky protesty obce vymohla z najvyšších miest povolenie po slovensky vyučovať v Gornej Mitropolji (28. septembra 1923). Odhodlanosť Matejovskej realizovať myšlienku do dôsledku, stretá sa so zdarom. Slovákov si získava prednesom Rá-zusovej básne Hoi, zem drahá a Vyhni ma z vlastnej chaty od Janka Jesenského. Krásnym prednesom rozozvučaly sa struny slovenských srdc, a oči, naplnené slzami radosti, hovorily učiteľke: „Si naša, si naša, nedbaj na nebo!“ Tak sa slovenská učiteľka stala miláčkom mitropolských Slovákov a Beňo, ktorý sa nemohol smieriť s tým, že obraz pána prezidenta Masaryka visel v kostole (vtedy útulok slovenského vyučovania), dôvodiac, že či sa jemu budú modliť, ostáva v opozícii celkom sám, keď mu ostatní odpovedali, že doma tiež majú všelijaké obrázky a nemodlia sa im, keď si odbavujú domácu pobožnosť, a že tatúček Masaryk (tak ho už vtedy volali a tak ho volajú aj dnes) si zaslúži čestné miesto aj v kostole ako osloboditeľ nášho národa a tým aj cirkvi.

Hneď od začiatku posielali niektorí prebudenejší Slováci svoje deti aj z Mrtvice a z Brašljanice do mitropolskej slovenskej školy.

Vyučovať sa započalo 1. októbra 1923 v kostole, čím tento sa stal, pri svojom biednom zariadení, naozajstným chrámom osvety. Žiactvo sa učilo v stredu a v sobotu od 2—4. hod. a dospeli v stredu a v nedeľu od 6—8. hodiny. Prednášky sa konaly (pre mužov) každú druhú nedeľu.

Prvá oslava dňa 28. októbra (1923) a prvá návšteva československého vyslanca v Sofii Bohdana Pavlu hlboko dojaly Slovákov a vryly sa nesmazateľne do ich srdc. Cítili radosť medzi sebou, videli, že nie sú viac opustení tak, ako boli dovtedy.

Dary: vyslanca Bohdana Pavlu — tisíc levov — a dr. J. Chaurousa — 500 levov — staly sa základom zbierky pre postavenie československej školy. Zbierka medzi krajanmi vyniesla 1940 levov a dar ministerstva školstva v Prahe 10.000 Kč.

Slovenskí žiaci so slov. učiteľkami roku 1925/26, pred farou.

Foto: Čarukčiev.

Slováci v Gornej Mitropolji akoby sa boli obrodili, čo neostalo nepovšimnuté Mrtvičanmi a Brašljančanmi. Mrtvičania prichádzajú k Matejovskej prosbou, aby doporučila tiež ich prosbu o slovenského učiteľa. Ale ona vykonala misijné poslanie tiež ku krajanom v Brašljanici a dňa 18. mája zanesla im 10 slovenských šlabikárov a niekoľko knížiek na čítanie. Brašljanica ju tiež prosila, aby pracovala k tomu, že by sa tam dostal slovenský učiteľ.

Mitropolskí Slováci, nadchnutí pri prvej slovenskej skúške svojich detí, dňa 19. mája 1924, rozhodujú sa jednomyseľne postaviť si vlastnú školu a robia medzi sebou peňažnú zbierku. Učiteľka prosí z každej strany podporu pre nich.

Už 7. marca 1924 oslavujú narodeniny prezidenta Masaryka tým, že začínajú robiť tehly na školu a koncom toho istého mesiaca už ich stojí narobených 90.000. V máji ich vypálili a rozhodli sa na 28. októbra počat stavať.

Nasledujúceho roku stáva sa škola dvojtriednou a prichádza ešte učiteľka Maria Braunová. To je rok imponantných osláv Československého národného domu T. G. Masaryka v Sofii, na ktoré sú vyslaní tiež delegáti z plevenských kolónií. Gorna Mitropolja sa stáva odbočkou Čs. národného domu, ale vo skutočnosti sa organizovala až 12. marca 1932 (71 členov).

Matejovská po dvojičnom účinkovaní odchádza na svoje pôsobenie do Československa. Nastáva časť striedanie učiteľov, čo nijako veľa, a zvlášť stavbe školy, neprosieva: koľko hláv, toľko rôznych myslí a podľa toho tiež toľko zmien. Striedanie učiteľov vo všetkých kolóniách vidieť zreteľne z priloženého prehľadu na konci kapitoly.

Počet slovenských žiakov v G. Mitropolji stále vzrastá; roku 1924/25 bolo 70, 1925/26 84 a v tomto roku povolená bola tiež už prvá meštianka (progymnázium). Inšpektor je silne proti vyučovaniu v kostole, preto dňa 6. júna 1926 koná sa slávnosť kladenia základného kameňa za prítomnosti československého konzula z Rušičku Fr. Procházku a 17. júna počalo sa stavať.

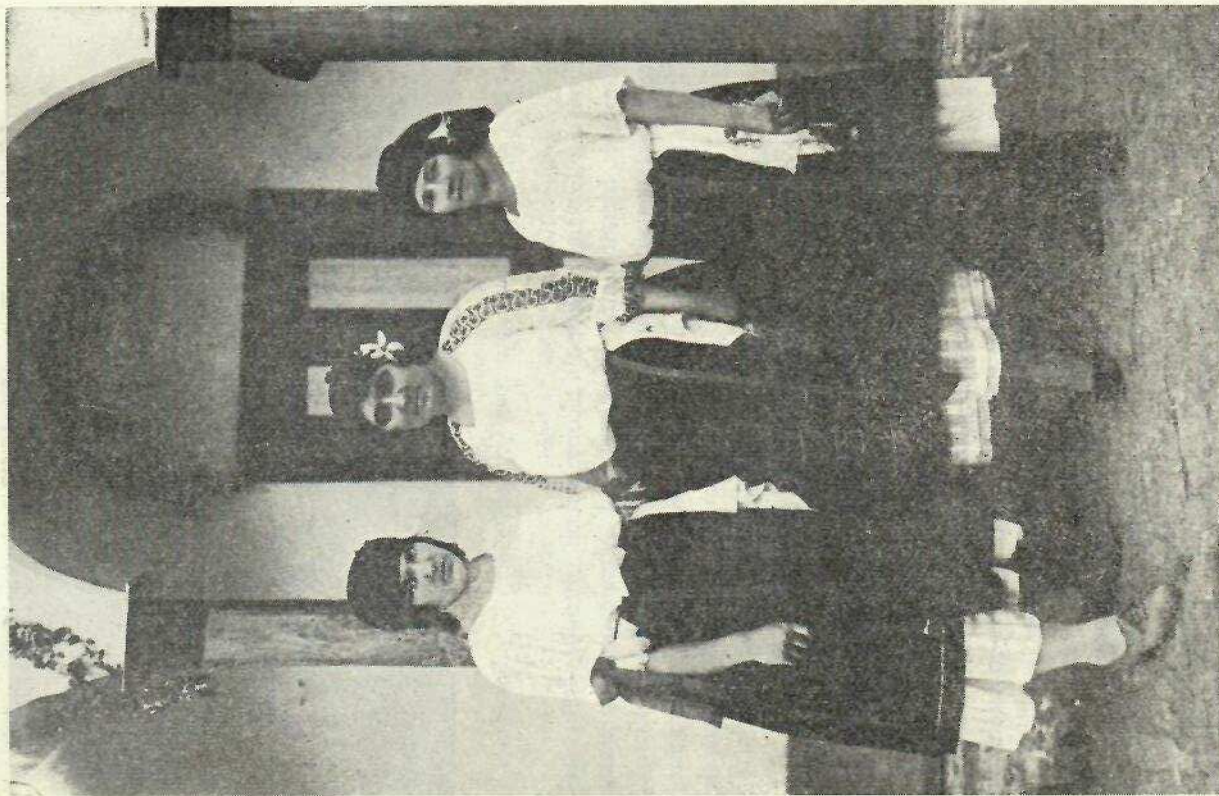
Učiteľka Albína Nováková a Ludvíka Švandová odchádzajú a nechávajú stavbu nedokončenú. Podľa záznamu správcu školy Pavla Klimečku, ktorý prišiel za nimi, ostala pokladničná hotovosť na stavbu 88 levov, kdežto on uvádza potrebu na dostavbu 50.000 levov. Inšpektor zase vyhráža prerušením slovenského vyučovania v kostole, ak sa škola nedostaví. Lebo hoci sa vyučuje už v piatich ročníkoch, všetko sa musí diať len v kostole; Klimečkovi je zistený priveľký schodok, musí Gornu Mitropolju opustiť. Ďakovať len veľkej starosti min. radcu Inderku, stavba sa ako tak mohla pokryť a nasledujúceho roku 1927/28 umiestniť v nej aspoň jedna trieda. V tomto roku už nový správca školy Antonín Benda prestal bývať na fare (tam bývali predtým učiteľia) a presťahoval sa do školy. Postupne bolo pripravené prízemie budovy k vyučovaniu a slávnostiam a cez prázdniny roku 1929 bola dokončená celá budova a v nej prispôsobené byty pre všetkých učiteľov.

Roku 1929/30 má už mitropolská slovenská škola 101 žiakov ľudovej a 31 v meštianskej (progymnázium). To núti správcu školy Jána Šeca žiadať mimo seba a bulharskej učiteľky ešte troch slovenských učiteľov. Žiadosti je vyhovieť a gornomitropolská slovenská škola je na vrchole rozkvetu s jednotriednym progymnázium.

Nástupca Šecov, Alojz Naňák, niečoby sa bol snažil upevniť to, čo našiel postavené a hľadel to postaviť na riadny právny základ, ale z osobných zaujatostí proti jednému z učiteľov pustil sa do osudného manévru, aby ho mohol zo školy odstrániť: navrhol zrušenie jednej triedy z úsporných a iných dôvodov. Zrušila sa. Ukázala sa svetu Achilova päta. Daromné boly jeho pozdejšie snahy o nápravu chyby! Stalo sa!

Svojím nekolegiálnym zachádzaním s ostatnými učiteľmi, ko-

Učiteľky roku 1925/26: Albína Nováková, Jordana Krsteva-Bulharska, a Ludmíla Švandová. Foto: Čaraktiev.

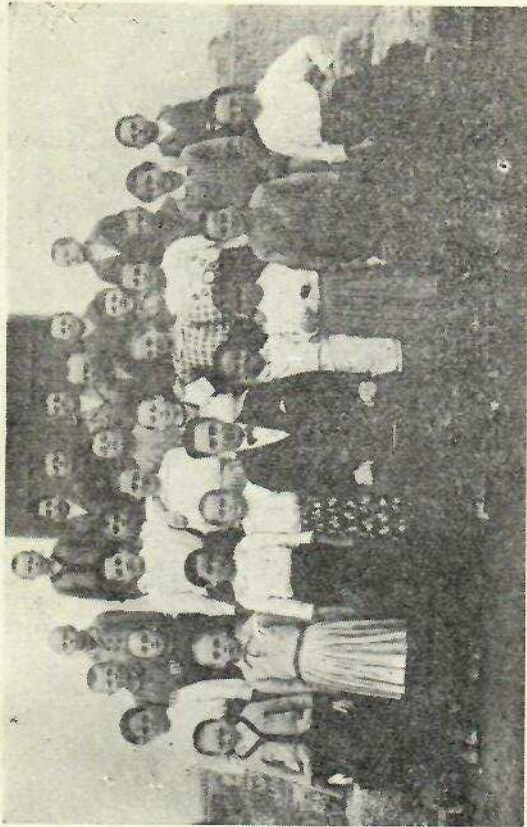
Československá škola v Gornej Mitropolji.

Fotomatér : Topolský.

nanim prekážok v ich osvetovej práci, ktorú kvalifikoval pred nariadenými úradmi ako „dekorum jeho osvetovej činnosti“, zakázaním školského cvičenia v škole (aj ono bolo dekorum jedného z učiteľov), svojim osobným životom atď. doviedol k tomu, že muselo dojsť k veľkým sťažnostiam zo strany učiteľov, ktoré, žiaľ, boli uznané za podstatné až neskoro, že Naňák musel byť medzi rokmi odvolaný. Jeho pôsobenie v československej škole v Gornej Mitropolji znamená začiatok úpadku školy, ktorý sa zväčšoval z roka na rok, až došlo k úplnému zatvoreniu tejto školy, koncom školského roku 1933/34.

Po veľkých ťažkostiach podarilo sa ju znovu otvoriť v októbri 1934, ale už nie ako samostatnú, lež ako doplnovaciu dvojtriednu so štyrmi vyučovacími hodinami v týždni. Práve v ten čas vyslaný z Československa do Gornej Mitropolji nový správca školy Blahoslav Kráľ miesto nepríjal; jeho miesto bolo udelené učiteľovi Tomášovi Topolskému, vyučujúcemu tam so svojou ženou, riadnou definitívnou učiteľkou dodnes.

K tejto naskizovanej veci bude sa treba vrátiť ešte raz a vyvieť z omylu tých, ktorí by mysleli, že príčinou zatvorenia čs. škôl v Bulharsku sú učitelia, ktorí v tom čase na nich pôsobili, a na koľko sa dá, poukázať na korene veci.

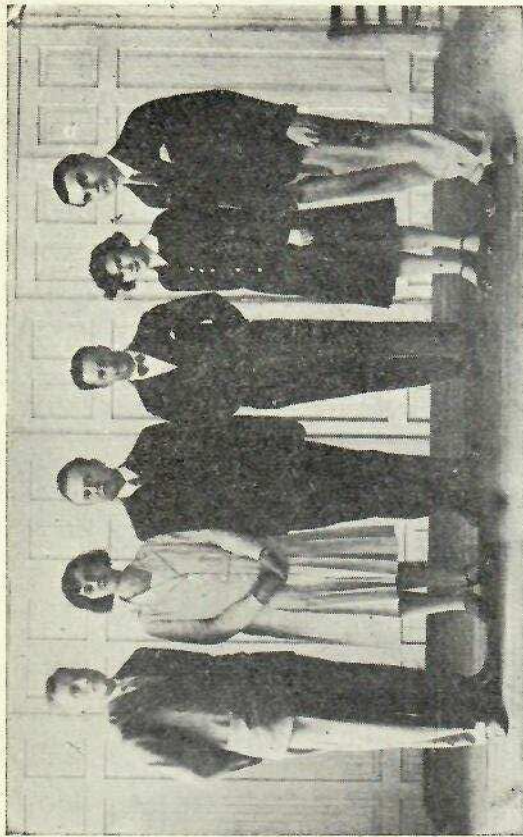
III. tr. slov. ľud. školy roku 1930/31 s triednym uč. A. Naňákom.

2. Brašljanica.

Nasledovalo by slovo o škole v Mrtvici, zo štylistických dôvodov pozreme sa však najprv do Brašljanice.

Brašljanickí krajanovia ešte za účinkovania Matejovskej žiadali si slovenskú školu, a keď jej hneď nedostali, posielali si niektorí oduševnenejší Slovinci svoje deti do slovenskej školy do Gornej Mitropolji. Túžba po slovenskej škole čím ďalej, tým viac rástla, ale potkávala sa s veľkými ťažkosťami: nemali ešte vyplatný dlh na kostol, nebolo ani len pomyslenia na slovenskú školu. Na kostole viselo 38.000 levov, proti ktorým si založil Pavel Nosál svoj majetok. Preto za návštevy min. radcu Inderku v Sofii (28. okt. 1925) odchádza k nemu zástupca Brašljančanov Pavel Nosál, avšak Inderku zastihuje už len pred odchodom do Prahy na nádraží a predovšetkým prosí pomoc na to, čo ich v tie časy najviac tlačilo — na kostol. Potom tiež slovenského učiteľa. Na cirkev sľub nedostáva, na školu však áno.

V tejto úteche žili Slovinci v Brašljanici. Žili a verili, že ich deti sa budú môcť učiť sladkej materčine. Lež nevedia, ku komu sa obrátiť, komu a ako pripomenúť, čo im bolo v Sofii sľúbené. Učitelia v Gornej Mitropolji sa rýchlo striedajú, takže ani nemajú

Učiteľský zbor v Gor. Mitropoliji za návštevy dra Joz. Folprechta, inšp. zahraničných škôl 28. IV. 1930. Z ľava na pravo: Ján Michalko, Todorika Čanková (Michalková), dr. Joz. Folprecht, Alofz Naňák, Maria Kučerová (Topolská), Tomáš Topolský. Foto: Čarukiev.

Času zabehnúť podívať sa [na krajanov v Brašljanici a počet ich žiadostí a priania. Musia sa teda uspokojiť len trpným vyčkávaním.

Niekedy aj človek nie veľmi dobrej povesti môže dobre poradiť a pomôcť. To sa stalo práve našim Brašljančanom. Čujme, čo rozpráva Pavel Nosáľ (dňa 12. februára 1934):

„V roku 1925 dozvedeli sa o nás v Sofiji. O Zachejovi sme vedeli ešte v Banáte, že je dobrý Slováč, ktorý má vliv i u vlády a chce sa zastať Slovákov tuná. Bou ešte lepší ako jeho sym. O nás sa dozvedeli od Mitropolčanov a o nich, neviem od koho. Keď bou tu z Českej páč Inderka, bou som v Sofiji. Prijšou som ta pozde, keď už na gáre boli. Poznačili si, čo kceme. Žiadau som pomoc na cirkev. Poviedali hneď: „To sľúbiť nemôžem, ale aby ste dostali učiteľa čo najskôr, to sa bude hľadieť.“

V jeseň, roku 1927, prijšou rovno pred večerom k nám nějaký človek. Predstavil sa Václav Ředina¹⁾ z Prahy. Adres jeho vo-

¹⁾ Václav Ředina (podľa zprávy učiteľa Václava Müllera z Mrtvice) utiekol z technických štúdií v Prahe, bol úradníkom v cukrovare v Gornej Orechovici, odkiaľ ho vypovedali; robil veľké dlhy všade u našich ľudí pod rôznymi zamenkami; kto ho nepoznal, tomu sa predstavoval ako doktor. Takú tiež nechal adresu v Brašljanici: „Dr. V. Ředina, čl. konsul při ministerstvu zahraničních záležitostí, (osvětový referát), Praha II., Vyšehradská tř. č. 15, anebo úřední adresa: Ministerstvo zahraničních záležitostí, oddělení VI., Hrad-Praha.“ — Na tieto adresy žiaden dopis ho však nenašiel. (Nim vlastnoručne písané tieto adresy a jeho fotografia nachádzajú sa u autora.)

Ľakde mám. Videu sa vzdelaný človek, klopkau rovno na vráta, že či je tu evanjelický kazateu Pavel Nosáľ. Sám sa vydávau za príslušníka českobratskej cirkve. Povtedau, že chodí pomedzi Slovákov tu a sbera o ich živote. Bou lem v ošúchaných hábach a dieravých cipeliach. Pritúlili sme ho. Pochodil tu pomedzi Slovákov. Bou i v Nitrapoli i v Mrtvici, vraveu, ale v Nitrapoli sa nekecu zdržať, že tam boli už učiteľa a v Mrtvici ho neochotne prijali. Najlepší ľudia, vraj, bývajú v Brašljanici. Bou nám tu skoro i ťažký, keď nám tu bou vari i mesiac, a hľadeli sme mu ako vzdelanému človekovi i lepšie i v jedení. On kecu sám odíšť, ale nemau peňazí. Písau a hovoriu, že mu prišly na Petrákovu meno 3000 levov, za ktoré sa slušnejšie zaodeu a zaobuu. I v zime! Ako tomu človekovi nebolo zima! Bou lem chatrne oblečený. Tajšou na našich sáníach do Plevna, ale, vraj, mau voľačo zle vykonanvo, vrátil sa hneď na nich. Odviezli sme ho druhý raz do Gulanci, i odtiauu sa vrátiu. Až na trefom, neviem kde tajšou. Sľúbiau Petrákoví, že po piatich rokoch dostane od neho list, ale sa neozvau a tem mu vari aj peniaze požíčaju.

Nuž tem Václav nám hovoriu, že prečo si nežiadame slovenského učiteľa. Nuž »reku, keď nevieme komu máme písať a tiež nám nemá kto napísať, lebo my sme ľudia niučení, a tam, viete, že treba už len trochu lepšie napísať, aby vedeli, čo kceme a aby sme ich voľačo neurazili.« Tak nám tú prosbu napísaou vom, a my sme sa podpísali a poslau ju do Ruščuku konzulovi Procházkovi. A na to v jeseň 1928 prišli páč učiteľ Rusko.“

Ponevác osoba Václavova (pod tým menom ho poznali a poznajú) nebola Slovákom dost jasná, nevedeli si predstaviť „doktora“ z ministerstva tak ošarpaného, počalo sa o ňom všeličo rozprávať. Starý Jano Petrák počul, vraj, častejšie, keď u nich Václav býval, vzdychy: „Ej, Elena, Elena!“ Keď k nemu vstúpil, prestal. Preto, keď sa z Brašljanice stratil, kolovaly o ňom všelijaké legendy: Že je zavretý v Ruščuku na konzuláte, lebo že „voľačo poparátil s verenicou“ a utiekol potom z Československa; potom ho chytili, zavreli a teraz si odpykuje svoj trest, a pod.

Z písma videť, že Václav bol vzdelaný človek a je to práve on, ktorý písal u Petrákov „rukou neumělou“: „Láska bratrská at zůstává mezi Vámi.“ (Vladimír Míčan: Nevratem v Nový svět, str. 84.)

Na žiadost Slovákov napísal Václav prosbu:¹⁾

¹⁾ Koncept žiadosti je u autora.

V Mrtvíci: Návšteva československých učiteľov na krajinjských školách v Bulharsku. 26. mája 1935. Fotoamatér: Topolský.

„Velevážení pánové.

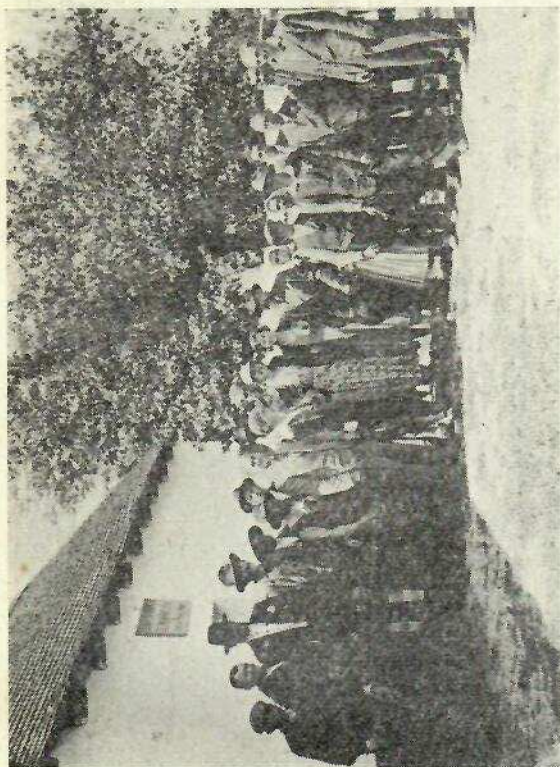
My Slováci z dediny Brašljanice obracíme sa k Vám s úpleňovou prosbou na svých rtech, s prosbou o pomoc na zřízení slovenské školy v naší obci, v Bulharsku.

Prosíme Vás, promiňte nám, že my neznámí Slováci obracíme se k Vám v záležitosti velice choulostivé: o peněžní pomoc, ale ke komu bychom se měli obrátiti, nežli k Vám — bratři naši?

My jsme lidé prostí a jen s nepatrným školním vzděláním, ale srdce naše bije lovensky přes to, že žijeme tu přes 30 let, zachovali jsme si jazyk našich dědů a otců a jsme hrdí na to, že jsme Slováci, že počítáme se do veliké rodiny, Československa.

Chceme si tu zříditi školu, naši školu, kde bychom děti naše nechali učiti jazykem krásné hrdé naší matky Slovače. A za tím účelem dovolujeme si Vás, Bratři, obtěžovati: poskytněte nám, prosíme Vás, sebestmenší dar, abychom mohli uskutečniti slib a předsevzetí naše: „Dítě slovenské, dítě Slovače patří jen do československé školy.“

My jsme lidé zemědělcí, většinou chudí, žije nás tu na 50 rodin a dáme vše, co jest třeba, ale jsme pevně presvědčení, že to nestačí, proto Vás, bratři, prosíme.

Brašljanica: Návšteva čl. učiteľov v Bulharsku. 26. 5. 1935. Fotoamatér: Topolský.

Můžete-li dejte nám sebestmenší dar dle možnosti Vaší, budete Vám vděční my i Vy sami vybudujete si nehyňoucí pomník, pomůžete nám dáti našim dětem naši a jejich školu.

Bude to skutek dobrý, skutek značící Vaši lásku k vlasti Vaší, neb tato jest nám společná.

Dovolujeme si přiložiti subskripční list a prosíme uctivě Vás, abyste vzpomněli na nás nějakým darem, aby bylo umožněno našim 53 dětem školoupovinných učiti se ve svém mateřském jazyku.

Dary ráčte zaslati na adresu: Slov. evangel. úřad v Brašljanici, k rukou Pavla Nosála, kazatele tamtéž.

Tak Vás snažně prosíme:

za

Kazatel:

Výbor cirkve:“

Předseda:

K prosbe bol priložený tiež soznam žiakov, ktorí by do slovenskej školy chodili a tak žiadosť bola vypravená ministerstvu školstva v Prahe prostredníctvom československého konzulátu v Ruščuku. Či ju Slováci poslali tiež inde so subskripčným három, nepamätajú sa, ale je skoro isté, že nie, lebo ju nemal kto z konceptu prepísať. Isté však je, že Václav nechal koncept žiadosti za tým účelom, aby ju Slováci poslali na viac miest, lebo súčasne im za-

nechal 16 adries „pánů a spolků, kam by se mohlo psátí o případnou pomoc na kostel nebo školu“ zo dňa 8. decembra 1927.

Koncom školského roku 1927/28 prichádza do Brašljanice tiež učiteľ z Gornej Mitropolji Antonín Benda, pravdepodobne na popud ministerstva školstva v Prahe, zisťuje počet slovenských školopovinných detí a zasiača ich soznam min. školstva do Prahy.

Na základe týchto žiadostí prišiel v septembri 1928 do Brašljanice prvý slovenský učiteľ Jozef Rusko, odb. učiteľ z Banskej

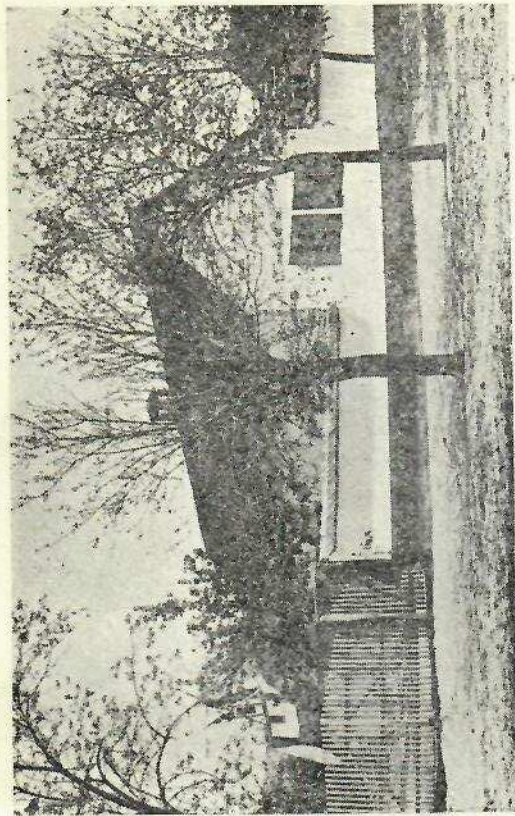
Bystrice, ktorý po veľkých ťažkostiach na bulharských úradoch začal po slovensky vyučovať dňa 1. októbra v bulharskom progymnázii, každodenne po dvoch hodinách odpoľudnia. Vyučovalo sa len čítaniu, písaniu a spevu, bez učebníc a v jednom oddelení, lebo ani jeden žiak nevedel písať a čítať po slovensky. Miesto čítaniek užival 25 čísiel Slovenského Ludu; vyučovanie bolo doplnkové. Šroční sa neučili podľa bulharských školských zákonov.

Pre kolonistov založil z daru Matice slovenskej v Turčianskom svätom Martine knižnicu a svolával ich k prednáškam a slovenským spevom, zo začiatku do svojho bytu, neskoršie, keď sa prenajala čítareň, do nej.

Roku 1929 stali sa Slováci členmi odbočky Československého národného domu v Sofii a za čítareň odkúpilo pre nich ústredie dom a dvor Kukučkov. Na slávnosť zakladania odbočky a pri odovzdávaní čítarne svojmu účelu, prišli bratia Česi zo Sofie a pri tej príležitosti predstavili v bulharskej škole prvé české divadlo — Voj-

Odb. učiteľ Jozef Rusko, prvý slov. učiteľ v Brašljanici.

Slovenská čítareň v Brašljanici.

narku od Al. Jiráška, 21. IV. 1929. Srdečná zábava v prítomnosti vicekonzula Štafla a hostí zo Sofie plynula dlho do noci pod morušou na dvore pred bytom učiteľovým.¹⁾

Odkúpený dom za čítareň slúži dodnes v Brašljanici ku všetkým schôdzkam, prednáškam, slávnostiam, kurzom, je kultúrnym strediskom slovenského života v Brašljanici pri tom všetkom, že veci nijako nevyhovuje. Ale stačiť musí.

Hneď od začiatku pracuje Rusko tiež na tom, aby sa postavila slovenská škola, lež Mrtvica je v tom šikovnejšia a začína so stavbou prv. Tak sa na Brašljanicu hneď nedostáva a pre nedostatok prostriedkov musí sa prestať tiež so stavbou školy vo Vojvodove. Na tie mohlo prísť len vtedy, keď mŕtvická škola bola hotová.

V započatom diele Ruskovom pokračoval nasledujúce dva roky nový učiteľ Jozef Novák z Pohorelej pri Brezne. Za jeho odchodu r. 1931 umenšil sa počet tried slovenskej školy v Gornej Mitropolji, preto odtiaľ bol preložený do Brašljanice učiteľ Tomáš Topolský. Ten po roku bol prinavrátený do Gornej Mitropolji a poslaný tam učiteľ Michalko. (Bol nepohodlnou kontrolou vtedajšieho správcu školy v Gornej Mitropolji). Ten pôsobí v Brašljanici dodnes.

¹⁾ Vhodnej miestnosti pre zábavu niet, preto slávnosti sa konávajú vonku.

Už za učiteľa Jozefa Nováka počaly sa vyučovať aj šiestroční deti, a to najprv v byte učiteľovom. V ďalších rokoch prispôbila sa vyučovaniu ako tak čítareň. Ostatní žiaci boli každé odpolednie oslobodení od technických predmetov v bulharskej škole a navštívili slovenské vyučovanie okrem soboty, ktorú inšpektor vyhradil za feriálu. Postupne sa vytvorili oddelenia a predmety učebné sa k radosti rozšírili. Keď sa už pracovalo k tomu, aby sa slovenské vyučovanie osamostatnilo v slovenskom kostole, ako to bývalo v Gornej Mitropolji, nastalo sklamanie tak isto, ako v Gornej Mitropolji: Koncom škol. roku 1933/34 bola aj doplnovacia škola zatvorená.

Jozef Novák, druhý slovenský učiteľ v Brašljanici.

90.000 tehal, pripravených na stavbu slovenskej školy samotnými Slováckmi, ostalo tak do dnešného dňa. Krajania ostali zasa slovenské nádeje, že na jar 1936 počnú už naozaj budovať svoju školu. Ostávajú poslední, ale tým istejší, lebo všetky ostatné kolónie v Bulharsku majú už svoje Národné domy postavené.

Od škol. roku 1934/35 dovolené je vyučovať týždenne len 4 a od 1935/36 6 hodín v stredu a v sobotu poobede, pričom majú žiaci plný počet hodín bulharských, sú preťaženi a neostáva pre nich ani jeden voľný poľdeň v týždni. Šiestročných žiakov ne-slobodno vyučovať!

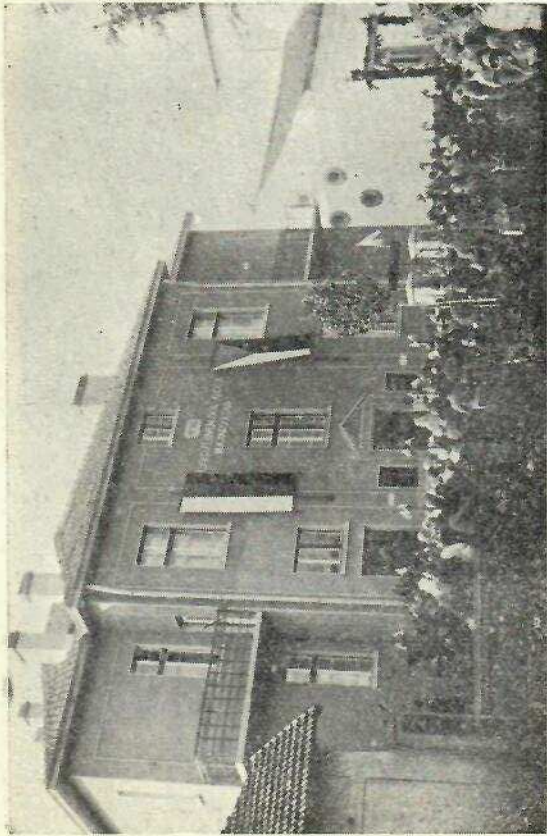

Učiteľ Novák učí písať šiestročných žiakov vo vlastnom byte na bláchovej tabuli.

3. Mrtvica.

Počiatkom školského roku 1928/29 prichádza do Mrtvice prvý československý učiteľ Václav Müller, predtým správca školy v Sofii. Za účinkovania v Sofii nadobudnul si širokých známostí na najvlivnejších miestach, ktorých účinne využíval a využíva ku pozdvihnutiu slovenskej kolónie v Mrtvici. Začína nie s menšími ťažkosťami ako v prvých dvoch, ale od začiatku pracuje sám v kolónii, vie začiatok a vie tiež kam a ako cieľi a preto Mrtvičania sú tiež dosť scelení, lebo výchova v kolónii ide stále jedným smerom a nie je menená rôznymi učiteľmi, ako na pr. v Gornej Mitropolji.

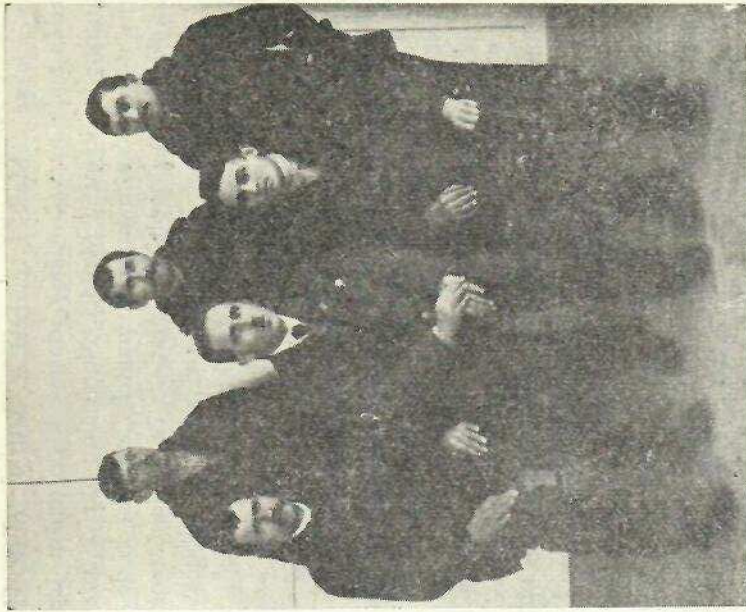
Slovenské vyučovanie započína sa tak, ako v Brašljanici v bulharskej škole. Šiestroční deti sa učia v prispôsobenom starom, nabíjanom evanjelickom kostolíku, keď sa bohoslužby odstavujú už v novom. Učiteľ využíva každej príležitosti k tomu, aby obrátil pozornosť vlivných na Mrtvicu a aby sa počalo so stavbou školy prv, ako vo Vojvodove. To sa mu podarilo a roku 1929 už sa počína so stavbou školskej budovy na pozemku, darovanom kolónistami v blízkosti slovenského ev. kostola. Táto budova stala sa tým „omínovým palácom“, od ktorého sa počaly dnešné nepokoje medzi Slováckmi v Bulharsku. Cez všetky ťažkosti, ktoré sa behom 189

Otvorenie čl. školy v Mrtvíci dňa 26. okt. 1934.

stavby stavaly do cesty, budova bola preca dokončená a otvorená za impozantnej slávnosti v prítomnosti vyslanca československej republiky v Sofii Prokopa Maxu a mnohých vlivných osôb z bulharskej strany dňa 26. októbra 1934 a posvätená ešte 31. októbra biskupom ev. a. v. slovenskej cirkvi v Juhoslávii Samuelom Starke, spolu s biskupským sekretárom farárom Mirkom Petrovičom z Petrovca.

Vráťme sa tiež trochu do dejín slovenského školstva v Mrtvíci: Samotní Slováci, kým nedostali faráta, obracali všetku svoju pozornosť len na kostol, v ktorom videli spásu a zachovanie svojho jazyka a slovenskosti. Avšak prvý riadny farár Adam Vereš pôsobí k tomu aj v Mrtvíci, aby sa tiež vyučovalo po slovensky. Hneď na prvom konvente v Mrtvíci (6. I. 1907) upozorňuje už na túto vec a na druhom (11. VIII. 1907) už Mrtvíčania zápisníčne uzavierajú zvoliť si učiteľa, ktorý by vyučoval ich deti v zimných mesiacoch, a jednohlasne je zvolený Mišo Jasenský, za čo mu cirkev odhadla 50 levov náhrady. Medzi časom však prichádza do Mrtvice Jozef Cicka, jak v písaní a čítaní, tak aj vo speve a Biblii zbehljší ako Mišo Jasenský, preto mu posledný necháva, aby on sa ujal učiteľovania. Mal vyučovať náboženstvu, čítaniu a písaniu po slovensky. V zápisnici zo dňa 4. X. 1907 je o vyučovaní zápi-

Vábor čl. doplnovacej školy v Mrtvíci s učiteľom Václavom Müllerom (v prostriedku).

sané: „Uzavierame z veľkou väčinou vyučovať dietke v slovenskej reči, za ktoré sa zaverujeme platiť za 3 mesiace 50 levov Jozefovi Cickovi“. Cicka započal s vyučovaním 16. decembra 1907. Takéto vyučovanie konalo sa aj po odchode Cickovom až do príchodu učiteľa V. Müllera, ktorý počal pravidelne vyučovať 50 slovenských dieťok dňa 9. októbra 1928. Krajania sa tiež hneď mocne rozhodli postaviť si svoju školu a 20. marca 1929 sostavujú si už smluvu o pracovnej povinnosti ku škole. Robia tehly hneď s príchodom jara, dovážajú štrk z blízkeho Vitu, robia horečné prípravy a ešte toho roku začínajú stavať. Na schôdzi 20. marca 1929 sľubujú Slováci, že pozemok pre školu darujú z cirkevného pozemku a keď dňa 3. augusta roku 1930 organizuje sa v kolonii odbočka, tento svoj sľub potvrdzujú zápisnične vo forme smluvy, ktorej hlavná čiastka znie:

„Pozemok v rozlohe 1250 m², oddelený od majetku evanjel. 191

a. v. cirkve v Mrtvici, parcela č. VII/30 obec. katastru tamtiež, predán bude na večné časy zdarma k potrebám Československého Národného domu v Mrtvici. Notariálny akt o prevodu pozemku s presným určením nového majiteľa sestaven bude pri uskutočnení podniku (stavby školy) po úrade s čs. vyslanectvom v Sofii. —

Pretože dnes bola v Mrtvici založená odbočka „Československého Národného Domu T. G. Masaryka v Sofii“, ktoráž za prvni ciele má zbudovanie Národného domu v Mrtvici, kde bude umiestená i slovenská škola, navrhuje predseda, aby účinený sľub bol splnený a menovaná čiast' cirkevného pozemku t. j. 1250 m² (jedentisícdevestopätdesiat) sa darovala bez nároku na náhradu a vrátenie spolku „Československý Národný Dóm T. G. Masaryka v Sofii, odbočka Mrtvíca“.

Návrh predsedy sa schvaluje jednomyselne aklamáciou.

Cirkevné predsedníctvo sa poveruje, aby spoločne s vedúcimi orgánmi tunajšej odbočky, resp. s ústredím sofijským tento dar riadnym notárskym aktom Českoslov. Národnému Domu T. G. Masaryka v Sofii uzákonil.

Schôdzka bola skončená o 21. hodine.

V Mrtvici, dňa 3. augusta 1930.

Zapísal: Václav Müller v. r.“

Zápisnicu podpísali: Paľo Holík, Marci Jasenský, Mišo Mikuláš, Ondriš Čížik, Jano Mikuláš a Jano Kolárik v. r.

10. augusta toho istého roku podpisuje sa 58 mrtvíckých krajanov na to, aby sa formálne predal pozemok pre školu za 5.000 levov, ale peniaze sa nepýtajú.

Že dnes už v Mrtvici stojí slovenská škola, treba odovodniť tým, že tam je väčší počet Slovákov a jeden učiteľ, ktorý sa o vec od začiatku staral. Naproti tomu v Brašľanici je situácia oveľa horšia, nedostatok materiálu a ťažká jeho doprava, od 12 do 25 kilometrov z najbližších nádraží. V Brašľanici je tiež už štvrtý učiteľ; jeden druhému necháva odkaz: „Maj lásku k týmto Slovákom, peniaze zaopatrí a školu postavíš!“

* * *

Každá kolónia príchodom slovenských učiteľov duševne okriala, a už to vedomie krajanov, že preca len tá stará vlasť nie je tak nedosažiteľná ako sa im zdalo prv, že môžu byť duševne s ňou spojení, že sa už necítia byť tak stratení — hoci aj v bratskej cudzine — prebudilo ich duše, žijúce v národnom polosťánku. Či

už školské budovy alebo len nevyhovujúce súkromné miestnosti, shromažďovali Slovákov k prednáškam, besedám, zábavám, kurzom pre negramotných, slovenským spevom, divadlám a pod.; bola vynutá všestranná osvetová činnosť medzi nimi, život, ktorého dovtedy nepoznali. Práca pre osvetového pracovníka nadmerna, ale vďačná. Pracovalo sa rado. Slováci sa počali učiť čítať a písať po slovensky, zvlášť tí, ktorí boli — nepovedzme negramotní — ale ktorí nevedeli napísať slovenské „a“ alebo slovenské „l“, ale no, „zdochlo bolo“, aj bulharské odrazu zabudli. Nie div tedy, že si Slováci svoje školy zamilovali aj s ich učiteľmi, lebo tam strácali slepotu ducha a nachádzali svetlo. Snažili sa v každej kolonii čím skôr vybudovať si mimo kostola tiež druhý stánok osvetvy — školu — a chceli im siahnuť na ich prácu bolo práve tak, ako rez do živého a bolesť do bitky.

Vystúpenie Galádovo.

Prichádzame k obdobiu, v ktorom by bolo správne poukázať, ako krajanské dielo v Bulharsku po toľkých ťažkostiach kvitne a je mu prospešné, slúžiac zároveň ku cti i Československej republike. Ale žiaľ, že práve v tejto dobe prvého rozptatia musíme poukázať, ako jeho odporcovia z obidvoch strán pracovali na jeho zničenie. Toto obdobie poznajú niektorí ako obdobie „všelijakých neporiadkov v slovenských koloniách v Bulharsku“. Kde však väzia korene neporiadkov, mnohí nechcú vedieť, iným na tom nezáleží a prijímajú za podstatné to, čo niekde v novinovej zpráve alebo ložálke prečítali. Čitateľa novín, venovaných Československému zahraničiu, iste sa už všeličo o veci dozvedeli, nemôžu však posúdiť, čo je na tom pravdy a kde to všetko počalo. Preto túto vec dovolím si objasniť pravdive bez všetkej zaujatosti a budem sa hľadať vystríhať robiť závery sám.

Táto doba je práve najväznejším historickým momentom v živote slovenských kolonií v Bulharsku a škoda, že pre mnohé, veľmi háklivé veci, nemožno ju čitateľstvu predložiť v plnej nahote.

Považujem za potrebné omluviť sa a vysvetliť, prečo nechcem a nemôžem tieto veci dať teraz hneď pred verejnosť: Hoci každú vec by mi bolo možné vždy a všade dokázať svedkami i dokumentami, preca len musím myslieť na seba i na rodinu, nakoľko existenčne som závislý. Druhým dôvodom je, že všetky vlivné osoby, ktoré sa do týchto „neporiadkov“ akokoľvek zamiešaly, žijú a bolo by to mnohým z nich nepríjemné. A konečne uvedomujem si, že 193

otázka má dejište v cudzine. Z týchto dôvodov na niektorých miestach budem museť podrobnosti vynechať a shrnúť ich v niekoľkých slovách. „Opatrnosti nikdy nezbyva!“

Na 96. strane kroniky československej školy v Gornej Mitropolji možno čítať, že už farár Pavel Potoček počal ľud poburovať proti slovenskej škole zo samých egoistických pohľadov, dôvodiac, že peniaze, vynaložené na stavbu mitropolskej slovenskej školy, mali patriť jemu. Vďaka, po roku účinkovania vrátil sa do Rumunsku, a keď nie úžitku, aspoň tiež škody medzi krajanmi nenarobil.

Krajania chcú byť tak zabezpečení v kostole ako v škole, chcú mať riadneho farára Bálentovho jadra. Sami slovenskí učiteľia ich v tom napomáhajú. Dotazujú sa ev. a. v. biskupského úradu v Modre prostredníctvom Martina Ambruša z Tóne Pasty na Slovensku a učiteľa Tomáša Topolského z Gornej Mitropolji, nakoľko by mohlo byť ich snaha vyhovená. Biskupský úrad navrhuje bývalého kaplána seniora Bodnára vo Vrbovom Jána Galáda s najlepším úmyslom, že keď sa nevedel shodnúť vo Vrbovom, bude robiť sám dobrotu v Gornej Mitropolji.

Na toto doporučenie počala Gorna Mitropolja dopisovať si s Jánom Galádom a zaslala mu vokátor, ktorý vrátil a žiadal, aby mu bol zaslaný prepísaný lepším písmom. Na žiadosť cirkevníkov prepísal vokátor učiteľ Tomáš Topolský a krajanovia zo všetkých kolónií ho podpísali.

Vokátor znie: ¹⁾

Vec: *Evanjelická a. v. cirkev v Gornej Mitropolji povoláva p. Jána Galáda z Vrbového za svojho duchovného pastiera a kazateľa Slova Božieho.*

VOKÁTOR.

1. Cirkev ev. a. v. v Gornej Mitropolji Plevensko, Bulharsko, ako aj zástupcovia ev. a. v. cirkve mŕtvickej a brašľanickej (Plevensko—Bulharsko) Vás povolávajú, vážený pán farár, za svojho duchovného pastiera, farára a kazateľa Slova Božieho na základe jednohlasného dohodnutia na konvente dňa 1. septembra 1929.

2. a) Za vykonávanie nižej uvedených kňazských povinností Vám bude tunajšia cirkev gorno-mitropolská dávať nasledujúce:

a) Mesačný plat 1000⁰⁰— (jedon tisíc) Leva.

¹⁾ Odpísaný zo súdnych aktov u okresného súdu v Plevne.

b) Ročne 500 (päťsto) kg žita

kurivo: (3 — tri — m dreva, 4 — štyri — koče šúlok.)
Obývanie fary: 2 izby s kuchyňou, komorou a zahradou k plnému užívaniu.

Zvláštny plat mesačný Vám bude vyplácať správa slov. školy za pravidelné vyučovanie ev. a. náboženstvu na škole a to dľa stanovených hodín. (8 hodín v týždni)¹⁾

b) Cirkev mŕtvická Vám bude vyplácať 250⁰⁰— Leva (dvesto-päťdesiat) mesačne.

c) Cirkev brašľanicá 200 (dvesto) Leva mesačne.

3.) Od Vás žiada cirkev v Gornej Mitropolji:

1. Vykonávanie všetkých farársko-kazateľských prác cirkevných (služby božie s príslušnými cirkevnými obradmi: sobáše, krsty, prijímanie sv. Večery Pánovej, pohraby atď.

2. Vyučovanie dietok ev. a. v. náboženstvu (správa školy určí týždenný počet hodín).

Cirkev mŕtvická:

1. Dvanásť kázi Slova Božieho behom jednoho roku (okrem hlavných sviatkov).

Cirkev brašľanicá:

1. Osem kázi Slova Božieho behom jednoho roka (okrem hlavných sviatkov).

Presbyteri ev. a. v. cirkve v Gornej Mitropolji:

Predseda: Jozef Mikuláš v. r.

Kurátor: Mišo Sampor v. r.

1. Pavel Srnka v. r.

2. Ďuro M. Kováč v. r.

3. Martin Černoš v. r.

Pečiatka.

Zástupcovia cirkve mŕtvickej:

1. Michal Jesenský v. r.

2. Ondriš Čížik v. r.

3. Ondriš Miťkov v. r.

Pečiatka.

Zástupcovia cirkve brašľanickej:

1. Pavel Nosál v. r.

2. Samo Bezek v. r.

Pečiatka.

Na základe toho prichádza Galád sám do Gornej Mitropolji ešte pred Vianocami 1929 s akýmisi doporučením od vtedajšieho